

196

WIADOMOŚCI

Narodowego Banku Polskiego

Miesięcznik

TREŚĆ NUMERU

DZIAŁ ARTYKUŁOWY

	Str.
1. Od Redakcji	587
2. Poglębiajmy przyjaźń polsko-radziecką	588
3. Kredytowanie obrotu towarowego na nowej drodze: <i>M. Kucharski</i>	589
4. Statystyka operacji rozliczeniowych: <i>K. Madura</i>	595
5. Rola i mechanizm kredytu antycypacyjnego: <i>R. Michejda</i>	600
6. Rola i zadania Narodowego Banku Polskiego w nowym systemie dewizowym: <i>P. Heinzelman</i>	607
7. Niektóre zagadnienia teorii pieniądza radzieckiego	610

Z DOŚWIADCZEŃ I PRAKTYKI BANKOWEJ

1. Analiza — podstawą pracy referenta kredytowego: <i>T. Jaroszkiewicz</i>	618
2. Kontrola kształtowania się funduszków własnych w obrocie spółdzielni zrzeszonych w Centrali Rolniczej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”: <i>H. Pydzik</i>	620
3. Drugi rok działalności wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego: <i>Z. Tokarski</i>	624
4. Formy uruchomienia kredytu bankowego: <i>M. Dębski</i>	630

DZIAŁ INSTRUKCYJNY

1. Kilka uwag na temat Instrukcji Służbowej NBP Dział V (część I)	637
2. Zasady rozliczeń za usługi i roboty świadczone przez państwowe ośrodki maszynowe na rzecz rolniczych spółdzielni produkcyjnych i innych użytkowników: <i>E. Simbierowicz</i>	640
3. Wniosek o zmianę limitu ostatecznego kredytu na nadzwyczajne potrzeby	648
4. Księgowanie na kartach zobowiązań inkasowych przy kredycie normatywnym na obrót.	649
5. Wyciągi z pism Departamentu Operacyjno-Rachunkowego	650
6. Wyciągi z pism Wydziału Planowania Kredytowego	651
7. Rozpowszechniamy racjonalne metody i narzędzia pracy	652

KRONIKA

BIBLIOGRAFIA

OD REDAKCJI

W ciągu dziewięciu lat istnienia Narodowego Banku Polskiego stale przeobrażały się i krzepły formy jego działalności w kierunku wykształcenia podstawowych funkcji banku socjalistycznego.

W tym procesie brały i biorą czynny udział tysiączne rzesze pracowników Banku, którzy swoją ofiarną pracą, swoim twórczym wysiłkiem przyczynili się do szybkiego przekształcenia starych form na formy coraz pełniejsze socjalistycznej treści.

„Wiadomości Narodowego Banku Polskiego“ stale towarzyszyły pracownikom Banku w trakcie ich pracy, dając przede wszystkim wyjaśnienia odnośnie nowych form pracy, nowych metod działalności wprowadzonych dzięki wspólnemu wysiłkowi kierownictwa i całej załogi. W tym okresie „Wiadomości“ główny swój wysiłek kierowały na formy instrukcyjne artykułów, omawiających główne zagadnienia ulegającego stałej ewolucji systemu kredytowego, systemu planowania kasowego, systemu techniki bankowej, księgowości i innych odcinków pracy Banku.

Artykuły te miały za zadanie nie tylko wyjaśniać trudne nieraz zagadnienia, lecz również kierować wysiłek pracowników w kierunku poszukiwania coraz lepszych, coraz doskonalszych form i metod pracy.

Obecnie ten okres tj. okres gwałtownego poszukiwania i tworzenia nowych funkcji i metod przystosowanych do sprawnej obsługi kredytowo-rozliczeniowej i kasowej gospodarki narodowej — w poważnej mierze mamy już za sobą, choć niewątpliwie i w dalszym ciągu stoi przed nami zadanie stałego udoskonalania form działalności, zgodnie ze stale rozwijającymi się formami naszej socjalistycznej gospodarki narodowej.

Dziś główny wysiłek wszystkich pracowników NBP musi być skierowany na jak najbardziej sprawne opanowanie swego odcinka pracy bankowej. Tylko wtedy wszystkie nasze instrukcje staną się rzeczywiście tym narzędziem przy pomocy którego Bank będzie spełniał swoje zadania.

Zrozumieć ducha instrukcji, umieć opanować maksymalnie technikę pracy, umieć w codziennym wykonywaniu swych funkcji sprawnie, szybko i skutecznie przy pomocy kredytu i pieniądza oddziaływać na naszą gospodarkę.

W procesie tym poważną rolę powinno odegrać nasze pismo — pismo wszystkich pracowników naszej instytucji.

Chcemy, aby w naszym piśmie autorzy znacznie szerzej niż dotychczas wiązali praktyczne zagadnienia różnych odcinków pracy bankowej z teorią ekonomii marksistowskiej, dając przez to znacznie głębszy sens przedstawianym przez nich zagadnieniom.

Łamy naszego pisma powinny być również szeroko wykorzystane przez wszystkich kolegów, którzy chcą podzielić się z innymi kolegami uwagami o swojej pracy, swoich osiągnięciach, swoich trudnościach i niedociągnięciach.

Potrzebne są dziś artykuły, które w zwięzły, prosty sposób obrazują codzienne zmagania na konkretnych odcinkach pracy bankowej, w których czytelnicy znajdą konkretne przykłady rozwiązań tych czy innych zagadnień, będą mogli porównać ze swoimi rozwiązaniami, swymi osiągnięciami i trudnościami.

Na łamach „Wiadomości“ czytelnicy muszą znajdować problemy swego dnia codziennego, problemy od sprawnego rozwiązywania których zależy praca całego Banku.

W znacznie większym niż dotychczas stopniu na łamach pisma winna się znaleźć krytyka i samokrytyka, ten oręż socjalistycznego postępu.

Zwracamy się więc do wszystkich czytelników o znacznie żywszy niż dotychczas kontakt z redakcją, do kierowania do nas również swoich wątpliwości i zapytań, na które będziemy się starali dawać odpowiedzi.

Jesteśmy przekonani, że w ten sposób pismo nasze stanie się trybuną całej załogi naszego Banku, będzie stałym towarzyszem w jej codziennej walce i pracy.

Redakcja

POGŁĘBIAJMY PRZYJAŹŃ POLSKO-RADZIECKĄ

W dniu 8 października rozpoczął się miesiąc pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej.

Miesiąc pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej staje się z każdym rokiem coraz bardziej potężną, imponującą i powszechną manifestacją uczuć miłości, przyjaźni i wdzięczności narodu polskiego do wielkiego Kraju Rad — niezawodnej ostoji pokojowego rozwoju, niepodległości i rozkwitu naszej Ojczyzny.

Rządy reakcji w Polsce na przestrzeni międzywojennego dwudziestolecia uczyniły wszystko co tylko mogły, aby odgrodzić naród polski od Związku Radzieckiego. Nie było takiego kłamstwa, nie było takiego oszczerstwa, którego by nie ośmielono się rzucić na Związek Radziecki, a wszystko po to, aby oszukać polskie masy pracujące, aby nie dopuścić do tych mas rzetelnej prawdy o ZSRR.

W oszczerstwach na ZSRR wiernie sekundowały reakcji polskiej jej agentury, ulokowane w kierownictwie PPS i Stronnictwa Ludowego. Jak wiadomo przeciw kłamstwom i oszczerstwom burżuazji, obszarnictwa oraz ich sługusów — przez całe dwudziestolecie panowania kapitału w Polsce — toczył się ciężki krwawy bój, który podjęła sławna, bohaterska Komunistyczna Partia Polski, jednocząc pod swoimi sztandarami najdojrzałych politycznie robotników i pracujących chłopów. Wbrew więc wszystkim sprzymierzonym siłom polskiej reakcji, dzięki komunistycznej Partii Polski, prawda o Rewolucji Październikowej, która pod wodzą Lenina i Stalina zerwała kajdany carskiej niewoli, prawda o budownictwie nowego życia w Związku Radzieckim przenikała do robotników, do mas chłopskich, do ludu pracującego Polski. Walka ta była szkołą rewolucyjnego i patriotycznego wychowania polskich mas pracujących. Gdy w roku 1939 burżuazja i obszarnicy zdradzili kraj, sztandar walki o niepodległość Polski podjęli robotnicy i chłopci, pod przewodnictwem Polskiej Partii Robotniczej — Partii, która pod kierownictwem wielkiego syna narodu polskiego, niezłomnego szermierza przyjaźni polsko-radzieckiej — Bolesława Bieruta, wiodła naród do boju o wolność i niepodległość, o Polskę robotników i chłopów.

Gdy wreszcie dzięki zwycięstwu Armii Radzieckiej i wypędzeniu hitlerowskiego okupanta z Polski, władza w Polsce znalazła się w rękach robotników i chłopów, zamiast dawnych stosunków wrogości zapanały między Polską a ZSRR nowe stosunki oparte na wzajemnej pomocy i serdecznej braterskiej przyjaźni z narodami ZSRR.

Nie ma już takiego zakątka w Polsce, gdzie by nie docierała świadomość o sile i potęgze ZSRR, o wspólnym rozwoju nauki, oświaty i kultury wśród ludzi radzieckich, o wielkich osiągnięciach techniki radzieckiej w przemyśle i rolnictwie, o szczęśliwym życiu narodów radzieckich, ich walce o przyjaźń i pokój między narodami.

Każdy tydzień — mówi towarzysz Bolesław Bierut — każdy dzień przynosi nowe dowody przyjaźni, braterstwa jakie łączą naród polski z narodami Związku Radzieckiego, niezbita dowody nieocenionej wprost pomocy w przyspieszeniu naszego uprzemysłowienia, w utrwaleniu naszej niepodległości, w umacnianiu naszych granic i naszego bezpieczeństwa“.

W swej twórczej pracy naród nasz osiągnął wielkie historyczne, porywające rezultaty. U podstaw tych

osiągnięć i rezultatów znajduje się przyjaźń, pomoc i przykład ZSRR.

Dzięki braterskiej pomocy narodu radzieckiego osiągnęliśmy nieznany nigdy przed tym poziom rozwoju gospodarczego, zwiększyliśmy z górą czterokrotnie poziom produkcji przemysłowej w porównaniu z produkcją przedwojenną w przeliczeniu na głowę ludności, zbudowaliśmy nowe, wielkie gałęzie przemysłowe np. przemysł samochodowy i okrętowy — wskrzesiliśmy z popiołów naszą najmilszą stolicę, zlikwidowaliśmy najgorsze pozostałości przekłetej kapitalistycznej spuścizny, sprawiliśmy, że Polska przestała być krajem słabym, biednym, osamotnionym i bezbronny.

Pomoc ze strony Związku Radzieckiego i wielkiej Partii Lenina-Stalina nie ogranicza się do pomocy gospodarczej, dość wspomnieć choćby o pomocy politycznej, okazanej Polsce przez osłonięcie naszej suwerenności przed zakusami imperializmu anglo-amerykańskiego, o pomocy okazanej nam na arenie międzynarodowej w sprawie nienaruszalności naszych granic na Odrze i Nysie, czy o bezcennej pomocy w walce o socjalistyczny rozwój naszej kultury narodowej.

Przykład wszechstronnego rozkwitu kultury narodów radzieckich, kultury socjalistycznej w swej treści i narodowej w swojej formie wywiera potężny i ożywczy wpływ na rozwój naszej kultury narodowej, na twórcze rozwinięcie wielkiego dziedzictwa kulturalnego pozostawionego nam przez Mickiewicza i Słowackiego, Kopernika i Skłodowską, Matejkę i Chopina.

Ogromny wzrost zainteresowania społeczeństwa polskiego przodującą światu literaturę radziecką wyraża się między innymi w wielkim wzroście przekładów tej literatury na język polski.

Ogólny nakład książek tłumaczonych z języka rosyjskiego na polski w okresie lat 1945—1952 wyniósł 70 milionów egzemplarzy. Dzieła Lenina i Stalina zostały wydane w 17 milionach egzemplarzy.

Miliony Polaków śledzą z najwyższym zainteresowaniem jak naród radziecki realizuje genialne wskazania wielkiego Lenina i Stalina, wznosi gigantyczne budowle komunizmu, ujarzamia potężne siły przyrody, skutecznie zwalcza posuchę, tworzy nowe morza, tworzy wspaniałe dzieła, nie mające równych sobie w całej dotychczasowej historii ludzkości.

Miliony Polaków wraz z całą postępową ludzkością stwierdzają z głęboką wdzięcznością, że potężny Kraj Rad, stojący na czele całego światowego obozu pokoju i postępu skutecznie krzyżuje zbrodnicze machinacje imperialistycznych podżegaczy wojennych, że naród radziecki konsekwentnie, nieugięcie i pomyślnie broni pokoju i cywilizacji przed zalewem imperialistycznego barbarzyństwa.

Kierowany przez PZPR lud pracujący w zaciętej walce z imperialistycznymi agenturami i skomplikowanymi trudnościami obiektywnymi, w oparciu o pomoc Związku Radzieckiego osiągnął nowe wielkie historyczne zwycięstwa.

Z nadwyżką wykonaliśmy trudne zadania pierwszych trzech lat planu sześcioletniego, zjednoczyliśmy

wszystkie żywe, twórcze i patriotyczne siły naszego kraju w potężnym Froncie Narodowym, którego moc przejawiała się ze szczególną siłą w ogólnonarodowej dyskusji nad jednomyślnie przyjętą Wielką Konstytucją Lipcową Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a zwłaszcza w historycznym zwycięstwie wyborczym 1952 r.

Poważnie wzrosła świadomość polityczna i aktywność społeczna polskich mas ludowych, które coraz lepiej zdają sobie sprawę z ogromnego znaczenia dobroku i przykładu narodów radzieckich dla budownictwa socjalistycznego w Polsce, coraz głębiej poznają, a więc coraz głębiej kochają wielki Związek Radziecki.

Poprzez przyjaźń ze Związkiem Radzieckim jeszcze bardziej umacniamy więź łączącą nasz naród z narodami krajów demokracji ludowej i z całą postępową ludzkością, która widzi w Związku Radzieckim swego wodza, swą najlepszą zahartowaną w zwycięskich bojach „brygadę szturmową“.

„Związek Radziecki — mówił tow. Bierut na XIX Zjeździe KPZR — daje światu przykład nowych stosunków międzynarodowych między krajami wyzwolonymi z przemocy imperialistycznej dzięki zwycięstwu narodów radzieckich.

W tych nowych, nieznanych dawnemu światu, możliwych tylko dzięki zwycięstwu Wielkiej Rewolucji Proletariackiej stosunkach międzynarodowych — Polska Ludowa korzysta z potężnej i wszechstronnej, bezinteresownej i serdecznej pomocy Związku Radzieckiego i dzięki tej pomocy osiągnęła już dziś niezwykle pomyślne warunki dla coraz szybszego marszu

naprzód po drodze swego uprzemysłowienia, swego budownictwa socjalistycznego.

Jednym tylko z niezliczonych przykładów tej braterskiej, serdecznej pomocy jest wspaniały dar Związku Radzieckiego dla zburzonej przez najeźdźcę hitlerowskiego Warszawy — budowa potężnego Pałacu Kultury i Nauki.

Historia dawnych przedrewolucyjnych stosunków międzynarodowych nie zna i nie mogła znać takich przykładów. Tylko zwycięstwo socjalizmu, tylko wielka idea internacjonalizmu proletariackiego, której niedościgniony wzór dawała zawsze ruchowi międzynarodowemu KPZR, której niezłomnym przewodnikiem w swej polityce międzynarodowej i w stosunkach z bratnimi narodami jest dziś Związek Radziecki, stworzyły możliwość takich nowych stosunków.

Podpisana ostatnio w Moskwie umowa handlowa między Polską i Związkiem Radzieckim rozszerza wzajemne dostawy towarowe i stanowi poważną bazę ekonomiczną dla dalszego rozwoju wielkich budowli w naszym kraju i wzmoczonych prac na największych inwestycjach socjalizmu w Polsce.

Miliony Polaków i Polek studiują dziś historię doświadczenia budownictwa socjalistycznego.

Również my pracownicy Narodowego Banku Polskiego czerpiemy pełną ręką z doświadczeń Związku Radzieckiego.

Głęboka znajomość rozwoju systemu bankowo-kredytowego w ZSRR, techniki planowania finansowego i innych operacji bankowych pozwoli nam w szerokim stopniu na umocnienie działania podstawowych dzwigni ekonomicznych, jakimi są pieniądź i kredyt.

Mieczysław Kucharski

KREDYTOWANIE OBROTU TOWAROWEGO NA NOWEJ DRODZE

Od dawna odczuwaliśmy potrzebę szerokiego zastosowania elastycznych metod kredytowania obrotu towarowego, umożliwiających bieżące i płynne zaspokajanie potrzeb przedsiębiorstw. Normatyw jest bowiem zbyt sztywną podstawą kredytowania w przedsiębiorstwach handlowych, w których zmienia się często asortyment towarowy w zależności od dostaw, zapotrzebowania rynku, wpływu określonych pór roku itp. Wreszcie doniosłe znaczenie posiadają operatywne plany kwartalne lub miesięczne, ustalone dla jednostek handlowych przez organa nadrzędne. Operatywny plan przedsiębiorstwa handlowego jest właściwie decydujący, ponieważ jego zadaniem jest dostosować działalność przedsiębiorstwa do zmieniających się warunków i potrzeb obrotu towarowego w krótkich okresach czasu, do wymagań stawianych w danym kwartale przez plan kasowy itp. Z tego punktu widzenia działalność przedsiębiorstw handlowych różni się więc zasadniczo od działalności przedsiębiorstw przemysłowych. Wszystko to powoduje, że normatyw ustalony w planie rocznym (z podziałem na kwartały) staje się często wielkością zbyt oderwaną od rzeczywistości wypełniającej treść działalności przedsiębiorstwa w danym okresie.

Jest rzeczą jasną, że instrumentem ułatwiającym pracę przedsiębiorstwa handlowego, w zmieniają-

cych się często warunkach, musi być kredyt bankowy i to taki kredyt, który nie będzie mechanicznie dostosowany do normatywu, lecz który byłby ściśle związany z „życiem“ przedsiębiorstwa w każdej konkretnej sytuacji. Takim kredytem może być tylko kredyt udzielony w trybie finansowania obrotu.

Funkcjonowanie kredytu wg obrotu powinno być w naszych warunkach na tyle proste, ażeby umożliwiło zastosowanie go na szeroką skalę, tym więcej, że przedsiębiorstwa handlowe występują we wszystkich oddziałach a więc przepisy o kredytowaniu wg obrotu trafią do rąk zarówno referentów wysoko kwalifikowanych jak i do rąk referentów jeszcze niedoświadczonych w sprawach kredytowych.

Nie można powiedzieć, ażeby stosowane poprzednio przepisy o kredytowaniu obrotu towarowego czyniły temu zadość. Były one trudne, stwarzały niepożądaną dwutorowość kontroli zabezpieczenia kredytu (inną przy okresowej regulacji kredytu i inną na podstawie bilansu), komplikowały udzielanie i spłatę kredytów ponadnormatywnych. Oto jedne z przyczyn, dla których poprzednie przepisy, wychodząc z zasadniczo słusznych założeń teoretycznych, okazywały się w praktyce zawodne.

W tych warunkach zrodziły się próby innego, bardziej praktycznego rozwiązania problemu kredytowania obrotu towarowego — i one to znalazły wyraz

w wydanych ostatnio pierwszych dwóch rozdziałach przepisów szczegółowych o kredytowaniu przedsiębiorstw handlowych.

Postaramy się teraz rozpatrzyć zasadnicze myśli przewodnie dokonanych zmian, ich celowość oraz braki w obecnie wydanej instrukcji. Jeśli chodzi o pierwsze zagadnienie, to następujące myśli przewodnie leżały u podstaw nowej instrukcji:

- 1) nie naruszać ustalonych już poprzednio podstawowych zasad kredytowania obrotu towarowego,
- 2) związać lepiej funkcjonowanie kredytu z wykonywaniem przez przedsiębiorstwo planu obrotu towarowego,
- 3) uczynić łatwiejszym przyswojenie istoty i podstawowych zasad kredytowania wg obrotu,
- 4) uprościć technikę kredytowania, zmniejszyć czynności operacyjne i wyzwolić tą drogą czas na analizowanie obrotu towarowego oraz sprawozdań finansowych przedsiębiorstw.

Dotychczas ustalone i przyjęte podstawowe zasady kredytowania obrotu towarowego, a mianowicie:

- 1) ściśle związanie kredytowania ze wskaźnikami rotacji towarów,
 - 2) odpowiedni udział kredytu i funduszy własnych w finansowaniu obrotu towarowego,
 - 3) bieżące opłacanie z rachunku kredytu normalnego wszelkich płatności z tytułu nabywanych towarów,
 - 4) księgowanie na rachunek kredytu wszelkich wpływów przedsiębiorstwa za sprzedane towary,
 - 5) przeprowadzanie dwa razy w miesiącu okresowej regulacji w celu kontroli i ustalenia kredytów we właściwej wysokości
- zostały w pełni zachowane w nowej instrukcji.

Przyjęcie tych zasad nie oznacza jednak, że nowa instrukcja poszła wyłącznie po linii „popularyzowania” owych zasad drogą uproszczenia techniki kredytowania. Zastanówmy się więc po kolei nad podstawowymi przepisami nowej instrukcji.

ZAPAS W GRANICACH PLANOWEJ ROTACJI

Naczelną zasadą jest ustalanie zapasów w granicach planowej rotacji. Zapas w granicach planowej rotacji jest bowiem podstawową wielkością, z której wyprowadza się zabezpieczenie kredytu normalnego, a więc jest w ogóle warunkiem kredytowania wg obrotu w ujęciu nowej instrukcji. Zapas w granicach planowej rotacji rozwiązuje jednocześnie sprawę prawidłowości kredytowania i terminowości kredytu. Rozumuje się bowiem słusznie, że ustalenie planowej rotacji np. 20 dni oznacza, że przedsiębiorstwo ma prawo posiadać w każdym dniu zapas towarów zakupionych w okresie równym rotacji tzn. w danym przypadku w ciągu ostatnich 20 dni. Tak więc nowa instrukcja opiera się bezpośrednio na zakupie, podczas gdy poprzednia instrukcja opierała się na wykupie faktur dostawców i w ten sposób niejako pośrednio wiązała kredyt z zakupem. Była to jedna z niedogodności dotychczasowego systemu, naruszająca poważnie prawidłowość kredytowania w przypadku, gdy przedsiębiorstwo otrzymuje faktury później od towaru (nieterminowe fakturowanie przez dostawców), lub gdy z powodu własnych trudności finansowych płaci ono faktury z opóźnieniem. Wszystkie te „opóźnione” faktury pokrywane były na równi z bieżącymi fakturami i ustalano jeden termin płatności dla danej transzy kredytu.

Tymczasem faktury opłacane z opóźnieniem powinny były być kredytowane na krótszy okres czasu, często zaś wcale nie powinny stanowić podstawy ustalenia danej transzy kredytu jeśli np. cykl obrotowy jest równy lub krótszy od różnicy między datą opłacenia faktury a datą otrzymania towaru. W tym ostatnim bowiem przypadku przedsiębiorstwo powinno już sprzedać dany towar przed zapłatą dostawcy i tym samym obejść się bez kredytu. O ile więc poprzedni system opierał się raczej na „rotacji finansowej” (okres czasu od zapłaty faktur dostawców do uzyskania wpływów ze sprzedaży), identyfikując ją z rotacją towarów, o tyle obecny system kredytowania obrotu towarowego opiera się bezpośrednio na rotacji towarowej. Wprawdzie dla uproszczenia przyjmuje on za zakup otrzymane faktury, ale jednocześnie przez uwzględnienie dostaw niefakturowanych pozwala na dokładne uchwycenie rzeczywistego zakupu gdy ten różni się od otrzymanych faktur w wyniku znacznych wahań w dostawach niefakturowanych (zob. p. 63 nowej instrukcji).

Wydaje się przeto, że ustalenie zapasu w granicach planowej rotacji jest szczęśliwym rozwiązaniem nie tylko z punktu widzenia prawidłowości kredytu normalnego, ale również z uwagi na udzielanie kredytów ponadnormalnych, o czym zresztą będziemy mówić na innym miejscu. Zapas w granicach rotacji jest więc jakby elastycznym, operatywnym normatywem i z tego punktu widzenia pozwala on zbliżyć kredytowanie obrotu towarowego do normalnych zasad udzielania kredytów i kontroli ich zabezpieczenia.

Czy jednak zapas w granicach rotacji jest rzeczywiście w pełni słuszną i zawsze niezawodną podstawą kredytowania. Oczywiście nie, ale byłby to w ogóle zarzut przeciwko posługiwaniu się planową rotacją zarówno w poprzednim systemie kredytowania jak i w obecnie przyjętym. Czy w ogóle planowa rotacja w przedsiębiorstwie jest właściwym wskaźnikiem oceny jego działalności, o tym pomówimy dalej. Przyjmijmy na razie z góry, że nim jest. Nawet wówczas jednak nie można by przyjąć, że każdy towar musi być sprzedany w określonej ilości dni od zakupu, ponieważ trudno byłoby wymagać, żeby przedsiębiorstwo zakupywało codziennie towary w tej samej ilości w jakiej je sprzedaje. Jedynie w sklepach spożywczych, sprzedających głównie takie artykuły, jak nabiał, pieczywo, owoce, jarzyny, zakup i sprzedaż przebiegają równomiernie ale właściwie w tym przypadku rotacja nie przekracza zwykle jednego dnia lub dni kilku. W większości przedsiębiorstw zaopatrzenie nie może biec równomiernie ze sprzedażą. Ponadto przedsiębiorstwa mają nierówne nasilenie sprzedaży w miesiącu; będzie ona z reguły wyższa w dniach bezpośrednio następujących po wypłatach funduszu płac, a mniejsza w innych dniach.

Wobec tego dla przedsiębiorstwa istnieje właściwie tylko zagadnienie zaopatrzenia się w towar na dany miesiąc, ponieważ wykonanie planu sprzedaży można rozpatrywać jedynie z punktu widzenia całego miesiąca. Jeśli przeto przedsiębiorstwo ma możliwość łatwiejszego zaopatrzenia się w drugiej połowie miesiąca pomimo że większe obroty ma w pierwszej połowie miesiąca, to trudno uważać takie zjawisko za anormalne. W konsekwencji jednak zapas w granicach rotacji będzie się w tych przypadkach wahał uwydatniając pozorne przyspieszenie rotacji przy

regulacji kredytu na 15 dzień miesiąca oraz pozorne zapasy ponadnormatywne przy regulacji kredytu na ultimo miesiąca. Zjawisko wahan zakupu w ciągu miesiąca okazuje się dość powszechne. Wiele jednostek hurtowych, chcąc zaopatrzyć wszystkich odbiorców w ciągu miesiąca rozkłada sobie dostawy równomiernie w ciągu miesiąca, zaopatruje jednak w różnych dniach miesiąca innych odbiorców. Oczywiście odbiorcy powinni dążyć do takiego zaopatrzenia, które byłoby w zgodzie nie tylko z postulatami planu obrotu towarowego ale również z wymogami planowej rotacji. Ponieważ jednak nie zawsze jest możliwe uniknięcie nierównomierności w zaopatrzeniu, przeto w konsekwencji częste są przypadki wahań zapasów w granicach rotacji.

Dlatego wydaje się, że instrukcję należałoby uzupełnić przez dopuszczenie obliczania zapasu w granicach rotacji na podstawie przeciętnej wyprodukowanej z zakupów ustalonych na dwie kolejne daty obliczeń (np. 15 i ultimo miesiąca) — a to wszędzie tam, gdzie zakup w danym przedsiębiorstwie stale wykazuje poważniejsze wahania w ciągu miesiąca, w szczególności zaś wówczas, gdy zachodzą poważniejsze różnice między zakupem w pierwszej połowie miesiąca, a zakupem w drugiej połowie miesiąca. Pozwoliłoby to zawsze w równym stopniu uwzględnić zakupy w pierwszej i w drugiej połowie miesiąca.

Przykład

Wskaźnik rotacji 25 dni

Zakupy przedsiębiorstwa kształtują się jak następuje:

1— 5 kwietnia	24.000	1— 5 maja	26.000
6—10 „	12.000	6—10 „	9.000
11—15 „	8.000	11—15 „	10.000
16—20 „	10.000	16—20 „	10.000
21—25 „	9.000	21—25 „	8.000
26—30 „	11.000	26—31 „	11.000
	<u>74.000</u>		<u>74.000</u>

Jak z powyższego wynika zakup przedsiębiorstwa wynosi w ciągu 5 dni ca 10.000, a jedynie w pierwszych dniach miesiąca jest znacznie wyższy, przypuścimy dlatego, że jeden z dostawców dostarcza towarów w jednej partii miesięcznej (ekonomiczna partia dostaw) i to zawsze w pierwszych dniach miesiąca. Gdyby obliczyć zapas w granicach planowej rotacji na zasadach podanych w instrukcji, wówczas zapas ten wyniósłby:

na dzień 30 kwietnia	50.000
na dzień 15 maja	65.000
na dzień 31 maja	48.000

Natomiast przy proponowanym przez nas rozwiązaniu zapas w granicach planowej rotacji wyniósłby:

na dzień 15 maja $(50.000 + 65.000) : 2 = 57.500$
na dzień 31 maja $(65.000 + 48.000) : 2 = 56.500$

System ten można by stosować we wszystkich przypadkach, w których planowa rotacja nie pokrywa się z okresami miesięcznymi. Jeśli bowiem rotacja wynosi 30, 60 dni itd. to przy każdej regulacji obejmuje się w równym stopniu obie połowy miesiąca.

Po uwzględnieniu tej poprawki do instrukcji zapas w granicach rotacji byłby bardziej prawidłowo obliczany. Należy jednak wyraźnie odróżniać waha-

nia w ciągu miesiąca od wahań między poszczególnymi miesiącami. Uwzględnienie tych ostatnich w ogóle podważałoby zagadnienie rotacji. Ponieważ w każdym miesiącu przedsiębiorstwa obowiązane są wykonać swoje plany obrotu, przeto wszelkie „normalne“ wahania muszą się zamknąć w ciągu miesiąca, a inne należy już zaliczyć do niewłaściwego przebiegu zaopatrzenia.

Dlatego też nie powinny być objęte kredytem na obrót wg omawianych zasad te przedsiębiorstwa, które zaopatrują się w towary nieregularnie. Dotyczy to przede wszystkim przedsiębiorstw, których działalność opiera się w znacznym stopniu na towarach importowanych. W takich przypadkach zwykle nie może być mowy w ogóle o planowym regulowaniu rotacji a tym samym i udzielaniu na tej podstawie kredytu.

Również nie nadają się do kredytowania wg obrotu przedsiębiorstwa o bardzo długim cyklu obrotowym, ponieważ byłoby trudno prowadzić ewidencję zakupu; poza tym rotacja w takich przedsiębiorstwach mogłaby obejmować okresy kilku planów kwartalnych, co byłoby szczególnie kłopotliwe na przełomie dwóch lat i zmieniających się wskaźników rotacji w poszczególnych kwartałach. Wydaje się przeto, że w obecnych warunkach nie należałoby obejmować kredytem na obrót przedsiębiorstw, których rotacja przekraczała 4 miesiące. Dla takich przedsiębiorstw jak również dla przedsiębiorstw wymienionych w ustępie poprzednim należałoby opracować odmiennie zasady kredytowania wg obrotu, jeśli by w ogóle uznano za właściwe kredytować je w tym trybie.

ROTACJA A WYKONANIE PLANU OBROTU TOWAROWEGO

Jednym z najbardziej kłopotliwych i trudnych zagadnień, jakie się wiążą z kredytowaniem wg obrotu jest ustalenie wzajemnej współzależności między planową rotacją a planem obrotu towarowego. Wydawałoby się, że między tymi dwoma zasadniczymi wskaźnikami działalności przedsiębiorstwa musi istnieć zgodność wynikająca z natury rzeczy. Tymczasem właśnie tak nie jest. Najlepiej sięgnąć od razu do przykładu. Otóż wyobraźmy sobie następujący roczny plan przedsiębiorstwa przy rotacji 90 dni.

	Zakup	Sprzedaż	Zapasy w granicach normatywu
1. Stan faktyczny na początek roku	×	×	2.700
2. Plan na I kw.	4.500	3.600	3.600
3. Plan na II kw.	5.400	4.500	4.500
4. Plan na III kw.	2.700	3.600	3.600
5. Plan na IV kw.	4.320	3.960	3.960
Dzienne obroty			
I kw.	50	40	×
II kw.	60	50	×
III kw.	30	40	×
IV kw.	48	44	×

Już w tym planie (a tak buduje się każdy plan przedsiębiorstwa handlowego) stwierdzamy niekonsekwencje między sposobem obliczania normatywów a przyjętą w planie rotacją. Jak widzimy plan ustala wskaźnik w dniach dla normatywu towaru 90 dni. Na tej podstawie oblicza się normatyw dzieląc sprzedaż kwartalną przez 90 i mnożąc przez wskaźnik w

dniach dla normatywu towary. W danym przypadku, ponieważ wskaźnik w dniach wynosi 90, sprzedaż kwartalna równa się normatywowi. Ale co się dzieje tymczasem z rotacją wyrażoną naszym wskaźnikiem. Jeśli rotacja wynosi 90 dni, to znaczy, że towary zakupione w I kwartale powinny być sprzedane dopiero w II kwartale, towary zaś zakupione w II kw. powinny być sprzedane w III kw. itd. Natomiast w I kwartale powinny być sprzedane towary zakupione w IV kw. ub. roku tzn. najwyżej 2.700. Tymczasem plan sprzedaży wynosi 3.600, co oznacza, że poleca on przedsiębiorstwu sprzedać nie tylko cały remanent na 31.12. ub. roku, ale również towary na kwotę 900 z nowego zakupu dokonanego w I kwartale. Ponieważ dzienny zakup w I kwartale wynosi 50, przeto zakup w 18 dniach I kwartału wypada z normatywu ($900 : 50 = 18$). Wobec tego jako normatyw pozostaje tylko zapas zakupiony w ostatnich 72 dniach I kwartału. A zatem mimo obliczenia normatywu na podstawie wskaźnika 90 dni, zmuszamy de facto przedsiębiorstwo do przyspieszenia rotacji na 72 dni. W drugim kwartale mamy sytuację podobną: normatyw wynosi 4.500, co równa się 75-dniowemu zakupowi w II kw. Zato w III kw. sytuacja się odwraca; normatyw (3.600) w III kw. przewyższa zakup (2.700) w tym kwartale, ponieważ planuje się, że nie tylko w remanencie pozostanie 90-dniowy zakup w III kw. ale również 15-dniowy zakup z II kwartału¹⁾. W ten sposób plan zezwala przedsiębiorstwu na zwolnienie rotacji z 90 na 105 dni. Widzimy więc pewną niekonsekwencję w obliczaniu normatywów; przyjmuje się w naszym przykładzie stałą rotację 90 dni a tymczasem poprzez plan zakupu i sprzedaży zmienia się ją niespostrzeżenie na:

72 dni w I kw.
75 dni w II kw.
105 dni w III kw.
78 dni w IV kw.

Otóż gdybyśmy kredytowali przedsiębiorstwo wyłącznie na podstawie planowego wskaźnika rotacji, to moglibyśmy łatwo stworzyć warunki sprzyjające niewykonaniu planu sprzedaży. Przy rotacji 90 dni w naszym przykładzie zapas w granicach planowej rotacji na ultimo I kwartału wyniósłby 4.500 i gdyby przedsiębiorstwo rzeczywiście miało taki zapas to byłoby wobec banku w porządku. Powstanie jednak takiego zapasu przy zakupie 4.500 i zapasie początkowym 2.700 mogłoby nastąpić tylko w przypadku wykonania planu sprzedaży znacznie poniżej planu (2.700 zamiast 3.600). Jasną jest rzeczą, że prawidłowy system kredytowy nie mógłby takiego stanu tolerować. Dlatego przepisy instrukcji przewidują, że jeśli przedsiębiorstwo nie wykona planu obrotu to wówczas zapas w granicach planowej rotacji obliczony na podstawie zakupu ulega zmniejszeniu o procent niewykonania planu. Wiele osób uważa, że tego rodzaju korekta jest niesłuszna, lub że można ją traktować wyłącznie jako jeszcze jedną sankcję za niewykonanie planu sprzedaży a nie za ekonomicznie uzasadnioną korektę podstawy kredytowania. Tymczasem wydaje się, że właśnie chodzi nie tyle o sankcję (jakkolwiek ma to również znaczenie) ile o przywrócenie bardziej właściwego stosunku między zapasem w granicach rotacji a wyko-

naniem obrotu. Wychodzi się bowiem z założenia, że jeśli przy planowej rotacji przedsiębiorstwo nie mogło wykonać planu, to powinno przyspieszyć rotację i dlatego właśnie koryguje się zapas w granicach rotacji o procent niewykonania planu. Jest oczywiście rzeczą do dyskusji, czy stosowanie tego samego procentu jest słuszne, na ogół jednak przy niezbyt jaskrawych odchyleniach od planu i niedużych różnicach między zakupem i sprzedażą korekta ta pozwala lepiej związać rotację z planem obrotu.

Przykład

	Zakup	Sprzedaż	Remanent
1. Remanent początkowy	×	×	2.700
2. Plan	3.300	3.000	3.000
3. Wykonanie	3.300	2.700	3.300

Zapas w granicach rotacji wyliczony na podstawie zakupu wyniósłby 3.300, natomiast po korekcie o procent niewykonania planu obrotów wyniesie 2.970 ($3.300 - 330 = 2.970$).

Natomiast można mieć słuszne zastrzeżenia, czy zawsze korekta ta znajduje uzasadnienie, szczególnie wówczas, gdy niewykonanie planu obrotu nastąpiło wskutek niemożności zaopatrzenia przedsiębiorstwa we właściwy asortyment towarów, a więc przy jednoczesnym zmniejszeniu zakupu. Wydaje się, że właściwsze byłoby zmniejszenie zapasu w granicach rotacji o różnicę między niewykonaniem planu sprzedaży i planu zakupu.

Przykład

	Zakup	Sprzedaż	Remanent
1. Remanent początkowy	×	×	2.700
2. Plan	3.700	3.200	3.200
3. Wykonanie	3.500	2.800	3.400

Zapas w granicach rotacji $3.500 - (400 - 200) = 3.300$.

Temu stoi jednak na przeszkodzie sposób opracowania planów operatywnych (kwartalnych, miesięcznych) przedsiębiorstw, w których nie podawany jest zakup.

Omawiane zagadnienie komplikuje się tym bardziej im więcej różnią się zadania wynikające z planów operatywnych w stosunku do zadań stawianych przez plan roczny.

Przypuśćmy, że roczny plan przedsiębiorstwa zakładał (przy rotacji 90 dni):

	Zakup	Sprzedaż	Remanent
Stan na początek	×	×	900
I kw.	1.260	1.080	1.080
II kw.	1.620	1.350	1.350

Załóżmy dalej, że plan operatywny na I kw. nie odbiegał od planu rocznego, natomiast różni się znacznie w II kwartale a mianowicie:

	Zakup	Sprzedaż	Remanent
Plan operatywny na II kw.	1.800	1.600	1.280

Oznaczałoby to, że plan operatywny na dany kwartał stawia przed przedsiębiorstwem zadanie znacznego przyspieszenia obrotowości, bowiem w II

¹⁾ Różnica między normatywem (3.600) a zakupem (2.700) wynosi 900, co przy zakupie dziennym w II kwartale 60 daje 15-dniowy zakup ($900 : 60 = 15$).

kw. przedsiębiorstwo nie tylko musiałoby sprzedać cały początkowy zapas towarów (1.080), ale również część towarów zakupowanych w II kw. ($1.600 - 1.080 = 520$). Ponieważ dzienny zakup w II kw. wynosi 20 ($1.800 : 90 = 20$), przeto na ultimo II kw. pozostań w przedsiębiorstwie zapas towarów zakupionych tylko w ostatnich 64 dniach ($1.280 : 20 = 64$).

Trudności związane z pogodzeniem planowej rotacji z planem obrotu towarowego zostały też dostrzeżone w Gosbanku, jakkolwiek kredyt na obrót jest tam ściśle oparty na planowej rotacji. Wśród głosów krytykujących stosowany w ZSRR system kredytowania obrotu towarowego warto podkreślić artykuł W. Wawresiuksa²⁾. W artykule swym Wawresiuks podważa w ogóle zasadę oparcia kredytowania na planowej rotacji, ponieważ nie pozostaje ona zwykle w zgodzie z planami operatywnymi przedsiębiorstw, które ustalają wielkość sprzedaży nie oglądając się wiele na rotację. Przytacza on przy tym przykłady świadczące o dysproporcji między płatnościami z tytułu kredytów (udzielonych na okresy planowej rotacji) a ustalonym planem obrotu towarowego: „w ramach Ministerstwa Handlu zakup towarów za okres listopad — grudzień 1951 r. wyniósł 31,5 miliarda rubli, a zatem przy rotacji (od której zależy termin kredytu) 30—50 dni kredyty udzielone na zakup towarów w listopadzie — grudniu powinny być spłacone w styczniu i lutym 1952 r. Tymczasem plan obrotu towarowego na styczeń — luty został zatwierdzony tylko w wysokości 27,8 miliarda rubli”.

Z uwagi na to, jak również na nierównomierność w dostawach i w sprzedaży oraz szereg niedogodności w technice stosowania kredytu na obrót — autor cytowanego artykułu wypowiada się za całkowitym zerwaniem przy kredytowaniu z rotacją i oparciu się wyłącznie na operatywnym planie zakupu i sprzedaży. Bank udzielałby kredytu na zakup towarów w danym okresie, a spłacał go nie na podstawie wskaźników rotacji, lecz zgodnie z planami sprzedaży. Proponuje on przy tym, ażeby w dniach regulacji kredytów porównywać dokonaną sprzedaż z planem sprzedaży i w przypadku niewykonania planu ściągnąć część zadłużenia w wysokości równej absolutnej kwocie niewykonania planu. Gdyby bowiem plan sprzedaży był wykonany, to kredyt o tę kwotę byłby automatycznie niższy — przy systemie zarachowywania wszystkich wpływów na rachunek kredytu.

Nie będziemy się bliżej zatrzymywać nad możliwością stosowania takiego systemu kredytowania, ponieważ to przekraczałoby ramy naszego artykułu. Wydaje się jednak, że zupełne eliminowanie przy kredytowaniu rotacji byłoby niewłaściwe — utrudniałoby bowiem analizę, czy remanenty posiadane przez przedsiębiorstwo nie są nadmierne w stosunku do obrotu. Samo wykonanie planu obrotu towarowego byłoby chyba nie wystarczające dla oceny pracy przedsiębiorstwa, które mogłoby wówczas wykonywać swój plan za wszelką cenę, chociażby przy największych zapasach nawet takich artykułów, które „nie idą” czy to w ogóle, czy w danym rejonie (np. na wsi) — zawsze bowiem można od czasu do czasu znaleźć nabywcę również na towar zakwalifikowany

w danym przedsiębiorstwie jako niechodliwy. Takie wykonywanie planu mogłoby z jednej strony doprowadzić do nadmiernego zaopatrzenia jednych sklepów kosztem pogorszenia się zaopatrzenia w innych, z drugiej zaś strony osłabiłoby zainteresowanie przedsiębiorstw w kierunku oddziaływania na produkcję przemysłu.

Ponieważ na odwrót opieranie się na samej rotacji też byłoby nie wystarczające, przeto jakaś kombinacja wskaźnika rotacji i wskaźnika wykonania planu jest konieczna. Jedną z prób w tym kierunku jest właśnie rozwiązanie podane w instrukcji. Jest ono zapewne dalekie od doskonałości i nie rozwiązuje sprawy dostatecznie wszechstronnie. Dlatego ten problem powinien stanowić wdzięczne pole do podejmowania prób innego rozwiązania.

ZABEZPIECZENIE KREDYTU NORMATYWNEGO

Po ustaleniu zapasu w granicach planowej rotacji, czyli zapasu normatywnego, dalsze wyliczenia są bardzo proste i polegają na odjęciu od wyliczonego zapasu normatywnego: w odpowiedniej wysokości własnych funduszy obrotowych przedsiębiorstwa, nieprzeterminowanych zobowiązań fakturowych i dostaw niefakturowanych. Ponieważ potrąca się z przedmiotu kredytowania fundusze własne ustalone w planie (w przedsiębiorstwach państwowych 40% normatywnu towaru), przeto uzyskuje się automatycznie finansowanie kredytem obrotów ponadplanowych w 100% — co w poprzednim systemie nie było takie proste i oparte na niezupełnie właściwych zasadach³⁾.

KREDYTY PONADNORMATYWNE

Udzielanie kredytów ponadnormatywnych w nowym systemie kredytowania wg obrotu jest o tyle ułatwione, że przez ustalanie zapasu w granicach planowej rotacji zyskuje się niejako operatywny normatyw, od którego można wyliczać stany ponadnormatywne. Charakterystyczne jest jednak to, że pewne zapasy z góry kwalifikują się jako zapasy ponadnormatywne, a więc bez względu na wysokość zapasów w granicach planowej rotacji. Są nimi zapasy specjalne znajdujące się w danym przedsiębiorstwie w charakterze rezerw oraz zapasy zleżące, niechodliwe i trudnozbyswalne. Obie te grupy zapasów z natury rzeczy nie uczestniczą w normalnej tj. planowej rotacji towarów. Nawet więc wówczas, gdy faktyczny zapas jest równy lub mniejszy od zapasu w granicach planowej rotacji (wyliczonego na podstawie zakupu) zalicza się wymienione wyżej zapasy do zapasów ponadnormatywnych. W konsekwencji oznacza to zmniejszenie zapasu faktycznego, porównywalnego z zapasem w granicach rotacji. W ten sposób można mierzyć faktyczną rotację towarów będących przedmiotem normalnego obrotu.

³⁾ Przyjmowane, że z dniem przekroczenia planu sprzedaży cały zakup do końca miesiąca bank kryje w 100% kredytem. Ale przekroczenie planu sprzedaży może być często powodowane upłynieniem zapasów (ponadnormatywnych, a nie wynikiem zwiększonego zakupu, a przecież tylko zwiększony zakup może być podstawą zwiększenia zapotrzebowania na kredyt.

Przykład (rotacja 30 dni)

1. zapas w granicach planowej rotacji (zakup w okresie rotacji)	1.200
2. faktyczny zapas	1.500
3. towary zleżałe itp.	240
4. zapasy specjalne	200
5. faktyczny stan zapasów po wyeliminowaniu towarów wymienionych w poz. 3 i 4	1.060

W przykładzie tym przyjmujemy jako zapasy normatywne zapasy wymienione w poz. 5. Oznacza to zarazem, że faktyczna rotacja wynosi nie 30 dni lecz 24 dni, ponieważ dzienny zakup w omawianym okresie wynosi 40 ($1.200 : 30 = 40$)⁴). W pewnym stopniu wydawać się może niesłuszne wyłączenie z faktycznego zapasu towarów wymienionych w poz. 3, ponieważ one biorą udział w faktycznej rotacji, którą chcemy porównywać z planową. Towary te jednak są z reguły nabytkiem różnych ubiegłych okresów rotacji i dlatego gdy chcemy bieżąco śledzić faktyczną rotację powinniśmy je raczej eliminować.

Odmienne niż na ogólnie obowiązujących zasadach rozstrzygnięta została sprawa terminowości kredytów ponadnormatywnych, ponieważ spłatę ich przeprowadza się tylko w dniach regulacji kredytów. Słysz się w związku z tym uwagi, że to wypacza zasadę terminowości kredytu; jeśli bowiem przedsiębiorstwo ma upłynnić zapas ponadnormatywny np. 5 dnia jakiegoś miesiąca, to czy słusznie jest pomimo to spłacić kredyt dopiero w dniu regulacji kredytów tzn. w okresie około 20 dni później. Na to można odpowiedzieć, że zasadę terminowości kredytu nie można traktować w sposób formalistyczny, ponieważ nie obowiązuje ona sama dla siebie, lecz ma jakiś gospodarczy cel na oku. Tym celem jest stworzenie pewnego nacisku finansowego na przedsiębiorstwo, zmuszającego go do upłynnienia we właściwym czasie zapasów, w przeciwnym bowiem razie spłata kredytu nie będzie mogła nastąpić w terminie, pociągając za sobą wystąpienie kredytu przeterminowanego. Otóż jasną jest rzeczą, że przy kredytowaniu wg obrotu ten cel nie może być osiągnięty w okresie między regulacjami kredytów ponieważ wówczas może nastąpić tylko przeksięgowanie kredytu ponadnormatywnego na normatywny. Żadnych przeto konsekwencji finansowych przedsiębiorstwo nie odczuje, co może nastąpić dopiero w dniu regulacji kredytów. Gdyby bowiem założone upłynnienie zapasów ponadnormatywnych faktycznie nie nastąpiło (a więc nie nastąpiły też wpływy ze sprzedaży), wówczas spłata kredytu ponadnormatywnego w ciężar kredytu normatywnego (w dniu regulacji) musiałaby spowodować przekroczenie przez kredyt normatywny jego zabezpieczenia, a to oznaczałoby już ujemne konsekwencje finansowe dla przedsiębiorstwa.

Spłata kredytów ponadnormatywnych dopiero w dniach regulacji jest więc wynikiem generalnie przyjętej zasady przy kredytowaniu obrotu towarowego, że obrót towarowy jest finansowany przez 15 dni bez ograniczeń, a dopiero po upływie tego czasu przeprowadza się sprawdzenie zabezpieczenia oraz związaną z tym korektą w zadłużeniu. Nie ma przeto żadnego argumentu za tym, ażeby odmiennie traktować kredyt normatywny i kredyty ponadnor-

matywne, a w szczególności zaś żeby nie tolerować ewentualny przejściowo nadmierny stan kredytów ponadnormatywnych, a tolerować nadmierny przejściowo stan kredytu normatywnego. Byłoby to tym więcej niesłuszne przy przyjęciu zasady, że wszelkie operacje finansowe z tytułu obrotu towarowego a więc również udzielanie i spłata kredytów ponadnormatywnych następuje w korespondencji z rachunkiem kredytu normatywnego⁵).

INNE KREDYTY

Do kredytów bezpośrednio związanych z obrotem należą: kredyt na należności fakturowe oraz kredyt na należności z tytułu sprzedaży ratalnej. W związku z tym są one również udzielane i spłacane w korespondencji z kredytem normatywnym. Można by wprowadzić przyjąć również rozwiązanie, w którym na rachunkach kredytu normatywnego byłyby zaliczone kwoty uzyskane z kredytu na należności fakturowe, udzielanego na podaż faktur, a w konsekwencji wpływy z inkasa szłyby na rachunek kredytu na należności fakturowe zamiast na rachunek kredytu normatywnego. Udzielalibyśmy wtedy obydwu kredytów wg obrotu; pociągałoby to jednak za sobą konieczność codziennych dodatkowych księgowania między rachunkami tych kredytów. Ponieważ w obydwu przypadkach ustalenie wysokości kredytów na dzień regulacji musi być identyczne, przeto wybrano system przejmowania wpływów z inkasa bezpośrednio na rachunek kredytu normatywnego, jako manipulacyjnie prostszy.

Z obrotem towarowym mógłby się również wiązać kredyt na akredytywę, jednak instrukcja nie dopuszcza jego udzielania przedsiębiorstwom kredytowanym wg obrotu. Zanim bowiem nie wystąpi zadłużenie danego przedsiębiorstwa na rachunku kredytu przeterminowanego, tak długo nie ma w ogóle potrzeby otwierania akredytywy, ponieważ przedsiębiorstwo reguluje w terminie wszystkie swoje zobowiązania z tytułu dostaw towarów. Z chwilą zaś zadłużenia na rachunku kredytu przeterminowanego nie może być mowy o udzielaniu kredytu na akredytywę, ponieważ oznaczałoby to obejście sankcji związanych z powstaniem kredytu przeterminowanego.

Z obrotem towarowym może być związany jeszcze jeden kredyt, a mianowicie kredyt na przeterminowane należności fakturowe — jeśli przedsiębiorstwo uzyskało zgodę banku na korzystanie z tego kredytu. Ponieważ jednak kredytu tego udziela się tylko na zapłatę przeterminowanych zobowiązań fakturowych, wobec tego powstaje kwestia, jak postąpić z jego udzielaniem przy kredytowaniu wg obrotu, ponieważ wówczas zarówno bieżące jak i zaległe faktury opłacane są z rachunku kredytu normatywnego. Nie ulega wątpliwości jedno, że kredyt ten musi być również udzielany i spłacany w korespondencji z rachunkiem kredytu normatywnego. Powstaje jednak pytanie, czy w każdej sytuacji zachodzi potrzeba pełnego wykorzystania tego kredytu, tym więcej, że instrukcja nie podaje w tym za-

⁴) Gdy podzielimy zapas w kwocie 1.060 przez 40, wówczas otrzymamy rotację 24 dni,

⁵) Wysuwa się jeszcze sprawę odsetek (różnica w oprocentowaniu kredytu normatywnego i kredytów ponadnormatywnych). Jest to również zarzut niewłaściwy, ponieważ przy omawianym systemie następuje zarówno późniejsze udzielanie jak i późniejsze spłacanie kredytów ponadnormatywnych — w stosunku do zmian w zapasach.

kresie żadnych wskazówek. Wysuwano w tej sprawie postulat, że kredyt na przeterminowane należności fakturowe powinien być udzielony tylko wówczas, gdy przy regulacji kredytów wystąpi brak zabezpieczenia kredytu normatywnego. W przeciwnym bowiem razie uważa się, że przedsiębiorstwo musiało pokryć przeterminowane zobowiązania fakturowe z własnych środków, a więc że posiada ono jakieś tzw. luzy finansowe i omawianego kredytu nie potrzebuje. Zapomina się przy tym, że kredytem noramtywnym finansujemy wyłącznie obrót towarowy⁶⁾ a więc że na rachunku kredytu normatywnego nie mogą się ujawnić żadne luzy finansowe. Jeśli mimo to kredyt normatywny kształtuje się poniżej zabezpieczenia, to oznacza to, że na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa nie wpłynęła część marż podlegających odprowadzeniu, albo też część funduszu własnego przedsiębiorstwa, która w danym okresie miała być wyzwolona z obrotu⁷⁾. W określonej sytuacji te środki przedsiębiorstwa mogły siłą rzeczy zostać zużyte na zapłatę przeterminowanych zobowiązań. Wówczas kredyt na przeterminowane należności fakturowe powinien zastąpić te środki przedsiębiorstwa doprowadzając do ich przelania na rachunek rozliczeniowy.

Reasumując jesteśmy zdania, że jeśli przedsiębiorstwo zostało uprawnione do korzystania z kredytu na przeterminowane należności fakturowe, to przy udzielaniu tego kredytu nie powinno się stawiać żadnych dodatkowych warunków. Sam bowiem tryb kredytowania według obrotu zapewnia prawidłowe wykorzystanie omawianego kredytu.

REGULACJA KREDYTÓW

Podstawą regulacji kredytów jest obliczanie zabezpieczenia poszczególnych kredytów wg ogólnie

⁶⁾ Tzn., że operacje na tym rachunku ograniczają się wyłącznie do zakupu, sprzedaży i odprowadzania marż.

⁷⁾ W przypadku obniżenia normatywu towaru między dwiema regulacjami kredytów.

obowiązujących zasad. Jedynie tryb regulacji polegający na udzielaniu i spłacaniu kredytów ponadnormatywnych i inkasowych w korespondencji z rachunkiem kredytu normatywnego — jest czymś nowym, ściśle związanym z funkcjonowaniem kredytu na obrót. W celu umożliwienia porównania zapasu w granicach rotacji z faktycznym zapasem oraz w celu dokładniejszego rozpatrzenia ewentualnych wniosków przedsiębiorstw w sprawie udzielania kredytów ponadnormatywnych, ustalono ostateczną datę regulacji w 10 dni po dniu, na który przeprowadza się rozliczenie zabezpieczenia kredytów. W związku z tym bierze się również za podstawę regulacji nie zadłużenie w dniu regulacji lecz zadłużenie na dzień obliczenia zabezpieczenia. W konsekwencji tego nie można było dopuścić do spłacania kredytów ponadnormatywnych w innych dniach niż dni regulacji, ponieważ często mogłoby dojść do podwójnej spłaty kredytów.

Przykład (regulacja na dzień 15 maja)

1. Stan na 15 maja:	
kredyt na towary	72.000
zabezpieczenie kredytu na towary	68.000
2. Spłata kredytu w dniu 18 maja	10.000
3. Kredyt na towary w dniu 18 maja	62.000
4. Spłata kredytu na towary w dniu 25 maja	4.000
5. Kredyt na towary w dniu 25 maja	58.000

W ten sposób sprowadziliśmy kredyt na towary do wysokości 58.000 tj. o 10.000 mniejszej od zabezpieczenia. Ażeby temu zapobiedz należałoby albo ograniczyć spłatę kredytów, albo też prowadzić ścisłą ewidencję spłat dokonanych między 16 a 25 oraz między ultimum miesiąca a 10 następnego miesiąca. Skomplikowałoby to niewątpliwie „życie” Oddziałom i dlatego tryb regulacji kredytów był jeszcze jednym ważkim argumentem za wprowadzeniem udzielania i spłaty kredytów ponadnormatywnych wyłącznie w dniach regulacji kredytów.

Kazimierz Madura

STATYSTYKA OPERACJI ROZLICZENIOWYCH

Bezbłędne wykonywanie podstawowych zadań NBP w zakresie planowania kredytowego i kasowego, kredytowania i kontroli przedsiębiorstw, obsługi budżetu Państwa, regulowania obiegu pieniężnego oraz w zakresie organizacji i kontroli rozliczeń z tytułu dostaw, usług i robót między jednostkami gospodarki uspołecznionej wymaga odpowiednio zorganizowanej w Banku sprawozdawczości statystycznej, opracowanej na podstawie danych księgowości syntetycznej i analitycznej, lub też opartej na specjalnych schematach, sprawozdaniach i ewidencji statystycznej.

Podkreślając znaczenie rachunkowości dla gospodarki narodowej ZSRR wskazał J. W. Stalin (Dziela t. VI str. 214 — wyd. rōs.), że „...żadna praca twórcza, żadna praca państwowa, żadna praca planowa jest nie do pomyślenia bez prawidłowej rachunkowości. Rachunkowość zaś jest niemożliwa bez statystyki. Rachunkowość bez statystyki nie posunie się ani o krok naprzód”. Podczas

gdy w krajach kapitalistycznych statystyka bankowa jest podporządkowana całkowicie klasowym interesom banków kapitalistycznych, socjalistyczna statystyka bankowa służy interesom mas pracujących, dopomagając bankom do wykonania zadań określonych narodowymi planami gospodarczymi oraz umożliwiając bankom spełnienie roli organu prawdziwej „ogólnopaństwowej rachunkowości i ogólnopaństwowego rozrachunku i kontroli”.

Bank Państwa ZSRR (Gosbank) przywiązuje dużą wagę do statystyki bankowej, jako podstawowego środka do kierowania ogromną siecią placówek Gosbanku, kontroli nad wykonaniem planu, nad dokonywaniem rozliczeń i nad stanem dyscypliny płatniczej gospodarki narodowej¹⁾. System i zakres sprawozdawczości statystycznej Gosbanku uregulowany został rozporządzeniem przewodniczącego zarządu

¹⁾ A. F. Tertus: Statystyka bankowa, (Doktryna i problematyka ekonomiki radzieckiej Nr 38 (98/52).

Banku Państwa ZSRR i kierownika Centralnego Urzędu Statystycznego Nr 42/380 z 24 marca 1947 r. oraz w instrukcji Gosbanku Nr 25 z 1948 r. Organizacja prac statystycznych przedstawia się w Gosbanku następująco: w oddziałach terenowych prace statystyczne są zdecentralizowane i podporządkowane głównemu księgowemu, jedynie w niektórych dużych oddziałach prace te wykonywane są przez specjalnych pracowników — statystyków. W kantorach Gosbanku prace statystyczne są scentralizowane w specjalnych komórkach statystyki, wchodzących w skład wydziału planowo-ekonomicznego. Do zadań tych komórek należy kontrola sprawozdań statystycznych oddziałów operacyjnych, instruktaż w zakresie statystyki oraz sporządzenie sprawozdawczości zbiorczej dla centrali Gosbanku. Na szczeblu zarządu Gosbanku prace statystyczne scentralizowane są w wydziale sprawozdawczo-statystycznym wchodzącym w skład departamentu planowo-ekonomicznego. Oprócz sprawozdawczości o charakterze zbiorczym wydział sprawozdawczo-statystyczny opracowuje instrukcje, wzory sprawozdań, instruuje, nadzoruje i kontroluje sprawozdania podległych jednostek.

II

Statystyka operacji rozliczeniowych tj. operacji w których banki występują w roli pośredników przy rozliczeniach i płatnościach swoich klientów — obejmuje w Gosbanku²⁾ rozliczenia między organizacjami gospodarczymi z tytułu dostaw i usług oraz wewnętrzne rozliczenia bankowe tzw. rozliczenia międzyoddziałowe (MOR). Te ostatnie rozliczenia mogą powstawać w wyniku rozliczeń między klientami banków jak też wynikać z własnych operatywnych potrzeb banku. W niniejszym artykule rozpatrywać będziemy jedynie pierwszą grupę tj. operacje rozliczeniowe między klientami banku z tytułu dostaw, usług i robót.

W Gosbanku statystyka operacji rozliczeniowych opiera się o dane księgowości i o specjalne sprawozdania kwartalne. Każdy oddział sporządza tzw. schemat bilansowy Nr 1 w sumach zaokrąglonych do tysiąca rubli, na pierwszy dzień każdego miesiąca i na dzień 16 środkowego miesiąca każdego kwartału. Schemat składa się z 11 działów, a dział 10 zawiera m. inn. dane dotyczące rozliczeń. W szczególności w tym dziale podaje każdy oddział Gosbanku: 1) stan żądań zapłaty, przechowywanych w kartotece nr 1, księgowanych na oddzielnym koncie pozabilansowym Nr 414 — (w NBP kartoteka Nr 1 — bieżące zobowiązania inkasowe), 2) stan żądań zapłaty z kartoteki nr 4 księgowanych na koncie pozabilansowym Nr. 416 — (w NBP kartoteka Nr 3 — żądania, co do których nastąpiła odmowa akceptu), 3) stan żądań zapłaty, znajdujących się w portfelu A i oddzielnie w portfelu B, a księgowanych łącznie na koncie pozabilansowym Nr 435 (w Gosbanku nie prowadzi się portfeli C, a nie nadające się do kredytowania żądania zapłaty przechowuje się w portfelu B łącznie z przeterminowanymi), i 4) sumę obrotów miesięcznych przychodu konta 435 tj. sumę zainkasowanych w miesiącu należności inkasowych. Sprawozdawczość statystyczną w zakresie przeterminowanych

zobowiązań inkasowych sporządzają oddziały Gosbanku wg schematu Nr 11, który składa się z dwóch działów. Dział pierwszy obejmuje stan przeterminowanego zadłużenia przedsiębiorstw i organizacji w Gosbanku, dział drugi stan kartoteki Nr 2 tj. przeterminowanych żądań zapłaty, księgowanych na koncie pozabilansowym Nr 415. Schemat Nr 11 sporządza się z podziałem na ministerstwa.

Oprócz tych danych opartych o księgowość sporządzają oddziały Gosbanku sprawozdania kwartalne w zakresie operacji rozliczeniowych, które dają możliwość ustalenia obrotu płatniczego tj. łącznej sumy zapłat za dostawy i usługi, dostarczone i wykonane przez organizacje gospodarcze.

Sprawozdanie Nr 1 (numerację podajemy dla ułatwienia orientacji w powiązaniach między sprawozdaniami) obejmuje obroty na dwóch kontach bilansowych i dwóch kontach pozabilansowych; przykładowo wygląda ono następująco:

Treść wskaźników

Suma
w mil. rb

Obroty kwartalne strony Wn konta 221 „Rachunki specjalne“	25,3
Obroty kwartalne strony Wn konta 236 „Wystawione akredytywy“	10,3
Wpływ na konto 414 (kartoteka Nr 1)	622,8
Wpływ na konto 415 (kartoteka Nr 2)	121,1
	779,5

Sprawozdanie Nr 1 sporządzają kantory Gosbanku w oparciu o miesięczne wykazy obrotów oddziałów operacyjnych. Sprawozdanie nr 2 przeznaczone jest dla ujęcia danych statystycznych, dotyczących bezgotówkowych rozliczeń wzajemnych. Sprawozdanie to sporządzają oddziały i kantory w okresach kwartalnych wg następującego wzoru:

Treść wskaźników

Suma
Ilość w tys. rb

I okresowe rozliczenia saldami	
Ilość organizacji rozliczających się	2 —
Suma dokumentów rozliczanych	— 2515
Wysokość dokumentów skompensowanych	— 2370
Procent kompensaty	— 94,2
Ilość oddziałów, w których zastawiano okresowe rozliczenia saldami	1 —
II kompensaty jednorazowe	
Ilość organizacji, objętych kompensatą	8 —
Suma dokumentów rozliczonych	— 1112
Wysokość dokumentów skompensowanych	— 470
Procent kompensat	— 42,3

Podstawą sporządzania sprawozdania Nr 2 są statystyczne ewidencje prowadzone przez oddziały Gosbanku oddzielnie dla okresowych rozliczeń saldami, dla kompensat dwustronnych i wielostronnych (raport szachownicowy). Ewidencję okresowych rozliczeń saldami prowadzi się na podstawie wyciągów z rozliczeń, otrzymanych od uczestników tej formy rozliczeń; obroty ewidencjonuje się w zakresach

²⁾ Opracowano na podstawie książek: A. F. Tertus i F. D. Liwsiyc o statystyce bankowej

dekadowych wg wysokości dokumentów obu jednostek rozliczających się i wyniku rozliczenia.

W wyżej wymienionym przykładzie sprawozdania Nr 2, sumę dokumentów rozliczonych 2515 uzyskuje się z łącznej sumy dokumentów jednostki A (1295) i jednostki B (1220), zaś wysokość dokumentów skompensowanych (2370) z różnicy między sumą dokumentów (2515) a wynikiem rozliczenia (145). Procent kompensaty jest udziałem sumy skompensowanej w łącznej wysokości dokumentów rozliczonych (2370 = 100).

Podobnie prowadzi się ewidencję dla 2515 jednorazowych kompensat dwustronnych, dla kompensat zaś wielostronnych (grupowych) sporządza się raport szachownicowy.

Dane statystyczne z działalności BWR podają oddziały i kantory w specjalnym sprawozdaniu Nr 3, sporządzonym wg następującego wzoru:

Treść wskaźników	Ilość	Kwota w milj. rb
Ilość uczestników miejscowych	14	—
Ilość uczestników zamiejscowych	2	—
Ilość dokumentów przeprowadzonych przez BWR	997	—
Ilość dokumentów przeprowadzonych przez bank (wg wyników kompensaty)	283	—
Wysokość obrotów strony Ma r-ków uczestników		84.9
Wysokość obrotów skompensowanych		44.1
Procent kompensaty		51.9
Wysokość kredytów rozliczeniowych		8.2
Wysokość rozliczeń niepokrytych		0.1

Oddziały sporządzają powyższe sprawozdanie w tysiącach rubli, kantory w setkach tysięcy. Gosbank nie sporządza zbiorczej sprawozdawczości dla wszystkich BWR, a centrala otrzymuje sprawozdania poszczególnych BWR.

Na podstawie powyższych trzech sprawozdań sporządza się następująco zestawienie ogólnego obrotu płatniczego.

rozliczenia akceptowe (konto Nr 414 — sprawozdanie Nr 1)	622.8 milj. rb
akredytywy (konto Nr 236 — sprawozdanie Nr 1)	10.3 „ „
rachunki specjalne (konto 221 — sprawozdanie Nr 1)	25.3 „ „
BWR (obroty strony Ma na rachunkach uczestników — sprawozdanie Nr 3)	84.9 „ „
Okresowe rozliczenia saldami (suma dokonanych rozliczeń — sprawozd. Nr 2)	2.5 „ „
Razem	745.8 milj. rb

Do ogólnego obrotu płatniczego nie zalicza się obrotów z tytułu kompensat jednorazowych (sprawozdanie Nr 2/II), ponieważ objęte tą formą rozliczeń żądania zapłaty księgowane są na koncie Nr 414 czyli mieszczą się już w sumie rozliczeń akceptowych (622.8).

Dla wyprowadzenia ogólnego procentu kompensat ustala się stosunek sumy skompensowanych obrotów

do łącznej sumy obrotów dokumentów rozliczonych we wszystkich formach rozliczeń. W tym celu zestawia się wszystkie formy rozliczeń wzajemnych wg obrotów dokumentów rozliczonych i wyników kompensat:

	obrót kompensaty	
BWR	84.9	44.1
okresowe rozliczenie saldami	2.5	2.4
kompensaty jednostronne	1.6	0.7
kompensaty wewnątrzno-minist.	53.8	20.4
	142.8	67.6

W powyższym przykładzie procent kompensat w stosunku do sumy obrotów wyniósł 47,3% $\frac{67.6 \times 100}{142.8}$.

Stopień natomiast udziału łącznej sumy obrotów we wszystkich formach wzajemnych rozliczeń w ogólnym obrocie płatniczym wyniósł 19,1% $\frac{142.8 \times 100}{745.8}$.

Na podstawie powyższej analizy Gosbank kontroluje działalność poszczególnych swoich placówek na odcinku operacji rozliczeniowych, ma możność doskonalenia organizacji wzajemnych rozliczeń oraz badania skuteczności poszczególnych form tych rozliczeń.

III

Statystyka bankowa i jej analiza w zakresie operacji rozliczeniowych prowadzona jest w NBP w skromnych raczej rozmiarach. Brak szczegółowych przepisów co do prowadzenia tej statystyki w NBP w minionym okresie nie jest jednak przypadkowy. Wynikał on ze słusznych założeń, że zmiana systemu rozliczeń, wprowadzona w życie od dnia 1 stycznia 1952 r. uchwałą Nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12 grudnia 1951 r. wymagała przede wszystkim położeniu w pierwszym okresie największego nacisku na właściwe ustawienie pionu operacyjno-rachunkowego, na bezbłędne opanowanie nowej techniki operacyjnej, na właściwą dokumentację, obieg dokumentów i księgowość oraz na konieczność opanowania olbrzymiej masy dokumentów krążących między oddziałami w wyniku rozliczeń inkasowych. Dzięki temu nie dopuszczono do żadnych zatorów na odcinku pracy oddziałów, a tym samym utrzymano prawidłowy cykl rozliczeń. Poza tym w ubiegłym okresie półtorarocznym olbrzymia większość rozliczeń za dostawy, usługi i roboty dokonywana była w formie rozliczeń inkasowych, których statystyka nie jest skomplikowana. Statystyka taka jest prowadzona czy to w formie dziennika obrotów inkasowych (w r. 1952) czy też w formie księgowości w r. 1953 w dzienniku obrotów pozabilansowych i na arkuszach księgi głównej. Największe potrzeby statystyczne występują — jak to wynika z doświadczeń radzieckich — przy odmiennych formach rozliczeń, przy wzajemnych rozliczeniach.

Te odmiennie formy rozliczeń, które ustala NBP na podstawie § 15 uchwały Nr 877, nie wykształciły się jeszcze w r. 1952 w szerszym wachlarzu, nastąpiło to jednak w r. 1953, w którym liczba wprowadzonych w życie odmiennych form podniesiona została do ośmiu. Ramowe przepisy dla tych form, ustalone przez NBP, zostały ogłoszone w zarządzeniu Ministra Finansów z dnia 17 czerwca br. (Monitor Polski Nr A-64 z 10.7.1953 r.) i obecnie szczegółowe opisy opra-

cowywane są w formie instrukcji służbowych, z których część już oddana została do druku. Instrukcje te przewidują obowiązek sporządzania przez oddziały operacyjne i oddziały wojewódzkie sprawozdań statystycznych, opartej na doświadczeniu Gosbanku. Spodziewać się zatem należy, że niebawem będziemy mieli w NBP pełny obraz operacji rozliczeniowych i możliwość analizy statystycznej poszczególnych form rozliczeń.

Jak już wyżej wspomnieliśmy statystykę rozliczeń prowadzi się dotychczas w Banku (głównie na szczeblu centrali) w niedużych rozmiarach, przeważnie w oparciu o dane księgowości. Na odcinku najgłośniejszej dotąd formy rozliczeń tj. rozliczeń inkasowych sporządza się zestawienie w okresach miesięcznych na podstawie obrotów konta pozabilansowego 003 („zobowiązania inkasowe“) i konta 005 („należności inkasowe“). Ilaść żądań zapłaty uzyskuje się z wykazów czynności. Obroty po stronie przychodu konta 005 odzwierciedlają sumę żądań zapłaty, złożonych przez dostawców w banku dostawcy, po stronie rozchodu zainkasowane należności dostawców; obroty po stronie przychodu konta 003 są odpowiednikiem zobowiązań płatników, które w formie żądań zapłaty weszły do kartoteki Nr 1, po stronie zaś rozchodu wskazują nam sumy opłaconych żądań zapłaty w banku płatnika i to zarówno z tytułu bieżących zobowiązań (kartoteka Nr 1) jak i też przeterminowanych (kartoteka Nr 2) oraz ewentualnie opłaconych przez płatnika mimo uprzedniego złożenia odmowy akceptu (kartoteka Nr 3). Różnica między obrotami po stronie przychodu i rozchodu daje nam zwiększenie lub zmniejszenie początkowego stanu należności i zobowiązań inkasowych.

Jak już wiemy (p. ust. II), księgowanie należności inkasowych odbywa się w Gosbanku na jednym koncie 435, łącznie dla portfeli A i B podobnie zatem jak w NBP na jednym koncie 005 dla portfeli A, B i C. Odmienne zaś niż w Gosbanku prowadzi się w NBP dla wszystkich trzech rodzajów kartotek wspólne konto 003, wobec tego istnieje konieczność uziaskiwania danych co do stanu poszczególnych kartotek ze specjalnego wykazu należności i zobowiązań (F-6970). Ten wykaz podaje również rozbić należności inkasowych na poszczególne portfele.

Dane statystyczne oparte o księgowość pozwalają jedynie na obserwację rozwoju obrazu płatniczego w zakresie rozliczeń inkasowych, bez możliwości głębszej jego analizy. Z obserwacji dynamiki obrotów wynika, że obroty należności i zobowiązań wykazują stałą tendencję zwyżkową. Również ilość sztuk złożonych i zainkasowanych żądań zapłaty stale wzrasta. Przeciętnie można przyjąć, że wzrost ten do 30.6.1953 r. w porównaniu z r. 1952 wynosi 19% w sztukach, a 34% w obrotach. Dla zobrazowania olbrzymiej masy dokumentów, opracowywanych przez oddziały Banku, z tytułu rozliczeń inkasowych podajemy zestawienie ilości przyjętych i pokrytych żądań zapłaty w tysiącach sztuk w banku dostawcy (należności) i w banku płatnika (zobowiązania) w r. 1952 i w I półroczu 1953 r.:

1952 R.	
przyjęte	zainkasowane
przez bank dostawcy	
10884	11008
przez bank płatnika	
9866	9927

1953 R. (I PÓŁROCZE)

przyjęte	zainkasowane
przez bank dostawcy	
6596	6378
przez bank płatnika	
5739	6077

Ogólna zatem ilość żądań zapłaty, opracowanych przez oddziały NBP, wyniosła w r. 1952 41.685/m czyli przeciętna miesięcznie 3.474/m, przeciętna zaś w r. 1953 wzrosła do 4.132/m sztuk miesięcznie czyli o ca 19%. Ze statystyki prowadzonej wg oddziałów wojewódzkich wynika, że w r. 1952 cztery okręgi wojewódzkie miały największy udział w skali ogólnokrajowej w przyjętych i zainkasowanych żądaniach zapłaty tak co do ilości sztuk dokumentów jak też i wysokości obrotów, komasując około 49% ogólnej ilości sztuk i około 55% wysokości obrotów. Udział ten w procentach sztuk i obrotów przedstawia się następująco: Stalinogród 19,5 — 17, Warszawa 13 — 14,5, Łódź 8 — 14,5, Wrocław 8,3 — 9. Na następnych kolejno miejscach uplasowały się oddziały wojewódzkie w Poznaniu i Krakowie.

Oparta na powyższych danych statystycznych analiza rozliczeń inkasowych daje zupełny obraz rozliczeń za dostawy, usługi i roboty, przeprowadzanych w formie rozliczeń akceptowych i bezakceptowych, a ponadto wskazuje na dynamikę tych operacji bankowych w poszczególnych okręgach wojewódzkich i oddziałach operacyjnych, na stopień wydajności pracy oraz jest podstawą do planowania zaopatrzenia w formularze bankowe przez centralę i oddziały wojewódzkie.

Poza powyższymi danymi statystycznymi, opartymi na księgowości pozabilansowej, daleko większe możliwości analizy rozliczeń dają nam kwartalne wykazy stanów należności i zobowiązań z tytułu dostaw, usług i robót, sporządzane przez oddziały operacyjne i wojewódzkie (o charakterze zbiorczym) na F-6970. Na podstawie tych wykazów stwierdzić można jaka jest płynność należności (portfeli) i zobowiązań (kartotek), jaki jest stosunek stanu należności znajdujących się w portfelu A do należności przeterminowanych (portfel B), zobowiązań bieżących (kartoteka nr 1) do przeterminowanych (kartoteka nr 2), jaki jest stopień wykorzystania należności portfela A jako zabezpieczenia kredytu na należności fakturowe itd. Wykazy powyższe są cennym źródłem oceny stopnia dyscypliny płatniczej przedsiębiorstw występujących w charakterze dostawców i płatników. Analizując należności inkasowe na podstawie wykazów w ubiegłym okresie półtorarocznym tj. od 1.1.1952 do 30.6.1953 dochodzimy do wniosku, że procentowy udział poszczególnych portfeli w porównaniu do stanu ogólnego należności oraz stosunek należności znajdujących się w portfelu A do znajdujących się w portfelu B ulega stałej acz powolnej poprawie.

Poprawę tę ilustruje następujące zestawienie:

portfele	A	B	C	stosunek A:B
31.1.52	27%	58%	15%	1:2.14
30.6.53	51%	42%	7%	1:0.83
przeciętna 1952	35.8%	53.6%	10.6%	1:1.58
przeciętna 1953	46.5%	46%	7.5%	1:

Z powyższego wynika, że należności portfelu A stanowiły przeciętnie w roku 1952 r. ca 36% ogólnego stanu należności, a w I półroczu 1953 r. ca 47% czyli poprawa wyniosła ca 11%; równolegle przeciętna dla należności przeterminowanych (portfel B) wykazuje spadek ca 8%, a należności portfelu C ca 3%. W wyniku tych zmian procentowego udziału poszczególnych portfeli, stosunek należności znajdujących się w portfelu A do przechowywanych w portfelu B w I półroczu 1953 r. przeciętnie zrównoważył się, podczas gdy w roku 1952 stan portfelu B przekraczał przeciętnie o ca 60% stan portfelu A. Liczby te świadczą o pewnej nieznacznej poprawie stanu dyscypliny płatniczej u odbiorców, niemniej jednak stan ten daleki jest od idealnego.

Podobnie i na odcinku zobowiązań daje się zaobserwować pewną poprawę stosunku zobowiązań bieżących (kartoteka Nr 1) do przeterminowanych (kartoteka Nr 2), o czym świadczy następujące zestawienie:

Kartoteka	stosunek kartoteki Nr 1:2		
	Nr 1	Nr 2	
31.1.51	21%	79%	1:3.58
30.6.52	44%	56%	1:1.27
przeciętna 1952	32%	68%	1:2.13
przeciętna 1953	39%	61%	1:1.57

Procent udziału zobowiązań bieżących poprawił się w r. 1953 przeciętnie o 7%, o tyle samo spadł procent zobowiązań przeterminowanych. Stosunek tych zobowiązań wykazuje niewielką poprawę, jest jednak nadal niekorzystny.

Jak dalece niekorzystny jest powyższy stosunek świadczy porównanie ze stosunkiem tych kartotek w niektórych oddziałach Gosbanku w II kwartale 1950 r. Procent udziału przeciętnego stanu kartoteki Nr 1 wynosi w podanych przykładowo (p. A. F. Tertus: Statystyka bankowa rozdz. VI) pięciu oddziałach Gosbanku 1.5, 2.3, 3.9, 5.3 i 8 czyli przeciętnie 4.25%. Według natomiast danych statystycznych NBP za drugi kwartał 1953 r. stan kartoteki Nr 2 przewyższał o 27% stan kartoteki Nr 1.

Statystyka odmiennych form rozliczeń, których rozwoju należy oczekiwać w najbliższym czasie, opierać się winna, podobnie jak przy rozliczeniach inkasowych, na danych zaczerpniętych z księgowości oraz opartych o sprawozdawczość.

Do pierwszej grupy zaliczyć należy statystykę tych form rozliczeń, których technika operacyjna łączy się z koniecznością księgowania na kontach bilansowych. Będą to następujące formy rozliczeń: limitowane książeczki czekowe — konto bil. 145, чеки akceptowane — konto bil. 143, akredytywy — konto bil. 140, rachunki specjalne dla pełnomocników — konto bil. 146 i w końcu jednorazowe kompensaty wielostronne — konto bil. 170. Pozostałe formy rozliczeń, tzn. rozliczenia planowe, okresowe rozliczenia saldami, jednorazowe kompensaty dwustronne oraz stałe kompensaty wielostronne (BWR) należą do drugiej grupy statystycznej, która opiera się na danych zaczerpniętych ze specjalnych sprawozdań. Kwartalne zestawienia statystyczne, dotyczące grupy pierwszej, są łatwe do opracowania przez oddziały operacyjne, oddziały wojewódzkie i centralę Banku. Podstawą ich są obroty strony Winien poszczególnych kont bilansowych.

Analiza wprowadzonych w r. 1952 form rozliczeń tj. akredytyw, limitowanych książeczek czekowych oraz czeków akceptowanych wykazuje, że w porównaniu z r. 1952 w I półroczu 1953 r. przeciętna obrotów z tytułu akredytyw utrzymała się na tym samym poziomie, z tytułu czeków akceptowanych wzrosła o ca 306% a z tytułu limitowanych książeczek czekowych zmniejszyła się o ca 8%. Świadczy to o zrozumiałym przy złej dyscyplinie płatniczej przedsiębiorstw, braku rozwoju formy akredytyw, o bardzo znacznym wzroście formy czeków akceptowanych, wynikającym z przyswojenia tej formy przez przedsiębiorstwa i stwierdzającym jej dogodność oraz nieznacznym spadku przeciętnej obrotów z tytułu limitowanych książeczek czekowych. Spadek tej ostatniej formy jest względny i daje nam w okresie porównawczym nieco spaczony obraz, gdyż w I połowie 1952 r. rozliczenia limitowanymi książeczkami dokonywane były dość powszechnie przy zakupach w handlu detalicznym, a w II połowie ubr. nastąpiło ograniczenie tej formy jedynie do rozliczeń z organizacjami transportowymi. Jeżeli przyjmiemy łączne obroty omawianych trzech form rozliczeń za liczbę 100, to udział poszczególnych form przedstawia się następująco:

	1952 r.	1953 r. (I półrocze)
akredytywy	4	4.1
чеки akceptowane	7.5	42.3
limitowane książeczki czekowe	88.5	53.6

Z powyższego wynika znaczne przesunięcie udziału w ogólnych obrotach na korzyść czeków akceptowanych z jednoczesnym spadkiem udziału limitowanych książeczek czekowych.

Analiza statystyczna pozostałych form rozliczeń będzie możliwa dopiero pod koniec 1953 r. po pełnym ich wprowadzeniu i wydaniu zarządzeń co do sprawozdawczości.

Jeżeli dokonamy obecnie — opierając się o wzory statystyki Gosbanku — próby zestawienia na podstawie posiadanych elementów ogólnego obrotu płatniczego z tytułu rozliczeń za dostawy, usługi i roboty w r. 1952 i w I połowie 1953 r., otrzymamy następujący obraz:

	1952 r.		1953 r.	
	obroty *)	% udziału	obroty *)	% udziału
rozliczenia inkasowe	81.675	95	55.982	93,5
akredytywy	57	0,1	45	0,1
чеки akceptowane	108	0,1	461	0,7
limitowane książeczki czekowe	1.269	1,5	585	1—
kompensaty powszechne	2.876	3,3	2.821	4,7
	85.985	100	59.894	100—

Stopień udziału odmiennych form rozliczeń w ogólnym obrocie płatniczym wyniósł w r. 1952 — 5%, a w I połowie 1953 r. — 6,5%, czyli nastąpiła pewna nieznaczna poprawa na korzyść odmiennych form rozliczeń. Dalszy spodziewany rozwój odmiennych

*) Obroty podano w liczbach przykładowych

nych form rozliczeń, przy odpowiednim instruktażu przedsiębiorstw przez oddziały NBP, winien spowodować znaczną poprawę na tym odcinku. Nadmienić należy, że stopień udziału odmiennych form rozliczeń (akredytywy, rachunki specjalne i kompensaty) wynosił w Gosbanku w ramach obrotu rozlicze-

niowego w r. 1946 — 22% (p. F. D. Liwyszcz: Statystyka bankowa, str. 301). Wzrost przeciętnej miesięcznej ogólnego obrotu płatniczego z tytułu operacji rozliczeniowych w NBP wynosił za I półrocze 1953 r. ca 40%, natomiast wzrost udziału odmiennych form w operacjach rozliczeniowych około 30%.

Roman Michejda

ROLA I MECHANIZM KREDYTU ANTYCYPACYJNEGO

Nowa Instrukcja Służbowa Narodowego Banku Dz. VI/1 — Finansowanie i Kontrola Kapitałnych Remontów — wprowadza do obowiązującego dotychczas systemu finansowania i kontroli kapitałnych remontów szereg zmian, których wspólnym mianownikiem jest zdyscyplinowanie gospodarki finansowej tego odcinka działalności gospodarczej przedsiębiorstw.

Jedną z najistotniejszych zmian jest — jeśli chodzi o finansowanie kapitałnych remontów — zmiana systemu kredytowania działalności remontowej. Przeprowadzone tu modyfikacje sięgają może najgłębiej i stwarzają dla przedsiębiorstwa zupełnie odmienne od dotychczasowych warunki finansowe, z którymi przedsiębiorstwo musi się liczyć — i które zmuszają go do skrupulatnego zabiegania o prawidłowy przebieg akumulacji środków na kapitałne remonty a także do terminowej realizacji planu rzeczowego.

Z tych też przyczyn kredyt antycypacyjny w nowym ustawieniu staje się instrumentem nacisku wywieranego przez bank na przedsiębiorstwo w kierunku wzmocnienia zapobiegliwości przedsiębiorstwa o prawidłową akumulację środków a tym samym wzmoczenia — bardzo słabego dotąd — zainteresowania finansową stroną tej formy działalności gospodarczej.

Kredyt antycypacyjny spełnia zatem podwójną jak gdyby funkcję — spełnia funkcję gospodarczą i wychowawczą. Aby jednak podwójną tę rolę kredyt antycypacyjny mógł spełnić w sposób należyty, trzeba, aby operujący kredytem aparat bankowy doskonale rozumiał jego mechanizm i bezbłędnie przeprowadzał wszystkie operacje kredytowe. Dobra znajomość funkcjonowania kredytu antycypacyjnego uwarunkuje pomyślne rezultaty stosowania tego instrumentu, a jednocześnie zabezpieczy aparat bankowy przed możliwością szkodliwego oddziaływania systemu kredytu antycypacyjnego na przebieg działalności remontowej, co mogłoby się zdarzyć przez niewłaściwe stosowanie tego systemu.

Ponieważ zaś wprowadzony nową Instrukcją Służbową Narodowego Banku Polskiego Dz. VI/1 — kredyt antycypacyjny może w swej konstrukcji i mechanizmie działania — jak każda rzecz nowa — nasuwać pewne wątpliwości — przynajmniej do czasu całkowitego opanowania tego instrumentu w praktycznym stosowaniu go, przeto celowe wydaje się omówienie zasad funkcjonowania tego kredytu i najbardziej choćby typowych sytuacji jakie zachodzić mogą w praktyce kredytowej tego odcinka.

Należy sobie przede wszystkim uświadomić, że kredyt antycypacyjny bynajmniej nie jest strukturalnym elementem systemu finansowania kapitałnych remontów — to znaczy nie stanowi normalnego, stale istniejącego zjawiska — uzupełniającego źródła finansowania działalności remontowej. Kre-

dyt antycypacyjny jest wtórnym elementem finansowania, powinien się zjawiać w zasadzie wyjątkowo, i stanowić tylko ostateczne zabezpieczenie wykonawstwa, a właściwie terminowego rozliczania się stron za wykonane roboty.

Z tej istoty kredytu antycypacyjnego wynikają zasadnicze cechy tego kredytu a przede wszystkim jego celowość. Kredyt antycypacyjny — bez względu na rodzaj tego kredytu — musi być ściśle powiązany z określonym stosunkiem jaki zachodzi między dwoma zjawiskami gospodarczymi to jest: między akumulacją środków przeznaczonych na finansowanie kapitałnych remontów — a przebiegiem działalności remontowej.

Teoretycznie optymalnym stosunkiem jaki zachodzić powinien między akumulacją środków a wykonawstwem rzeczowym jest paralelność przebiegu obu zjawisk. W praktyce oznaczałoby to uzależnienie harmonogramu robót od przebiegu akumulacji środków. I taka istotnie jest generalna teza jeśli chodzi o działalność remontową. Każda jednak zasada musi dopuszczać wyjątki. Toteż na płaszczyźnie wyjątku od powyższej zasady przedsiębiorstwo może w uzasadnionych przypadkach układać harmonogram robót w oderwaniu od planowanego przebiegu akumulacji środków. I dopiero jeśli w wyniku przyjęcia sytuacji wyjątkowej harmonogram robót będzie wyprzedzał planowany przebieg akumulacji — wówczas dopiero wchodzić może w grę zagadnienie kredytu antycypacyjnego.

A zatem kredyt antycypacyjny z reguły powinien być: wynikiem sytuacji wyjątkowej i sam w konsekwencji powinien być zjawiskiem nie strukturalnym a właśnie incydentalnym. Ten właśnie sens zawarty jest w p. 104 Instrukcji Służbowej Dz. VI/1.

Właściwe zrozumienie roli i istoty kredytu antycypacyjnego ułatwi oddziałowi przyjęcie prawidłowej linii postępowania przy planowaniu i przyznawaniu kredytu. Zarówno bowiem przy planowaniu jak i przy przyznawaniu kredytu antycypacyjnego trzeba będzie ustalać celowość i dopuszczalność kredytu antycypacyjnego. Decyzja jaką w obu tych okolicznościach oddział będzie podejmował — musi być decyzją przemyślaną i podjętą z pełną świadomością skutków jakie za sobą pociąga.

Rozważmy zatem zakres analitycznych obowiązków oddziału przy planowaniu kredytu antycypacyjnego.

Metodologia planowania kredytu antycypacyjnego rozwiązana została w nowej Instrukcji Służbowej Dz. VI/1 w ten sposób, że dla odcinka kredytowania działalności remontowej nie tworzy się odrębnego trybu planowania — natomiast pozostawia się cały ten odcinek w trybie planowania kredytów obrotowych. W ramach zatem normalnego wniosku do planu kredytowego zawarte są — w bardzo zresztą schematycznym układzie — te elementy, które nie-

zbędne są do wyznaczenia wielkości bądź to planowanych na koniec kwartału planowanego pozostałości środków, bądź też wielkości zapotrzebowania na kredyt antycypacyjny. Nawet jednak przy tak daleko idącym uproszczeniu oddział ma niewątpliwie możliwość zbadania i ustalenia najważniejszej sprawy — mianowicie celowości i dopuszczalności kredytu antycypacyjnego w ogóle.

Zagadnienie to będzie się sprowadzało do zbadania prawidłowego i realnego przewidywania wydatków na kwartał planowany. Kwota planowanych wydatków powinna być wylegitymowana planem rzeczowym kapitałnych remontów, zawierającym określenie terminów wykonania poszczególnych robót. Jeśli plan ten niedość dokładnie określa terminy robót, bądź też wykonawstwo danej roboty biegnie wg planu przez dwa lub więcej kwartały — wówczas nieodzowne jest przedłużenie przez przedsiębiorstwo harmonogramu robót — z którego już wynikać powinna w sposób wyraźny kwota planowanego na dany kwartał przerobu.

Oczywista jest rzeczą, że kwota przerobu planowanego nie zawsze będzie wyznaczała realną sumę wydatków, gdyż długie terminy fakturowania robót przez wykonawców (przejściowe — dwa tygodnie, końcowe — sześć tygodni) oraz różnorodne terminy akceptu (5, 12, 35 dni itd.) powodować mogą poważną sumę końcowego poślizgu finansowego. Dopiero po odjęciu od kwoty planowanego przerobu poślizgu końcowego otrzymać możemy kwotę limitującą realne wydatki w kwartale planowanym. W odwrotnym kierunku działać będzie tj. zwiększy planowane wydatki suma poślizgu finansowego początkowego tj. kwota wykonanych a nierozliczonych w poprzednim kwartale robót. Niemniej jednak zasadniczym trzonem kalkulowanych na kwartał planowany wydatków będzie z reguły przerób kwartału planowanego. Wielkość tego przerobu decydować będzie z reguły o wielkości wydatków a w konsekwencji o wielkości zapotrzebowania na kredyt. Sednem przeto zagadnienia przy ocenie celowości i dopuszczalności kredytu będzie ocena celowości i uzasadnienie przewidywanego na kwartał planowany przerobu rzeczowego.

W sytuacji, w której kwartalna kwota planowanego przerobu pokrywa się lub jest niższa od planowanych na dany kwartał środków finansowych — Bank nie jest zainteresowany jeśli chodzi oczywiście o kredyt. Natomiast żywe zainteresowanie Banku budzić musi sytuacja odwrotna — tj. gdy kwartalna kwota planowanego przerobu przekracza ogół planowanych na ten sam kwartał środków — gdyż oczywiście sytuacja taka pociąga za sobą zapotrzebowanie na kredyt.

Co będzie dla Banku stanowiło wystarczające uzasadnienie takiej sytuacji?

Na obecnym etapie rozwoju kontroli bankowej podstawowym uzasadnieniem będzie zatwierdzony przez jednostkę nadrzędną plan rzeczowy wskazujący poprzez terminy wykonania poszczególnych robót, na wielkość programu rzeczowego każdego kwartału. Przyjmuje się na razie rozumowanie dosyć uproszczone, iż skoro wykonanie danych robót zatwierdzone zostało na określone kwartały to taki rozkład terminów jest gospodarczo uzasadniony. Na taki rozkład terminów wpływać mogły bowiem:

1. przesłanki ściśle techniczne — tj. kończący się w danym kwartale cykl remontowy obiektu, tech-

niczny stan obiektu wymagający — na skutek nadmiernego zużycia — wcześniejszego przeprowadzenia remontu, sezon decydujący o technicznych możliwościach wykonania remontu itd.

2. przesłanki racji gospodarczej — zgodnie z którymi jednostka nadrzędna wyznacza terminy robót niezależnie od przesłanek technicznych — a jedynie w powiązaniu z koniecznością planowego i racjonalnego rozłożenia przestojów jakie pociągną za sobą kapitałne remonty analogicznych typów środków trwałych — w celu np. utrzymania równomiernego dopływu produktów na rynek pomimo akcji remontowej,

3. przesłanki specjalne — wynikające z odrębnych, specjalnych poleceń władz gospodarczych.

Bank przyjmuje zatem, że terminy robót zamieszczone w zatwierdzonym planie rzeczowym są gospodarczo uzasadnione a zatem roboty te muszą być wykonane w tych właśnie terminach i to niezależnie od tego czy środki na te obroty są już zakumulowane czy nie.

Założenie o którym mowa opiera się na przeświadczeniu iż jednostki zatwierdzające plan pracują z pełną odpowiedzialnością i precyzyjnie. Jest jednak więcej niż pewne, że w praktyce oddział mógłby się spotkać często z rozkładem terminów bynajmniej nie uzasadnionym którymkolwiek z podanych typów przesłanek. Analiza jednak takiego stanu rzeczy wymagałaby niewątpliwie sporej sumy wiadomości technicznych. Toteż w zasadzie Bank na razie rezygnuje z badania zasadności terminów wskazanych w zatwierdzonym planie rzeczowym, a plan ten przyjmuje jako przepracowaną i uzasadnioną gospodarczo dyrektywę.

Nie można jednak wykluczyć i bynajmniej się nie wyklucza możliwości zakwestionowania przez oddział harmonogramu robót zawartego w zatwierdzonym planie — tak samo jak dopuszcza się a nawet poleca kwestionowanie kwalifikacji robót do rzędu remontów kapitałnych w przypadku niedochowania obowiązującego kryterium finansowego.

Wszędzie tam gdzie oddział zdolny jest poddać w wątpliwość rację gospodarczą zaleconego harmonogramu robót — dopuszczalne jest, a nawet wskazane zbadanie przesłanek lub wprost zażądanie wyjaśnień czy uzasadnienia od przedsiębiorstwa lub jednostki która plan zatwierdziła.

Zajęcie krytycznej postawy wobec zatwierdzonego nawet planu jest na obecnym etapie, dalekiego jeszcze od ideału planowania gospodarki remontowej — wskazane i pożyteczne. Ta postawa krytyczna nie może oczywiście być formalistyką i nie może w żadnym przypadku prowadzić do utrudniania wykonawstwa. Powinna ona mieć na celu nabranie przez oddział przeświadczenia, że akcja kredytowa w danym kwartale jest istotnie potrzebna i uzasadniona, a nie wypływa wyłącznie z nieopatrznej gospodarki przedsiębiorstwa lub niedopatrzienia jednostki nadrzędnej.

Przyjmując jednak jako podstawowe założenie, iż plan zatwierdzony wyznacza gospodarczo uzasadnione terminy robót, a te z kolei decydują o wielkości wydatków w kwartale planowanym — otrzymamy, w przypadku zgodności wydatków z wielkością przerobu i przy ewentualnym uwzględnieniu różnicy poślizgów finansowych — dostateczne uzasadnienie dla potrzeby kredytowania i wysokości kredytu w kwartale planowanym.

Nie może być uzasadnieniem dla akcji kredytowej przewidywanie przebiegu wykonawstwa odbiegające od założeń planu — bez aprobaty jednostki która plan zatwierdziła: Praktycznie więc przedterminowe wykonanie kapitalnego remontu — jakkolwiek pozornie wydawać by się mogło zjawiskiem pożądanym — może być zupełnie nieuzasadnione a nawet szkodliwe. Jeśli bowiem centralny zarząd rozplanował w podległych mu przedsiębiorstwach kapitalne remonty np. maszyn i urządzeń w ten sposób, aby produkcja centralnego zarządu w sposób równomierny lub zgodny z zapotrzebowaniem docierała do odbiorców to jakkolwiek zmiana harmonogramu robót — powodujących z natury rzeczy wyłączenie z procesu produkcyjnego tych urządzeń i maszyn — dezorganizuje założoną rytmiczność produkcji i przynosi zamiast pożytku — szkodę gospodarczą. Nie można oczywiście wykluczyć konieczności przeprowadzenia remontu przed terminem ustalonym np. dla zapobieżenia grożącej przedwcześnie awarii, lub z innych powodów. Dlatego też odchylenia od harmonogramu założonego w planie rzeczowym mogą być przez oddział przyjmowane jako uzasadnienie dla akcji kredytowej — ale wyłącznie wówczas gdy odchylenia te aprobuje jednostka która plan zatwierdziła.

Nakreślona wyżej konstrukcja sprowadza się do tezy, iż w zasadzie o gospodarczym uzasadnieniu akcji kredytowej na odcinku kapitalnych remontów jeśli wynika ona z harmonogramu robót — decyduje jednostka zatwierdzająca plan kapitalnych remontów.

Przedsiębiorstwo może założyć we wniosku do planu kredytowego potrzebę kredytu antycypacyjnego nie wynikającą bynajmniej z rozbieżności między harmonogramem robót a przebiegiem planowego akumulowania amortyzacji — lecz wynikającą po prostu z nieuwzględnienia w kwocie przewidywanych wpłat (poz. 2 rubr. 3 części IV wniosku do planu kredytowego (innych środków) jak dotacja budżetowa, przerzut lub inne środki) przewidzianych na dany kwartał w bilansie dochodów i wydatków część IV. Wynikająca stąd potrzeba kredytu jest oczywiście nieuzasadniona i rzeczą oddziału jest — odpowiednio skorygować wniosek do planu kredytowego.

Z rozważań powyższych wynika jasno, że kredyt antycypacyjny bynajmniej nie jest i nie powinien być nieodzownym strukturalnym elementem finansowania kapitalnych remontów ale z założenia powinien być zjawiskiem raczej wyjątkowym i wymagającym zawsze uzasadnienia już w etapie planowania tego kredytu.

Planowanie tego kredytu aczkolwiek schematyczne i uproszczone wskazuje na przypuszczalną wielkość zadłużenia z tytułu kredytu antycypacyjnego na koniec kwartału planowanego i musi podawać przewidywanie możliwie realne i gospodarczo uzasadnione.

Wprawdzie konstrukcja limitowania i wykorzystywania tego kredytu nie jest ściśle powiązana z jego planowaniem, bo zgodnie z Instrukcją Służbową Dz. VI/1 — p. 125 oddział może przekroczyć kwotę planowaną na koniec kwartału — w ramach aktualnego limitu — jeśli to jest uzasadnione zalegalizowanym przyspieszeniem wykonawstwa w ciągu danego kwartału lub niezrealizowaniem, pomimo sta-

rań, planowanych innych środków — niemniej jednak planowanie kredytu antycypacyjnego musi eliminować akcję kredytową nie znajdującą uzasadnienia, aby obraz zarówno kredytu jak i zagospodarowania ewentualnie nadwyżki środków w planie kredytowym Narodowego Banku Polskiego był podbudowany racją gospodarczą.

Rozważmy obecnie **zakres analitycznych czynności oddziału związanych z przyznawaniem kredytu antycypacyjnego**. Przyznanie kredytu antycypacyjnego ma jak gdyby charakter zawieranej między Bankiem a przedsiębiorstwem umowy stwierdzającej, że przedsiębiorstwo ubiega się, a Bank przyznaje przedsiębiorstwu w danym kwartale prawo wykorzystywania kredytu antycypacyjnego — w miarę potrzeb do wysokości w zasadzie przewidzianej we wniosku do planu kredytowego, a w uzasadnionych przypadkach powyżej tych granic — zawsze jednak w ramach aktualnego w danej chwili limitu kredytu. Tak pojęte przyznanie kredytu nie pokrywa się oczywiście z wykorzystaniem — kredyt może bowiem być przyznany, a może nie zajść w ciągu całego kwartału potrzeba wykorzystania go. Odwrotnie natomiast nie może dojść do wykorzystania kredytu jeśli uprzednio nie został dokonany akt przyznania go (p. 140 — I. Sł. Dz. VI/1).

Przyznanie kredytu jest czynnością bardzo ważną — stanowi bowiem ostatni etap na którym oddział krytycznie ocenia gospodarcze uzasadnienie akcji kredytowej. Wykorzystywanie kredytu jest już czynnością mechaniczną i opiera się na zasadzie automatycznego dopływu kredytu w granicach ustalonych przy przyznaniu.

Przyznanie kredytu może nastąpić tylko na podstawie kwartalnego wniosku kredytowego. Z wnioskiem tym przedsiębiorstwo może wystąpić w dwójakich okolicznościach — albo zapotrzebowanie kredytu przewidziane było we wniosku do planu kredytowego i obecnie składany wniosek kredytowy realizuje jak gdyby założenia planu — albo też akcja kredytowa nie była przewidziana na dany kwartał, a potrzeba kredytu wyłoniła się w wyniku zmienionych przesłanek wykonawstwa lub odmiennej od planu akumulacji środków.

W sytuacji pierwszej kwestia przyznania kredytu nie powinna nastroczać oddziałowi trudności — całe bowiem zagadnienie zasadności akcji kredytowej w danym kwartale zostało przemyślane i zbadane w ciągu analizy wniosku do planu kredytowego. Mogą tu oczywiście wchodzić w rachubę nowe okoliczności rzutujące na wielkość zapotrzebowania na kredyt, odmienną niż pierwotnie planowano — i okoliczności te będą musiały być przez przedsiębiorstwo we wniosku kredytowym podane a przez oddział krytycznie ocenione. W zasadzie jednak przyznanie kredytu — zakładanego w etapie planowania kredytowego może się najczęściej sprowadzać jedynie do sprawdzenia czy motywy podane we wniosku kredytowym pokrywają się z uzasadnieniem złożonym przy opracowywaniu wniosku do planu kredytowego. Czynność przyznania będzie zatem w tych warunkach raczej formalnością.

Inaczej jednak przedstawia się sprawa przyznania kredytu w sytuacji drugiej — a zatem gdy chodzi o przyznanie kredytu nieplanowanego.

Swoisty system limitowania kredytu antycypacyjnego dopuszcza możliwość przyznania tego kre-

dytu poza planem — wielkości bowiem tego kredytu w skali krajowej są tak niewielkie, że nie mogą one w sposób zasadniczy ujemnie oddziaływać na wykonanie planu kredytowego.

Właśnie jednak dlatego, że kredyt antycypacyjny może być przyznany poza planem — zachodzi konieczność bardzo krytycznej i ostrożnej oceny przy jego przyznawaniu. Szczególnie ta odmiana kredytu — nieplanowanego — musi być mocno podbudowana przesłankami potrzeby gospodarczej.

Uzasadnieniem wniosku o kredyt nieplanowany nie będzie już oczywiście plan rzeczowy i zawarty w nim harmonogram lecz odrębna, podana we wniosku kredytowym motywacja, cytująca te wszystkie okoliczności, które powodują zapotrzebowanie na kredyt. Motywacja wniosku kredytowego musi być w tych warunkach dokładnie przez oddział zanalizowana celem powzięcia przez oddział przekonania o pełnej zasadności akcji kredytowej nieplanowanej. Samodzielna — oddziałowa ocena słuszności motywacji wniosku kredytowego skupiać się będzie raczej na motywacji natury finansowej szczególnie gdy przyczyną kredytu antycypacyjnego będzie, zdaniem przedsiębiorstwa — niemożność zakumulowania przewidzianych planem środków, przekroczenie kosztów robót itd. Natomiast przy ocenie motywacji natury rzeczowej (konieczność czy celowość przedterminowego wykonania robót, konieczność wykonania robót dodatkowych itd.) oddział z natury rzeczy mniej czując się pewnym w zagadnieniach technicznych — ocenę będzie musiał przerzucić na jednostkę która zatwierdziła plan — od niej oczekując potwierdzenia celowości i potrzeby gospodarczej. Nie wyklucza to znowu — w specyficznych przypadkach — tam gdzie oddział będzie zdolny do podjęcia dyskusji z jednostką nadrzędną — zajęcia przez oddział stanowiska krytycznego.

Naszkicowane wyżej uwagi prowadzą do tego, że kredyt antycypacyjny bynajmniej nie musi być przyznany przez Bank w każdej sytuacji. Może być przyznany wówczas, gdy potrzeba kredytu jest gospodarczo uzasadniona — nie powinien zaś być przyznany jeśli przedsiębiorstwo idąc po linii najmniejszego oporu, przyzwyczajone do dotychczasowej łatwizny kredytowej — w sposób dowolny zmienia harmonogram robót lub nie wykazuje koniecznej zapobiegliwości w kierunku zakumulowania właściwych środków przewidzianych planem sfinansowania kapitalnych remontów.

Krytyczne podejście oddziału do planowania i przyznawania kredytu antycypacyjnego ma z jednej strony ograniczyć akcję kredytowania tego odcinka do rozmiarów gospodarczo uzasadnionych z drugiej zaś ma oddziaływać wychowawczo na przedsiębiorstwo i zmuszać go zarówno do racjonalnej gospodarki remontowej jak i do żywszego niż dotąd zainteresowania się finansową stroną działalności remontowej.

Skromny w rozmiarach kredyt antycypacyjny jest jeszcze jednym instrumentem polityki w rękach oddziału, którego najistotniejsza przecież praca polega na zapobieganiu nieprawidłowościom na wszystkich odcinkach gospodarczej działalności przedsiębiorstw.

Gospodarcza i wychowawcza rola kredytu antycypacyjnego objawia się nie tylko przy planowaniu i przyznawaniu kredytu antycypacyjnego — ale

również przy wykorzystywaniu, spłaceniu i ewentualnie prolongowaniu tego kredytu — pod warunkiem jednak oczywiście, że oddział umiejętnie i prawidłowo przeprowadza wszystkie operacje związane z wykorzystywaniem, spłaceniem i ewentualną prolongatą kredytu.

Wykorzystywanie przyznanego kredytu jest w zasadzie czynnością [niemał mechaniczną, lecz przez niewłaściwe pojmowanie tej czynności kredyt wykorzystywany może stracić swój sens gospodarczy i demobilizować przedsiębiorstwo.

Wykorzystanie kredytu polega na zasileniu rachunku środków (550) w ciężar rachunku kredytu (691/1) kwotą niezbędną na uregulowanie wymagalnych w danym dniu płatności dokonywanych w ciężar rachunku wypłat (690). Z wykorzystywaniem kredytu wiążą się dwa zagadnienia warunkujące osiągnięcie przez kredyt gospodarczego celu. Pierwsze z nich to pytanie czy kredyt może być wykorzystany na wszystkie płatności, a drugie do jakiej wysokości wykorzystanie może nastąpić?

Zajmiemy się zagadnieniem pierwszym. Skoro celem kredytu antycypacyjnego jest umożliwienie wykonawstwa i rozliczenie tego wykonawstwa przed zakumulowaniem właściwych środków to kredyt powinien być zużyty czyli wykorzystany tylko na te płatności, które uzasadniają akcję kredytową. Wiemy zaś, że nie wszystkie roboty wykonywane przedterminowo będziemy taraktowali jako gospodarczo uzasadnione. W konsekwencji może się np. zdarzyć, że kredyt wprawdzie został przyznany, gdyż niektóre roboty poparte były racją gospodarczą — lecz trafiły się także roboty, których wykonanie przed zakumulowaniem własnych środków nie jest uzasadnione. W tej sytuacji wykorzystywanie kredytu nie może już być zupełnie automatyczne, a oddział musi bacznie śledzić nadchodzące żądania zapłaty i eliminować te, które dotyczą pozycji nieuzasadniających akcji kredytowej. Na wykupienie takich żądań zapłaty czy innych dyspozycji płatniczych kredyt nie powinien być wykorzystany, aczkolwiek w ogóle nastąpiło już przyznanie przedsiębiorstwu kredytu. Nieuwzględnienie podobnych przypadków spaczyć może celowość kredytu. Poza tymi dość specyficznymi przypadkami kredyt nie może być oczywiście zużyty z zasady na wszystkie te płatności, które jako nieodpowiadające wymogom planu (nieplanowanie, źle zakwalifikowane do rzędu remontów kapitalnych, itd.) — nie mogą w ogóle być uregulowane nawet przy istniejących w dostatecznej ilości środkach własnych. Ponadto nie może nastąpić wykorzystanie kredytu na uregulowanie takich płatności jak: spłata zapadającej raty kredytu antycypacyjnego, wymagalne odsetki od kredytów antycypacyjnych oraz polecenie przelewu dotyczące wykonania dyspozycji przerzutu. Wymienione płatności mogą regulowane być wyłącznie ze środków własnych przedsiębiorstwa (amortyzacja, przerzut, dotacja itd.).

Na wszystkie pozostałe płatności kredyt może być wykorzystany gdyż po wyeliminowaniu wyżej omówionych przypadków pozostać mogą tylko te płatności, które przy przyznawaniu kredytu zakwalifikowane zostały jako gospodarczo uzasadnione.

Drugie zagadnienie związane z wykorzystaniem kredytu to problem do jakiej wysokości może nastą-

pić wykorzystanie kredytu. Zagadnienie to pokrywa się z pojęciem limitu kredytu antycypacyjnego, albowiem Instrukcja Służbowa Dz. VI/1 mówi, iż „Wykorzystanie kredytu polega na zasileniu w ramach wolnego w danym dniu limitu kredytu itd.”.

Przyjrzyjmy się zatem konstrukcji limitu kredytu antycypacyjnego szczególnie pod kątem widzenia, o ile przestrzeganie limitu tego kredytu warunkuje spełnienie przez kredyt antycypacyjny jego istotnych funkcji — zwłaszcza zaś roli wychowawczej.

Nowa Instrukcja Służbowa Dz. VI/1 wprowadziła do kredytu antycypacyjnego pojęcie limitu odmienne od pojęcia limitu kredytowego stosowanego przy kredytach obrotowych. Limit kredytu antycypacyjnego nie jest rezultatem planowania kredytowego i nie dociera do oddziały i przedsiębiorstwa w trybie rozdziału limitów. Limit, o którym mowa jest jak gdyby limitem naturalnym i wypływa jako prosta konsekwencja przedmiotu tego kredytu.

Limitowanie kredytu antycypacyjnego w trybie ustalonym dla kredytów obrotowych byłoby możliwe od strony konstrukcyjnej — jednocześnie jednak byłoby niesłychanie uciążliwe a co gorsze w wysokim stopniu krepowałoby — i to zupełnie zbytecznie — swobodę decyzji oddziały.

Pojęcie limitu tego kredytu powiązано ściśle ze strukturą zabezpieczenia kredytu antycypacyjnego i ustalono, że zadłużenie z tytułu tego kredytu nigdy nie może przekroczyć aktualnego w danej chwili zabezpieczenia. W tym jednym prostym sformułowaniu zamyka się całe pojęcie limitu kredytu antycypacyjnego.

Inna rzecz, że limit o którym mowa może być i często będzie kwotą nie tylko zmienną (to zawsze) ale również złożoną z kilku elementów w zależności od tego jakie rodzaje kredytu antycypacyjnego wchodzi w dany przedsiębiorstwo w rachubę. Przy każdym bowiem rodzaju kredytu antycypacyjnego istnieje odmienne nieco zabezpieczenie i inaczej zabezpieczenie to się kształtuje.

Przy kredycie antycypacyjnym na poczet odpisów amortyzacyjnych roku bieżącego zabezpieczeniem kredytu jest suma rocznej amortyzacji na kapitalne remonty planowane, która wg zasad ogólnego systemu finansowania zakumulowana zostanie — nawet z rygiorem przymusowego ściągania przez Bank, stopniowo w ratach miesięcznych. Zabezpieczeniem więc jest suma, która ma być jeszcze zakumulowana. W konsekwencji nie będzie zabezpieczeniem ta suma, która już została zakumulowana gdyż albo została już zużyta, albo jeśli stanowi pozostałość — nie wymaga kredytowania. Z drugiej jednak strony system obliguje przedsiębiorstwo do terminowego akumulowania rat amortyzacyjnych, każde zaś opóźnienie w odprowadzeniu raty amortyzacyjnej jest niewątpliwie wyrazem jakiejś nieprawidłowości. Jeśli tak — to niezakumulowana w terminie rata amortyzacyjna, jakkolwiek niewątpliwie wcześniej czy później zostanie zainkasowana — nie może być przedmiotem kredytu bankowego, który w takim stanie rzeczy automatycznie niwelowałby reperkusje jakie nieprawidłowość odcinka eksploatacji wywoływać musi na odcinku kapitalnych remontów.

Może się jednak zdarzyć, iż przedsiębiorstwo nie akumuluje do końca roku pełnej sumy rat jeszcze nie zapadłych z tego względu, że nadpłaciło w okre-

sie ubiegłym amortyzację i różnicę tę potrąci sobie z rat, które mają być przedmiotem kredytowania. Oczywiście jest, że w tej sytuacji musi nastąpić korekta zabezpieczenia w dół o całą kwotę podlegającą potrąceniu z przyszłych rat.

Reasumując, zabezpieczeniem kredytu będzie suma nie zapadłych jeszcze rat amortyzacji umniejszona o kwotę nadpłat które rozliczone zostaną z przyszłych rat.

Ta wielkość zabezpieczenia jest jednocześnie limitem. Limit ten z natury rzeczy maleje co miesiąc w dniu 22 o kwotę przypadającą w tym dniu do odprowadzenia raty amortyzacyjnej. Można zatem określić, iż w okresie miesięcznym od 22 bieżącego miesiąca do dnia 21 następnego miesiąca limit tego kredytu jest niezmienny. Każdy jednak taki okres miesięczny ma inny limit i to stale malejący. Maksymalny limit odpowiadający całorocznej amortyzacji mamy w okresie od 1 do 21 stycznia, minimalny odpowiadający zeru w okresie od 22 do 31 grudnia.

Nieco inaczej rzecz się przedstawia jeśli chodzi o limit kredytu antycypacyjnego na poczet formalnie zadysponowanego przerzutu. Zabezpieczeniem tego kredytu jest suma środków stanowiąca nadwyżkę w innym przedsiębiorstwie, a której przesunięcie do przedsiębiorstwa wykazującego niedobór zagwarantowane zostało przez centralny zarząd wydający dyspozycję przerzutu lub jednostkę równorzędną, przez przedsiębiorstwo zobowiązane do przerzutu i przez oddział właściwy dla tego przedsiębiorstwa. Dopóki kwota zadysponowanego przerzutu nie zostanie faktycznie przekazana dopóty stanowi ona przedmiot kredytowania i zabezpieczenia kredytu, z chwilą zaś przekazania tej kwoty przedmiot i zabezpieczenie znika. To samo dotyczy oczywiście częściowego przekazania kwoty przerzutu. W konsekwencji limitem kredytu antycypacyjnego na poczet formalnie zadysponowanego przerzutu będzie każdorazowa kwota niezrealizowanego jeszcze przerzutu. Limit ten może być niezmienny przez cały czas od przyznania tego kredytu do chwili realizacji przerzutu, a może też wykazywać linię malejącą łamaną, jeśli realizacja przerzutu następuje stopniowo.

Jeszcze inaczej kształtuje się limit kredytu antycypacyjnego na poczet amortyzacji roku następnego. Przedmiotem i zabezpieczeniem tego rodzaju kredytu jest amortyzacja roku następnego. W roku bieżącym przeto nie zachodzą żadne procesy gospodarcze, które uzasadniałyby jakąkolwiek zmienność zabezpieczenia — w konsekwencji limit tego kredytu jest niezmienny od chwili przyznania go do końca roku. Z pierwszym dniem nowego roku kredyt ten staje się normalnym kredytem na poczet odpisów roku bieżącego i limit jego kształtuje się na zasadach wyżej omówionych.

Te trzy limity dla poszczególnych rodzajów kredytów razem wzięte wyznaczają dopiero łączny obowiązujący w danym okresie limit kredytu antycypacyjnego, określający granicę, do której może nastąpić wykorzystanie kredytu.

Aktualny w danym okresie limit tego kredytu nie może być w żadnym przypadku przekroczony. Przekroczenie limitu sprowadza podwójną szkodę — raz dlatego, że kredyt traci swe zabezpieczenie i staje się w danym roku nieściągalny względnie dla spłacenia go trzeba zmobilizować specjalny przerzut środków

z innego przedsiębiorstwa, co może uszczuplić możliwości wykonawcze innych przedsiębiorstw — a po wtóre dlatego, że przekroczenie limitu stwarza dla przedsiębiorstwa sytuację łatwizny finansowej, która demobilizuje go w zakresie troski o finansową stronę kapitalnych remontów.

Precyzyjne zatem ustalenie obowiązującego limitu kredytu antycypacyjnego i rygorystyczne przestrzeganie tego limitu warunkuje spełnienie przez kredyt antycypacyjny jego istotnej roli. Zaniedbania oddziału na tym odcinku pracy spowodują niewłaściwe i mijające się z celem wykorzystywanie kredytu, czyli podważą sens kredytu i jego zasadność choćby ona została dokładnie zbadana i ustalona w etapie planowania i przyznawania kredytu.

Szczególnie ważne — zwłaszcza jeśli chodzi o wychowawczą funkcję kredytu antycypacyjnego — jest wyłączenie z kredytowania poprzez konstrukcję limitu — rat zaległych. Niekredytowanie rat zaległych w formie spłaty kredytu w terminie nawet przy niezakumulowanej racie — winno zmusić przedsiębiorstwo do wzmożenia wysiłków w kierunku poprawy ogólnej sytuacji finansowej na odcinku eksploatacji — przynajmniej na tyle by mogło nastąpić odprowadzenie zaległej raty. Brak pomocy bankowej w tej sytuacji, spowoduje częstokroć powstanie przeterminowanych zobowiązań z tytułu kapitalnych remontów, narastanie kar na zwłokę, a w dalszej konsekwencji umniejszenie środków na finansowanie kapitalnych remontów i konieczność zabiegania w jednostce nadrzędnej o uzupełnienie powstałego tą drogą niedoboru specjalnym przerzutem. Te wszystkie trudności i odpowiedzialność za zmniejszenie puli środków muszą oddziaływać mobilizująco na przedsiębiorstwo — pod warunkiem jednak, że założenia konstrukcji wykorzystywania kredytu realizowane będą przez aparat bankowy w sposób precyzyjny i zgodnie z postanowieniami nowej Instrukcji Służbowej Dz. VI/1.

Przyjrzyjmy się zatem **zasadom spłacania kredytu antycypacyjnego**.

Każdy rodzaj kredytu antycypacyjnego ma określone z góry terminy spłaty. Kredyt antycypacyjny na poczet odpisów amortyzacyjnych roku bieżącego płatny jest każdego 22-go danego miesiąca i to w kwocie raty amortyzacyjnej jaka w tym dniu powinna być zgodnie z planem zakumulowana. Kredyt antycypacyjny na poczet formalnie zadysponowanego przerzutu środków płatny jest w całości w ciągu trzech dni (dni pocztowe) po upływie terminu jaki określiło przedsiębiorstwo obowiązane do dokonania przerzutu — jako termin realizacji przerzutu. W przypadku wcześniejszej realizacji przerzutu termin spłaty kredytu pokrywa się z datą wpływu środków pochodzących z przerzutu. Jeśli zaś chodzi o kredyt antycypacyjny na poczet odpisów amortyzacyjnych roku następnego, to termin spłaty dotyczy dopiero roku następnego, kiedy to kredyt ten staje się normalnym kredytem na poczet amortyzacji roku bieżącego i spłacany jest w normalnych ratach miesięcznych. W określonych wyżej terminach poszczególne rodzaje kredytów powinny być spłacone.

Zanim jednak zajmiemy się zasadami spłacania kredytów antycypacyjnych konieczne jest uprzedzenie sobie wyraźnej różnicy zachodzącej między tzw. obniżaniem zadłużenia a spłatą kredytu.

Praktycznie instytucja obniżania zadłużenia polega na tym, że przy istniejącym zadłużeniu każdorazowa pozostałość wolnych środków (550 minus 690) musi być przeksięgowana na dobro rachunku 691/1 po to, aby dopóki istnieje zadłużenie na rachunku 691/1 — różnica między rachunkiem 550 a 690 równa była zeru. Operacja obniżania zadłużenia nie pokrywa się ze spłatą kredytu z trzech powodów:

1. obniżanie zadłużenia dokonywane może być każdego dnia niezależnie od terminów spłaty kredytu. Jeśli np. 15-go danego miesiąca przedsiębiorstwo otrzyma dotację budżetową lub przerzut środków, który nie był przedmiotem kredytu — a równocześnie istnieje zadłużenie z tytułu kredytu na poczet odpisów amortyzacyjnych bieżącego roku — to całkowitek termin spłaty tego kredytu przypada dopiero 22-go — to jednak najpóźniej w dniu następnym tj. 16-go oddział przeksięguje pozostałość niewykorzystanej w dniu 15-go dotacji lub przerzutu na dobro rachunku 691/1 czyli nie spłacając jeszcze kredytu — przejściowo obniża stan zadłużenia.

2. obniżenie zadłużenia następuje tylko do wysokości kwoty pozostałości wolnych środków, a zatem jeśli — jak na przykładzie poprzednim przedsiębiorstwo miało w dniu 15-go jednocześnie płatności dotyczące kapitalnych remontów, to płatności te uregulowane zostały z kwoty otrzymanych środków a dopiero reszta środków jako pozostałość przeznaczona została na obniżenie zadłużenia. Innymi słowy, obniżenie zadłużenia nie stanowi zobowiązania przedsiębiorstwa i wobec obniżenia zadłużenia nie stosuje się postanowień p. 290 I. S. Dz. VI/1 — dotyczących kolejności regulowania zobowiązań.

3. obniżenie zadłużenia nie jest powiązane z ruchem malejącym limitu kredytu antycypacyjnego, czyli pomimo iż 16-go nastąpiło obniżenie zadłużenia równego limitowi to 17-go — może nastąpić ponowne zwiększenie stanu zadłużenia do poprzedniej wysokości — gdyż limit ten nie obniżył się, obniżenie zaś limitu nastąpi dopiero w terminie spłaty kredytu.

Obniżanie zadłużenia może być zjawiskiem zupełnie przejściowym, nie związanym z limitem kredytu i nie jest traktowane jako płatność. Jest to jedynie czynność likwidująca przejściowo zbędnie wysokie zadłużenie i wpływająca na obniżenie odsetek od kredytu antycypacyjnego.

Inaczej natomiast przedstawia się treść pojęcia spłaty kredytu. Spłata kredytu antycypacyjnego jest bezpośrednią konsekwencją zmniejszania się zabezpieczenia — przedmiotu kredytu.

Zagadnienie spłaty jest zupełnie proste przy kredycie na poczet formalnie zadysponowanego przerzutu — tutaj bowiem z chwilą otrzymania przerzutu w całości lub części znika lub obniża się przedmiot kredytowania, w konsekwencji o otrzymaną kwotę maleje limit tego kredytu. Jednocześnie z tymi faktami musi nastąpić trwałe bez możliwości powrotu obniżenie zadłużenia, gdyż w dniu otrzymania środków kredyt jest płatny. Taka czynność trwałego obniżenia obliża, bez możliwości powtórnego zadłużenia, z jednoczesnym obniżeniem limitu kredytu — jest spłatą kredytu.

Bardziej skomplikowane jest spłacanie kredytu na poczet odpisów amortyzacyjnych.

Jeśli przedsiębiorstwo wykorzystaloby cały kredyt antycypacyjny w okresie od 1 do 21 stycznia, to

zagadnienie spłaty byłoby również proste. Każdego 22-go dnia miesiąca maleje limit kredytu o kwotę przypadającej do odprowadzenia raty amortyzacji i w tym samym dniu musi nastąpić trwale, bez możliwości powrotu, równoległe do obniżenia limitu obniżenie zadłużenia czyli spłata kredytu. Jeśli raty amortyzacyjne akumulowane są bieżąco to spłata następuje w ciężar rachunku 550, a jeśli w którymkolwiek miesiącu rata zalega wówczas spłata w tym miesiącu następuje w ciężar kredytu antycypacyjnego przeterminowanego — który znowu spłacony zostanie z chwilą zakumulowania raty zaległej. Nie komplikuje również tej sytuacji zagadnienie istniejących w dniu płatności np. wymagalnych żądań zapłaty czy innych płatności, gdyż płatny kredyt regulowany jest przed innymi płatnościami, a nowy kredyt wobec braku wolnego limitu nie może być udzielony — w konsekwencji więc wymagalne zobowiązania stają się przeterminowane i czekają na przepływ dodatkowych środków (przerzut, dotacje itd.).

Taka sytuacja uproszczona jednak będzie raczej teoretyczną możliwością niż praktycznym przypadkiem.

Z reguły bowiem przedsiębiorstwo wykorzystuje kredyt stopniowo, a zatem z reguły będziemy mieli do czynienia z kwotą zadłużenia która antycypuje tylko część rocznej amortyzacji i która jest niższa od aktualnego limitu.

Założymy następujący przykład:

Roczna amortyzacja	24.000
Raty miesięczne po	2.000
W dniu 21 kwietnia: limit wynosi 18.000.—	
Stan zadłużenia	6.000
wolny limit	12.000.—

Istniejący 21 kwietnia stan zadłużenia jest niższy od limitu i reprezentuje antycypację trzech rat amortyzacyjnych.

W dniu 22 kwietnia limit obniża się z 18.000 na 16.000 czyli nadal istnieje wolny limit. To znaczy stan zadłużenia jest niższy od limitu aczkolwiek o mniejszą już różnicę (zamiast o 12.000 — tylko o 10.000). Pomimo jednak wolnego limitu, który oznacza przecież że stan zadłużenia mógłby się podnieść do kwoty 16.000 — kredyt wykorzystany na kwotę zł 6.000 — musi być w dniu 22 kwietnia spłacony o kwotę zł 2.000, to jest o kwotę raty amortyzacyjnej, jaka w tym dniu powinna być zakumulowana.

Podstawową przesłanką tego rozumowania jest założenie, że bez względu na wolny limit — istniejące 21 kwietnia zadłużenie 6.000 — antycypuje nie abstrakcyjne, dowolne trzy raty miesięczne (np. ratę za czerwiec, październik i grudzień) lecz konkretnie najbliższe raty tj. ratę za kwiecień, maj i czerwiec. Jeśli tak — to istniejące zadłużenie musi ulec zmniejszeniu w dniu 22 kwietnia o 2.000 — gdyż powinna wpłynąć pierwsza antycypowana rata za kwiecień. Fakt zaś że 21 kwietnia istnieje wolny limit 12.000 i będzie istniał po spłacie raty kwietniowej nadal w tej samej wysokości 12.000. — jest jedynie sygnałem, że w razie potrzeby przedsiębiorstwo może zwiększyć o tę kwotę zadłużenie, ale będzie już wtedy antycypowało następne raty amortyzacyjne za lipiec, sierpień itd. Innymi słowy możliwość antycypowania rat następnych jeszcze nie kre-

dytowanych nie może pociągnąć za sobą niespłacenia raty kwietniowej, kredytowanej, która bez względu na wysokość wolnego limitu musi być spłacona 22 kwietnia.

A zatem w dniu 22 kwietnia pomimo istnienia wolnego limitu 12.000 — oddział spłaca kredyt kwotą 2.000 uzyskując:

przy limicie	16.000
stan zadłużenia	4.000
i wolny limit	12.000

W tymże jednak dniu 22 kwietnia mogą zajść różne okoliczności powodujące szereg komplikacji w prostej na pozór czynności spłaty kredytu przez obciążenie rachunku 550 i uznanie rachunku 691/1.

Przed wszystkim w dniu 22 kwietnia mogły istnieć trzy zasadnicze sytuacje:

1. rata amortyzacyjna została zakumulowana w całości,
2. ratę zakumulowano tylko częściowo i wreszcie
3. raty w ogóle nie zakumulowano.

Przy każdej z tych sytuacji mogły zajść trzy następujące okoliczności:

- a) nie ma żadnych innych płatności poza ratą kredytu,
- b) są inne płatności i jednocześnie istnieje wolny limit kredytu,
- c) są inne płatności lecz wolnego limitu już nie ma.

Kombinacja tych potrójnych sytuacji i potrójnych okoliczności daje dziewięć zasadniczych przypadków odmiennego postępowania przez oddział przy spłacie kredytu antycypacyjnego. Przypadki te i odpowiednie dyrektywy postępowania zawarte są w nowej I. S. VI/1 w uwadze do p. 151.

Przytoczone wyżej przypadki wyczerpują w zasadzie wszystkie możliwe sytuacje w których może się oddział znaleźć przy rozważaniu spłacania kredytu. Wszystkie te przypadki spłaty kredytu muszą być przez oddział dobrze przyswojone, opanowane i bezbłędnie stosowane, gdyż każde ich zniekształcenie — wypaczy sens kredytu. Najlepiej ustawiony teoretycznie kredyt, najgruntowniejsza analiza planu i wniosku kredytowego nie da rezultatu czy to gospodarczego czy też wychowawczego, jeśli w etapie wykorzystywania i spłacania kredytu nastąpi odchylenie niweczące ostrze działania tego kredytu.

Konstrukcja kredytu antycypacyjnego, w szczególności teza wyłączenia z kredytowania rat amortyzacyjnych zaległych ma na celu wzmocnienie starań przedsiębiorstwa o punktualne i kompletne akumulowanie środków. Narzędzie jakim się oddział dla osiągnięcia tego celu posługuje tj. kredyt antycypacyjny musi być używane umiejętnie i nie może się stać ślepo działającym mechanizmem. Dlatego też konstrukcja kredytu antycypacyjnego uzupełniona została instytucją prolongaty tego kredytu, umożliwiającą elastyczność stosowania rygorów.

Istotą prolongaty jest odwleczenie skutków działania kredytu przeterminowanego. Mechanizm zaś prolongaty przejawia się w tym, że automatyzm obniżania limitu kredytu w dniu wymagalności raty amortyzacyjnej zostaje wstrzymany na czas do upływu terminu prolongaty lub do chwili zainkasowania zaległej raty i w odniesieniu do konkretnie prolongowanych rat. Jeśli np. przy rocznej amorti-

zacji 24.000 limit kredytu malał od 24.000 do 0 — po 2.000 miesięcznie — to z chwilą np. prolongowania

raty za kwiecień i maj na okres trzech miesięcy limit kształtuje się następująco:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Limit prolongata	24000	22000	20000	18000 2000	16000 2000 2000	14000 2000 2000	12000 2000	10000	8000	6000	4000	2000
	24000	22000	20000	20000	20000	18000	14000	10000	8000	6000	4000	2000

W okresie prolongaty — prolongowane raty kredytu nie podlegają spłacie ale niemniej stan zadłużenia musi być obniżany (nie spłacany) w przypadku zainkasowania innych środków. Prolongowany może być również kredyt na poczet formalnie zadysponowanego przetrzutu.

Przy stosowaniu prolongaty oddział musi mieć zawsze na uwadze sens gospodarczy i wychowawczy kredytu antycypacyjnego. Prolongata nie może być stosowana szeroko i bez dostatecznego uzasadnienia — wypaczy bowiem sens rygorów tego kredytu. Z drugiej strony nie można lękać się stosowania szczególnie tam gdzie da ona widoczne rezultaty.

Kiedy można prolongować kredyt antycypacyjny? Głównie wówczas gdy fakt niezakumulowania w terminie środków będących przedmiotem kredytu nastąpił bez winy przedsiębiorstwa. Ocena stopnia winy jest niewątpliwie trudnym zagadnieniem. Bywają przypadki, iż niewątpliwie oddział oceni trudności finansowe eksploatacyjne — powodujące niemożność odprowadzenia raty amortyzacyjnej jako niezawinione. Prolongata wtedy może być zastosowana. Na trudności finansowe mogą się składać okoliczności zawinione i niezawinione — i tu jeszcze może być mowa o prolongacie kredytu antycypacyjnego — jeśli tylko oddział wyczuwa, że tego rodzaju pomoc ze strony Banku nie będzie demobilizowała przedsiębiorstwa, a odwrotnie ułatwi mu zlikwidowanie

skutków dawnych grzechów. Przy trudnościach finansowych niewątpliwie zawinionych, lub przy całkowitej inercji przedsiębiorstwa w zakresie niwelowania skutków trudności nawet niezawinionych — zastosowanie prolongaty byłoby błędem, wypaczającym sens kredytu i nie dającym żadnego efektu gospodarczego a często przynoszącym szkodę.

Zasad prolongowania kredytu nie da się ująć ramami przepisów — jest to odcinek wyczucia oddziału, znajomości przedsiębiorstwa, dobrego pojmowania roli tego kredytu i tego wszystkiego co zwykło się podciągać pod pojęcie umiejętności stosowania dobrej polityki oddziału w stosunku do przedsiębiorstwa.

*

Reasumując powyższe uwagi na temat mechanizmu i roli kredytu antycypacyjnego wypada mi raz jeszcze zwrócić uwagę na nieodzowność dobrego opanowania wszystkich zasad planowania, przyznawania, wykorzystywania i spłacania tego kredytu. Tylko bowiem dobra znajomość tych zasad umożliwi aparatowi obsługi finansowej kapitalnych remontów — należyte wywiązanie się ze swoich obowiązków — a w szczególności pozwoli na spełnienie najpoważniejszego bodaj w obecnym etapie i na tym odcinku zadania — tj. na zdecydowane i skuteczne oddziaływanie aparatu bankowego na przedsiębiorstwo.

Paweł Heinzelman

ROLA I ZADANIA NARODOWEGO BANKU POLSKIEGO W NOWYM SYSTEMIE DEWIZOWYM

Wielkie znaczenie Narodowego Banku Polskiego dla gospodarki narodowej, coraz bardziej stającego się bankiem socjalistycznym jest powszechnie znane i uznane. Wydaje się jednak, że na ogół, nawet wśród pracowników naszej instytucji rola Banku w naszym systemie dewizowym i naszej gospodarce zagranicznymi środkami płatniczymi nie jest doceniana, tak jak z drugiej strony znajomość zagadnień walutowo-dewizowych przedstawia duże braki.

Po wyzwoleniu naszego Państwa, po zdobyciu władzy przez lud i opanowaniu podstawowych gałęzi gospodarki narodowej, NBP uzyskał specjalne znaczenie jako bank centralny, w szczególności na odcinku walutowo-dewizowym.

Od dekretu z dnia 4 grudnia 1945 r. o nadaniu NBP uprawnień w zakresie obrotu pieniężnego z zagranicą (DzU nr 58 poz. 335) NBP zdążył konsekwentnie do realizacji faktycznego monopolu walutowego. Monopol ten znalazł sankcję prawną w postanowie-

niach ustawy dewizowej z dnia 28.3.1952 r. (DzU nr 21 poz. 133). Zgodnie bowiem z art. 12 i 13 ustawy oraz § 7 rozporządzenia Ministra Finansów z dn. 15.4.1952 r. w sprawie wykonania ustawy dewizowej (DzU nr 21 poz. 137), posiadanie wartości dewizowych i dokonywanie obrotów tymi wartościami jest dopuszczalne bez zezwolenia jedynie wówczas, gdy jako podmiot występuje NBP, lub jeden z działających pomocniczo banków i instytucji uprawnionych na mocy art. 13 ustawy dewizowej. Uprawnienia takie posiadają obecnie Bank Handlowy w Warszawie SA, Bank PKO i PBP Orbis. Z drugiej strony wykonawcy narodowych planów gospodarczych mogą dokonywać przekazów, przelewów, wpłat i wypłat wartości dewizowych tylko za pośrednictwem NBP lub banków uprawnionych. NBP jest więc centralną instytucją rozliczającą płatności zagraniczne z tytułu obrotu towarowego i usług z tym obrotem związanych, jak również przeprowadzającą

rozrachunki z innymi państwami w ramach odpowiednich układów płatniczych. Wreszcie instytucja powołana wyłącznie do ustalania i ogłaszania kursów dewiz i pieniędzy zagranicznych jest również NBP.

Nie bez znaczenia jest fakt, że zgodnie z dekretem z dn. 27.7.1949 r. o zaciąganiu nowych i określaniu wysokości nieumorzonych zobowiązań pieniężnych (DzU nr 45 poz. 332) jedynie Skarb Państwa i NBP mogą bez odrębnego zezwolenia zaciągać zobowiązania wyrażone w walutach obcych.

Wspomniany już art. 12 ustawy dewizowej podkreśla bardzo wyraźnie specjalną rolę NBP. Nie tylko bowiem instytucja nasza jest powołana do dokonywania rozrachunków i rozliczeń płatności z tytułu obrotów wartościami dewizowymi, nie tylko ma nieograniczone prawo posiadania wartości dewizowych i ustalania kursów walut. Jest ona ponadto uprawniona do zawierania i wykonywania we własnym imieniu i na własny rachunek umów z dziedziny obrotu wartościami dewizowymi i dokonywania czynności z tej dziedziny. Uprawnienia te są wprowadzone ograniczone do zakresu niezbędnego do wypełniania czynności poruczonych ustawą dewizową. Jednakże z uwagi na szeroki zakres działalności Banku, wynikający z ustawy dewizowej, Bank ma w rzeczywistości szeroką autonomię w prowadzonej przez siebie gospodarce wartościami dewizowymi, oczywiście w ramach narodowych planów gospodarczych i z zachowaniem obowiązujących norm ogólnych. Tak więc np NBP — kierując się zawsze interesem Państwa — może dokonywać z bankami krajowymi lub zagranicznymi transakcji walutami obcymi.

Szczególne znaczenie NBP zostało podkreślone ostatnio w uchwale Rady Ministrów Nr 392 z dnia 30.5.1953 r. w sprawie poddania kontroli dewizowej przesylek pocztowych (Monitor Polski nr A-59 poz. 740), zgodnie z którą kontrola ta nie dotyczy Centrali NBP.

Ustawa dewizowa przewiduje w art. 11, że Minister Finansów w drodze zarządzenia może nadać NBP uprawnienia do udzielania zezwoleń w zakresie obrotu i posiadania wartości dewizowych.

Znaczenia tego przepisu nie trzeba podkreślać. Nie będziemy też rozpatrywali szczegółowo w jakim zakresie uprawnienia te są wykonywane. Temat ten został już omówiony w Wiadomościach NBP (por. Nr 11 z 1952 r.). Przypomnimy jedynie, że uprawnienia do udzielania indywidualnych zezwoleń dewizowych zostały nadane NBP zarządzeniem Ministra Finansów z dn. 27.5.1952 r. (Monitor Polski nr A-47 poz. 647). Zezwolenia te udzielane są w ramach i na warunkach instrukcji Ministra Finansów. Instrukcje te dosyć szczegółowe są w miarę potrzeby zmieniane i uzupełniane. Decyzje NBP wydane na podstawie wspomnianych uprawnień są ostateczne w tym sensie, że od decyzji tych nie przysługują odwołanie. Minister Finansów, pomimo decydującej roli w systemie dewizowym, nie jest instancją w tym względzie. Zażalenie kierowane w trybie skarg i zażaleń na decyzje NBP w sprawach dewizowych nie są rozpatrywane i zmieniane przez Ministra Finansów, a są odsyłane do NBP celem ponownego rozpatrzenia.

To co wyżej zostało podane nie oznacza jednak, że decyzje NBP są niewzruszalne. NBP może bowiem zmienić swą decyzję, jeśli sprawa zostanie przedsta-

wiona ponownie z nowym, dokładniejszym uzasadnieniem, z dołączeniem nowych dowodów, podaniem nowych faktów itp. Z drugiej strony decyzja NBP może też być podważona w trybie nadzoru przez Ministerstwo Finansów.

Zarządzenie z dn. 27.5.1952 r. nie ustala, która z jednostek organizacyjnych Banku uzyskuje uprawnienia do udzielania zezwoleń dewizowych. Wynika z tego, że Zarząd NBP może w ramach ustalonych zarządzeniem i instrukcjami Ministra Finansów nadawać prawo decydowania o sprawach dewizowych dowolnej jednostce i dowolnie wybranym pracownikom Banku. Wiemy, że obecnie decyzje w sprawach dewizowych wydaje w zasadzie Wydział Dewizowy Departamentu Zagranicznego NBP. Pewne upoważnienia w tym zakresie posiadają również oddziały wojewódzkie i oddział w Cieszyźnie. Żadne inne jednostki Banku nie mogą decydować samodzielnie o sprawach dewizowych. Tak więc wydanie przez jeden z oddziałów słusznej zresztą merytorycznie decyzji odmownej w sprawie przekazania zapomogi za granicę nie miało podstaw prawnych.

Charakter NBP jako władzy dewizowej wynika także z przepisów § 9 cyt. rozporządzenia o wykonaniu ustawy dewizowej. W myśl bowiem tych przepisów banki i instytucje uprawnione na zasadzie art. 13 ustawy obowiązane są stosować się przy wykonywaniu swych uprawnień — do instrukcji NBP, składać Bankowi sprawozdania z działalności i na jego żądanie odprzedawać wartości dewizowe uzyskane przy wykonywaniu uprawnień. Również w dekretach o nadaniu uprawnień dewizowych Bankowi Handlowemu i Bankowi PKO znajdujemy przepis stanowiący, że wspomniane banki mogą dokonywać transakcji arbitrażowych walutami obcymi jedynie za zgodą NBP.

Podstawą dla wykonywania płatności w obrotach płatniczych z zagranicą są plany tych obrotów. Opracowywanie i kontrola wykonania tych planów zarówno na odcinku obrotu towarowego, jak i usługowego zostały powierzone NBP. Bilans płatniczy Państwa jest również opracowywany przez naszą instytucję.

Do NBP należy też rejestrowanie aktywów i pasywów całości gospodarki narodowej. Mianowicie wydane na podstawie art. 24 ustawy dewizowej dwa rozporządzenia Ministra Finansów z dn. 15.4.1952 r. nakładają na krajowców dewizowych obowiązek zgłoszenia NBP mienia posiadanego za granicą oraz należności od zagranicy, jak również zobowiązań wobec zagranicy oraz znajdującego się w kraju mienia cudzoziemców (por. DzU nr 21 poz. 138 i 139). NBP nie występuje tutaj wprawdzie jako władza, jednak i ta działalność ma bardzo poważne znaczenie.

Ogromną, chociaż nie zawsze właściwie ocenianą rolę spełnia NBP jako organ kontroli dewizowej. Z jednej strony NBP nadzoruje działalność banków i instytucji w zakresie ich uprawnień dewizowych (§ 9 ust. 1 rozp. w sprawie wykonania ustawy dewizowej). Z drugiej strony na podstawie § 40 wspomnianego rozporządzenia kontrolę płatności i rozliczeń w stosunkach z zagranicą, tak co do ich prawidłowości jak i terminowości, wykonuje NBP lub inny bank dokonujący rozliczenia. Kontrola ta spełniana jest w kilku fazach. Pierwszą fazą jest przygotowanie pla-

nów obrotów płatniczych. Już w tym stadium bowiem istnieje możliwość kontroli zasadności przewidywanych płatności. Wiemy, że NBP bierze udział w przygotowaniu tych planów zwłaszcza na odcinku płatności usługowych. Dalszym etapem jest udzielenie zezwolenia na daną płatność, co w istocie, poza zbadaniem tytułu płatności i jej terminu, jest kontrolą wykonania planu. O roli NBP w tym względzie mówiliśmy wyżej. NBP przeprowadza wreszcie kontrolę płatności zagranicznych już dokonanych. W szczególności chodzi tu o badanie prawidłowości i terminowości transakcji towarowych. Kontrola ta powinna sprawdzić czy wypłaty za import były zgodne z kontraktem, czy nie były zbyt wysokie i czy nie następowały zbyt wcześnie. Z drugiej strony kontrola bada czy opłacony przez Polskę towar nadseł w ilości i jakości odpowiadającej pozwoleń przywozu. Kontrola dewizowa waluty eksportowej ma za zadanie stwierdzić, czy zapłata za towar wpłynęła w całości, w terminie i w wysokości odpowiadającej wartości towaru i w walucie przewidzianej w pozwoleniu wywozu. Kontrola dewizowa obrotu towarowego prowadzona przez Departament Zagraniczny NBP, chociaż nie stanęła jeszcze na właściwym poziomie, przyczynia się znacznie do usprawnienia obsługi naszego handlu zagranicznego. Płatności zagraniczne na odcinku usługowym są poddane również kontroli następnej NBP. Prowadzona jest kontrola rozliczeń z podróży zagranicznych i kontrola odprzedaży walut obcych przywożonych z zagranicy. Kontrolowane są wydatki dewizowe polskich placówek działających za granicą i gospodarka dewizowa przedsiębiorstw świadczących zagranicą i nabywających od niej różnego rodzaju usługi. Są to w szczególności przedsiębiorstwa usługowo-morskie (maklerzy, agenci okrętowi, armatorzy i in.) transportu i spedycji lądowej i morskiej, łączności itp. Podobnej kontroli podlegają instytucje przeprowadzające wymianę z zagranicą na odcinku kulturalnym, artystycznym czy sportowym. Kontrola prawidłowości rozliczeń z zagranicą przedsiębiorstw usługowych może i powinna być powiązana możliwie ściśle z systemem kredytowania tych przedsiębiorstw. Kontrola ta nie może więc być spełniana wyłącznie przez Departament Zagraniczny. Wielką rolę powinny odgrywać tutaj jednostki finansujące przedsiębiorstwa.

NBP jest zatem jak gdyby centralnym kasjerem Państwa na odcinku zagranicznym, jednym z najważniejszych kontrolerów tego odcinka, jak również poważnym organem władzy dewizowej. Niezależnie od tego, a raczej w związku z tym NBP powinien spełniać rolę popularyzatora przepisów dewizowych. Pole do działania jest bardzo rozległe. Przepisy dewizowe odznaczają się tym, że są przepisami stosunkowo nowymi. Nowoczesne ograniczenia państw kapitalistycznych sięgają bowiem zaledwie okresu kryzysu lat trzydziestych naszego stulecia.

Nasz system dewizowy oparty na ustawie z dnia 28.3.1952 r. jest już systemem socjalistycznym

i różni się w związku z tym od obowiązującej poprzednio reglamentacji dewizowej wprowadzonej dekretem z dn. 26. 4. 1936 r. Dlatego też braki w znajomości i rozumieniu nowych przepisów dewizowych są bardzo poważne. Nowy system przejął wprowadzić wiele z obowiązujących poprzednio przepisów i praktyki stosowanej na ich podstawie, wprowadził jednak cały szereg rzeczy nowych. Charakterystyczną np. dla tego systemu jest dwustopniowość „reglamentacji”. Dekret z 1936 r. zabraniał wykonywania płatności na rzecz zagranicy, nie ograniczał jednak zaciągania zobowiązań powodujących takie płatności. Obecna ustawa uzależnia od akceptacji przez właściwą władzę powstanie zobowiązania do wykonania płatności w stosunkach z zagranicą, a zatem zawarcie umowy, z której taka płatność wynika. Obojętne zresztą przy tym jest czy płatność następuje lub ma nastąpić na rzecz zagranicy, czy krajowca dewizowego. Omówiliśmy ten przepis nieco szerzej, gdyż zagadnienie to wymaga szczególnie rozpowszechnienia. Doświadczenia ostatniego okresu wykazały, że ogół ludności nie wie, iż zawarcie umowy kupna-sprzedaży ruchomości cudzoziemca dewizowego jest bez zezwolenia zabronione. Podobnie obowiązuje zakaz zawierania z cudzoziemcami umów o najem czy dzierżawę nieruchomości. Podkreślić w tym miejscu należy, że umowy takie wymagają zatwierdzenia lub zezwolenia, choćby nawet wynikające z nich płatności miały być dokonane na rachunek zablokowany cudzoziemca.

Nieznamość tych i podobnych przepisów powoduje wiele nieporozumień i przykrości. Dlatego też oddziały NBP powinny możliwie dokładnie zapoznać się z przepisami dewizowymi i w miarę możliwości rozpowszechniać je wśród ludności. Dużą pomocą będzie tutaj Instrukcja Służbowa cz. VII ze stycznia 1953 r. Zagadnienie jest niewątpliwie trudne, jest też jednak bardzo ważne, choćby z tego względu, że przekroczenie przepisów dewizowych grozi odpowiedzialnością karną.

Z tego co powiedzieliśmy wyżej wynika, że rola i znaczenie NBP w naszym systemie dewizowym są bardzo wielkie. Zadania poszczególnych jednostek Banku są bardzo liczne i różnorodne, od zwykłych czynności manipulacyjnych, przyjmowania wniosków, przyjmowania wartości dewizowych do depozytu, poprzez obsługę wielkich transakcji handlowych z zagranicą, opracowywanie planów finansowych, do udzielania zezwoleń, kontrolowania gospodarki dewizowej, dopilnowywania przestrzegania przez obywateli przepisów dewizowych i popularyzacji tych przepisów.

Musimy zatem zwrócić większą uwagę na przepisy dewizowe. Poznajmy je sami i starajmy się zapoznać z nimi innych. Przyczynimy się w ten sposób do lepszej i oszczędniejszej gospodarki dewizami, tak bardzo cennymi, bo opłaconymi naszym własnym trudem; przyczynimy się tym samym do szybszego, pełniejszego i lepszego wykonania naszych wielkich zadań.

NIEKTÓRE ZAGADNIENIA TEORII PIENIĄDZA RADZIECKIEGO*)

Zachowanie w społeczeństwie socjalistycznym, chociaż w ograniczonej sferze, produkcji towarowej i obiegu oraz działanie w związku z tym prawa wartości, wymaga istnienia pieniędzy, czyli „gospodarki pieniężnej”. Jak mówił Marks „rozdwojenie towaru na towar i pieniądz i już jest prawo wyrażenia produktu jako towaru”¹⁾.

Jasne jest, że produkcji towarowej nie można rozpatrywać jako czegoś samoistnego, niezależnego od istniejących warunków ekonomicznych w różnych formacjach społecznych. W ustroju socjalistycznym produkcja towarowa zasadniczo różni się nie tylko od produkcji towarowej w kapitalizmie, ale również od produkcji towarowej w ustrojach przedkapitalistycznych. Nie można wobec tego również i pieniądza rozpatrywać jako kategorii niezmiennej, niezależnej od istniejących warunków. Charakterystykę pieniądza oraz jego funkcji w społeczeństwie kapitalistycznym genialnie podał K. Marks w 3 rozdziale I tomu „Kapitału”.

Dyktatura klasy robotniczej przejęła pieniądz i system pieniężny gospodarki kapitalistycznej i utworzyła w ciężkiej walce klasowej takie nowe gospodarcze warunki, które doprowadziły do gruntownej, zasadniczej zmiany funkcji i przeznaczenia pieniądza, zgodnie z interesami socjalizmu, a na niekorzyść kapitalizmu.

Ponieważ charakter pieniądza, jako takiego jest zgoła inny niż charakter kapitału, pieniądz może istnieć i być aktywnie wykorzystywany przez społeczeństwo socjalistyczne, w którym nie ma własności prywatnej i wyzysku klasowego.

Na XIV Zjeździe Partii J. W. Stalin poddał druzgocącej krytyce burżuazyjno-restauracyjną „teorię” identyczności funkcji i przeznaczenia takich kategorii ekonomicznych, jak handel, pieniądz, banki, w warunkach społeczeństwa kapitalistycznego i w warunkach dyktatury klasy robotniczej, kiedy kluczowe pozycje gospodarcze skoncentrowane są w rękach państwa socjalistycznego. Stalin wykazał, że władając takimi metodami i orężem burżuazji, jak handel i system pieniężny — dyktatura klasy robotniczej z powodzeniem wykorzystuje je dla zwalczania elementów kapitalistycznych oraz dla zbudowania fundamentów ekonomiki socjalistycznej. Funkcje i przeznaczenie tych narzędzi burżuazji zmieniają się na korzyść socjalizmu a na niekorzyść kapitalizmu. „W ekonomicznych problemach socjalizmu w ZSRR” — uogólniając przykład społeczeństwa socjalistycznego Stalin wykazał, że z pieniądza i banków zachowała się głównie forma, a w rzeczywistości uległy one zmianie zasadniczej — odpowiednio do potrzeb rozwoju socjalistycznej gospodarki narodowej.

Pieniądz w warunkach ZSRR w procesie swego rozwoju uległ znacznym zmianom. Pieniądz radziecki w warunkach zbudowanego socjalizmu różni się od pieniądza okresu gospodarki przejściowej, wielosektorowej. Proces gruntownej przemiany charakteru i funkcji pieniądza dokonuje się w socjalizmie — z budową socjalizmu otrzymała pełny rozwój socjalistyczna treść radzieckiego pieniądza. W społeczeństwie socjalistycznym pieniądz nie wyraża już tych

klasowo — antagonistycznych stosunków, które posiadał w okresie gospodarki przejściowej.

Pieniądz w warunkach produkcji towarowej, istnieje jako towar specjalny — powszechny ekwiwalent. Pojęcie ekwiwalentu powszechnego Marks określa jako „jedność miary wartości i środka obiegu”. Jednak w społeczeństwie socjalistycznym pieniądz, jako powszechny ekwiwalent różni się do pojęcia ekwiwalentu powszechnego w kapitalizmie. Jest to ekwiwalent powszechny specjalnego charakteru. Na pieniądz wpływają wszystkie cechy specyficzne istniejącej w socjalizmie produkcji towarowej.

Uspołecznienie środków produkcji, ograniczenie sfery produkcji towarowej zasadniczo do przedmiotów osobistego spożycia — wyklucza możliwość wykorzystywania pieniądza jako kapitału, jako środka eksploatacji człowieka przez człowieka. Zamiast narzędzia eksploatacji pieniądz stał się w społeczeństwie socjalistycznym narzędziem sprzyjającym wzrostowi i rozwojowi produkcji na bazie najwyższej techniki, w celu maksymalnego zaspokojenia potrzeb pracujących. Zmiana przeznaczenia pieniądza, przystosowanie starej formy ekonomicznej do warunków socjalizmu, podporządkowanie jej nowym prawom gospodarczym, właściwym socjalizmowi, oznacza, że pieniądz, tracąc swoje dawne funkcje społeczne, przybiera nowe.

Pieniądz w ZSRR — to całkiem swoisty, powszechny ekwiwalent. Pieniądz radziecki odzwierciedla socjalistyczne stosunki produkcyjne, a przede wszystkim stosunki między dwiema klasami sprzymierzonymi — klasą robotniczą i chłopstwem. Pieniądz w ZSRR — to dawna forma wypełniona nową treścią. W wyniku stopniowych zmian nowa treść głęboko przeniknęła w dawną formę i całkowicie podporządkowała ją sobie. Dawna forma została wykorzystana dla rozwoju nowego — z początku dla budowy socjalizmu, następnie dla rozwoju socjalistycznej gospodarki i przygotowania przejścia do wyższej fazy — komunizmu.

Pieniądz radziecki nie byłby pieniądzem jeśli nie wyrażałby istniejącej w społeczeństwie radzieckim różnicy między pracą konkretną i abstrakcyjną, nie wyrażałby pracy niezbędnej, indywidualnej i społecznej. Zarówno konieczność wymiany towarowej, jak i różnica między pracą konkretną i abstrakcyjną wynika z istnienia dwóch form socjalistycznej produkcji na obecnym etapie rozwoju. W pieniądzu wyraża się wartość towarów tj. wcielona w nie praca abstrakcyjna. Równowaga nakładów pracy jako pracy abstrakcyjnej przejawia się w równowadze produktów pracy, w wymianie, w proporcjach wymiennych, ustalanych przy pomocy pieniędzy jako miernika wartości tj. w cenach towarów.

Prawo wartości nie działa w społeczeństwie socjalistycznym w ten sam sposób jak w kapitalizmie. Prawo wartości nie jest w socjalizmie regulatorem produkcji. Tym niemniej na gruncie przeciwieństw wartości konsumpcyjnej i wartości, pracy konkretnej i abstrakcyjnej powstają przeciwieństwa w praktyce gospodarczej, na przykład — między wykonaniem planu w zakresie wartości i zysku z jednej strony a w zakresie asortymentu i jakości produkcji z drugiej. Przeciwieństwa te mogą spowodować szkody w produkcji, stworzyć groźbę dysproporcji w gospodarce narodowej. Wykrywane one są i pokonywane przy pomocy mechanizmu ogólnopaństwowego

*) Opracowano na podstawie artykułu Z. Atlasa — O niektórych wątkach teorii sowieckich pieniędzy. Waprosy Ekonomiki Nr 7, str. 17.

1) K. Marks — Kapitał. Tom II 1952, str. 353.

aparatu kontroli (wewnątrz resortowego, finansowo-bankowego, jak również Ministerstwa Kontroli Państwowej) i w żadnym wypadku nie mogą rozwijać się w przeciwnieństwie antagonistyczne. Przeciwnieństwa antagonistyczne wykluczone są przez sam charakter socjalistycznej gospodarki, w której działa prawo planowego (proporcjonalnego) rozwoju i która w zupełności wyklucza przeciwnieństwa między społecznym charakterem produkcji i prywatną formą przywłaszczenia. Oto dlaczego istnienie pieniądza, istnienie metamorfozy towarowej TPT (towar — pieniądz — towar) nie rodzi w ustroju socjalistycznym w przeciwnieństwie do zwykłej produkcji towarowej, możliwości kryzysów ekonomicznych.

Proces wymiany obsługiwany jest przez powszechny ekwiwalent — pieniądz — jako „jednostkę miary wartości i środka obiegu”. Jak wykazał Marks — te dwie konkretne funkcje pieniądza wynikają z ich ogólnej funkcji, jako powszechnego ekwiwalentu. Podstawowa zmiana charakteru pieniądza, jego treści socjalno-ekonomicznej, znajduje pełny wyraz we wszystkich konkretnych funkcjach pieniądza, a przede wszystkim w funkcjach miary wartości i środka obiegu.

Jeśli przy zwykłym obrocie towarowym pieniądz funkcjonuje w postaci żywiolowo działającej miary wartości, to w społeczeństwie socjalistycznym miara wartości produkowanych towarów już nie jest wynikiem żywiolowego działania prawa wartości jako regulatora produkcji, ale jest niezbędną formą planowej ogólnopaństwowej ewidencji pracy społecznej, zużytej na wytworzenie produktów, formą kontroli nakładu pracy i miarą spożycia. Funkcja ta, konkretnie wyrażająca się w tworzeniu cen, w określaniu kosztów własnych produkcji i powstającego w procesie produkcji czystego zysku, działa zgodnie z wymogami prawa planowego (proporcjonalnego) rozwoju gospodarki narodowej. W funkcji środka obiegowego pieniądz obsługuje wyłącznie handel socjalistyczny zupełnie specjalny rodzaj handlu, bez kapitalistów dużych i małych. A więc nie jest to zwykła funkcja środka obiegowego, a narzędzie takiego obiegu towarów, dokonywanego przez mechanizm handlu radzieckiego, planowanego i regulowanego przez Państwo Radzieckie zgodnie z podstawowym prawem ekonomicznym socjalizmu.

Chociaż sfera obiegu towarowego i w rezultacie pieniężnego ograniczona jest w głównej mierze przedmiotami spożycia i surowcem rolnym, z którego produkowane są przedmioty spożycia, tym niemniej funkcjonowanie pieniądza radzieckiego nie ogranicza się tylko do tej sfery. Pieniądz radziecki wykorzystywany jest także w procesie ekonomicznego obrotu środków produkcji. Dlaczego więc pieniądz rozszerza swą działalność, a w rezultacie i tak lub inaczej funkcjonuje także w sferze produkcji i podziału środków produkcji? Wynika to z następujących przyczyn:

Po pierwsze — środki produkcji, jako narzędzia pracy i surowce — są ważnym elementem wartości środków spożycia i nie można określić ich wartości, nie uwzględniając w formie pieniężnej nakładu pracy na produkcję środków produkcji, nie nadając środkom produkcji wyrazu wartościowego (towarowego, wartościowej osłony). Z tego także wynika konieczność określenia wartości środków produkcji, ich kosztów własnych i ceny, wykorzystania pieniądza dla oceny społecznych nakładów na wytworzenie środków produkcji.

Wobec tego, chociaż pieniądz nie jest w rzeczywistości środkiem nabycia (środkiem obiegowym) w stosunku do środków produkcji, jednakże jedna z funkcji powszechnego ekwiwalentu w gospodarce socjalistycznej — miara wartości — wykorzystywana jest także w sferze produkcji i podziału środków produkcji. Jeśli w stosunku do środków spożycia wyznaczenie funkcji pieniądza jako miary wartości polega na tym, aby umożliwić proces wymiany towarowej między różnymi właścicielami, to w stosunku do środków produkcji funkcja ta bynajmniej nie posiada takiego znaczenia. Wykorzystywana jest ona jedynie dla określenia wysokości płac i w ogóle dla ewidencji i kontroli pracy przedsiębiorstw. A więc w rzeczywistości pieniądz nie jest tutaj miarą wartości towarów, a wykorzystywany on jest jedynie jako narzędzie ewidencji nakładów pracy i tylko powierzchownie, formalnie występuje w charakterze planowej miary wartości w związku z tym, że środki produkcji posiadają osłonę towarową. I właśnie w tym znaczeniu w niniejszym artykule używane są pojęcia „wartość” i „miara wartości” w stosunku do środków produkcji.

Po drugie — wykorzystywanie pieniądza jako miary wartości dla ewidencji nakładów pracy na produkcję środków produkcji związane jest z istnieniem w gospodarce socjalistycznej handlu zagranicznego, i w tej dziedzinie obrotu środki produkcji wytworzone przez socjalistyczne przedsiębiorstwa państwowe są towarami nie tylko formalnie ale rzeczywiście. W handlu bowiem zagranicznym należy znać koszty własne i cenę sprzedawanych towarów. Przyczyny te uzasadniają ekonomiczną konieczność funkcjonowania pieniądza jako miary wartości dla ewidencji nakładów i planowej kontroli procesu produkcji we wszystkich gałęziach przemysłu. Ta funkcja pieniądza rozszerza sferę swej działalności nie tylko na środki spożycia ale również i na środki produkcji.

Inaczej przedstawia się sprawa z funkcjonowaniem pieniądza w charakterze środka obiegowego lub środka płatniczego. Funkcja pieniądza, jako środka obiegowego i funkcja pieniądza jako środka płatniczego związana jest ze zmianą formy własności, z przechodzeniem towaru z rąk jednego właściciela do rąk drugiego. Środki produkcji w ZSRR nie są sprzedawane, a są rozdzielane według planu przedsiębiorstwom państwowym. W sferze obrotu gospodarczego środków produkcji w ZSRR nie ma obrotu towarowego. A ponieważ środki produkcji przy ich ruchu z jednych gałęzi i przedsiębiorstw do drugich nie zmieniają właściciela (właścicielem pozostaje państwo socjalistyczne), to znaczy i pieniądz nie spełnia tutaj funkcji środka obiegowego, środka płatniczego. Pieniężne rozliczenia między przedsiębiorstwami, które dokonywane są przez Bank Państwa w trybie przelewów bezgotówkowych na rachunki przedsiębiorstw nie wyrażają rozliczeń między różnymi właścicielami. Rozliczenia te w społeczeństwie socjalistycznym są jedynie metodą ogólnopaństwowej ewidencji i kontrolą produkcji oraz podziału wartości materialnych i w tym znaczeniu odnoszą się one jedynie do czysto formalnej strony organizacji procesu produkcji i podziału wartości materialnych przez państwo.

Swoiste właściwości i przeciwnieństwa, w stosunku do kapitalizmu, pieniądza w społeczeństwie socjalistycznym polegają na tym, że tutaj pieniądze funkcjonują jednocześnie i w sferze towarów (przedmiotów spożycia) i w sferze nietowarowej (środki produkcji). Funkcjonowanie pieniądza radzieckiego jest ko-

nieczne również w sferze nietowarowej do tego czasu dopóki zachowane są dwie formy socjalistycznej produkcji i dlatego przy określaniu pieniądza radzieckiego nie można ograniczyć się tylko do pojęcia powszechnego ekwiwalentu i dwóch konkretnych funkcji, które spełnia (miara wartości i środek obiegowy). Należy odzwierciedlić w pojęciu pieniądza radzieckiego nie tylko to, że jest on związany z prawem wartości, ale i to, że jego funkcjonowanie podlega podstawowemu ekonomicznemu prawu socjalizmu. A więc pieniądz radziecki to nie tylko powszechny ekwiwalent. Jest on czymś więcej i czymś bardziej istotnym niż zwykły powszechny ekwiwalent. Pieniądz radziecki to powszechny ekwiwalent wykorzystywany przez społeczeństwo radzieckie zgodnie z wymogami podstawowego prawa ekonomicznego socjalizmu, w charakterze powszechnego narzędzia ewidencji, planowania i kontroli produkcji i podziału wartości materialnych w całej gospodarce narodowej.

Pieniądz radziecki w postaci powszechnego ekwiwalentu odgrywa rolę o wiele mniejszą, mając stosunkowo bardziej wąskie zastosowanie, niż pieniądz w społeczeństwie kapitalistycznym. Jednocześnie niewątpliwie jest, że pieniądz radziecki stanowi bez porównania bardziej doskonały — historyczny typ pieniądza niż pieniądz wszystkich formacji przedsocjalistycznych, ponieważ nie jest on bezpośrednio powszechnym ekwiwalentem, a jest szeroko i efektywnie, planowo i świadomie wykorzystywany zgodnie z wymogami podstawowego ekonomicznego prawa socjalizmu dla nieustannego rozwoju i doskonalenia całej produkcji towarowej.

W kapitale Marks wykazał jak w procesie historycznego rozwoju ze świata towarów wyzwała się jeden określony towar w którym wszystkie inne towary wyrażają swą wartość i który wobec tego staje się pieniądzem. „Funkcja powszechnego ekwiwalentu — mówi Marks ustala się przy pomocy wymienionego społecznego procesu specyficzną funkcją społeczną wyzwolonego towaru. Ten staje się — pieniądzem“¹⁾ W końcu XIX wieku w większości krajów kapitalistycznych, a w tej liczbie i w przedrewolucyjnej Rosji podstawowe znaczenie w postaci materiału pieniężnego zajmowało złoto.

Po Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, w procesie rozwoju gospodarki radzieckiej bynajmniej nie dokonało się „promowanie“ jakiegokolwiek innego towaru w roli powszechnego ekwiwalentu. Radziecki system cen, w nowej stałej walucie utworzonej przez reformę lat 1922 — 1924 — budował się bezpośrednio na bazie złotej miary wartości.

Przy określaniu jednak odpowiedniej wartości towarów w pieniądzach, przy ewidencji nakładów pracy na wytworzenie produktów nie będących towarami, przy ustalaniu kosztów własnych, cen itp. organy planujące bezpośrednio nie uciekają się do złota, a wychodzą z dawnej, faktycznie znanej im wartości pieniądza, która konkretnie wyraża się nie tylko w „cenie złota“ (tj. wartości złota w rublu), ale i w cenach wszystkich innych towarów. Członek — korespondent Akademii Nauk ZSRR — F. I. Michaliewski, największy specjalista od zagadnień złota, wyjaśniał, że przy planowej pracy nad zagadnieniami produkcji i cen w ogóle nie ma konieczności ani możliwości za każdym razem liczyć się z wartością złota. Dla planistów o wiele prościej jest orientować się według wartości chleba lub stali. Orientacja ta jest możliwa jednak tylko dlatego, że w kosztach ich produkcji wyrażona jest wartość pieniężna towaru.

Ponieważ rubel zawiera w sobie treść złota organy planujące, przyrównując wartość konkretnych towarów do pieniędzy, tym samym wyrażają tę wartość w złocie. Przeciwnicy tych, teoretycznie bardzo prostych i jasnych stanowisk żądają, aby im pokazać mechanizm działania złotej miary-wartości w gospodarce socjalistycznej, analogiczny do tego mechanizmu, który działa w gospodarce kapitalistycznej. Zapytują oni — gdzie jest realne powiązanie między pieniądzem i złotem wewnątrz kraju, gdzie mechanizm wpływania zmian wartości złota na ceny, gdzie żywiłowa zamiana złota na towary, co przy zwykłej produkcji towarowej jest niezbędnym warunkiem funkcjonowania złota jako pieniądza, jako miary wartości?

Aby prawidłowo odpowiedzieć na te pytania, należy przede wszystkim postawić i rozstrzygnąć najważniejszy problem, a mianowicie o specjalnych własnościach złota, jako towaru, w społeczeństwie socjalistycznym. Jeszcze w artykule „O znaczeniu złota obecnie i po zupełnym zwycięstwie socjalizmu“ W. I. Lenin omawiał problem złota pod kątem widzenia zwycięstwa socjalizmu w skali ogólnoswiatowej. Do tego czasu, dopóki takie zwycięstwo nie jest osiągnięte wskazywał Lenin „strzec należy w RSZRR złoto, sprzedawać go drogo, kupować za niego towary tanio“¹⁾. Znaczenie złota w warunkach dyktatury klasy robotniczej Lenin w swym artykule wiązał z zachowaniem handlu, zarówno wewnętrznego jak i międzynarodowego.

Związek Radziecki jest jednym z najważniejszych producentów złota w świecie. W ZSRR złoto wydobywane jest przeważnie przez przedsiębiorstwa państwowe. Część złota wydobywana jest przez artele poszukiwawczy złota, które sprzedają go państwu, czyli tym samym zamieniają złoto u źródła jego produkcji na różnorodne towary. Również w przedsiębiorstwach państwowego przemysłu produkcji złota, złoto produkuje się przeważnie jako towar, a szczególnie jako powszechny towar rynku światowego, jako pieniądz światowy. W tym zawiera się główne znaczenie złota dla Związku Radzieckiego. Znaczenie to w pełni zachowało się także obecnie kiedy jeden rynek światowy rozpadł się na dwa paralelne rynki. Po pierwsze dlatego, że istnienie dwóch rynków bynajmniej nie oznacza nieistnienia między nimi jakichkolwiek ekonomicznych związków tj. obrotu towarowego. Związek Radziecki stale prowadzi politykę światowej przyjaźni i rozwoju stosunków handlowych ze wszystkimi krajami świata i na międzynarodowych sesjach składa wnioski odnośnie rozwoju handlu z krajami kapitalistycznymi. Po drugie, złoto zachowuje swoje znaczenie w charakterze pieniądza światowego na rynku światowym krajów demokratycznych. Wszystkie rozliczenia na tym rynku prowadzone są na bazie złota (złotego rubla). Na równi z kredytami towarowymi ZSRR udziela krajom obozu demokratycznego również kredytu w złocie.

Wobec tego złoto produkuje się w ZSRR jako towar, jako powszechny ekwiwalent obu rynków światowych. Zamiany złota na towary dokonują — po pierwsze artele poszukiwawczy złota, otrzymujące pieniądze radzieckie za sprzedane państwu złoto i nabywające wzamian za złoto różnorodne towary, przeważnie przedmioty spożycia, jak również pewne niezbędne im dla wydobywania złota środki produkcji. Po drugie zamiana złota na towary dokonywana jest na światowym rynku kapitalistycznym. Planując wy-

¹⁾ K. Marks. Kapitał t. I, 1952, str. 93.

¹⁾ W. I. Lenin — Soczinenia. T. 33, str. 89—90.

dobycie złota i ustalając ceny rozliczeniowe na złoto produkowane przez przemysł produkcji złota, Związek Radziecki bierze pod uwagę faktyczną, względną wartość złota na tym rynku.

Nie istnienie swobodnej wymiany znaków pieniężnych na złoto również nie może być argumentem przeciw faktowi, że złoto wykonuje funkcję miary wartości. Przecież taka wymiana nie istnieje również i w gospodarce kapitalistycznej przy obiegu pieniędzy papierowych, gdzie jednakże nie papierki, a właśnie złoto spełnia funkcje miernika wartości.

Ważne znaczenie teoretyczne posiada zagadnienie o wpływie zmiany wartości złota na ceny w ZSRR. Marks wykazał, że w warunkach ustroju kapitalistycznego nie może być niezmiennego miernika wartości, dlatego, że wartość złota sama jest wielkością zmienną. Natomiast socjalistyczny system gospodarki potrzebuje takiego miernika wartości, który by możliwie dokładnie wyrażał systematyczne, planowe obniżanie nakładów pracy na produkcję towarów i produktów w wyniku wzrostu wydajności pracy społecznej. Wyższość socjalistycznego systemu gospodarowania, który rozwija się planowo, daje możliwość neutralizowania wpływu zmian wartości złota, w wyniku zmian wydajności pracy w przemyśle wydobywania złota, na poziom cen towarów. Jest to w pełni osiągalne w warunkach ustroju socjalistycznego, z następujących przyczyn. W ZSRR w ogóle nie istnieje owa żywiołowo-rynkowa wymiana złota na towary, wymiana która w warunkach ustroju kapitalistycznego wpływa na poziom cen towarów. Całość wydobywanego złota, w tej liczbie również wydobywane przez artele poszukiwaczy złota, oddawana jest do dyspozycji państwa po ustalonej cenie. Ceny na towary zbywane na rynku zorganizowanym ustala planowo Państwo Radzieckie na podstawie prawa planowego, proporcjonalnego rozwoju z uwzględnieniem działania prawa wartości. Ceny te wyrażone są w rublu radzieckim posiadającym stałą złotą wartość. W wyniku tych właściwości produkcji i realizacji złota w ZSRR i właściwości tworzenia cen jest możliwe usunięcie wpływu wahań ceny złota na koszty własne i ceny towarów. Innymi słowy — wartość samego miernika wartości — złotego rubla — przyjmuje się przy planowaniu cen jako wielkość daną i niezmienną.

W warunkach ustroju socjalistycznego nie ma konieczności sprawdzania poziomu cen na wszystkie towary lub na odwrót, sprawdzać zawartość złota w rublu przy każdej zmianie wydajności pracy w przemyśle wydobywania złota. Zmiana ceny złota, przy zachowaniu niezmiennego poziomu cen towarów zmieni jedynie rentowność przemysłu wydobywczego złota, co za każdym razem jest regulowane przez państwo radzieckie zwykłymi sposobami finansowymi (w jednych przypadkach drogą zmian dotacji z budżetu, w innych — odpisów od zysków). Tak oto wygląda sprawa w praktyce.

Uznanie działania prawa wartości również w ekonomice socjalistycznej oznacza uznanie również działania złotej miary wartości, chociaż funkcjonowanie tej ostatniej różni się zasadniczo od funkcjonowania miary wartości w ekonomice kapitalistycznej i posiada w stosunku do niej zdecydowaną wyższość. W tym czasie, kiedy waluty wszystkich krajów kapitalistycznych w wyniku nieustannej inflacji powolnie coraz bardziej tracą wartość, rubel radziecki trzyma się mocno, posiada stałą wartość złota, a jego siła nabywcza stale wzrasta.

Zaprzeczenie znaczenia złotej zawartości pieniądza radzieckiego dla funkcjonowania jego jako miernika wartości oznacza zaprzeczenie tego, że pieniądz radziecki jest rzeczywiście pieniądzem, a więc w rezultacie oznacza zbroczenie na stary, mylny punkt widzenia „znaków rozliczeniowych”. Zwolennicy podobnych poglądów twierdzą, że rubel w obrocie międzynarodowym — to rubel złoty — a w obrocie wewnętrznym to zupełnie co innego, nie pieniądz w znaczeniu właściwym. Jest to w rzeczywistości wyrzeczenie się jednego, monistycznego określenia pieniądza radzieckiego. Takie dualistyczne traktowanie pieniądza radzieckiego jest sprzeczne z faktami historycznymi i z obecnymi podstawami organizacji naszego systemu pieniężnego i mechanizmu walutowego. Rubel radziecki może spełniać swą rolę podstawy walutowej obrotu międzynarodowego krajów obozu socjalistycznego, posiadając jednak stałą zawartość złota, jedynie jako rubel nie podlegający dewaluacyjnym perturbacjom.

Także do czasu uchwały rządu z dnia 28 lutego 1950 roku o przejściu kursu rubla na podstawę złota, rubel radziecki również posiadał zawartość złota, która ustalana była pośrednio przez stosunek kursu waluty radzieckiej do waluty zagranicznej, posiadającej określoną zawartość złota. Od roku 1936 podstawowy kurs waluty radzieckiej ustalony był w oparciu o frank francuski, a od czerwca 1937 — w dolarach Stanów Zjednoczonych. Kurs rubla w dolarach do 1 marca 1950 wynosił 5 rubli 30 kopiejek za jeden dolar. Dolar według parytetu z 1934 r. posiadał — 0,88867 grama czystego złota. Wobec tego zawartość złota w rublu była wielkością zależną od kursu lub parytetu waluty radzieckiej w stosunku do waluty zagranicznej. Przejście do obliczania kursu rubla na podstawie złota od 1 marca 1950 roku, oznacza, że od tego momentu zawartość złota w rublu określana jest bezpośrednio w gramach złota, a nie wyprowadzana pośrednio w stosunku do waluty zagranicznej. Jeśli dawniej złota zawartość rubla wpływała z kursu waluty radzieckiej w walucie obcej, to obecnie przeciwnie, sam ten kurs określany jest z jednej strony zawartością złota w rublu, a z drugiej — tak zwaną „ceną złota” w zagranicznych pieniądzach papierowych, tj. wartością waluty obcej w złocie. Zawartość złota w rublu od 1 marca 1950 r. ustalono na 0,222168 grama czystego złota i na tej podstawie kurs waluty radzieckiej w dolarach Stanów Zjednoczonych ustalony jest w wysokości 4 rubli w miejsce uprzednich 5 rubli i 30 kopiejek.

W ustawie ustalono w ogóle zawartość złota w rublu (0,222168 grama czystego złota) a nie tylko dla rozliczeń międzynarodowych i ustalono oficjalną cenę kupna na złoto, obowiązującą wewnątrz kraju (4 ruble 45 kopiejek za 1 gram czystego złota).

Planowe określenie cen towarów w rublach radzieckich oznacza nic innego jak wyrażenie ich wartości w złocie. A więc powiązanie pieniądza radzieckiego ze złotem pozwala mu na wykonywanie funkcji miary wartości. Powiązanie to, jak wynika z wyżej powiedzianego wyraża się: a) w historycznym ujęciu obecnych cen w stosunku do cen uprzednich, ustalonych w złotym rublu radzieckim, wprowadzonym do obiegu reformą pieniężną 1922 — 24 roku, b) w ustaleniu ustawą 1950 r. zawartości złota w rublu bezpośrednio wyrażającej wartość rubla radzieckiego jak również wewnętrznej, nabywczej, ceny złota, c) w zabezpieczeniu złotem radzieckich biletów bankowych, w produkcji złota i akumulacji zło-

ta jako scentralizowanego państwowego bogactwa funduszu rezerwowego pieniędzy światowych.

Funkcjonowanie pieniądza jako powszechnego ekwiwalentu, jako połączenia miary wartości i środka obiegu nierozdzielnie związane jest z działaniem prawa wartości w społeczeństwie socjalistycznym. Prawo wartości nie byłoby obiektywnym, ekonomicznym prawem, jeśli ono w ogóle nie funkcjonowało w charakterze regulatora. I właśnie w społeczeństwie socjalistycznym działa ono w charakterze regulatora, ale tylko w sferze obiegu towarowego i pieniężnego i to tylko w pewnych granicach. To działanie prawa wartości winno być brane pod uwagę również w sferze produkcji.

W największym stopniu regulująca rola prawa wartości w sferze obiegu pieniężnego i towarowego przejawia się na kolchozowym rynku niezorganizowanym. Wiadomo, że kolchozy i kolchoźnicy po wykonaniu swoich zobowiązań wobec państwa mogą sprzedawać swe towary na rynku kolchozowym po cenach kształtujących się na tym rynku. Na rynku kolchozowym mamy wahania cen w zależności od stosunku podaży i popytu grup towarów lub dla każdego poszczególnego towaru oddzielnie. Opierając się na prawie planowego (proporcjonalnego) rozwoju Państwo Radzieckie, władając ogromną masą towarów i ustalając na nie stałe ceny sprzedażne, ma możliwość wpływania pośrednio na ruch cen także na rynku kolchozowym, w szczególności na stosunek podaży i popytu na tym rynku. Wobec tego regulujące działanie prawa wartości i na rynku kolchozowym także jest ograniczone. Wyraziście przejawia się to w tym, że prowadzona przez Państwo Radzieckie polityka obniżenia cen rozszerza się i na sfery handlu kolchozowo-bazarowego. Najważniejsze, decydujące znaczenie posiada tu okoliczność, że skala obniżenia cen na rynku kolchozowym jest uprzednio uwzględniona przez państwo. Państwo Radzieckie ze znajomością rzeczy bierze pod uwagę w swoich planowych obliczeniach i wykorzystuje działanie prawa wartości przy uwzględnieniu, że prawo to odgrywa w społeczeństwie socjalistycznym nie rolę samodzielną, a podporządkowaną podstawowemu ekonomicznemu prawu socjalizmu i prawu planowego (proporcjonalnego) rozwoju.

W jeszcze większym ograniczeniu działa prawo wartości w charakterze regulatora w sferze państwowego i spółdzielczego detalicznego obrotu towarowego, tj. na zorganizowanym rynku, gdzie obraca się większa część całej masy towarowej i pieniężnej. Państwo, planując ceny na towary liczy się z prawem wartości, biorąc pod uwagę poziom wartości towarów. Jednakże ceny nie są zgodne i nie powinny być zgodne z wartością. Radziecka polityka cen wykorzystuje odchylenie cen od wartości jako ważną dźwignię polityki gospodarczej jako narzędzie ważnego oddziaływania na produkcję, obieg i konsumpcję różnych towarów, zgodnie z wymogami podstawowego ekonomicznego prawa socjalizmu i prawa planowego (proporcjonalnego) rozwoju gospodarki narodowej. Między ceną i popytem istnieje wzajemne oddziaływanie — jeśli popyt wpływa na ceny, to z drugiej strony sama polityka cen jest czynnikiem aktywnie wpływającym na rozmiar i strukturę popytu konsumpcyjnego. Radziecka polityka cen opiera się o produkcję socjalistyczną, dającą w ręce państwa nieustannie rosnącą masę towarową

Państwowe organy planujące uwzględniają potrzeby społeczeństwa na przedmioty konsumpcji nie bezpośrednio, a pośrednio — przez rynek, przez działanie prawa wartości jako regulatora, w wiadomych granicach, w sferze obiegu towarowego i pieniężnego. Przy planowaniu produkcji towarów bierze się pod uwagę popyt na nie i zbyt ich w sferze rynku zorganizowanego, jak również bierze się pod uwagę koniunkturę na rynku niezorganizowanym. W związku z tym zabrania się na przykład przekraczania planu w zakresie produkcji niechodliwych towarów.

Oddziaływanie prawa wartości na produkcję ma również obecnie istotny wpływ na rozwój narodowej gospodarki socjalistycznej, chociaż wpływ ten nie tylko nie jest w sprzeczności z wymogami podstawowego ekonomicznego prawa socjalizmu, ale odwrotnie jest z nim w zupełnej zgodności.

Działanie prawa wartości jako regulatora, w określonych granicach w sferze obiegu towarowego, uwzględnia się pośrednio, chociaż w bardzo ograniczonych ramach, również przy planowaniu produkcji środków produkcji, ponieważ wytwarza się tam narzędzia pracy dla przemysłu lekkiego i spożywczego, produkującego z kolei towary masowej konsumpcji dla rynku zorganizowanego. Od asortymentu bowiem wytwarzanych towarów zależy popyt na środki produkcji (narzędzia produkcji i surowiec).

Specjalną sferą obiegu towarowego i pieniężnego jest skup przez państwo w kolchozach: ziarna, mięsa oraz technicznego surowca rolniczego. Tutaj mają miejsce istotne cechy obiegu pieniężnego i towarowego, ta sfera obiegu towarowego zdecydowanie odróżnia się od sfery obiegu towarów na rynku kolchozowym, ponieważ wielkość dostaw i ceny są tutaj ściśle planowane przez państwo, a same dostawy są bądź obowiązkowe (posiadają charakter podatku) bądź są uprzednio określone umową między państwem a kolchozami (kontraktacja). W ten sposób w stosunku do surowca rolniczego prawo wartości nie może odgrywać roli regulującej, chociaż jest ono jednym z czynników tworzenia się cen.

Wszystko to określa właściwości towarowej formy produktów pracy w sferze produkcji i obiegu surowca rolniczego. Jednakże te właściwości nie dają podstawy dla ignorowania, dla zaprzeczenia istnienia tutaj w ogóle formy towarowej. Znajdowałoby się to w prostym przeciwieństwie z praktyką planowania obiegu pieniężnego, ponieważ zapłata za skup produktów rolniczych i wypłata pieniędzy z rachunków bieżących kolchozów jest jednym z ważnych kanałów obiegu pieniężnego w ZSRR, odgrywając istotną rolę w systemie planowania pieniężnego.

Jeśli idzie o inne funkcje pieniądza radzieckiego¹⁾ to niezbędne jest tutaj wskazanie na to, że podział odpowiednich części dochodu narodowego między członków społeczeństwa socjalistycznego obowiązkowo powinien być dokonywany za pośrednictwem wykorzystania formy pieniężnej, ponieważ produkty spożywcze, niezbędne dla pokrycia nakładów siły roboczej w procesie produkcji, są u nas towarami. A więc z istnienia produkcji towarowej, obiegu towarowego, z funkcji pieniądza jako planowej miary wartości i środka obiegu towarów wynika to, że pieniądz powinien służyć jako narzędzie urzeczywistnienia socjalistycznej zasady, podziału według pracy (płace).

¹⁾ W ramach niniejszego artykułu nie można dać szczegółowej analizy konkretnych funkcji pieniądza. Ograniczamy się tutaj jedynie do metodologicznego omówienia tego problemu.

Byłoby wielką nieprawidłowością tę funkcję pieniądza traktować analogicznie do funkcji środka płatniczego w społeczeństwie kapitalistycznym. W społeczeństwie kapitalistycznym siła robocza jest towarem. Robotnik faktycznie kredytuje kapitalistę, ponieważ jego towar — siła robocza — opłacany jest później kiedy towar ten (siła robocza) został zużyty w procesie produkcji. Wobec tego dla kapitalisty opłata siły roboczej nie różni się od opłaty otrzymanego przez niego na kredyt surowca, paliwa, maszyn itd.

Zdecydowanie odmienne ekonomiczne znaczenie posiada wypłata płac w społeczeństwie socjalistycznym, gdzie siła robocza nie jest towarem, gdzie klasa robotnicza sama jest właścicielem środków produkcji. Bezpośredni cel socjalistycznej produkcji, to maksymalne zaspokojenie stale rosnących potrzeb wszystkich członków społeczeństwa. Wypłata płac jest niezbędną formą urzeczywistnienia socjalistycznej zasady podziału według pracy. Mamy tutaj do czynienia ze specyficzną i całkiem inną funkcją pieniądza w społeczeństwie socjalistycznym. Nie można zatem z czysto formalnego momentu zapłaty przez przedsiębiorstwa obliczonej płacy, jako „obowiązku finansowego“ łączyć w jednym pojęciu takich różnych w swym charakterze i znaczeniu procesów, jak płace, opłata pożyczek i procentów, opłata podatków, zapłata kary itp. Wobec tego trzecią funkcję pieniądza radzieckiego należy określić, jako narzędzie opłaty pracy lub jako środek podziału funduszu osobistego spożycia odpowiedniej części dochodu narodowego między członków społeczeństwa socjalistycznego. Nie należy pojmować tej najważniejszej funkcji pieniądza radzieckiego w czysto formalnym w danym przypadku pojęciu „środka płatniczego“.

Drogą zarachowania, a następnie wypłaty płac określa się udział każdego robotnika i pracującego w funduszu osobistego spożycia. Udział ten wyrażony jest z jednej strony w sumie otrzymanej płacy z drugiej strony — w ustalonych przez państwo cenach na towary rynku zorganizowanego, a także kształtujących się pod wpływem państwa cenach rynku niezorganizowanego (kołchozowego). Po otrzymaniu przez każdego robotnika i pracownika „świadcstwa“ (pieniądza) na swoją część w dochodzie narodowym w postaci określonej sumy dochodu pieniężnego, zaczyna się proces realizacji tej części drogi kupna za pieniądze towarów, zaspokajających różnorodne gusta i potrzeby pracujących. I oto mamy proces obiegu towarowego. W procesie tym pieniądz funkcjonuje jako środek obiegowy (środek nabywczy). W ten sposób podział według pracy urzeczywistniany jest za pośrednictwem trzech funkcji pieniądza: miary wartości (zarachowanie płac), środka zapłaty na pracę (wypłata płacy) i środka obiegowego (kupna towarów). A więc, praktycznie, z punktu widzenia realnego ruchu określonego pieniądza w społeczeństwie socjalistycznym, funkcja pieniądza jako narzędzia zapłaty za pracę poprzedza jego funkcję jako środka obiegowego, a także funkcję środka płatniczego (ta funkcja obsługuje sfery stosunków kredytowo-finansowych) i narzędzia oszczędności pracowniczych. Najpierw jest wypłacona płaca a następnie dokonuje się proces obiegu pieniądza w sferze obrotu towarowego, jak również w procesie redystrybucji pierwotnych dochodów pracujących za pośrednictwem funkcji środka płatniczego i środka oszczędności pracujących. Tym niemniej w teorii powinniśmy wychodzić przede wszystkim z funkcji pieniądza jako miary wartości i środka obiegowego

albowiem szczególnie w tych funkcjach uwidocznia się przede wszystkim konieczność pieniędzy jako formy pośredniczącej przy wymianie produktów pracy, wytworzonych w dwóch sektorach produkcji socjalistycznej — tutaj bowiem uwidocznia się ich treść jako powszechnego ekwiwalentu.

Państwo Radzieckie wypłacając płacę w formie pieniężnej zarachowuje i planuje inną część dochodu narodowego, tworzącą czysty dochód przedsiębiorstw socjalistycznych — jak i cały ogólny produkt społeczny oraz jego ruch. Pieniądz w tym przypadku jak i przy ewidencji nakładów i wyników produkcji w każdym przedsiębiorstwie, wykorzystywany jest przez państwo dla planowego organizowania efektywnej akumulacji socjalistycznej w każdym oddzielnym przedsiębiorstwie i w całej gospodarce narodowej. Efektywna akumulacja socjalistyczna — to rozszerzona reprodukcja, która obsługiwana jest faktycznie nie przez jakąkolwiek jedną, ale przez wszystkie konkretne funkcje pieniądza. Efektywną akumulację na inwestycje w gospodarce narodowej i w ogóle na powiększenie skali socjalistycznej produkcji, planuje się w wyrazie pieniężnym, a więc tutaj pieniądz funkcjonuje przede wszystkim w charakterze miary wartości. Efektywna akumulacja związana jest z powiększeniem produkcji towarowej i obiegu towarowego, a więc z funkcjonowaniem pieniądza i jako miary wartości i jako środka obiegowego. W procesie efektywnej akumulacji socjalistycznej ważną rolę odgrywa socjalistyczna zasada podziału według pracy, a więc funkcji pieniądza jako narzędzia zapłaty za pracę. Jeśli chodzi o akumulację pieniądza realnego, to taka akumulacja w ogóle nie jest efektywną socjalistyczną akumulacją i według praw radzieckich w ogóle wykluczona jest dla przedsiębiorstw państwowych i nie powinna mieć miejsca również i w kołchozach na podstawie statutu arteli rolnych. A więc sprawa może dotyczyć tylko skoncentrowania środków pieniężnych na rachunkach rozliczeniowych przedsiębiorstw w banku. Te „środki pieniężne“ w rzeczywistości stanowią pieniężne zobowiązania, przelewane z rachunku na rachunek. Wielopostaciowa rola pieniądza w procesie efektywnej akumulacji socjalistycznej w żadnym przypadku nie może być sprowadzona do akumulacji tych środków na rachunkach rozliczeniowych. Akumulacja pieniędzy na rachunkach rozliczeniowych ściśle związana jest z rozrachunkiem gospodarczym i rozliczeniami międzygospodarczymi, o czym będzie mowa niżej.

Tylko pracownicy mogą nieograniczenie akumulować realne pieniądze w postaci swoich pracowniczych oszczędności i przekazywać je państwu poprzez system kredytowy. Akumulację pieniężną charakteru długookresowego w formie kredytowej mogą posiadać kołchozy i przedsiębiorstwa spółdzielcze (fundusz kredytów długoterminowych). Należy przeto bardziej dokładnie ograniczyć sferę działania funkcji pieniądza jako narzędzia akumulacji w społeczeństwie socjalistycznym.

I rzeczywiście, funkcja pieniądza jako narzędzia akumulacji posiada w gospodarce socjalistycznej ściśle ograniczoną sferę działania, w pojęciu tej funkcji zwykle wkłada się tyle treści, że gasi ona wszystkie inne konkretne funkcje pieniądza i dlatego staje się bezprzedmiotowa.

Powyżej już powiedziane zostało, że w sferze ruchu środków produkcji — narzędzi pracy, surowca pochodzenia przemysłowego, paliwa, półfabrykatów

— pieniądze tylko powierzchownie, czysto formalnie występują jako środek nabywczy i płatniczy, w rzeczywistości nie wykonując tych funkcji. Rozliczenia pieniężne między przedsiębiorstwami państwowymi — bezgotówkowe przelewy pieniężne na rachunkach bankowych (w bardzo niewielkim udziale rozliczenia gotówkowe) — formalnie pośredniczą w procesie planowego podziału wartości materialnych. Takie rozliczenia na obecnym etapie rozwoju radzieckiego społeczeństwa są obowiązującym warunkiem realnego ruchu wartości materialnych między branżami i przedsiębiorstwami. Zarówno obliczenie (kalkulacja) wartości środków produkcji w formie pieniężnej, jak i przelew tej wartości z rachunków jednych przedsiębiorstw państwowych na rachunki drugich przedsiębiorstw państwowych jest jedynie metodą lub formą organizacji ogólnopaństwowej kontroli produkcji i podziału wartości materialnych.

Takie wykorzystanie pieniędzy w tej sferze w zgodności z wymogami podstawowego, ekonomicznego prawa socjalizmu i prawa planowego (proporcjonalnego) rozwoju posiada obecnie bardzo ważne znaczenie. Braki w tej dziedzinie ujemnie wpływają na proces produkcji. Państwo w celu ewidencji ruchu produkcji i kontroli wykonania planów przez każde przedsiębiorstwo wymaga, aby środki produkcji — żądane rodzaje narzędzi produkcji i surowca, które nadchodzą do przedsiębiorstw lub budowy opłacane były w dokładnie określonych terminach. Znaczący to, że wyjście produktów poza granice przedsiębiorstwa w każdym konkretnym przypadku powinno posiadać odpowiednią formę udokumentowania według której bank przeprowadza rozliczenia pieniężne przez przesunięcie środków na rachunkach rozliczeniowych lub przez kompensatę wzajemnych roszczeń płatniczych na przykład przez Biuro Wzajemnych Rozliczeń. Jedynie kiedy przedsiębiorstwo podejmuje środki pieniężne ze swego rachunku na wypłatę płac, realne pieniądze występują w funkcji narzędzia zapłaty za pracę. Przy rozliczeniach nie między przedsiębiorstwami, dokonywanymi przez bank, pieniądź funkcjonuje nie jako realny, a jako idealny (abstrakcyjny) pieniądź.

Czy więc ta czysto idealna (w pojęciu warunkowej) i czysto zewnętrzna forma płatności pieniężnej oznacza, że tego rodzaju operacje gospodarcze stanowią częścią formalność, zbyteczną stratę pracy księgowości, pozbawioną ekonomicznego sensu w naszych warunkach? Bynajmniej nie, ta czysto zewnętrzna forma płatności pieniężnych posiada tutaj określone pojęcie ekonomiczne — odgrywa ona ważną rolę w gospodarce socjalistycznej. Żądanie „zapłaty” pieniędzmi oznacza, że przedsiębiorstwo powinno rozporządzać środkami pieniężnymi, aby otrzymać te materiały i narzędzia, które przeznaczono mu według planu. Jeśli jednak okaże się, że środków pieniężnych na rachunku brak, to będzie to oznaczać, że dane przedsiębiorstwo albo nie wykonało zobowiązań wobec państwa albo nie wykonało planu w zakresie „produkcji towarowej”, albo naruszyło plan w zakresie kosztów własnych produkcji (tj. posiada ponadplanowe straty) i wobec tego nie zakumulowało niezbędnych środków pieniężnych, lub posiada zbyteczne ponadnormatywne zapasy surowca, paliwa lub wyrobów gotowych itd. W wyniku jednej z tych przyczyn lub ich całokształtu, przedsiębiorstwa mogą wówczas znaleźć się w trudnej sytuacji finansowej przemiennej w poważne następstwa. To mobilizuje kierowników przedsiębiorstw, zmusza ich do prze-

strzegania dyscypliny finansowej w przypadku jej naruszenia zmusza do jak najszybszej likwidacji przekroczenia.

Rozliczenia pieniężne niezbędne są w warunkach rozrachunkowo-gospodarczej organizacji państwowych przedsiębiorstw socjalistycznych. Przedsiębiorstwa na rozrachunku gospodarczym posiadają, w pewnych granicach, samodzielność gospodarczą, dla nich przydzielona jest określona ilość środków trwałych i obrotowych, które otrzymują relatywną nazwę środków własnych (choć w rzeczywistości nie ma tutaj żadnego odrębnego właściciela), posiadają samodzielny bilans, pokrywają swe wydatki dochodami z realizacji produkcji i świadczenia usług. Wynika z tego niezbędność posiadania przez przedsiębiorstwa państwowe i organizacje gospodarcze środków pieniężnych na rachunku rozliczeniowym w banku, aby móc prowadzić wzajemne rozliczenia w zakresie dostaw wartości materialnych i świadczonych usług.

Jest to specjalna sfera funkcjonowania pieniądza radzieckiego, ponieważ pieniądź tutaj wykorzystuje się tylko w ramach państwowego sektora produkcyjnego i bynajmniej ruchy pieniądza nie odzwierciedlają stosunków między różnymi właścicielami. Dlatego celowe jest posługiwać się w danym przypadku nazwą tych funkcji (narzędzie obiegu, środki płatnicze, skarb lub narzędzie akumulacji), którymi posługiwał się Marks w „Kapitale”. Wydaje się, że w danym przypadku należy po prostu mówić o funkcji pieniądza radzieckiego, jako narzędziu rozliczeń międzybranżowych przedsiębiorstw socjalistycznych (państwowych).

Funkcja narzędzia rozliczeń międzybranżowych odnosi się do formalnej strony organizacji produkcji społecznej, znaczenie jej polega wyłącznie na tym, aby najbardziej efektywnie wykorzystać pieniądze jako formę ogólnonarodowej ewidencji i kontroli produkcji, podziału wartości materialnych oraz wpływania na akumulację socjalistyczną. A więc ta formalna strona sprawy i odpowiadające jej funkcjonowanie pieniądza posiada poważne, organizacyjno-gospodarcze znaczenie. Wobec tego pieniądź radziecki jest powszechnym ekwiwalentem w sferze świata towarowego, w związku z tym głównie jest pomyślnie wykorzystywany w Państwie Radzieckim w całej gospodarce narodowej — w charakterze powszechnego środka ewidencji, planowania i kontroli produkcji oraz podziału produktów zgodnie z wymogami podstawowego ekonomicznego prawa socjalizmu i prawa planowego (proporcjonalnego) rozwoju gospodarki narodowej.

Do czasu dopóki istniał jeden rynek światowy, dopóki Związek Radziecki był jedynym państwem socjalistycznym, istniał jeden, historycznie ukształtowany system rozliczeń międzynarodowych na tym rynku. Z chwilą rozpadnięcia się jednego rynku światowego i utworzenia drugiego, paralelnego rynku światowego krajów demokratycznych, wolnych od imperialistycznej kabały, rozpadł się również istniejący do tej pory system rozliczeń międzynarodowych. Na równi z systemem pieniężnych rozliczeń między krajami kapitalistycznymi, jak również między nimi i krajami obozu demokratycznego powstał nowy system rozliczeń w zakresie wymiany towarowej, dokonywanej w planowo-umownym trybie między krajami obozu demokratycznego. W miarę tego, jak ten system rozliczeń rozwijał się i umacniał coraz bardziej wzrastała konieczność utworzenia dla systemu tego samodzielnej, trwałej podstawy walutowej. Zu-

pełnie jasne jest, że w charakterze takiej podstawy po przejściu krusu rubla na podstawę złota, wszystkie kraje demokracji ludowej przyjęły walutę radziecką. Tym samym rubel radziecki w charakterze przedstawiciela określonej ilości złota zaczął wypełniać nową funkcję — narzędzia międzynarodowych rozliczeń krajów obozu demokratycznego. W rublach nie tylko oblicza się ceny i zawiera umowy, ale również dokonuje się na rachunkach zagranicznych Banku Państwa clearingowych rozliczeń między krajami obozu demokratycznego. Rozliczenia te prowadzone są dla wzajemnych dostaw zgodnie z długoterminowymi umowami o obrocie towarowym, opartym na narodowych planach gospodarczych krajów obozu demokratycznego. A więc i obrót i rozliczenia stanowią tutaj system planowego łączenia gospodarki krajów obozu demokratycznego. Na tym polega zasadnicza, gruntowna różnica między rozliczeniami międzynarodowymi w obozie demokratycznym a rozliczeniami w obozie kapitalistycznym.

Tam gdzie są pieniądze i obieg pieniężny nie może nie istnieć również prawo wartości i prawo ilości koniecznego do obiegu pieniądza. Działanie w społeczeństwie socjalistycznym, w określonej sferze, prawa wartości oznacza równocześnie działanie prawa ilości i wartości pieniądza, ponieważ ta ostatnia nie jest niczym innym, jak tylko rozwinięciem i stosowaniem prawa wartości do pieniądza i obiegu pieniężnego. Ilość pieniędzy w kanałach obiegu rynku zorganizowanego powinna być wystarczająca, aby w zupełności zapewnić zbyt masy towarowej po ustalonych cenach państwowych. Jednocześnie ilość ta nie powinna jednak przewyższać owego zapotrzebowania obiegu. Ilość pieniędzy niezbędnych dla obsługi obrotu towarowego w całości określa się rozmiarami całego detalicznego obrotu towarowego (włączając rynek kołchozowy) wyrażonego w postaci sumy cen towarowych. Każdy rubel dokonuje szeregu obrotów. Pieniądże wydatkowane na kupno towarów powracają z powrotem do kas banku, a następnie znów są wypłacane w postaci wypłaty płac i znów z powrotem wracają do kas banku itd. Im większa jest szybkość obiegu pieniądza tym większa masa towarów może być realizowana przy pomocy danej ilości pieniędzy. Ilość pieniędzy niezbędnych dla obrotu towarowego jest odwrotnie proporcjonalna do szybkości ich obiegu. Ilość ta określana jest sumą cen towarów podzieloną przez szybkość obiegu pieniędzy. Marks wskazywał, że to prawo ma powszechne znaczenie. Ponieważ obieg towarowy i pieniężny istnieje w gospodarce socjalistycznej, prawo to posiada siłę również i w społeczeństwie socjalistycznym.

Przy czym zmian ilości pieniędzy niezbędnych dla obiegu nie można wykryć jedynie przy pomocy analizy samego obiegu pieniężnego. Należy wyjaśnić jaki wpływ wywierają zmiany w sposobie produkcji, w podziale pracy, w stosunkach między miastem a wsią itd. na strukturę i charakter obrotu towarowego, od czego zależy zmiana różnych czynników określających ilość pieniędzy i szybkość ich obiegu. Odkryte przez Marksa prawo ilości pieniędzy niezbędnych dla obiegu w zastosowaniu do gospodarki socjalistycznej wymaga ustawicznego badania i planowego regulowania określonej proporcjonalności między obiegającą masą towarową, poziomem i wysokością emisji.

Prawidłowe planowanie wzrostu lub zmniejszenie masy pieniężnej posiada bardzo ważne znaczenie, ponieważ powstanie dysproporcji między masą to-

warową i pieniężną może doprowadzić do niepożądanych wahań waluty. Oto dlaczego jednym z najważniejszych zadań planowania obiegu pieniężnego jest uprzedzanie wymienionych dysproporcji.

Z zagadnieniem ilości niezbędnych dla obiegu pieniędzy i ich siłą nabywczą ściśle związane jest zagadnienie zabezpieczenia stałości pieniądza radzieckiego. Jak wiadomo, stałość waluty radzieckiej zapewniona jest nie tylko zapasem złota, ale przede wszystkim ogromną ilością masy towarowej oddawanej do obrotu towarowego po cenach stałych. Takie zabezpieczenie mające miejsce tylko w ZSRR i krajach demokracji ludowej jest daleko ważniejsze niż posiadany zapas złota, będący jedynym zabezpieczeniem waluty kapitalistycznej. Zabezpieczenie pieniądza radzieckiego często traktuje się rozszerzająco, sądząc, że wszystkie materialne wartości znajdujące się w obrocie gospodarczym jak również fundusze trwałe istniejące w nowouruchomionych przedsiębiorstwach są zabezpieczeniem waluty radzieckiej. Bezsprzecznie, że nieustanny wzrost i udoskonalanie wszystkich gałęzi produkcji na bazie najwyższej techniki sprzyja wzrostowi zabezpieczenia pieniądza radzieckiego. W tym sensie zwiększenie masy środków produkcji, funkcjonujących w gospodarce narodowej ZSRR z pewnością sprzyja wzrostowi zabezpieczenia waluty radzieckiej, ponieważ pozwala w coraz większych rozmiarach i po coraz bardziej niskich cenach sprzedawać za pieniądze towary (przedmioty spożycia) masom pracującym. Jednakże, ponieważ środki produkcji nie są towarami byłoby nieprawidłowością rozpatrywanie ich jako bezpośredniego zabezpieczenia stałości waluty radzieckiej. Stałość waluty radzieckiej zapewniona jest olbrzymią ilością masy towarowej przekazywanej do kanałów detalicznego obrotu towarowego, a nie w ogólne wartościami materialnymi. Za pieniądze można swobodnie kupować tylko przedmioty spożycia, a nie środki produkcji i dlatego tylko towary — przedmioty spożycia — są bezpośrednim zabezpieczeniem stałości waluty radzieckiej.

Zadania zabezpieczenia stałości oraz podniesienia poziomu wartości waluty radzieckiej wymagają również odpowiedniego planowania obiegu pieniężnego.

Stworzony w ZSRR system planowania obiegu pieniężnego jest wzorem dla wszystkich krajów demokracji ludowej. System ten oparty na wieloletnim doświadczeniu — zarówno w warunkach pokojowych jak i wojennych, oparty na naukowych badaniach i wykorzystaniu obiektywnych praw ekonomicznych w ogóle, a w szczególności prawa ilości niezbędnych dla obiegu pieniędzy i ich wartości zdał pozytywnie egzamin. Niezbędność uwzględniania prawa ilości i wartości pieniądza podyktowana jest wymogami podstawowego ekonomicznego prawa socjalizmu. Aby zapewnić nieustanny wzrost produkcji socjalistycznej na bazie najdoskonalszej techniki i maksymalnego zaspokojenia na tej podstawie nieustannie rosnących potrzeb całego społeczeństwa — trzeba posiadać silną walutę. Silna waluta niezbędna jest dla prawidłowego planowania gospodarki narodowej, dla kontroli przy pomocy rubla wykonania planów w zakresie rozmiarów produkcji i w zakresie kosztów własnych, dla prowadzenia polityki obniżania cen na przedmioty masowego spożycia.

Radziecka polityka stałego obniżania cen odgrywa ogromną rolę w rozwoju socjalistycznej ekonomiki, w podnoszeniu poziomu kulturalnego i materialnego mas pracujących.

Z DOŚWIADCZEŃ I PRAKTYKI BANKOWEJ

Tadeusz Jaroszkiewicz

Analiza — podstawą pracy referenta kredytowego

Podstawą pracy każdego pracownika pionu kredytowego na każdym szczeblu organizacyjnym jest analiza. Zasada ta jest powtarzana przy każdej okazji: i tak obowiązująca instrukcja Służbowa Dz. VI wyraźnie i celowo zredukowała pracę manipulacyjną pracowników pionu kredytowego, kładąc nacisk na pracę analityczną i jej odmianę — inspekcje, zasada ta jest powtarzana i podkreślana w zarządzeniach, mówi się o niej niemal na każdej odprawie, podkreśla i omawia się ją na wszelkich kursach zawodowych. Wielu pracowników stosuje ją w sposób właściwy i z bardzo pomyślnymi rezultatami dla Banku i kontrolowanych przedsiębiorstw, a więc tym samym dla gospodarki narodowej.

Niestety spotyka się i to dość często oddziały i pracowników kredytowych, którzy wcale albo w sposób niedostateczny wykonują obowiązek ciągłej, systematycznej analizy. Zaniedbania te powodują poważne skutki szczególnie dla gospodarki finansowej przedsiębiorstw mało zdyscyplinowanych i mało operatywnych.

Do przedsiębiorstw takich należą niewątpliwie jednostki podległe Centrali Rolniczej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. Jeśli ponadto weźmiemy pod uwagę fakt, że ilość tych jednostek jest bardzo znaczna, a ich kredytowaniem i kontrolą jest zainteresowana bardzo duża ilość oddziałów i to w dodatku małych i o niezbyt wyszkolonej i doświadczonej w odpowiedzialnej pracy kredytowej obsadzie personalnej — celowe będzie, wydaje się, omówienie najistotniejszych błędów i nieprawidłowości stwierdzonych przy sprawowaniu kontroli i kredytowania jednostek pionu CRS „Samopomoc Chłopska”.

Wiadomo powszechnie, że sprawozdawczość gminnych spółdzielni jest mimo poważnych osiągnięć na tym odcinku w dalszym ciągu na ogół nieterminowa i często niekompletna, operatywność spółdzielni we współpracy z bankiem pozostawia również wiele do życzenia. Dlatego też zamiast kilku oświadczeń o stanie zapasów środków normowanych wprowadzono zarządzeniem Prezesa N.B.P. Nr 137 z dnia 21 października 1952 r. jedno oświadczenie okresowe C-21, przy pomocy którego GS lub PZGS przedkładają oddziałowi raz na miesiąc swój stan środków normowanych, umożliwiając w ten sposób dokonanie kontroli zabezpieczenia poszczególnych rodzajów kredytów i prawidłowego kredytowania spółdzielni. Zdają się, na szczęście coraz rzadziej, przypadki, że oddziały zadowolają się złożeniem przez GS oświadczenia, w którym na oko wypełniono kilka pozycji, zamiast przez właściwy instruktaz spółdzielni, przez oddziaływanie na nią za pośrednictwem właściwego PZGS spowodować prawidłowe wypełnianie oświadczenia. Często jednak spotyka się przypadki, że oświadczenie w ogóle nie jest w oddziale sprawdzane, analizowane, porównywane z innymi materiałami

sprawozdawczymi — a przyjmowane w dobrej wierze przez oddziały za podstawę do regulacji kredytów, a po dokonaniu tej czynności odkładane do akt. Oczywiście trudno wtedy mówić o pracy kontrolnej i kredytowej oddziału. Tak postępujący referent kredytowy jest wyłącznie pracownikiem manipulacyjnym, koncentrującym całą uwagę na prawidłowym wypełnianiu dowodów obciążeniowych czy uznaniowych rachunki klienta.

Analizę oświadczenia C-21 należy rozpocząć od drugiej strony, na której spółdzielnia uzasadnia stan i rodzaj zapasów normowanych.

W rubryce A powinny być podane zapasy towarów w poszczególnych miejscach ich składowania wg cen sprzedaży od których przez potrącenie odpowiedniej marży wyprowadza się w następnej rubryce wartość po cenie zakupu, tj. wartość, którą przyjmuje się do kredytowania. Istotnym więc elementem jest przeciętny procentowy wskaźnik marży, który dla celów kontroli należy porównać ze wskaźnikiem marży wyliczonym na podstawie ostatniego bilansu. Jeśli stwierdza się poważniejsze różnice między wskaźnikiem wyliczonym z bilansu a podanym w oświadczeniu należy zażądać wyjaśnień i w przypadku ich nieotrzymania lub otrzymania wyjaśnień niezadowolających należy przyjąć wskaźnik wyższy, którym będzie wskaźnik wyliczony na podstawie ostatniego bilansu w następujący sposób:

$$\frac{\text{niezrealizowane marże}}{\text{zapas towarów po cenie sprzedaży}} \times 100$$

Niesprawdzenie wskaźnika marży spowodowało znaczne przekredytowanie przez wiele oddziałów zapasów towarowych w PZGS. PZGS bowiem ewidencjonują towary w zasadzie po cenach detalicznych i zapasy po takich cenach wstawiły w rubryce „towary po cenie sprzedaży” odejmując w poz. 3 oświadczenia marże hurtowe 3—4%. Powodowało to zawyżenie zapasów po cenie zakupu o ca 7—8% tj. o marżę detaliczną. We wszystkich sprawdzonych przypadkach stwierdzono, że wskaźnik procentowy marży w bilansach tych PZGS wynosił 10%—12% — tj. kształtował się w wysokości marży hurtowej plus marża detaliczna.

Powszechnym zjawiskiem jest również niesprawdzenie wartości pozycji „towary wysłane”, która w wielu oświadczeniach jest albo pomijana albo wypełniana w kwocie wyraźnie wygórowanej. Zakładając, że sprzedaż towarów odbywa się np. w PZGS systematycznie można przyjąć, że towary wysłane powinny równać się ca trzy dniowej sprzedaży po cenie zakupu, którą można wyliczyć orientacyjnie ze sprawozdania terminowego HS-48:

$$\frac{\text{Sprzedaż w danym m-cu} - \text{marża zrealizowana}}{30} \times 3$$

Jeśli wykazany w oświadczeniu stan towarów znacznie odbiega od powyższego wyliczenia należy

znaleźć uzasadnienie dla tego stanu (np. PZGS nie dokonywał sprzedaży pod koniec miesiąca ze względu na zarządzony remanent względnie na odwrót sprzedaż PZGS była szczególnie nasilona pod koniec miesiąca) i przyjąć do kredytowania odpowiednią wartość towarów wysłanych. Pozycja ta w GS jako jednostkach handlu detalicznego nie powinna w ogóle występować, albo w uzasadnionych przypadkach w bardzo nieznacznej kwocie.

Nie jest również sprawdzana, analizowana i korygowana pozycja 9 „koszty obciążające zapasy towarów”. Spółdzielnie dokonują obciążenia kosztami zapasów towarów na koncie 188 — rozliczenia międzyokresowe czynne — raz na kwartał. Można więc na podstawie bilansu ustalić stosunek procentowy tych kosztów (o ich sumie w ramach konta 188 powinna poinformować dodatkowo spółdzielnia) do sumy zapasów towarowych. Ustalonym stosunkiem tych kosztów do zapasów należy posługiwać się do otrzymania następnego bilansu spółdzielni. Procentowy stosunek tych kosztów do zapasów będzie na ogół niewielki (ca 0,5%) zależnie od odległości GS od punktów zakupu, rodzaju transportu, rodzaju drogi itp.

Prawie we wszystkich kontrolowanych wypadkach stwierdzono, że GS podają w rubr. B „materiały” stany materiałów znacznie niższe od stanów bilansowych materiałów. I tak np. z bilansu na 31.3 wynika, że zapasy materiałów wynoszą zł 60 tys., przy tym ten stan mniej więcej utrzymuje się od bardzo dawna, a w oświadczeniach GS systematycznie podaje stan zapasów materiałowych ca zł 15 tys., zaniżając w ten sposób stan wartości podlegających kredytowaniu, a tym samym pozbawiając się możliwości wykorzystania kredytu na ten cel.

Z reguły GS ograniczają się do podawania w tej rubryce zapasów materiałów podstawowych i pomocniczych, pomijając często znaczne kwotowo wartości części zapasowych maszyn i urządzeń oraz przedmiotów nietrwałych.

Na skutki takiego postępowania należałoby zwrócić uwagę GS i żądać prawidłowego podawania również i tych danych.

W dalszej części oświadczenia spółdzielnia podaje, jakiego rodzaju oraz jakiej wartości (a w odniesieniu do towarów, również jakiej ilości) zapasy ponadnormatywne kwalifikuje jako celowe. Analiza tej części oświadczenia w oparciu jedynie o materiały sprawozdawcze, jakimi dysponuje oddział, jest utrudniona. W czasie inspekcji w GS należało by sprawdzić, czy rzeczywiście zamieszczone przez nią w tej części oświadczenia wartości zapasów mają charakter zapasów celowych. Nie upoważnia to oczywiście oddziału do zmiany klasyfikacji tych zapasów bez uzasadnienia jak to np. stwierdzono w jednym z oddziałów, który wartość zapasów nawozów sztucznych gromadzonych na zbliżający się okres siewów przeklasyfikował do „innych kredytowanych”.

Oddziały przyjmują również często bezkrytycznie ogólną wartość zapasów towarowych, podaną przez spółdzielnię w oświadczeniu; przy tym często stan tych zapasów podawany w oświadczeniu na ultimo poszczególnych miesięcy ulega poważnym zmianom, które nie są uzasadnione poważniejszymi zmianami w zakupie czy sprzedaży w poszczególnych miesiącach.

Orientacyjnie wartość zapasów towarowych na ultimo jakiegos miesiąca np. sierpnia można wyliczyć w następujący sposób:

stan zapasów towarów (po cenie zakupu) z bilansu na 30.6.53 r.

— zł 360 tys.

plus zakup towarów (suma faktur wystawianych na GS, dotyczących zakupu towarów między 30.6. i 31.8)

— zł 440 tys.

minus sprzedaż (utarg w ciągu lipca i sierpnia)

— zł 460 tys.

plus przeciętna marża (np. 7%) od wartości sprzedaży

— 32 tys.

stan zapasów towarowych na 31.VIII.

— zł 372 tys.

Wyliczenie to ma charakter tylko orientacyjny, gdyż np. GS mogła poczynić pewne zakupy ze źródeł zdecentralizowanych i nie przechodziły one przez inkaso bankowe, jak również niektóre sklepy GS mogły przetrzymać utargi z ostatnich dni sierpnia i włączyć je do utargów we wrześniu. W każdym razie nawet taka orientacyjna analiza stanu zapasów daje oddziałowi pogląd na dynamikę zapasów w okresie od ostatniego bilansu.

Jeśli idzie o dane spółdzielni zamieszczone na stronie pierwszej oświadczenia C—21, to na ogół oddziały sprawdzają powiązanie odpowiednich pozycji ze strony pierwszej z pozycjami na stronie drugiej. Często natomiast spotyka się, że nie są badane normatywy poszczególnych środków obrotowych podawane w rubr. 3. Oddziały przyjmują je bezkrytycznie i w konsekwencji często GS ma inne normatywy w oświadczeniu, inne we wniosku do planu kredytowego i inne w planie finansowym. Podstawą kredytowania spółdzielni jest plan finansowy, dlatego też obowiązujące są normatywy z planu zarówno przy sporządzaniu wniosku do planu kredytowego, jak również przy dokonywaniu analizy oświadczenia C—21 z tym, że w oświadczeniu powinny być uwzględnione normatywy miesięczne, wyliczone wg ogólnie obowiązujących zasad. Właściwe, prawidłowe podanie wartości normatywów jest ważne, gdyż ma bezpośredni związek z wyliczeniem wartości stanów ponadnormatywnych oraz ich klasyfikacją i sfinansowaniem.

Ważne znaczenie — szczególnie po ustaleniu zarządzeniem Prezesa Nr 46 z dnia 31 marca br. zasady przyjmowania przy kredytowaniu spółdzielni rzeczywistego stanu funduszu własnego w obrocie — ma analizowanie wyliczenia stanu tego funduszu (rubr. 6). Należy zawsze porównać wyliczony stan funduszu własnego w obrocie na ultimo kwartału ubiegłego (poz. h rubr. 6) z funduszem własnym, który był poprzednio przyjmowany przy kredytowaniu GS. Jeśli się okaże, że fundusz własny w obrocie uległ zmniejszeniu, należy ustalić przyczyny tego zmniejszenia i w przypadku, jeśli spowodowane ono zostało poniesieniem przez GS strat lub zamrożeniem środków obrotowych w robotach kapitałowych, należy o odpowiednie kwoty pomniejszyć zabezpieczenie kredytu normatywnego, czego dokonuje się przez wpisanie tej kwoty w poz. 7 rubr. A oświadczenia (str. 1). Jeśli fundusz własny w obrocie na ultimo kwartału ubiegłego jest wyższy od funduszu własnego, przyjmowanego poprzednio przy kredytowaniu GS względnie obniżenie stanu funduszu własnego w obrocie zostało spowodowane innymi przyczynami (poza stratami lub zamrożeniami w robotach kapitałowych) należy przy wyliczaniu kredytu normatywnego przyjmować rzeczywisty fundusz własny w obrocie. Przykłady:

I. fundusz własny w obrocie na 31.3.53 r. wynosił + 50, fundusz własny w obrocie na 30.6.53 r. wynosił + 60. Przy kredytowaniu w ciągu 3-go kwartału należy przyjmować fundusz własny w obrocie + 60.

II. fundusz własny w obrocie na 31.3.53 r. wynosił + 50, fundusz własny w obrocie na 30.6.53 r. wynosił + 35 przy tym ustalono, że spadek funduszu własnego w obrocie powstał na skutek zapłacenia podatku dochodowego za całe półrocze oraz dokonania odprowadzeń należnych kwot do CRS na fundusz wyrównawczy strat i fundusz inwestycyjny. Przy kredytowaniu GS przyjmuje się fundusz własny w obrocie + 35.

III. fundusz własny w obrocie na 31.3.53 r. wynosił + 50, fundusz własny w obrocie na 30.6.53 r. wynosił + 25 przy tym ustalono, że GS zamroziła środki obrotowe w wysokości 5 jednostek w robotach kapitałnych oraz poniosła stratę (wykazuje to bilans) 15 jednostek. Przy kredytowaniu należy przyjąć fundusz własny w obrocie 45 (25 + 5 + 15) w ten sposób, że w poz. 2 rubr. A należy wstawić kwotę 25, a poz. 7 rubr. A — kwotę 20. —

IV. fundusz własny w obrocie na 31.3.53 r. wynosił + 50, z bilansu na 30.6.53 r. wynika strata spółdzielni 60, która powoduje spadek funduszu własnego do — 10. Przy kredytowaniu GS należy przyjąć fundusz własny zero.

V. fundusz własny w obrocie na 31.3.53 r. wynosił — 30 (w okresie przejściowym). GS zamknęła bi-

lans na 30.6.53 r. stratą, która spowodowała dalsze obniżenie się funduszu własnego w obrocie do stanu — 45. Przy kredytowaniu należy przyjąć fundusz własny w obrocie równy zero.

Konieczność ciągłej i systematycznej analizy nie odnosi się tylko do oświadczeń C—21. Omówiono błędy i niedociągnięcia powstające na skutek braku analizy oświadczeń C—21 dlatego, że oświadczenia te są podstawowym materiałem wykorzystywanym bezpośrednio przy kredytowaniu spółdzielni, a poza tym przy okazji wyjazdów do oddziałów stwierdzono najpoważniejsze zaniedbania właśnie przy analizie i wykorzystaniu tych oświadczeń.

Jako zasadę należy przyjąć, że nie może być oddane do akt żadne sprawozdanie i oświadczenie — uprzednio nie przeanalizowane i niewykorzystane.

Analiza nie jest rzeczą łatwą i prostą, czytanie liczb i wyciąganie z nich odpowiednich wniosków nie jest jednak rzeczą aż tak trudną, że nie można jej się nauczyć. Trzeba tylko zrozumieć potrzebę i znaczenie analizy w pracy pionu kredytowego i uczyć ciągle w tym zakresie siebie i swych współpracowników na odprawach, naradach, a najlepiej bezpośrednio w codziennej pracy „przy biurku”. Wielkie zadanie na tym odcinku stoi przed oddziałami wojewódzkimi, które mają częsty i bezpośredni kontakt z pracą oddziałów operacyjnych i powinny stanowczo większą niż dotychczas uwagę przywiązywać do sprawdzania i uczenia pracy analitycznej kolegów z oddziałów.

Henryk Pydzik
Zielona Góra

Kontrola kształtowania się funduszy własnych w obrocie spółdzielni zrzeszonych w Centrali Rolniczej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”

Od chwili przejęcia pod kontrolę i kredytowanie spółdzielni podległych CRS „Samopomoc Chłopska” Narodowy Bank Polski dokonał znacznych wysiłków zmierzających do poznania stosunkowo skomplikowanych zagadnień tego pionu, rozwiązania szeregu trudności w praktycznym stosowaniu IS VI, a przede wszystkim mających na celu umożliwienie wyjścia z trudnej sytuacji finansowej znacznej części jednostek. Patrząc obecnie na miniony półtoraroczny okres dzielący nas od przejęcia możemy stwierdzić, że osiągnięto poważne, pozytywne rezultaty we współpracy z tak ważnym, a jednocześnie trudnym pionem jakim jest CRS. W okresie tym przeprowadzono szereg akcji badawczych oraz wpływających bezpośrednio na sytuację finansową spółdzielni (np. pokrycie strat GS i SOM), zainteresowano gospodarką finansową władze spółdzielni na wszystkich szczeblach, ujęto w liczby szereg doniosłych zagadnień, w szczególności rozmiary i przyczyny nieprawidłowości, co umożliwia podjęcie skutecznej walki z nimi.

Obecnie po rozpoznaniu i uporządkowaniu najważniejszych spraw dotyczących CRS przechodzimy coraz wyraźniej do oddziaływania bezpośredniego na gospodarkę spółdzielni przy pomocy środków systemu kredytowego.

Zaakcentowaniem wejścia w ten nowy etap jest zarządzenie Prezesa Banku Nr 46 z 31 marca br. o

funduszach własnych w obrocie i kredycie normatywnym. Stwierdzić można bez przesady, że z uwagi na zakres zagadnienia oraz obowiązki postawione przed komórkami kontrolującymi GS i PZGS zarządzenie 46/53 jest wydarzeniem b. ważnym i dlatego wymaga szczegółowego zrozumienia, aby w praktycznym zastosowaniu dało przewidywane rezultaty.

Zarządzenie to przewiduje udzielanie kredytu normatywnego spółdzielniom zrzeszonym w CRS do wysokości rzeczywistego niedoboru, będącego różnicą między normatywem a funduszem własnym w obrocie. Przyjmuje się z sadą, że dzięki wypracowanym zyskom fundusze powinny systematycznie wzrastać. Obniżenie funduszu spowodowane stratami względnie zamrożeniami w robotach kapitałnych nie są brane przez Bank pod uwagę przy obliczaniu kredytu normatywnego, niezależnie od stosowania ostrych sankcji w postaci wstrzymania kredytowania w przypadkach niewyrównania ubytku wynikłego z tych przyczyn.

Spółdzielnie, w których fundusz własny wyjściowy w obrocie na początek roku bieżącego, a więc z uwzględnieniem przeszacowań dokonanych na podstawie Uchwały Rady Ministrów z dnia 3.I.br., otrzymanych dotacji oraz przesunięć części przedmiotów nietrwałych do majątku trwałego, nie pokrywa posiadanego majątku trwałego, mogą być kre-

dytowane przez Bank tylko do określonego terminu, w ciągu którego niedobór winien być pokryty. Fundusz własny w obrocie oblicza się raz na kwartał na podstawie bilansu z kwartału poprzedniego. Ustalony w ten sposób fundusz obowiązuje jako zasadniczy element przy obliczaniu kredytu normatywnego w ciągu całego następnego kwartału po okresie zamkniętym bilansem. W przypadku braku bilansu za poprzedni kwartał fundusz własny w obrocie ustala się przejściowo do czasu utrzymania takiego bilansu na podstawie ostatniego posiadanego przez oddział bilansu, z uwzględnieniem zmian od jego daty w oparciu o sprawozdawczość terminową HS-48 oraz dane zebrane przez oddział we własnym zakresie.

Za niezłożenie bilansu w przewidzianym terminie spółdzielnia naraża się na sankcję w postaci wstrzymania udzielania nowych kredytów. Widzimy z powyższego, że przepis IS VI, mówiący o udzielaniu kredytu normatywnego do wysokości planowanego względnie rzeczywistego niedoboru funduszu własnego w obrocie, w zależności od tego który z nich jest niższy, staje się dla pionu CRS nieaktualny. Zmiana ta ma swe praktyczne uzasadnienie w ułatwieniu techniki kredytowania, jak również uwzględnienia poważne niejednokrotnie niedociągnięcia w planowaniu funduszy własnych w obrocie przez szereg spółdzielni.

Z przytoczonych wyżej zasad wynika, że w kontroli GS i PZGS uwaga oddziału winna skoncentrować się przede wszystkim na kształtowaniu wysokości funduszu własnego w obrocie. Jest to założenie słuszne, albowiem poprzez systematyczną analizę funduszu kontroluje się szereg najistotniejszych procesów gospodarczych, do których należą: wykonanie planu akumulacji, rozliczenia z budżetem w postaci podatku dochodowego oraz z własną centralą z tytułu udziału w funduszach scentralizowanych, gromadzenie i wykorzystywanie funduszy na roboty kapitalne, wreszcie przestrzeganie przez spółdzielnie zakazu pokrywania nakładów na te roboty z funduszy przeznaczonych na finansowanie środków obrotowych.

Przeprowadzenie poprawnej analizy i umiejętność wyciągnięcia z niej trafnych wniosków wymaga od pracownika kontrolującego spółdzielnię znajomości zasad księgowości i obowiązującego w CRS jednolitego planu kont oraz krytycznego poglądu na przedkładany materiał bilansowy.

Fundusz własny w obrocie przedstawia w spółdzielczości zagadnienie stosunkowo trudne i skomplikowane, gdyż na jego wysokość i zmiany wpływa szereg czynników nakładających się i zazębiających wzajemnie, zatem najistotniejszym zadaniem w jego analizie będzie stwierdzenie jakie przyczyny i w jakim stopniu wpłynęły na wzrost względnie spadek funduszu w ciągu badanego okresu.

Czynniki te można podzielić na dwie zasadnicze grupy w zależności od ich charakteru ekonomicznego:

- 1) wyniki działalności,
- 2) zmiany w stanie środków trwałych i funduszach finansujących te środki.

Istnieje ponadto grupa aktywów wyłączonych z obrotu, takich jak udziały w innych przedsiębiorstwach, papiery wartościowe, lokaty z lat 49 — 50 w CRS, które zasadniczo nie ulegają zmianom wobec czego nie będą stanowiły przedmiotu rozważań.

Do pierwszej z wymienionych grup czynników należy zaliczyć nie tylko zysk względnie stratę, lecz

również środki oddane z zysku w postaci podatku dochodowego, wpłat na fundusze scentralizowane (inwestycyjny i wyrównawczy strat), jak i otrzymane w formie dotacji na pokrycie strat, pożyczki te bowiem korygują wpływ rentowności na wysokość funduszu własnego w obrocie.

Badając drugą grupę przyczyn uwzględniamy zmiany w środkach trwałych oraz towarzyszące im zmiany w źródłach finansowania, a także przebieg tworzenia i lokowania funduszy na roboty kapitalne.

Analiza zmian opisanych elementów obejmuje okres między stanem wyjściowym na początek roku bieżącego, a stanem na datę badanego bilansu. Na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że dla ustalenia funduszu własnego w obrocie wystarczy zestawić odpowiednie pozycje aktywów i pasywów bilansu. Dotychczasowa kilkumiesięczna praktyka wykazała jednak, że poprawne ustalenie funduszu na podstawie materiałów przedkładanych przez spółdzielnię nie jest najczęściej sprawą łatwą ze względu na nieprawidłowości w księgowaniach, będące rezultatem nieprzyswajania dostatecznej wagi do poprawnego ujmowania zaszczości zmieniających jego wysokość przez szereg księgowych.

O ile ustalenie takich pozycji jak środki oddane, środki trwałe, fundusz udziałowy, zasobowy nie przedstawia na ogół trudności, to stwierdzenie czy wykazany zysk względnie strata jest realna wymaga częstokroć pewnej pracy analitycznej. Stwierdzono, że wyniki, zwłaszcza w bilansach kwartalnych, odbiegają niejednokrotnie od rzeczywistych, wskutek błędnych księgowości zaszczości wpływających na ich wysokość, bądź też pomijania szeregu księgowości, w szczególności naliczeń kosztów.

Nieprawidłowości zniekształcające faktyczny wynik możemy podzielić na polepszające i pogarszające.

Do pierwszej z wymienionych grup zaliczyć można:

- nie naliczanie amortyzacji środków trwałych w ciężar kosztów działalności,
- nie naliczanie czynszów dzierżawnych,
- nie naliczanie funduszy scentralizowanych stanowiących składniki kosztów działalności, dotyczących okresu sprawozdawczego,
- nie uwzględnianie odsetek od kredytów bankowych,
- nie rozliczanie kosztów zaksięgowanych na koncie rozliczeń międzyokresowych czynnych,
- zaliczanie przez GS-y części marż przypadających dla PZGS przy obrotach tranzytowych,
- wprowadzenie wyższego niż faktyczny rezydentu końcowego, względnie niższego rezydentu początkowego.

Do najczęściej spotykanych uchybień pogarszających rzeczywisty wynik należą:

- zaliczanie w ciężar kosztów produkcji całkowitego zakupu materiałów dla piekarń, gospód, masarni itd. niezależnie od faktycznego zużycia,
- wykazywanie jako kosztu własnego realizacji pełnych kosztów produkcji, mimo że realizacji w ogóle nie było, bądź też nie objęła ona w pełni wyprodukowanych w danym okresie wyrobów (dotyczy to najczęściej wydobycia torfu),
- traktowanie jako kosztów bieżącej działalności nakładów, które winny być rozliczane w ciągu dłuższego okresu np. remonty średnie i bieżące, dezynsekcje magazynów zbożowych itp.,

- wprowadzenie na datę bilansu wyższego niż faktyczny remanentu początkowego względnie niższego.
- traktowanie jako kosztów bieżącej działalności nakładów na roboty kapitalne.

Przytoczone przykłady nie wyczerpują oczywiście wszelkich możliwości niewłaściwych księgowania, stanowią jednakże najbardziej typowe uchybienia, powodujące nierealność wykazanego przez spółdzielnię wyniku. Pierwszą zatem czynnością w analizie zmian funduszu własnego w obrocie winno być zbadanie, czy spółdzielnia nie popełniła niewłaściwości podanych wyżej, względnie im podobnych oraz ustalenie możliwie najbardziej prawdziwego wyniku.

Drugą grupą czynników wpływających na stan funduszu własnego w obrocie są zmiany w majątku trwałym, robotach kapitalnych i ich pokryciu. Udzielenie odpowiedzi na pytanie czy spółdzielnia zamroziła środki obrotowe w robotach kapitalnych, czy też roboty te finansuje prawidłowo jest w praktyce znacznie trudniejsze od stwierdzenia realności wykazanego w bilansie zysku względnie straty. Przyczyną tego jest przede wszystkim układ klasy zerowej jednolitego planu kont i powiązań kont wewnątrz tej klasy, jak i z kontami klasy pierwszej, zrozumienie których wymaga gruntownego przygotowania zarówno ze strony księgowego spółdzielni, jak i kontrolującego pracownika Banku. Szczególne trudności powodowane są funkcją kont grupy 04 — sprostowanie sumy funduszy własnych, brakiem odrębnych kont ewidencjonujących zobowiązania wobec dostawców z tytułu robót kapitalnych oraz materiały przeznaczone do wykonania tych robót. Pewne trudności w analizie powoduje także brak rozdziału w formularzu bilansowym między pożyczkami finansującymi inwestycje, a remonty kapitalne (konta 1720 i 1721). Pożądane byłoby, aby ramowy plan kont, który będzie obowiązywał w przyszłym roku usunął również i opisane niedomagania dotychczasowego j. p. k.

Opracowując zagadnienie prawidłowości finansowania robót kapitalnych należy przyjąć jako podstawę wyjściową bilans otwarcia roku bieżącego, skąd czerpiemy stan majątku trwałego robót kapitalnych oraz funduszy finansujących te aktywa. Zakładając zgodnie z zasadami systemu finansowego, że nakłady na inwestycje względnie kapitalne remonty mogą być dokonywane jedynie z amortyzacji, pożyczek z Funduszu Inwestycyjnego oraz kredytów bankowych, dojdziemy do prostego wniosku, że wzrostowi majątku trwałego względnie funduszy ulokowanych w kapitalnych remontach musi towarzyszyć w równej wysokości wzrost zobowiązań z tego tytułu, bądź też zużycie funduszu amortyzacyjnego. Wzrost źródeł finansowania mniejszy od wzrostu środków trwałych świadczył będzie o zamrożeniu środków obrotowych.

Lp.	Nazwa konta	B.O.	30.6.	zmiany	
				+	-
	<u>A k t y w a</u>				
1	Tereny i budowle	80	80		
2	Inne środki trwałe	20	30	10	
3	Kap. rem. rozpoczęte	—	18	18	
4	Środki w kap. rem.	15	35	20	
5	Inwestycje rozpoczęte	—	20	20	
6	Rozliczenie amortyzacji	30	12		18
7	Rozliczenia za przek. maj. trw.	13	13		
		158	208	68	18

Lp.	Nazwa konta	B.O.	30,6.	zmiany	
				+	—
	P a s y w a				
8	Umorzenie śród. trwałych	38	35		3
9	Kred. bank. na inwestycje	70	50		20
10	Kred. z F.I. CRS na kap. rem.	—	10	10	
11	Finansowanie inwestycji	—	10	10	
12	Rozliczenie z tyt. inwestycji	—	12	12	
13	Zobow. wobec dost. z tyt. kap. rem.	—	13	13	
14	Zob. wobec dost. z tytułu inwestycji	—	4	4	
		108	134	49	23

Sposób obliczenia zamrożeń zilustruje najlepiej przykład liczbowy. Stany kont w/g bilansu otwarcia i bilansu półrocznego przedstawiają się jak wyżej.

W przykładzie powyższym dla większej przejrzystości pominięto konta, które w analizowanym bilansie nie występują, a mogłyby mieć wpływ na ukształtowanie się funduszu własnego w obrocie.

W celu właściwego ujęcia zmian, jakie nastąpiły w ciągu półrocza konieczne jest wyodrębnienie analizy sfinansowania inwestycji od kapitalnych remontów. Chcąc to zadanie poprawnie wykonać należy, pomimo braku odrębnych kont, wyłączyć z konta „dostawcy” zobowiązania z tytułu robót kapitalnych, a także rozdzielić pożyczki bankowe i CRS na finansujące inwestycje i remonty kapitalne.

Zmiany w odpowiednich pozycjach aktywów i pasywów przedstawiały się w sposób następujący:

Inwestycje

Majątek trwały	+ 10	
Inwestycje rozpoczęte	+ 20	30
Finansowanie inwestycji	+ 10	
Rozlicz. z tyt. inwest.	+ 12	
Dostawcy z tyt. inwest.	+ 4	26
Unieruchomienie środków obr. w inwest.	4	

Kapitalne remonty

Kap. rem. rozpoczęte	+ 18	
Środki w kap. rem.	+ 20	38
Pożyczka z F.I. CRS	+ 10	
Dostawcy z tyt. kap. rem.	+ 13	23
Unieruchomienie śród. obr. w kap. rem.	15	

Dla uzupełnienia analizy na tym odcinku należy ustalić, czy zobowiązania wobec dostawców powstały wskutek niezakończenia robót, niezłożenia faktur, czy też wskutek braku odpowiednich funduszy na ich uregulowanie.

Poza opisanymi zmianami zauważamy, że spółdzielnia spłaciła znaczną część kredytu bankowego na inwestycje (20/m). Spłata mogła nastąpić w warunkach badanej spółdzielni jedynie z nagromadzonego funduszu amortyzacyjnego. Gdyby tak było w rzeczywistości w tym samym stopniu zmniejszyłoby się rozliczenie amortyzacji. Jeżeli przyjmiemy w przykładzie, że umorzenie środków trwałych poddanych kapitalnemu remontowi wyniosło 3/m i wskutek tego umniejszono o tę kwotę rozliczenie, przeksięgując ją w ciężar konta 07 — umorzenie wartości środków trwałych (zmniejszenie pozycji 8) doj-

dziemy do wniosku, że spółdzielnia spłaciła ze środków obrotowym 5/m z tytułu zadłużenia w kredycie bankowym na inwestycje, ponieważ rozliczenie amortyzacji uległo obniżeniu wskutek spłaty tylko o 15/m. Łączne unieruchomienie środków spółdzielni w robotach kapitalnych wyniosło zatem:

Inwestycje	4
Kapitałne remonty	15
Spłata pożyczki inwest.	5
Razem	24

W przykładzie pominięto konto funduszu amortyzacyjnego oraz jego lokat, biorąc pod uwagę, że teoretycznie salda tych kont w każdym przypadku winny odpowiadać sobie ściśle co do wysokości.

Występujące w praktyce rozbieżności spowodowane są najczęściej tym, że fundusz amortyzacyjny (konto 1845) zwiększa się o rzeczywiste zużycie środków trwałych, podczas gdy odprowadzenia na rachunek lokat (konto 1045) dokonywane są w oparciu o plan odpisów amortyzacyjnych. W przypadku gdy rzeczywista amortyzacja przewyższa planową, a więc i ulokowane w danym okresie środki, spółdzielnia winna na podstawie bilansu przeprowadzić dodatkowe rozliczenia i przelać uzupełniającą kwotę. Operacja taka zmniejszy wprawdzie fundusz własny w obrocie, jednakże błędne byłoby traktowanie jej jako zamrożenia, bowiem doprowadziła ona do stanu prawidłowego na odcinku akumulowania funduszy na roboty kapitalne.

Opracowany przykład nie ilustruje w pełni wszelkich możliwych przypadków księgowego ujęcia zmian w środkach trwałych i ich pokryciu, zagadnienie to wymagałoby znacznie szerszego opisu, jednakże przedstawia w jaki sposób i w jakim kierunku powinna być prowadzona analiza.

Uchybieniem występującym w szeregu spółdzielni jest księgowanie nakładów na roboty kapitalne w ciężar kosztów bieżącej działalności, nie tylko wówczas gdy księgowy chce ukryć inwestycje lub kapitalne remonty „dzikie”, lecz również niejednokrotnie roboty planowane i finansowane z właściwych źródeł wskutek niedopatrzania względnie niezajomości zasad księgowania, przez co oczywiście ulega

pogorszeniu wynik działalności. Opisane uchybienia najłatwiej jest stwierdzić w drodze inspekcji, jednak zauważenie w toku analizy sprawozdania z wykonania planu nakładów znacznego przekroczenia kosztów utrzymania ruchomości i nieruchomości, względnie innych kosztów, a w pewnych przypadkach wzrost rozliczeń międzyokresowych czynnych wykazywanych w bilansie winny pracownikowi kontrolującemu nasunąć przypuszczenie, że spółdzielnia księguje niewłaściwie wzrost środków trwałych. W szczególności należy żądać wyjaśnień w przypadku stwierdzenia wzrostu kredytów i innych funduszy finansujących inwestycje i kapitalne remonty bez odpowiedniego wzrostu tych aktywów, co najczęściej będzie świadczyło o księgowaniu robót kapitalnych jako kosztów eksploatacji, świadczyć może również o refundacji z właściwych źródeł nakładów poniesionych w poprzednich okresach.

Po urealnieniu wyników działalności oraz zbadaniu prawidłowości zmian w stanie środków trwałych, robót kapitalnych oraz funduszy finansujących te aktywa nie będzie przedstawiało specjalnej trudności stwierdzenie, które z czynników i w jakim stopniu wpłynęły na zmiany funduszu własnego w obrocie, jak również ustalenie wysokości tego funduszu przyjętej do kredytowania w danym kwartale.

Zgodnie z nowoprzyjętymi zasadami Bank nie uwzględnia zmniejszenia funduszu spowodowanego stratami względnie zamrożeniami w robotach kapitalnych, uwzględni jednakże zmniejszenia spowodowane innymi przyczynami jak np. odprowadzenie zaległego podatku dochodowego, amortyzacji, funduszy scentralizowanych, udzielając w miejsce zmniejszonego funduszu kredyt normatywny, jeżeli oczywiście stan funduszu nie zejdzie do poziomu poniżej zera.

Zasady obliczania funduszu dla potrzeb kredytowania wyjaśni najlepiej przykład. W przykładzie tym inne przyczyny poza stratami i unieruchomieniami w robotach kapitalnych przyjęto w jednej pozycji „per saldo”, są to przede wszystkim odprowadzenia zaległych funduszy, podatku dochodowego, amortyzacji, dotacje na pokrycie strat lat ubiegłych otrzymane po ustaleniu funduszu wyjściowego itp.

L.p.	Stan wyjściowy funduszu własnego w obrocie	Wynik działalności	Zamrożenie w robotach kapitalnych	Inne przyczyny	Fundusz własny w obrocie faktycznym	Fundusz własny w obrocie do kredytów
1	100	+ 20	—	+ 3	123	123
2	100	— 10	5	+ 30	115	130
3	100	— 10	—	— 20	70	80
4	100	+ 10	—	— 120	— 20	0

Ponieważ w pierwszym przykładzie spółdzielnia pracuje rentownie oraz nie unieruchamia środków obrotowych w robotach kapitalnych, fundusz faktyczny przyjmuje się jako podstawę do obliczenia kredytu normatywnego.

W przypadku drugim, mimo że fundusz wykazuje wzrost, to jednak osiągnięty on jest wskutek innych przyczyn, podczas gdy spółdzielnia ponosi straty i zamraża środki obrotowe w robotach kapitalnych, wobec czego o sumę tych nieprawidłowości zwiększa się fundusz przyjęty do kredytowania. Gdyby zwiększenia tego nie dokonano, udzielonoby kredytu normatywnego w wysokości rzeczywistego niedoboru wynoszącego 685/m zł, po powiększeniu funduszu niedobór zmniejszył się do 670/m zł, od której to wysokości należy dokonać obowiązujących potrąceń zo-

bowiązań nieprzeterminowanych, dostaw niefakturowanych oraz stanów poniżej normatywu, aby ustalić wysokość kredytu normatywnego. W przypadku tym spółdzielnia jest zobowiązana wystąpić o pokrycie kwoty 15/m przez CRS aby nie narazić się na wstrzymanie kredytowania.

W trzecim przykładzie ubytek funduszu spowodowany jest częściowo nierentowną działalnością, częściowo zaś innymi przyczynami. W miejsce ubytku wynikłego z innych przyczyn spółdzielnia może otrzymać kredyt normatywny, natomiast o stratę, która musi być pokryta podwyższa się fundusz rzeczywisty.

W ostatnim przykładzie, mimo że spółdzielnia nie pracuje deficytowo oraz nie unieruchamia środków

obrotowych w robotach kapitałnych inne czynniki (np. zaległy podatek dochodowy) powodują tak znaczny ubytek funduszu własnego, że nie pokrywa on majątku trwałego spółdzielni. Może to nastąpić np. wtedy, gdy spółdzielnia uprzednio poniosła straty i w związku z tym jej fundusz własny w obrocie jest niższy od zaległości z tytułu podatku dochodowego. W sytuacji takiej przyjmujemy do kredytowania fundusz na poziomie zerowym, żądając aby spółdzielnia wystąpiła w ciągu bieżącego kwartału o wyrównanie ujemnego funduszu przynajmniej do poziomu zerowego.

Przedstawione w ogólnym zarysie uwagi na temat obliczania i stosowania w kredytowaniu funduszu własnego w obrocie nie wyczerpują oczywiście problemu, pełne jego opracowanie wymagałoby znacznie szerszego ujęcia wskutek powiązań z szeregiem najistotniejszych procesów gospodarczych w spółdzielni.

W kontroli i kredytowaniu GS i PZGS „Samopomoc Chłopska” powinniśmy zwrócić obecnie szczególną uwagę na zagadnienie funduszy własnych w obrocie, nie tylko jako na jeden z przedmiotów kontroli lecz również jako na podstawowy element przy przejściu do kredytowania obrotu towarowego w spółdzielniach.

Obiektywnie stwierdzić należy, że w praktyce kredytowej odcinek pracy omówiony w niniejszym artykule zalicza się do trudniejszych przede wszystkim dlatego, że wymaga od kredytowców pogłębienia znajomości księgowości i sprawozdawczości spółdzielni, w licznych przypadkach żmudnego i pracochłonnego „wylawiania” pozycji z nieuporządkowanego materiału, rozwiązywania szeregu problemów ujawniających się w toku obliczeń i analizy.

Pełne realizowanie postanowień ZP 46/53 może być osiągnięte przy jeszcze ściślejszej, niż dotychczas współpracy kredytowców z aparatem finansowym i księgowym spółdzielni.

Zdzisław Tokarski

Drugi rok działalności wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego

Powołane do życia w końcu 1951 r. wojewódzkie komisje do spraw planu kasowego mogą zapisać na swe dobro szereg osiągnięć w dziedzinie prawidłowej realizacji procesów gospodarczych, związanych ściśle z obiegiem pieniężnym, podczas gdy z drugiej strony, można było niejednokrotnie zaobserwować niedomagania w pracy tych komisji, wywołane brakiem należytej troski i inicjatywy czynników bankowych czy też niedocenieniem potrzeby tego rodzaju organu przez przedstawicieli władz gospodarczych i przedsiębiorstw.

Miniony okres (II półrocze 1952 r. i pierwsza połowa bieżącego roku) zaznaczył się w działalności niektórych komisji żywym oddziaływaniem na te odcinki życia gospodarczego, które warunkują wykonanie planu kasowego i zaspokojenie codziennych potrzeb ludności, rozwinęły się też formy organizacyjne ich pracy i współdziałania Banku z innymi instytucjami gospodarczymi czy to ściśle w ramach komisji, czy też inspirowanej przez komisję współpracy, która wykraczała nawet poza te ramy. Jednocześnie wegetowały przy oddziałach wojewódzkich, nielicznych na szczęście, komisje, które nie potrafiły nawet wypełnić minimum formalnych obowiązków.

Postępy w działalności wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego jak i ich niedociągnięcia zasługują na przegląd i zbilansowanie, co pozwoli na wyciągnięcie wniosków na przyszłość i zastosowanie doświadczeń komisji lepiej pracujących tam, gdzie ich działalność szwankuje.

Zanim to uczynimy, warto jest przypomnieć cel i zadania wojewódzkich komisji. Według zarządzenia Przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego i Ministra Finansów z 29 października 1951 r. o powołaniu wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego, celem ich działalności jest wzmocnienie bieżącej kontroli wykonania planu kasowego jako całości i w poszczególnych jego tytu-

łach. Do zadań komisji, utworzonych przy oddziałach wojewódzkich NBP, należy zgodnie z postanowieniami tego zarządzenia:

- 1) bieżąca analiza wykonania wojewódzkiego planu kasowego,
- 2) przedstawienie w ramach obowiązujących przepisów i zarządzeń odpowiednich wniosków, niezbędnych dla wykonania planu kasowego jako całości i w poszczególnych jego tytułach oraz ustalenie sposobu ich realizacji,
- 3) zgłaszanie właściwym władzom stwierdzonych przypadków niewykonania powyższych wniosków.

Wykonanie planu kasowego, jak to podkreśla zarządzenia Prezesa NBP dla oddziałów wojewódzkich, Nr 19/51, stanowi zadanie oddziału Banku, natomiast zadaniem komisji jest z jednej strony zapoznanie właściwych władz z założeniami przyjętymi w planie kasowym, a z drugiej przekazanie tym władzom uchybień, występujących w trakcie wykonania planu kasowego celem podjęcia przez te władze, w zakresie ich kompetencji, odpowiednich kroków.

Przegląd działalności wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego będzie składał się z dwóch części: pierwsza przedstawi merytoryczną stronę prac komisji, natomiast przedmiotem drugiej części będą zagadnienia organizacyjne, jak skład komisji, regularność i terminy posiedzeń, frekwencja na posiedzeniach itp.

Stałym punktem porządku dziennego comiesięcznych posiedzeń komisji jest analiza wykonania wojewódzkiego planu kasowego w miesiącu lub kwartale sprawozdawczym. Z doświadczeń dotychczasowych wypływają pewne wskazówki w odniesieniu do ważniejszych pozycji planu. Analiza wykonania utargu powinna uwzględniać: 1) podział na ważniejsze centrale detaliczne i żywienie zbiorowe, 2) podział na miasto i wieś. Przykładem szczegółowego i wnikliwego badania działalności handlu w drodze

dyskusowania sprawozdań central handlowych, uwzględniających specyficzną sytuację poszczególnych okręgów województwa, są narady wrocławskiej komisji do spraw planu kasowego. Wykorzystywane są na nich materiały pochodzące z oddziałów NBP i terenowych komisji do spraw planu kasowego; czynny udział w tych naradach biorą również przedstawiciele wydziałów kredytów oddziału wojewódzkiego.

W zasadzie składanie komisji sprawozdania miesięcznego czy kwartalnego jest obowiązkiem dyrektora oddziału wojewódzkiego (w praktyce czyni to zwykle w jego imieniu naczelnik wydziału planowania lub kierownik działu planowania obiegu pieniężnego), niemniej dla zaktualizowania pozabankowych członków komisji bardzo wskazane jest powierzenie im odpowiednich części referatu. Odnosi się to zarówno do utargu (wchodzi tu w grę przedstawiciel wydziału handlu przydyum W.R.N. lub przedstawiciele centrali detalicznych) jak i do innych pozycji planu kasowego. Tak np. wykonanie podatków referowane jest w komisjach w Bydgoszczy i Stalinogrodzie przez reprezentantów wydziału podatków większych lub wydziału finansowego, przebieg skupu natomiast przez biuro wojewódzkie pełnomocnika Ministerstwa Skupu (praktyka stalinogrodzka).

Obowiązkiem komisji jest analiza zatwierdzonego wojewódzkiego planu kasowego. W wyniku jej członkowie komisji powinni uświadomić sobie zadania, jakie wynikają z planu kasowego dla przedsiębiorstw i instytucji przez nich reprezentowanych i ustalić środki niezbędne dla dobrego wykonania planu. Komisja w Białymstoku swe zainteresowania planem kasowym rozszerzyła również na stadium wcześniejsze: na posiedzeniach dyskutowany jest projekt wojewódzkiego planu kasowego (wniosek kasowy).

Zasięg oddziaływania komisji wojewódzkich na procesy gospodarcze, kształtujące obroty gotówkowe, koncentrował się na kilku ważniejszych pozycjach planu kasowego.

Najwięcej czasu i wysiłków poświęcały komisje zagadnieniom utargu. Takie nastawienie działalności komisji jest zrozumiałe i uzasadnione, zważywszy, że 1° utarg jest najważniejszą pozycją przychodową planu kasowego i od jego przebiegu najczęściej uzależnione jest wykonanie planu, 2° na tym odcinku komisja ma stosunkowo największe możliwości oddziaływania, które jeśli jest skuteczne, polepsza również zaspokojenie potrzeb konsumenta.

Interwencje komisji w dziedzinie handlu szły głównie w trzech zasadniczych kierunkach, wzajemnie zresztą powiązanych. Chodziło tu o następujące zagadnienia:

- 1) dystrybucja (ustalenie i realizacja rozdzielników),
- 2) lokalne źródła zaopatrzenia handlu,
- 3) nadmierne zapasy towarowe.

Walka o poprawę rozdzielników sporządzanych mechanicznie, bez badania struktury popytu, cechuje prace wszystkich komisji, a niektóre z nich mogą zanotować na tym odcinku poważne sukcesy.

Stalinogrodzka podkomisja do spraw utargu zwróciła np. w grudniu ub. r. uwagę na niewłaściwie realizowany spływ towarów z PZGS do GS. W wyniku interwencji WZGS zmienił rozdzielnik dla niektórych PZGS a w pół roku później plan WZGS zo-

stał znacznie przekroczony, dzięki temu głównie, że placówka wojewódzka dopilnowała, aby wszystkie gminne spółdzielnie wykorzystwały w pełni prawidłowo ustalone rozdzielniki i, konsekwentnie, rozporządzały pełnym asortymentem towarowym.

Dzięki ścisłej łączności z miejskimi i powiatowymi komisjami do spraw planu kasowego wojewódzka komisja w Stalinogrodzie mogła skutecznie ingerować w terenie. Na skutek meldunku komisji w Cieszynie o mechanicznym stosowaniu procentowego klucza do rozdzielników Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Hurtu Spożywczego (rozdzielniki te obejmowały również towary niepokupne) przedstawiciel wydziału handlu przydyum WRN jako członek komisji wojewódzkiej znalazł rozwiązanie trudności w postaci zmiany rozdzielników a nawet przerzutów towarowych do innych województw. Jednocześnie ustalono, że oddział wojewódzki Banku będzie dostarczał wydziałowi handlu wykazy większych zapasów towarów niepokupnych w celu dokonywania przerzutów.

Wojewódzka komisja w Krakowie otrzymała z powiatowej komisji w Miechowie meldunek o złym zaopatrzeniu handlu detalicznego: brak było podstawowych artykułów jak masło i nafta, rozdzielniki nie były realizowane, przychodziły natomiast towary nie zamawiane jak np. wapno.

Na wniosek komisji wojewódzkiej wydział handlu PWRN zajął się sytuacją powiatu miechowskiego. W toku dalszych badań okazało się, że szereg gromad w tym powiecie nie posiada sklepów, w pierwszym więc rzędzie przystąpiono do wyszukiwania odpowiednich lokali.

W Bydgoszczy wobec konieczności usprawnienia działalności Centrogalu oddział wojewódzki z inicjatywy komisji przeprowadził kontrolę w hurtowni Centrogalu, ponadto Bank brał systematycznie udział w naradach Centrogalu z dystrybutorami. Akcja już po miesiącu dała wyniki w postaci spadku ilości skarg detalistów na Centrogal.

W Lublinie utworzono doraźnie podkomisję do zbadania zaopatrzenia sklepów w pełny asortyment; weszli do niej przedstawiciele MHD (art. przemysł.), LSS, CRS i Centrogalu.

W wyniku uchwały podkomisji do spraw utargu w Stalinogrodzie Centrala Tekstylna i Spółnota Pracy ustalają między sobą, na dwa miesiące przed okresem planowanym, ilości i asortyment surowca dostarczanego spółdzielniom pracy branży włókienniczo-odzieżowej do produkcji. Dobre wyniki daje przeprowadzana systematycznie przez oddział wojewódzki, zgodnie z zaleceniami tej podkomisji, dekadowa kontrola spływu masy towarowej. Kontrola ta umożliwia skuteczne interwencje już w ciągu miesiąca, bez czekania na wykonanie miesięcznego planu.

Niejednokrotnie komisje wykrywają rażące nieprawidłowości w obiegu towarów między poszczególnymi ogniwami aparatu dystrybucyjnego. W Łodzi stwierdzono, że wyroby tamtejszej Spółnoty Pracy nabywane są przez detalistów łódzkich na terenie innych województw. Według relacji lokalnej komisji w Częstochowie miejscowe spółdzielnie pracy produkują artykuły gospodarstwa domowego dla innych województw, podczas gdy odczuwa się ich brak na rynku miejscowym. Kapelusze produkowane w Częstochowie, zanim zostaną sprzedane czę-

stochowianom, odbywają następujący „raid”: Częstochowa — Łódź — Stalinogród — Częstochowa.

Lokalne źródła zaspokajania handlu, przez które rozumiemy przemysł terenowy, spółdzielczość pracy i w uzasadnionych wypadkach dostawców prywatnych, odgrywają znaczną rolę, gdyż dostarczają konsumentom różnych drobnych przedmiotów, uzupełniając w ten sposób produkcję przemysłu kluczowego i zwykle przy tym lepiej zadowalają upodobania miejscowej klienteli. Polepszenie sytuacji na tym odcinku też było przedmiotem wysiłków komisji do spraw planu kasowego. W Bydgoszczy stwierdzono, że spółdzielnie pracy często dublują produkcję przemysłu państwowego lub produkują na potrzeby pozarynkowe, wobec czego odbyły się z inicjatywy komisji konferencje z udziałem wydziału handlu, wydziału przemysłu i spółdzielni pracy w sprawie nastawienia produkcji spółdzielczości pracy na zaspokajanie potrzeb ludności miejscowej. Przedstawiono tam wykaz artykułów, których jest brak na rynku, spółdzielnie natomiast wypowiedziały się, które z nich będą mogły produkować. Podobnie w Stalinogrodzie w związku z obradami podkomisji do spraw utargu nad sytuacją Argedu Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Hurtu Spożywczego przesłało do KW PZPR wykaz artykułów produkowanych przez spółdzielnie wytwórcze w nadmiarze oraz artykułów, których produkcję powinny podjąć. Jedną z terenowych komisji w woj. stalinogrodzkim stwierdziła, że w magazynach Centrali Odpadków Użytkowych znajdują się przedmioty mogące być półfabrykatem dla produkcji drobnych artykułów codziennej potrzeby; sprawę przekazano wydziałowi przemysłu, który zainteresował tymi przedmiotami odpowiednią spółdzielnię inwalidzką.

W Krakowie komisja wystąpiła do PKPG (via WKPG) z wnioskiem, aby rozdzielniki zaopatrzeniowe dla przemysłu terenowego przesyłane były na miesiąc przed rozpoczęciem się kwartału, dzięki czemu będzie można zawczasu ustawić operatywne plany produkcyjne pod kątem regionalnych potrzeb konsumentów.

W szeregu województw przeprowadziły komisje do spraw planu kasowego kampanię na rzecz zwiększenia produkcji bezalkoholowych napojów chłodzących. W woj. stalinogrodzkim np. Bank dokonał kontroli stanu wytwórni wód gazowych i sieci sprzedaży, z inicjatywy wojewódzkiej komisji odbyto szereg narad z administracją gospodarczą i przedsiębiorstwami, natomiast miejska komisja w Stalinogrodzie spowodowała lustrację w wytwórniach kwasu węglowego. Akcja ta napotykała na obiektywne trudności w postaci nie wystarczającej produkcji kwasu węglowego, niemniej nastąpiła na ogół poprawa w stosunku do poprzedniego roku. W szeregu wypadków stosowano sprzedaż zwykłej wody z sokiem owocowym.

Starania komisji w kierunku mobilizacji lokalnych źródeł zaopatrzenia napotykały niekiedy na przeszkody wypływające z oportunistycznego nastawienia spółdzielczości pracy. Tak np. w woj. stalinogrodzkim zauważono, że spółdzielnie starają się produkować głównie duże sztuki towarów, w celu łatwiejszego wykonania wartościowego planu, podczas gdy rynek oczekiwał pełnego asortymentu. W innych wypadkach korzystanie ze źródeł zdecentralizowanych było nieprzemyślane i szkodliwe: w tymże województwie bezplanowe zakupy dokonywane

przez detal w źródłach zdecentralizowanych doprowadziły do powstania nadmiernych zapasów ogórków kwaszonych w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Hurtu Spożywczego, gdzie było ich pod dostatkiem.

Trzecim z kolei odcinkiem, na którym zogniskowały się prace wojewódzkiej komisji do spraw planu kasowego, zmierzającego do polepszenia wpływów z utargu, jest problem nadmiernych zapasów towarowych. Niektóre z komisji pracowały nad upłynnieniem zapasów niepokupnych systematycznie i przez dłuższy czas, osiągając zupełnie pozytywne wyniki.

Przykładem takiej długofalowej akcji jest między innymi działalność woj. komisji w Lublinie. Sprawa nadmiernych remanentów nie schodziła z porządku dziennego komisji przez szereg miesięcy a systematyczne badanie stanu zapasów i stosowanie środków zaradczych dało w wyniku upłynnienie 35% remanentów po pięciu miesiącach starań i wysiłków. Na wniosek komisji przedsiębiorstwa nadsyłały wykazy zapasów towarów niepokupnych z podziałem na następujące kategorie; (obok podajemy dość charakterystyczne cyfry określające udział poszczególnych kategorii w globalnej wartości remanentów):

1) niesezonowe	10%
2) dobre o cenach za wysokich	35%
3) mało atrakcyjne	40%
4) z wadami produkcyjnymi	7%
5) o nieodpowiednich rozmiarach	7%
6) uszkodzone	7%
7) zleżałe lub zepsute	1%

Wykazy te pozwalały na obserwowanie ruchu poszczególnych kategorii zapasów i obranie metod rozładowania właściwych dla każdej kategorii.

W późniejszym okresie zastosowano w Lublinie (a następnie we Wrocławiu) skuteczne narzędzie badania zapasów, mianowicie tzw. analityczne zestawienia masy towarowej. Zestawienia te składają przedsiębiorstwa 15 dnia każdego miesiąca (WZGS 15 dnia co kwartał); są one skonstruowane w ten sposób, że 1° pozwalają na zbadanie zapasów ponadnormatywnych jak i normatywnych oraz występujących w ilościach poniżej normatywu, 2° uwzględniają zagadnienia planowania obiegu pieniężnego jak i kredytowe (w zakresie hurtu i detalu), 3° zawierają plan rozładowania remanentów, co umożliwia komórkom kredytowym w Banku śledzenie sytuacji tak w dziedzinie zapasów pokupnych jak i trudnozbymalnych.

W sprężysty i przemyślny sposób rozwiązał Stalinogród problem nadmiernych zapasów produktów żywnościowych, głównie wyrobów cukierniczych, w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Hurtu Spożywczego. Remanenty te powstały wskutek trudnych do przewidzenia zmian struktury popytu ze strony ludności. Akcja mająca na celu rozładowanie zapasów WPHS miała przebieg następujący.

Po stwierdzeniu przez Bank nadmiernych remanentów w W.P.H.S. zaproszono przedstawicieli tego przedsiębiorstwa na posiedzenie wojewódzkiej komisji, gdzie ustalono, że lustratorzy NBP zbadają dokładnie zapasy W.P.H.S. oraz stwierdzą, czy towary te występują w detalu (na moment ten należy zwrócić uwagę, gdyż niekiedy zapasy w hurcie są „niepokupne” dlatego, że nie dotarły do placówek detalicznych, czy to z braku inicjatywy ze strony

hurtu, czy też wskutek oportunizmu detalistów). Następnie sprawę W.P.H.S. przekazano podkomisji do spraw utargu.

W wyniku przeprowadzonych badań podkomisja podjęła następujące uchwały:

1) W.P.H.S. wystąpi o wstrzymanie produkcji pewnych artykułów oraz ewentualnie o obniżenie cen w celu przekazania ich do piekarnictwa cukierniczego,

2) w niektóre wyroby cukiernicze (chałwa, cukierki) zaopatrzone będą w pełnym asortymencie wszystkie placówki handlu detalicznego, m. in. kioski w kinach, teatrach itp. oraz handel obnośny,

3) inne wyroby (miód sztuczny, zupa w kostkach) przekazane zostaną zakładom żywienia zbiorowego,

4) zapasy soków owocowych zużyte będą do przyrządzania wody z sokiem (w zbliżającym się sezonie),

5) każdy z członków podkomisji podejmie środki zmierzające do upłynnienia zapasów W.P.H.S.,

6) sprawa W.P.H.S. będzie przedmiotem prac wszystkich powiatowych i miejskich komisji do spraw planu kasowego na terenie woj. stalinogrodzkiego.

Poza przedstawionym wyżej oddziaływaniem komisji na sprawy dystrybucji, lokalnych źródeł zaopatrzenia i upłynnienia remanentów organy te brały na warsztat również i inne zagadnienia ze sfery obrotu towarowego.

Trudności transportowe były częstą przeszkodą na drodze do maksymalizacji wpływów z utargu. Pewną poprawę sytuacji przyniosły takie środki zaradcze, zaproponowane przez komisje, jak np. wypożyczanie taboru przez przedsiębiorstwa handlowe od zakładów przemysłowych, PKS i nawet przedsiębiorców prywatnych, jak to praktykowano w woj. stalinogrodzkim. W Bydgoszczy pewnym ułatwieniem było doładowywanie samochodów ciężarowych przejeżdżających przez miasto (kierowca otrzymywał 10% należności poza normalną opłatą na rzecz przedsiębiorstwa będącego właścicielem wozu).

Decydujący nieraz dla wykonania planu utargu był jego przebieg w okresach świątecznych, toteż prace komisji koncentrowały się wówczas na zaopatrzeniu rynku w artykuły cieszące się szczególnym, „okolicznościowym” popytem. Z inicjatywy wojewódzkiej komisji w Stalinogrodzie odbyło się w listopadzie ub. r. kilka narad wydziału handlu z odpowiednimi przedsiębiorstwami, jak z Centralą Rybną, W.P.H.S. i dystrybutorami w sprawie dostaw i rozprowadzenia ryb na okres świąteczny oraz ze Spółnotą Pracy i związkami branżowymi nad zwiększeniem podaży zabawek i pocztówek świątecznych.

Energicznie przeciwstawiła się komisja w Opolu osłabieniu utargów, jakie mogłoby nastąpić w wyniku przeprowadzenia przez pion CRS remanentów w dniach 28 — 31 grudnia. O zarządzeniu CRS w tej sprawie dowiedziano się na posiedzeniu wojewódzkiej komisji, wobec czego następnego dnia wysłano dalekopis do centrali Banku z prośbą o wyjaśnienie sprawy w MHW. Natychmiastowa interwencja komisji opolskiej sprawiła, że zarządzenie CRS zostało cofnięte.

Zwracano również uwagę na rozmiary sprzedaży pozarynkowej, która z jednej strony osłabia gotówkowe wpływy z utargu, z drugiej zaś umniejsza masę towarową przeznaczoną dla indywidualnego konsumenta. Zagadnienia te były przedmiotem rozmów bydgoskiej komisji z wydziałem handlu a ponadto

komisja zajęła się sprawą sprzedaży nici przez Centrogal. Przedsiębiorstwo to dostarczało zakładom produkcyjnym nici przeznaczone w zasadzie na rynek. W wyniku interwencji komisji Centrogal dokonał ścisłego podziału zbywanych nici na „rynkowe” i „produkcyjne”. Inna interwencja, wojewódzkiej komisji w Stalinogrodzie, aczkolwiek nieskuteczna jest również przykładem dużej wrażliwości na sprawę sprzedaży pozarynkowej: komisja zakwestionowała nabywanie przez zakłady gastronomiczne atrakcyjnych towarów w „Delikatesach” (na interpelację komisji wydział handlu odpowiedział, że „Delikatesy” są w tym zakresie jedynym źródłem zaopatrzenia dla zakładów żywienia zbiorowego).

Wreszcie przedmiotem prac komisji w zakresie utargu towarowego były ponadto takie sprawy, jak:

- specjalne formy sprzedaży (akcja straganowa, kiermasze, stoiska przed sklepami),
- rozmieszczenie placówek detalicznych (m. in. obejmowanie lokali po sklepach prywatnych, remont lokali sklepowych),
- jakość towarów (jak np. zorganizowanie w Bydgoszczy pracowni krawieckich przy sklepach odzieżowych dla doraźnego dokonywania poprawek),
- niejednolitość cen (na różnych terenach lub w różnych przedsiębiorstwach),
- godziny handlu.

Tak się przedstawiają metody i konkretne przykłady oddziaływania wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego na funkcjonowanie handlu uspołecznionego, którego obroty gotówkowe stanowią 3/4 przychodów planu kasowego.

Interwencje i zalecenia komisji były też poświęcone w pewnej mierze innym poza utargiem pozycjom planu kasowego. Wymienić tu należy; po stronie przychodów — wpływy z tytułu usług, podatki itp., po stronie rozchodów — płace oraz wydatki administracyjno-gospodarcze uczestników planowania kasowego (tzw. tytuły limitowane).

W zakresie usług komisje interesowały się komunikacją lokalną, usługami przedsiębiorstw widowiskowych i rozrywkowych oraz niektórymi rodzajami tzw. usług innych przedsiębiorstw i instytucji.

Z ciekawszych przykładów skutecznego wpływu na działalność komunikacji lokalnej przytoczyć należy zorganizowanie z inicjatywy łódzkiej komisji wojewódzkiej przejazdów do okolicznych kąpielisk i lasów, do czego był użyty tabor MPK.

W Stalinogrodzie na posiedzeniu podkomisji dla usług widowiskowych, do której weszli przedstawiciele teatrów śląskich, przedsiębiorstw filmowych, Artosu i Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej ustalono następujące wytyczne:

- 1) zwiększenie ilości tytułów filmowych,
- 2) zwiększenie ilości kopii filmów atrakcyjnych,
- 3) zorganizowanie audycji interpretacji słownej dla wyrobienia muzycznego słuchaczy (stwierdzono brak zainteresowania występami Filharmonii Śląskiej w terenie),
- 4) wyposażenie większych sal w sceny i inne urządzenia dla występów opery i operetki,
- 5) zorganizowanie dodatkowych imprez sportowych.

Wiele komisji interesowało się opłatami za tzw. usługi komunalne (czynsz, woda, światło itp.). Występowano w tych sprawach do prezydów WRN, a

niektóre komisje terenowe w woj. stalinogrodzkim w toku badań żądały nawet przedstawienia list dłużników.

W sprawach podatkowych inicjatywa komisji szła głównie w kierunku usprawnienia pracy aparatu egzekucyjnego. W wniosek wojewódzkiej komisji w Lublinie zorganizowano odprawy (dwa razy w tygodniu) dla sołtysów, którzy rozliczali się na nich z zainkasowanego podatku, urządzano zebrania w gromadach zalegających z podatkiem i zwrócono uwagę na zaległości u chłopów zajmujących stanowiska państwowe lub społeczne, co demoralizowało pozostałych płatników. W woj. bydgoskim komisja spowodowała uporządkowanie ksiąg bierczych w kilku dziesięciu gminach, wystąpiono ponadto o przydział rowerów dla poborców. Podobnie Stalinogród czynił starania poprzez KW PZPR o umożliwienie wydziałowi podatków wiejskich korzystania z samochodów zakładów pracy. W Łodzi kładziono nacisk na wcześniejsze doreczanie nakazów płatniczych; opóźnianie tej akcji powodowało opieszałość w płaceniu zaliczek na podatek gruntowy.

W zakresie płac wykazywał inicjatywę Stalinogród, gdzie na wniosek komisji wydział planowania Banku dla głębszej analizy wykonania planu funduszu płac oraz wymiany doświadczeń nawiązał kontakty z jednostkami nadrzędnymi przedsiębiorstw kontrolowanych; czyniono również starania o skoordynowanie przepisów dotyczących funduszu płac, wydanych przez NBP i jednostki nadrzędne przedsiębiorstw. Na odcinku tytułów limitowanych działalność komisji sprowadzała się głównie do ścisłych kontaktów z Bankiem Inwestycyjnym, gdzie obserwuje się największe nasilenie wypłat w pozycjach „delegacje służbowe” i „zapłata za usługi”. W niektórych województwach B. I. urządził dla swych oddziałów konferencje, na których ustalono zasady kontroli celowości wypłat. Zwrócono również uwagę na szkodliwą politykę niektórych oddziałów NBP i BI; zostawiały one znaczne rezerwy na koniec kwartału, często ostatecznie nie wykorzystane, podczas gdy inne oddziały miały poważne trudności z wypłatami limitowanymi.

Powyższy przegląd metod i ciekawszych faktów świadczących o skutecznym działaniu wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego, zmierzającym do zabezpieczenia wykonania planu kasowego, nasuwa kilka uwag odnoszących się do zakresu zainteresowań komisji. Poza analizą planu kasowego i jego wykonania, kiedy przedmiotem badań są w zasadzie wszystkie pozycje planu, ingerencja komisji ogranicza się do kilku tylko tytułów planu. Stanowią one bardzo istotne elementy planu, ponadto trudno byłoby wskazać skuteczne środki oddziaływania komisji na pewne szczególne pozycje planu kasowego, jak np. usługi komunikacji krajowej lub emerytury, zasiłki, i odszkodowania ubezpieczeniowe — niemniej pożyteczną rzeczą byłoby zwrócenie uwagi bardziej zaawansowanych w swych pracach komisji na tego rodzaju odcinki planu kasowego, jak np. usługi innych przedsiębiorstw i instytucji oraz skup artykułów rolnych.

Pewien wycinek usług innych przedsiębiorstw, tzw. usługi komunalne, znalazł się w kręgu zainteresowań komisji. Należy je rozszerzyć na całość wpływów wchodzących do tej pozycji planu kasowego, zważywszy, że jest ona obok komunikacji najpoważniejszym źródłem wpłat pochodzących w usług.

Wchodzą tu w grę w pierwszym rzędzie wszelkiego rodzaju usługi, przemysłowe jak i nieprzemysłowe, świadczone przez liczne spółdzielnie pracy. Działalność ich jest bardzo różnorodna, co przy daleko posuniętej decentralizacji i niskim często poziomie organizacyjnym nastęrczać może wiele trudności w pracy wojewódzkich komisji. Jedno nie ulega wątpliwości, mianowicie, że usługi te są jednym z najmniej zbadanych przez aparat planowania obiegu pieniężnego źródeł przychodu planu kasowego.

Nader rzadkie są wypadki konkretnego oddziaływania komisji na przebieg skupu. Trudno jest z góry przesądzać, jakie możliwości w tej dziedzinie mogą otworzyć się przed wojewódzkimi komisjami do spraw planu kasowego, tym bardziej, że w nielicznych tylko komisjach (do tego nieregularnie) zasiadali dotąd przedstawiciele wojewódzkich pełnomocników Ministerstwa Skupu. Niemniej ze względu na wagę tej pozycji planu i jej doniosłość dla gospodarki narodowej komisje powinny zająć wobec tych zagadnień bardziej czynną postawę.

Obraz działalności wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego byłby niepełny, gdyby nie uwzględniał strony organizacyjnej tej instytucji.

Skład komisji reguluje § 3 zarządzenia Przewodniczącego PKPG i Ministra Finansów z 29.X.51 r. w sposób następujący:

1. W skład komisji wchodzi:

- 1) jako przewodniczący — dyrektor oddziału wojewódzkiego NBP,
- 2) jako członkowie — przedstawiciel wojewódzkiej komisji planowania gospodarczego i kierownicy wydziałów: finansowego, podatków wiejskich oraz handlu prezydium wojewódzkiej rady narodowej.

2. Przewodniczący komisji może powołać do składu komisji, w razie potrzeby, również inne osoby (np. kierowników innych wydziałów prezydium wojewódzkiej rady narodowej, dyrektorów oddziałów innych banków itp.).

Z ramienia NBP poza dyrektorem oddziału wojewódzkiego jako przewodniczącym w posiedzeniach komisji zwykle biorą udział nacelnik wydziału planowania lub kierownik działu planowania obiegu pieniężnego oraz (jak np. w Gdańsku i Krakowie) przedstawiciele wydziałów kredytów. Łączność komisji z komórkami kredytowymi Banku jest konieczna i najlepszą jej formą byłaby obecność kredytowców na komisji; niektóre oddziały wojewódzkie utrzymują te kontakty poza posiedzeniami (formalnym ich wyrazem powinno być zawsze przesłanie protokołu do wydziału kredytów).

Niewątpliwie jednym z podstawowych warunków dobrego funkcjonowania komisji jest osobiste zainteresowanie i udział w jej pracach dyrektora oddziału wojewódzkiego. Sprawa ta nie stoi dobrze. Dane z okresu styczeń — lipiec br. wykazują, że w trzech komisjach dyrektor był nieobecny przynajmniej na trzech posiedzeniach, w innych czterech województwach dyrektorzy opuścili po dwa posiedzenia.

Poza przedstawicielami władz gospodarczych, wymienionymi w punkcie 1, 2) cytowanego wyżej zarządzenia, przewodniczący może, a jak pokazało doświadczenie, powinien dokooptować do komisji dodatkowo reprezentantów innych władz i organizacji gospodarczych. Z reguły np. w komisjach za-

siadają przedstawiciele innych banków (BI., BR. a nawet niekiedy PKO).

Dotychczasowa praktyka wykazała, że skuteczne oddziaływanie komisji na obrót towarowy uwarunkowane jest bezpośrednimi kontaktami z przedstawicielami przedsiębiorstw detalicznych i hurtowych. Przedstawiciele organizacji handlowych spotkać można było w tym roku na posiedzeniach komisji w 8 województwach (były to wojewódzkie komisje lub podkomisje do spraw utargu, jak np. w Stalinogrodzie). Kontakty te powinny nawiązać komisje we wszystkich województwach.

Dla zapewnienia większej operatywności na odcinku handlu bardzo wskazana jest współpraca z Państwową Inspekcją Handlową. Jedynie komisje w Białymstoku i Stalinogrodzie korzystają w swych pracach z pomocy PIH, a w Stalinogrodzie w posiedzeniach podkomisji do spraw utargu bierze udział również przedstawiciel wydziału nadzoru ogólnego prokuratury.

W związku z dużym wpływem, jaki ma na przebieg utargu drobna wytwórczość, potrzebne są często kontakty z wydziałem przemysłu przydziału WRN. Występują one niestety bardzo rzadko, a regularnie jedynie w Stalinogrodzie.

Wspomnieliśmy już o słabym zainteresowaniu się komisji sprawami skupu. Pełnomocnicy wojewódzcy Ministerstwa Skupu biorą niekiedy udział w posiedzeniach (dotyczy to niespełna połowy województw); taki stan rzeczy wymaga wciągnięcia przedstawicieli Ministerstwa Skupu do współpracy o charakterze ciągłym we wszystkich województwach.

Z uwagi na poważną rolę zagadnień pieniężnych dla życia gospodarczego kraju i ich polityczne aspekty bardzo pożądanym jest udział przedstawicieli władz partyjnych w pracach wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego. Udział ten był dotąd nie wystarczający: stała i regularna współpraca komisji z KW PZPR, czego dowodem była obecność przedstawicieli partii na posiedzeniach, występowała w br. tylko w Stalinogrodzie i Wrocławiu.

Poważnie hamowała prace wojewódzkich komisji częsta nieobecność członków pozabankowych i to nieraz przedstawicieli instytucji o podstawowym dla komisji znaczeniu. W Lublinie np. przez szereg miesięcy posiedzenia odbywały się bez udziału przedstawiciela wydziału handlu (ostatnio nastąpiła na tym odcinku poprawa). Nierzadkie są wypadki delegowania pracowników niekompetentnych lub delegatów często zmieniających się, na czym cierpiała ciągłość współpracy komisji z odpowiednimi instytucjami.

Jeśli idzie o regularność działalności komisji, to jedynie 6 komisji nie miało przerw w odbywaniu posiedzeń w okresie I — VII. 1953 r. (Bydgoszcz, Lublin, Olsztyn, Opole, Warszawa, Wrocław). Kilka komisji miało przerwy 1 — 2 miesięczne po wejściu w życie uchwały Rady Ministrów z 3 stycznia br. ze względu na brak danych do oceny sytuacji lub podjęcia interwencji czy też opóźnienie planu kasowego na I kwartał. Niektóre z oddziałów wojewódzkich przeprowadziły w czasie takiej przerwy konferencje z wydziałem handlu i przedsiębiorstwami. W innych wypadkach wstrzymanie działalności komisji było wysoce niewskazane, gdyż okres występujący bezpośrednio po tak doniosłym w skutkach akcie rządowym, jakim była uchwała z 3 stycz-

nia, wymagał szczególnej czujności i panowania nad sytuacją, do czego były konieczne kontakty z członkami komisji.

W pięciu wypadkach przyczyną nieodbycia posiedzenia była nie wystarczająca frekwencja ze strony uczestników pozabankowych. 11 posiedzeń nie odbyło się bez wystarczającego usprawiedliwienia. Z komisji, które w ciągu pierwszych 7 miesięcy br. miały najdłuższe przerwy w działalności (bez względu na przyczynę) wymienić należy następujące (cyfra w nawiasie oznacza ilość nie odbytych posiedzeń): Poznań (4) i Rzeszów (4).

Termin zwoływania posiedzeń komisji ustalony w zarządzeniu Przewodniczącego PKPG i Ministra Finansów na 10 dzień miesiąca okazał się w praktyce niedogodny dla większości komisji. Rozporządzają one wówczas wprowadzić bankowym wykonaniem planu kasowego za ubiegły miesiąc, jednak brak na ogół danych od innych władz i organizacji gospodarczych w tym terminie utrudnia pełną analizę ubiegłego okresu. Jedynie Stalinogród przestrzega tego terminu, pozostałe zaś komisje odbywają swe posiedzenia w terminach późniejszych (połowa do 20 włącznie, połowa po 20 dniu miesiąca).

Centrala Banku z uwagi na wymienione trudności w szeregu wypadków zezwoliła na zwoływanie komisji po 10-tym.

Pomijając cyfrowe dane o miesięcznym wykonaniu planu kasowego i materiały pochodzące od członków komisji, dni posiedzeń i inne terminy powinny być tak powiązane, aby komisja dysponowała na posiedzeniu przepracowanymi sprawozdaniem opisowymi oddziałów terenowych NBP i materiałami (protokołami) dostarczonymi przez terenowe, powiatowe i miejskie, komisje do spraw planu kasowego (w województwach, gdzie one istnieją). Tego rodzaju powiązania terminowe powinny być ustalone odpowiednimi zarządzeniami dyrektora oddziału wojewódzkiego NBP.

Powiatowe lub miejskie komisje do spraw planu kasowego istnieją w 8 województwach, odgrywając analogiczną rolę na terenie powiatu lub miasta jak komisja wojewódzka na obszarze całego województwa. Brak jest w tej chwili dostatecznych materiałów do oceny działalności komisji terenowych we wszystkich województwach, nasuwają się już jednak pewne wnioski natury organizacyjnej. Nie we wszystkich województwach komisje terenowe obejmują swą działalnością obszar całego województwa, toteż wskazane jest wprowadzenie dla oddziałów NBP, przy których nie ma komisji, obowiązku brania udziału przez swych przedstawicieli w pracach komisji „macierzystej“ (w sąsiednim oddziale, przy którym komisja istnieje). Tego rodzaju „oddziały przyłączone“ występują w woj. stalinogrodzkim, dzięki czemu sieć terenowych komisji ma możliwość oddziaływania na wszystkie regiony województwa.

Współpraca Banku z innymi instytucjami gospodarczymi poprzez wojewódzkie komisje do spraw planu kasowego przybierała dotąd różne formy. Poza obowiązkową formą współpracy, jaką są posiedzenia wojewódzkich komisji, spotyka się trzy typy organów pomocniczych, podległych komisji wojewódzkiej. Jednym z nich jest podkomisja o stałym składzie, odbywająca regularnie posiedzenia i składająca sprawozdania ze swych prac na komisji wojewódzkiej. Podkomisja ma ustalony zakres działania, węższy niż komisja, której podlega (przeważnie

sprawy utargu). Przykładem tego typu jest sprawa działająca podkomisja do spraw utargu w Stalinogrodzie. Należy jednak przestrzec przed rozpraszaniem wysiłków w postaci tworzenia większej ilości podobnych organów — o ile przekracza to możliwości Banku i innych instytucji gospodarczych. Są niestety podkomisje, które zbierają się nader rzadko, reorganizują się w wyniku absencji członków i wegetują lub zamierają.

Inne dwie formy działalności — to podkomisje organizowane doraźnie w celu usuwania konkretnych bolączek oraz sekcje tworzone w ramach komisji i złożone z jej członków, mające za przedmiot swych zainteresowań określone wycinki planu kasowego.

Działalność wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego dała asumpt do rozwinięcia współpracy Banku z władzami gospodarczymi i przedsiębiorstwami. Na posiedzeniach komisji zawierano swego rodzaju umowy w sprawie utrzymywania łączności między bankiem a innymi instytucjami poza posiedzeniami komisji czy podkomisji. Zgodnie z podobnymi umowami oddział wojewódzki jest zapraszany na interesujące go konferencje w WKPG czy w wydziale handlu PWRN albo też bierze udział we wszystkich konferencjach w wydziale handlu lub tp. W Krakowie z inicjatywy komisji odbywają się systematycznie 3 dnia po upływie dekady narady Banku i wydziału handlu z gestorami i dystrybutorami.

Wojewódzkie komisje do spraw planu kasowego są instytucją, która powołana jest do współdziałania w wykonaniu planu kasowego. Bank jest podmiotem planu kasowego — wykonawcą odpowiedzialnym za jego realizację, od Banku przeto oczekiwać należy, że będzie motorem działalności komisji. Znajduje to zresztą formalny wyraz w postanowieniach naczelnich władz gospodarczych powołujących do życia te organy: wojewódzkie komisje utworzone zostały przy oddziałach Banku, które są ich siedzibą, i kierują nimi dyrektorzy Banku.

Od postawy więc i inicjatywy Banku zależy głównie sprawne funkcjonowanie komisji, chociaż z drugiej strony należy pamiętać, że praca komisji da pożądane rezultaty jedynie wtedy, gdy wszyscy uczestnicy rozwiją pełną inicjatywę. Posiedzenia ich muszą być przez oddział wojewódzki starannie przygotowane; tematem obrad powinny być najciekawsze i najbardziej aktualne dla planu kasowego zagadnienia, przedstawione w ten sposób, od strony problematyki pieniężnej, aby w tym naświetleniu stały się interesujące nawet dla tych członków komisji, którzy spotykają się codziennie z tymi samymi

zagadnieniami, ale patrzą na nie pod innym kątem widzenia.

Dlatego też bardzo wskazane jest zapoznavanie członków komisji z zagadnieniami obiegu pieniężnego i planu kasowego w drodze krótkich prelekcji i dyskusji organizowanych planowo co pewien czas na posiedzeniach w ich części „naukowej” czy „teoretycznej”.

Jeśli posiedzenia komisji będą dla uczestników ciekawe i atrakcyjne i jeśli będą oni widzieli, że ta forma współpracy z Bankiem daje korzyści nie tylko Bankowi, ale również reprezentowanym przez nich władzom gospodarczym czy przedsiębiorstwom — należy spodziewać się, że znikną w dużej mierze trudności wynikające ze słabego udziału pozabankowych członków komisji w ich pracach.

Niemniej trzeba dążyć również innymi środkami do zapewnienia stałego udziału przedstawicieli odpowiednich władz i organizacji gospodarczych. Stwierdzenia te powinny wyjść zarówno od oddziałów wojewódzkich jak i od centrali Banku w formie interwencji u władz wojewódzkich i centralnych. Każde z odpowiednich władz i przedsiębiorstw powinno delegować imiennie kompetentnego przedstawiciela i najwyżej jednego zastępcę, gwarantując ich nieprzerwany udział w pracach komisji. Umożliwi to ciągłość współpracy i zabezpieczy w znacznym stopniu tajemnicę służbową, ograniczy bowiem krąg osób zainteresowanych w założeniach planu kasowego i przebiegu jego realizacji.

Uczestnicy powinni stale zdawać sobie sprawę z obowiązku traktowania spraw omawianych na komisji w sposób poufny. Jeśli w posiedzeniach uczestniczą osoby, których udział nie wymaga znajomości planu kasowego i jego wykonania (np. przedstawiciele przedsiębiorstw), to należy zapraszać je na drugą część posiedzenia, pierwszą przeznaczając na omówienie spraw związanych z planem kasowym jako całością, zmianami obiegu itp.

Działalność komisji może być tylko wówczas operatywna, jeśli na posiedzeniach w wyniku analizy planu lub wykonania wyłonią się wnioski zawierające konkretne zadania dla członków komisji i jeśli wykonanie tych zadań będzie kontrolowane przez komisję już na następnym posiedzeniu. Porządek każdego posiedzenia obok sprawozdania z wykonania planu kasowego czy przedstawienia nowego planu powinien zawierać dwa punkty: 1) uchwalone wnioski i 2) sprawozdanie z wykonania zadań ustalonych poprzednio.

Tak się przedstawiają najistotniejsze, jak się wydaje, wnioski, jakie nasuwa przegląd działalności wojewódzkich komisji do spraw planu kasowego w drugim roku ich istnienia.

Marian Dębski

Lublin

Formy uruchomienia kredytu bankowego

POJĘCIE PRYZNANIA I WYKORZYSTANIA KREDYTÓW

Omawiając formy uruchomienia kredytu bankowego należy rozróżnić przyznanie kredytu od uruchomienia — wykorzystania — gdyż często pojęcia te są mieszane nie tylko przez pracowników przedsiębiorstw, ale i przez pracowników aparatu kredytowego.

Nic też dziwnego, gdyż sama instrukcja nie operuje jednolitą nomenklaturą. Tak na przykład na stronie 7 części I „Kredytowanie i kontrola zabezpieczenia kredytów” § 2 punkt 2 instrukcji szczegółowej czytamy — „Przyznanie kredytu w trybie wniosku jednorazowego jest równoznaczne z wykorzystaniem tego kredytu”. Dalej na stronie 7 w tym samym § punkt 28 czytamy: „Przyznanie kredytu

na zapasy materiałowe następuje bądź poprzez zasilenie rachunku rozliczeniowego przedsiębiorstwa, bądź też poprzez bezpośredni wykup przeterminowanych żądań zapłaty w ciężar omawianego kredytu (z pominięciem rachunku rozliczeniowego)".

Z tych cytatów całkiem wyraźnie wynika, że instrukcja stawia znak równości między przyznaniem a wykorzystaniem (uruchomieniem) mimo, że na podstawie rozdziału VIII § 23 części ogólnej zatytułowanego — „Tryb przyznawania, wykorzystywania i spłaty kredytów (z którego już wynika, że są to pojęcia różne) punktu 196 przy zastosowaniu wykładni gramatycznej i logicznej wynika, że nie są to pojęcia równoznaczne. Punkt 196 brzmi: „Przyznanie poszczególnych rodzajów kredytów następuje na podstawie należycie udokumentowanych wniosków kredytowych przedsiębiorstw (wzór B-2)". A więc podstawą przyznania kredytu jest wniosek kredytowy (obojętny jego rodzaj) przedsiębiorstwa należycie udokumentowany.

Instrukcja rozróżnia trzy rodzaje wniosków kredytowych:

1. generalne
2. jednorazowe
3. okresowe

Wnioski kredytowe generalne mają zastosowanie przy tych rodzajach kredytów, gdzie regulowanie wykorzystywania następuje w zasadzie przez bank na podstawie generalnego upoważnienia.

Wnioski kredytowe jednorazowe są podstawą przyznania tych kredytów, których wykorzystanie następuje równocześnie z ich przyznaniem.

Wnioski kredytowe okresowe stosuje się w zasadzie przy tych rodzajach kredytów, gdzie wykorzystanie następuje w krótkich odstępach czasu, co przy stosowaniu wniosków kredytowych jednorazowych mogłoby utrudnić prawidłowe kredytowanie.

Do wniosku kredytowego generalnego i jednorazowego przedsiębiorstwo winno dołączyć oświadczenie o aktualnym stanie wartości przedmiotów kredytowania. Natomiast do wniosku okresowego zestawienie cyfrowe przewidywanych w danym okresie zmian w stanie wartości tych przedmiotów.

Jak wynika z powyższego przyznanie nie jest równoznaczne z wykorzystaniem mimo, że przy wniosku kredytowym jednorazowym uruchomienie (wykorzystanie) kredytu następuje równocześnie z przyznaniem.

Dowodem tego jest sam wzór (B-2) wniosku kredytowego, który na drugiej stronie — „Wypełnia Oddział Banku” — z lewej strony zawiera następującą klauzulę „wniosek zatwierdzono na sumę: z czego przyznano na:”. Oczywiście, najpierw trzeba przyznać (obojętna forma), a później, można uruchomić.

Przy wniosku jednorazowym, wykorzystanie kredytu następuje równocześnie z jego przyznaniem, ale nie znaczy to, że oba te akty są jednoznaczne.

FORMY URUCHOMIENIA KREDYTÓW BANKOWYCH

W myśl Instrukcji Służbowej Narodowego Banku Polskiego dział VI — „Kredytowanie i kontrola przedsiębiorstw” — istnieją dwie formy uruchomienia (wykorzystania) kredytu bankowego:

1. bezpośrednia
2. pośrednia

Forma bezpośrednia uruchomienia kredytu bankowego polega na tym, że środki pieniężne — uzys-

kane z przyznanego kredytu (pożyczki) — nie przechodzą przez rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa — który jest centrum wszelkich rozliczeń dokonywanych przez przedsiębiorstwo — lecz idą bezpośrednio na spłatę:

1. zobowiązań
2. płatnych kredytów
3. kredytu przeterminowanego.

z rachunku pożyczkowego to jest z pominięciem rachunku rozliczeniowego.

Forma pośrednia uruchomienia kredytu bankowego polega na tym, że uzyskane (przyznane) środki pieniężne — kredyt — są przelewane na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa z którego przedsiębiorstwo reguluje swoje zobowiązania.

Ujemną stroną tej formy jest to, że przyznane środki pieniężne przez bank na określone wartości materialne nie zawsze są wykorzystywane zgodnie z ich przeznaczeniem, a co gorsze dość często pokrywają (kredytują) nieprawidłowości jakie znajdują się w przedsiębiorstwie. Na przykład: przedsiębiorstwu został przyznany kredyt na towary i uruchomiony w formie pośredniej tj. w drodze przelewu na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwo uzyskane środki pieniężne podejmuje gotówką na zakup towarów ze źródeł zdecentralizowanych. Realizacja tych towarów nie napotyka na trudności, ale uzyskane środki pieniężne z ich sprzedaży idą na spłatę zobowiązań (przeterminowanych i terminowych) powstałych z pozostałej działalności przedsiębiorstwa. Wynik jest taki, że akcja skupu, która cieszy się dużym powodzeniem jest zahamowana ze względu na brak środków płatniczych.

Całkiem inaczej to zagadnienie wygląda, przy uruchomieniu kredytu w formie bezpośredniej, gdzie uzyskane środki pieniężne z przyznanego kredytu idą bezpośrednio tj. z pominięciem rachunku rozliczeniowego przedsiębiorstwa, na sfinansowanie określonych wartości materialnych i nie mogą być zużyte na inne cele.

Forma bezpośrednia uruchomienia kredytu bankowego jest wyrazem stale rozwijających się — w naszej gospodarce narodowej — stosunków produkcyjnych i towarowych, dalszego powiązania socjalistycznego kredytu z przedmiotem kredytowania. Wprowadzenie bezpośredniej formy uruchomienia kredytu bankowego — w naszym systemie kredytowym — przyczyniło się do uelastycznienia kredytu, nadania mu pełnej operatywności, dzięki czemu może on w pełni realizować wszystkie funkcje i cechy kredytu socjalistycznego skutkiem czego następuje dalsze pogłębienie rozrachunku gospodarczego — jako socjalistycznej metody zarządzania przedsiębiorstwami uświadczonymi oraz wzmocnienie dyscypliny finansowej.

Uruchomienie kredytu bankowego w formie bezpośredniej na spłatę zobowiązań realizuje podstawową zasadę, a mianowicie, że bank kredytuje zapasy już opłacone. W Związku Radzieckim zasada ta jest przestrzegana bardzo skrupulatnie. W naszym systemie kredytowym przestrzega się ją o tyle, że gdy przedsiębiorstwo ubiegające się o kredyt bankowy — ma wolne zabezpieczenie — na przykład na zapasy materiałowe to bank z urzędu dzieli wolne zabezpieczenia na:

- a) opłacone
- b) nieopłacone

Jeżeli istnieje zabezpieczenie nieopłacone to bank uruchamia kredyt w formie bezpośredniej na spłatę przeterminowanych zobowiązań, które obciążają dany przedmiot kredytowania. Natomiast przy regulacji tego kredytu (na podstawie oświadczeń okresowych) nie potrąca się przeterminowanych zobowiązań — co ma miejsce w Związku Radzieckim — mimo, że są one wyrazem zabezpieczenia nieopłaconego.

Stan ten znajduje uzasadnienie w naszym systemie kredytowym w tym że rozliczenia między przedsiębiorstwami nie stoją na wysokości zadania tak jak w Związku Radzieckim, gdzie system finansowy przedsiębiorstw funkcjonuje sprawnie, szybko i bez zatorów. Forma bezpośrednia uruchomienia kredytu na spłatę zobowiązań ma w zasadzie pierwszeństwo przed spłatą kredytów (właściwych) i kredytu przeterminowanego. Jakże kredyty, mogą być uruchomione w formie bezpośredniej przedstawia nam załączony schemat (patrz str. 636) oraz podsumowanie omawianego schematu.

Uruchomienie kredytu w formie bezpośredniej na spłatę płatnych kredytów stoi na drugim miejscu, to jest po spłacie zobowiązań.

Uruchomienie kredytu na spłatę kredytu przeterminowanego następuje wówczas, gdy nie mają miejsca wyżej wymienione przypadki to jest:

- a) spłata zobowiązań
- b) spłata płatnych kredytów (z wyjątkiem kredytów przyznawanych w trybie wniosków kredytowych okresowych).

Kredyt przeterminowany — o ile można go nazwać kredytem — może być uruchomiony tylko w formie bezpośredniej — o ile nie ma środków płatniczych na rachunku rozliczeniowym przedsiębiorstwa — na spłatę płatnych kredytów.

Często daje się słyszeć głosy, że I. S. Dz. VI. Cz. B § 22 punkt 194, który brzmi „Jeśli przedsiębiorstwo zadłużone na rachunku kredytu przeterminowanego, wykorzystuje wolną marżę któregośkolwiek kredytu, to sumy uzyskane z tego tytułu (jeśli nie są zużywane bezpośrednio na pokrycie zobowiązań, dotyczących wartości będących przedmiotem wykorzystanego kredytu) winny być przeznaczone w pierwszym rzędzie na spłatę kredytu przeterminowanego. Zasada ta nie dotyczy kredytów, które — zgodnie z ustalonym trybem ich wykorzystania — nie są zarachowywane na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa” — stoi w sprzeczności z Uchwałą Nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12.XII. 1951 r. w sprawie zasad rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między jednostkami gospodarki społecznej — w myśl, której kredyt przeterminowany jest płatny na czwartym miejscu (§ 6 — kolejność pokrywania płatności w przypadku braku środków na rachunku płatnika — punkt 1d).

Nie ma tu żadnej antynomii — między I. S. Dz. VI. punkt 194, a wyżej wymienioną uchwałą — wątpliwości wynikają ze zbyt szerokiej wykładni § 6 uchwały 877, gdyż uchwała jak brzmi punkt 1 § 6 „w przypadku braku środków na rachunku płatnika, ustala się następującą kolejność pokrywania płatności” — nie rości sobie pretensji do źródeł zasilających rachunek rozliczeniowy, a jedynie do stanu środków już znajdujących się na rachunku rozliczeniowym przedsiębiorstwa. Wynika to ze słów „braku środków na rachunku płatnika”. Instrukcja jako przepis szczegółowy w stosunku do

Uchwały 877 wprowadza dodatkowe źródła — kredyty — zasilające rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa oraz formę ich wykorzystania — uruchomienia — zgodnie z ich istotą i funkcją ekonomiczną.

SCHEMATYCZNY UKŁAD KREDYTÓW I ICH URUCHOMIENIE

Z punktu widzenia organizacji i struktury ekonomicznej środków obrotowych, kredyty bankowe — zgodnie z obowiązującą I. S. Dz. VI. NBP — można podzielić następująco:

Kredyty obrotowe

A. Na środki normowane

I. Na środki normatywne:

1. — normatywny na uzupełnienie funduszy własnych w obrocie.
2. — na obrót.

II. Na środki ponadnormatywne:

1. — Kredyty celowe:

- a) na zapasy materiałów
- b) na produkcję w toku i wyroby półgotowe
- c) na wyroby gotowe
- d) na zapasy towarów
- e) na nakłady przyszłych okresów.

2. — Kredyt na nadzwyczajne potrzeby; który może być przyznany i uruchomiony na wszystkie aktywa wymienione w p. 1.

B. Kredyty na środki nienormatywne

I. na antycypowanie przychodów:

1. — w obrocie wewnętrznym (krajowym)
 - a) na należności fakturowe
 - b) na należności z tytułu sprzedaży ratalnej.
2. — w obrocie zewnętrznym (z zagranicą)
 - a) importowy
 - b) eksportowy.

II. Na finansowanie rozchodów:

1. — na limitowane książeczki czekowe, akredytywy i inne rozliczenia
2. — na kontraktację
3. — na wstępne finansowanie inwestycji
4. — różne.

III. Kredyt do rozliczenia

Podział ten jest podziałem ekonomicznym, obrazującym powiązanie kredytów bankowych z przedmiotem kredytowania w ogólnym obrocie środków obrotowych przedsiębiorstwa.

Jednakże jest on dość skomplikowany pod względem graficznym i nie sposób na nim wykazać formy uruchomienia kredytów bankowych tzn. w jakim kierunku i na jaki cel mogą iść środki pieniężne z uzyskanego kredytu. Dlatego też posłużymy się mniej skomplikowanym schematem i bardziej przystępnym, obejmującym grupy kredytów, a mianowicie:

1. kredyty normatywne
2. kredyty ponadnormatywne
3. kredyty inkasowe

4. kredyty inne
5. kredyty importowy i eksportowy
6. kredyt przeterminowany.

Ad. 1. W grupie kredytów normatywnych mamy:

- a) kredyt normatywny na uzupełnienie fundusów własnych w obrocie przedsiębiorstw.
- b) kredyt na obrót

Uruchomienie kredytu na uzupełnienie fundusów własnych w obrocie nie jest w instrukcji służbowej dostatecznie rozwiązane i w związku z tym w praktyce spotykamy obie formy.

- a) bezpośrednią
- b) pośrednią.

Jednakże mimo pkt. 194 § 22 I. S. Dz. VI. Cz. B. który brzmi: — „jeśli przedsiębiorstwo, zadłużone na rachunku kredytu przeterminowanego, wykorzystuje wolną marżę któregośkolwiek kredytu, to sumy uzyskane z tego tytułu, (jeśli nie są zużywane bezpośrednio na pokrycie zobowiązań, dotyczących wartości będących przedmiotem wykorzystanego kredytu) winny być przeznaczone w pierwszym rzędzie na spłatę kredytu przeterminowanego“, to uruchomienie kredytu normatywnego na uzupełnienie fundusów własnych w obrocie winno nastąpić tylko w formie pośredniej tj. na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa. Wynika to z istoty tego kredytu, a mianowicie: — funkcja tego kredytu polega na tym, że środki uzyskane z niego pokrywają tę część normatywu, która nie podlega pokryciu funduszami własnymi. L. Kostowski określa kredyt normatywny na uzupełnienie funduszu własnego „zastępczym kapitałem obrotowym przedsiębiorstwa“¹⁾. Skoro przyjmujemy określenie, że kredyt normatywny na uzupełnienie fundusów własnych w obrocie przedsiębiorstwa jest zastępczym funduszem obrotowym przedsiębiorstwa, to winien on być traktowany i przy uruchomieniu tak jak środki pieniężne z funduszu własnego tj. na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

Kredyt normatywny na obrót — jest nową instytucją w naszym systemie kredytowym, znajdującą się w stadium rozwoju, tym niemniej zastosowanie jej nastąpi szybko, gdyż jest ona wyrazem elastyczności kredytu socjalistycznego oraz ścisłego i bezpośredniego powiązania z przedmiotem kredytowania. Dzięki temu może kredyt na obrót w pełni realizować wszystkie cechy kredytu socjalistycznego.

Uruchomienie tego kredytu może nastąpić tylko w formie bezpośredniej tj. na spłatę:

1. zobowiązań — wówczas, gdy przedsiębiorstwo korzysta z tego kredytu, pokrywa swoje zobowiązania z tytułu zakupu towarów (w przedsiębiorstwach wytwórczych — materiałów)

2. kredytów ponadnormatywnych (na zapasy towarów i materiałów oraz kredytu na nadzwyczajne potrzeby na te grupy). — Np.: jeżeli przedsiębiorstwo korzysta z kredytu ponadnormatywnego na zapasy towarów, lub materiałów to z chwilą spadku (upłynięcia) wartości będących przedmiotem kredytu następuje spłata tego kredytu bezpośrednio w ciężar kredytu normatywnego na obrót. — Jest to zrozumiałe, gdyż należności z realizacji tych

towarów czy materiałów wpływają na dobro kredytu normatywnego na obrót.

Ad 2. Jak wiemy grupa kredytów ponadnormatywnych w myśl Instrukcji Służbowej Dz. VI. — składa się z następujących kredytów:

- a) na zapasy materiałowe,
- b) na zapasy produkcji w toku i wyrobów półgotowych,
- c) na zapasy wyrobów gotowych,
- d) na nakłady przyszłych okresów,
- e) na zapasy towarów,
- f) na nadzwyczajne potrzeby.

Kredyt na zapasy materiałowe: — uruchomienie tego kredytu może nastąpić w formie 1) bezpośredniej, tj. z pominięciem rachunku rozliczeniowego przedsiębiorstwa i 2) pośredniej. Przy uruchamianiu kredytu na zapasy towarów należy ustalić w jakim trybie został on przyznany przedsiębiorstwu gdyż od tego zależy w zasadzie kolejność jego wykorzystania.

Kredyt na zapasy materiałów, przyznany w trybie wniosku kredytowego okresowego, — może być uruchomiony w następującej kolejności na spłatę:

- a) kredytu przeterminowanego
- b) przeterminowanych zobowiązań.

Pierwszeństwo uruchomienia kredytów na zapasy materiałów, na spłatę kredytu przeterminowanego — przed przeterminowanymi zobowiązaniami, wynika z zasady, że przedsiębiorstwo nie może być kredytowane w trybie wniosku kredytowego okresowego o ile jest zadłużone na rachunku kredytu przeterminowanego. Wobec tego każda wolna marża kredytu na materiały winna być przeznaczona na spłatę kredytu przeterminowanego, aby utrzymać wyżej wymieniony tryb kredytowania.

Jeżeli przedsiębiorstwo korzysta z kredytu na zapasy materiałów w trybie wniosku kredytowego jednorazowego, to obowiązuje następująca kolejność uruchomienia kredytu na zapasy materiałowe w formie bezpośredniej:

a) na spłatę przeterminowanych zobowiązań, zgodnie z zasadą, że Bank kredytuje zapasy już opłacone.

b) na spłatę kredytu przeterminowanego (I. S. Dz. VI Cz. I. § 2, p. 29 w związku z Cz. B. § 22, p. 194). W przypadku, gdy przedsiębiorstwo korzysta w kredytu normatywnego na obrót, to przyznany kredyt na zapasy ponadnormatywne materiałów zostaje uruchomiony w formie bezpośredniej na spłatę kredytu normatywnego na obrót. Wynika to stąd, że przedsiębiorstwo korzystające z kredytu normatywnego na obrót, dokonuje zakupów zgodnie z planem operatywnym miesięcznym, lub kwartalnym bezpośrednio w ciężar kredytu normatywnego na obrót, więc porównanie stanu faktycznego z tym planem następuje na ultimo miesiąca.

Ustalony stan ponadnormatywny został już zapłacony ze środków kredytu normatywnego na obrót, w związku z tym uzyskany kredyt na zapasy materiałów, zgodnie z zasadą zabezpieczenia — winien być w formie bezpośredniej uruchomiony na spłatę kredytu normatywnego na obrót.

Kredyt na zapasy materiałowe może być uruchomiony w formie pośredniej tj. na rachunek rozliczeniowy o ile nie będzie miała miejsca forma bezpośrednia.

¹⁾ Wiadomości NBP Nr 6, 1949 r. — niewłaściwe określenie „kapitał“, raczej fundusz obrotowy, gdyż w socjalizmie nie ma pojęcia kapitału.

Kredyt na produkcję w toku i wyroby półgotowe; — uruchomienie tego kredytu może nastąpić w formie:

1) bezpośredniej — na spłatę kredytu na zapasy materiałowe w przypadku, gdy przedsiębiorstwo korzysta z kredytu na zapasy materiałów w trybie wniosków kredytowych okresowych, np. jeżeli następuje spadek zapasów materiałowych, kredytowanych w wyżej wymienionym trybie — a w wyniku czego następuje wzrost zapasów produkcji w toku i wyrobów półgotowych, to przyznany kredyt na produkcję w toku i wyroby półgotowe może być uruchomiony w formie bezpośredniej na spłatę nadwyżki kredytu na zapasy materiałowe ponad kwotę zabezpieczenia tego kredytu, (I. S. Dz. VI Cz. I. § 3, p. 41).

2) — pośredniej — na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa, (I. S. Dz. VI Cz. I. § 7, p. 90).

Kredyt na zapasy wyrobów gotowych — uruchomienie tego kredytu może nastąpić w formie:

1) — bezpośredniej, — na spłatę kredytu na materiały, (tak jak przy kredycie na produkcję w toku i wyroby półgotowe, I. S. Dz. VI Cz. I. § 3, p. 41).

2) — pośredniej, — na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa (I. S. Dz. VI Cz. I. § 5, p. 71).

Kredyt na nakłady przyszłych okresów: — uruchomienie tego kredytu może nastąpić w formie pośredniej, tj. na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

Kredyt na zapasy towarów*) — uruchomienie tego kredytu może nastąpić w formie:

1) bezpośredniej — na spłatę:

- a) kredytu normatywnego na obrót (o ile przedsiębiorstwo z niego korzysta)
- b) kredytu przeterminowanego,
- c) przeterminowanych zobowiązań

2) pośredniej — w drodze przelewu na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

Kredyt na nadzwyczajne potrzeby: — Jak wiemy, kredyt na nadzwyczajne potrzeby księgowany jest na jednym rachunku pożyczkowym, ale forma uruchomienia tego kredytu zależy od przedmiotu kredytowania, a mianowicie: — kredyt na nadzwyczajne potrzeby, przyznany na grupę towarów i materiałów, — może być uruchomiony w formie bezpośredniej na spłatę:

- a) — przeterminowanych zobowiązań, o ile przedmiot tego kredytu jest nieopłacony
- b) — kredytu przeterminowanego, (I. S. Dz. VI Cz. I. § 2, p. 30).

Przyznany kredyt na nadzwyczajne potrzeby na pozostałe grupy środków to jest na zapasy, produkcji w toku i wyroby półgotowe, zapasów wyrobów gotowych, na nakłady przyszłych okresów — może być uruchomiony w formie pośredniej to jest na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

Pozostaje jeszcze zagadnienie czy kredyt na nadzwyczajne potrzeby może być uruchomiony w pierwszej kolejności na spłatę kredytu przeterminowanego przed przeterminowanymi zobowiązaniami, jeżeli przedsiębiorstwo korzysta z kredytu celowego w trybie wniosku kredytowego okresowego?

Instrukcja tego zagadnienia nie rozwiązuje, ale sądzę, że w celu utrzymania trybu kredytowania na

*) patrz wyjaśnienia do kredytu na zapasy materiałów

podstawie wniosków kredytowych okresowych nie stoi na przeszkodzie, aby kredyt na nadzwyczajne potrzeby został uruchomiony na spłatę kredytu przeterminowanego przed przeterminowanymi zobowiązaniami.

Ad. 3 Grupa kredytów inkasowych. Jak wiemy grupa kredytów inkasowych kredytuje potrzeby finansowe przedsiębiorstw wynikające z rozliczeń jednostek gospodarczych. Funkcją ekonomiczną kredytów inkasowych jest to, że finansują one przychody przedsiębiorstw i w ten sposób przyczyniają się do zachowania ciągłości cyklu obrotowego.

W grupie kredytów inkasowych mamy następujące kredyty:

- a) na należności fakturowe
- b) na należności z tytułu sprzedaży ratalnej
- c) na limitowane książeczki czekowe, akredytywy i inne rozliczenia.

Kredyt na należności fakturowe — uruchomienie tego kredytu może nastąpić w formie:

1. bezpośredniej — na spłatę:

- a) kredytu płatniczego na skup — jeżeli przedsiębiorstwo korzysta z tego kredytu (Z. P. 87/52)
- b) kredytu normatywnego na obrót
- c) kredytu przeterminowanego

2. pośredniej tj. na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

Należy zaznaczyć, że kredyt na należności fakturowe w przypadku gdy:

- 1. przedsiębiorstwo zadłużone jest na rachunku kredytu przeterminowanego
- 2. przedsiębiorstwo ma wymagalne zobowiązania na pokrycie których brak środków na jego rachunku rozliczeniowym winien być uruchomiony przez bank w urzędzie — o ile istnieje wolne zabezpieczenie — w przypadku

ad. 1 w formie bezpośredniej na rachunek kredytu przeterminowanego a w przypadku ad. 2 na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

W praktyce punkt 1 to jest uruchomienie kredytu na należności fakturowe w formie bezpośredniej na spłatę kredytu przeterminowanego, nie jest przestrzegane, a szczególnie wówczas gdy przedsiębiorstwo znajduje się w trudnej sytuacji finansowej na przykład: w dniu 30.VI. referent przeprowadza regulację kredytu na należności fakturowe, stwierdza wolne zabezpieczenie. Ponieważ przedsiębiorstwo w tym dniu składa zapotrzebowanie na środki pieniężne na wypłatę funduszu płac, a stan rachunku rozliczeniowego wynosi zero, referent — wolną marżę kredytu na należności fakturowe zamiast przelewać na rachunek kredytu przeterminowanego, przelewa na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa, aby umożliwić przedsiębiorstwu podjęcie środków na wypłatę funduszu płac.

Jest to postępowanie niewłaściwe i sprzeczne z Instrukcją Służbową Dz. VI Cz. B. p. 126. a ponadto wprowadza ono demobilizację w zakresie dyscypliny finansowej. Przedsiębiorstwo winno ustawić tak swoją sytuację finansową, aby mogło w porę zgromadzić potrzebne mu środki na wypłatę funduszu płac. Musimy pamiętać, że zadaniem aparatu kredytowego jest stałe i systematyczne oddziaływanie na przedsiębiorstwo w zakresie podnoszenia sys-

temu finansowego przedsiębiorstw, wzmocnienia dyscypliny finansowej oraz pogłębienia rozrachunku gospodarczego jako socjalistycznej metody gospodarowania (zarządzania).

Kredyt na należności z tytułu sprzedaży ratalnej — uruchomienie tego kredytu z I. S. Cz. B. § 12 p. 133, który brzmi „wykorzystanie i spłata kredytu na należności z tytułu sprzedaży ratalnej następuje wg zasad obowiązujących przy kredycie na należności fakturowe” — może nastąpić w formie:

- a) bezpośrednio — na spłatę kredytu przeterminowanego
- b) pośrednio — na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

Kredyt na limitowane książeczki czekowe, akredytywy i inne rozliczenia. W ramach tego rachunku pożyczkowego mamy aż trzy kredyty ewidencjonowane na jednym koncie. Kredyt na limitowane książeczki może być uruchomiony w formie bezpośredniej. Kredyt na akredytywy — może być uruchomiony w formie bezpośredniej na dobro konta „wydane akredytywy” — 140. Kredyt na inne rozliczenia — uruchomienie tego kredytu określane jest odrębnymi zarządzeniami.

Ad 4. Grupa kredytów innych zawiera następujące kredyty:

- a) na kontraktację
- b) na wstępne finansowanie inwestycji
- c) na rozliczenia
- d) różne

Kredyt na kontraktację. Forma uruchomienia tego kredytu jest uzależniona od trybu kredytowania, tj. czy na podstawie wniosków kredytowych jednorazowych, czy okresowych. Jeżeli przedsiębiorstwo korzysta z kredytu na kontraktację w trybie wniosków kredytowych jednorazowych, to uruchomienia tego kredytu następuje w formie pośredniej, tj. na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa. Jeżeli przedsiębiorstwo korzysta z kredytu na kontraktację w trybie wniosku kredytowego okresowego, to uruchomienie tego kredytu następuje w formie:

— bezpośrednio na spłatę kredytu na zapasy towarów. Np. jeżeli przedsiębiorstwo korzysta z kredytu na towary, które zostają wydane plantatorom, to przedsiębiorstwo może mieć przyznany kredyt na kontraktację, a jego uruchomienie winno nastąpić w formie bezpośredniej na spłatę kredytu na towary. (I. S. Dz. VI. Cz. I. § 15, p. 157, powołujący się na p. 41).

Kredyt na wstępne finansowanie inwestycji. Uruchomienie tego kredytu następuje w formie pośredniej, tj. w drodze przelewu na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

Kredyt do rozliczenia. Uruchomienie tego kredytu następuje zgodnie z jego charakterem i istotą — w formie pośredniej, tj. w drodze przelewu na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

W ramach kredytów różnych mamy:

1) Kredyt na fundusz płac i płatności z nim zrównane.

3) Kredyt na akcje zlecone,

4) Inne kredyty ustalone odrębnym zarządzeniem.

Kredyt na fundusz płac i płatności z nim zrównane może być uruchomiony w formie pośredniej, tj. w drodze przelewu na rachunek rozliczeniowy przedsiębiorstwa.

Kredyt na przeterminowane należności — może być uruchomiony w formie bezpośredniej — na wykup przeterminowanych zobowiązań fakturowych przedsiębiorstwa.

Kredyt na akcje zlecone i inne kredyty ustalone odrębnymi zarządzeniami — uruchomienie tego kredytu określają odrębne przepisy — np. kredyt płatniczy na skup — uruchomienie tego kredytu następuje w formie bezpośredniej na pokrycie zobowiązań związanych ze skupem.

Kredyt przeterminowany; — sensu stricto nie jest kredytem, chociażby dla tego, że nie jest on przyznawany przedsiębiorstwu tak jak inne kredyty, a ponadto nie ma on cech kredytu socjalistycznego.

Powstanie jego jest wynikiem braku środków płatniczych na rachunku rozliczeniowym przedsiębiorstwa na spłatę płatnych w terminie kredytów.

Uruchomienie kredytu przeterminowanego może nastąpić jedynie w formie bezpośredniej na spłatę płatnych kredytów w przypadku braku środków płatniczych na rachunku rozliczeniowym przedsiębiorstwa.

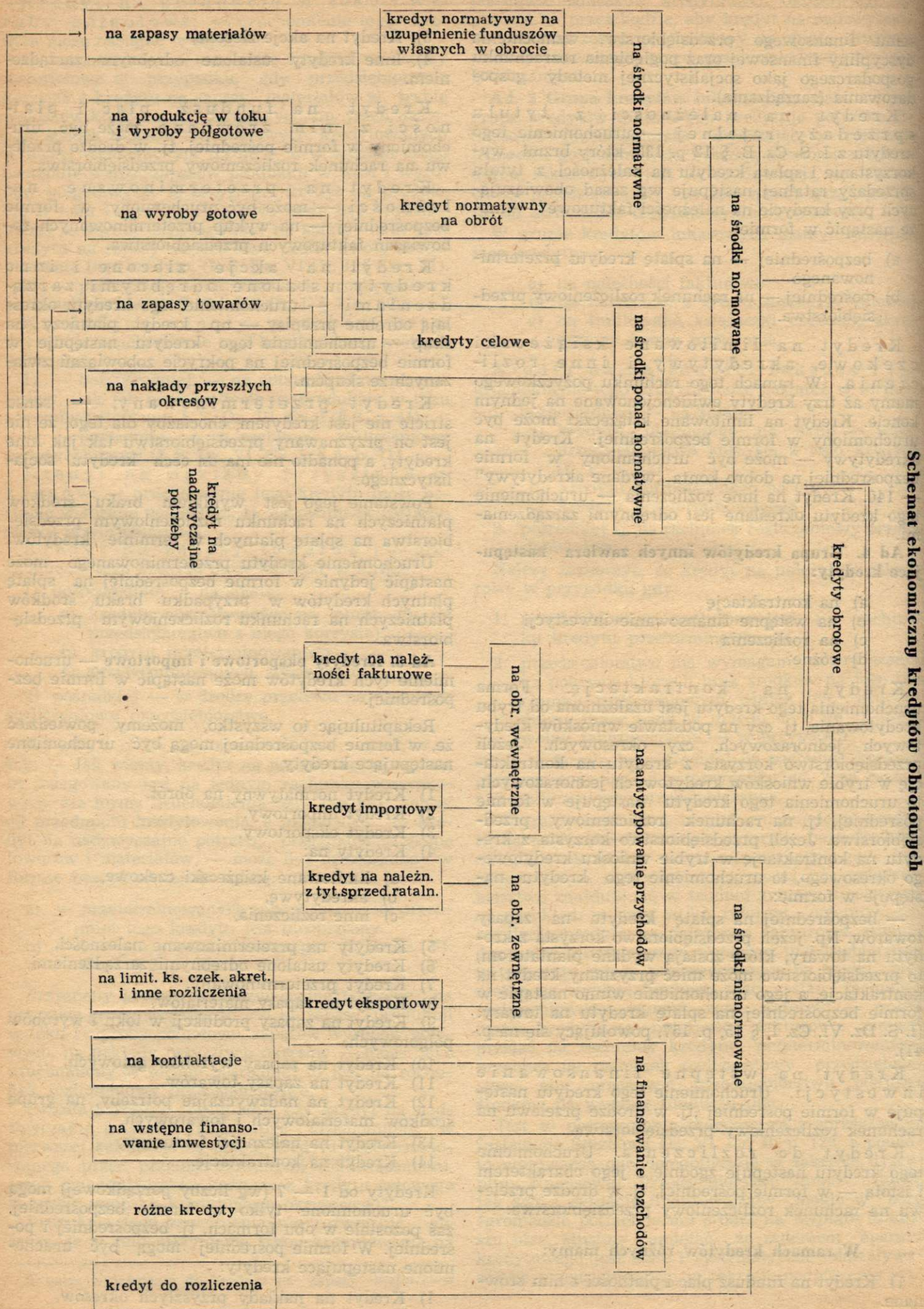
Ad 5. Kredyty eksportowe i importowe — uruchomienie tych kredytów może nastąpić w formie bezpośredniej.

Rekapitulując to wszystko, możemy powiedzieć że, w formie bezpośredniej mogą być uruchomione następujące kredyty

- 1) Kredyt normatywny na obrót,
- 2) Kredyt importowy,
- 3) Kredyt eksportowy,
- 4) Kredyty na:
 - a) limitowane książeczki czekowe,
 - b) akredytywę,
 - c) inne rozliczenia,
- 5) Kredyty na przeterminowane należności,
- 6) Kredyty ustalone odrębnymi zarządzeniami,
- 7) Kredyt przeterminowany,
- 8) Kredyt na zapasy materiałów,
- 9) Kredyt na zapasy produkcji w toku i wyrobów półgotowych,
- 10) Kredyt na zapasy wyrobów gotowych,
- 11) Kredyt na zapasy towarów,
- 12) Kredyt na nadzwyczajne potrzeby, na grupę środków materiałowych i towarowych,
- 13) Kredyt na należności fakturowe,
- 14) Kredyt na kontraktację.

Kredyty od 1 — 7 (wg liczby porządkowej) mogą być uruchomione tylko w formie bezpośredniej, zaś pozostałe w obu formach, tj. bezpośrednio i pośrednio. W formie pośredniej mogą być uruchomione następujące kredyty:

1) Kredyt na nakłady przyszłych okresów,

DZIAŁ i n s t r u k c y j n y

Kilka uwag na temat Instrukcji Służbowej NBP Dział V

Część I

Wydana w kwietniu bieżącego roku Instrukcja Służbowa Narodowego Banku Polskiego Dz. V dotycząca bankowej kontroli funduszu plac przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych, działających na rozrachunku gospodarczym stawia przed pracownikami naszego Banku — zajmującymi się tymi zagadnieniami — poważne zadania.

Od chwili wprowadzenia w życie wyżej wymienionej instrukcji upłynęło dziewięć miesięcy. Okres ten dał oddziałom terenowym i oddziałom wojewódzkim wiele doświadczenia w pokonywaniu trudności jakie niewątpliwie wyłoniły się w związku z realizacją tej instrukcji. Oddziały zrobiły niewątpliwie dużo, ale to nie jest jeszcze wszystko co można osiągnąć poprzez bankową kontrolę funduszu plac. Mamy wiele przykładów dobrej pracy oddziałów, ale mamy jeszcze b. częste wypadki mylnej interpretacji instrukcji. Dlatego też w niniejszym artykule chciałbym wyjaśnić kilka najczęściej spotykanych przypadków mylnego interpretowania instrukcji przez oddziały terenowe a nawet przez oddziały wojewódzkie.

Wyjaśniając poszczególne zagadnienia należy zwrócić uwagę przede wszystkim na założenia instrukcji i powody dlaczego tak a nie inaczej uregulowano te zagadnienia.

Rozdział pierwszy instrukcji reguluje zagadnienie co należy zaliczać do osobowego jak i bezosobowego funduszu plac. Taksatywnie wyliczenie w instrukcji co zalicza się do osobowego funduszu plac jest niewątpliwie poważnym osiągnięciem na odcinku rozgraniczania funduszu plac osobowego od bezosobowego. Do chwili wejścia w życie tej instrukcji nie było szczegółowego aktu prawnego, który regulowałby odcinek zaliczania wypłat do funduszu plac. Instrukcje PKPG o planowaniu częściowo regulowały odcinek funduszu plac. Dopiero Uchwała Prezydium Rządu z dnia 10 stycznia br. Nr 53 — instrukcja o składnikach funduszu plac stanowiącej załącznik do tej uchwały — w poważnym stopniu uregulowała sprawę zaliczania wypłat do funduszu plac. Trzeba jednak stwierdzić, że rozgraniczenie osobowego funduszu plac od bezosobowego funduszu plac reguluje tę sprawę częściowo. Wyliczenie składników osobowego funduszu plac obejmuje tylko wypadki często spotykane i typowe. Nie obejmuje to wyliczenie wypadków mniej często spotykanych a które przysparzają wiele kłopotów, jak np. wynagrodzeń prowizyjnych wypłacanych osobom doraźnie zatrudnionym przy sprzedaży owoców, itp.

Sama definicja co zalicza się do osobowego funduszu plac okazała się niekompletna. Definicja mówi „Do osobowego funduszu plac zalicza się wynagrodzenia wypłacane pracownikom za prace wykonywane w zakresie ich normalnych obowiązków wynikających z umowy o pracę, a w szczególności:“ itp.

Jak wynika z powyższego definicja precyzuje wyraźnie, że do osobowego funduszu plac zalicza się wynagrodzenie za prace należące do normalnych obowiązków pracownika.

Takie postawienie sprawy pozwala przedsiębiorstwu regulować wiele wynagrodzeń za pracę, pracownikom przedsiębiorstwa stale i niestale zatrudnionym przy czynnościach zasadniczych a nie należących do normalnych obowiązków pracownika, z bezosobowego funduszu plac.

Regulowanie wynagrodzeń za pracę z bezosobowego funduszu plac jest dla przedsiębiorstwa udogodnieniem, ponieważ fundusz ten nie jest związany z wykonawstwem zadań planowych i limitem zatrudnienia. Zdefiniowanie ściśle co to jest osobowy fundusz plac jest w tej chwili niemożliwe. Z tego widzimy, że definicja pod kątem widzenia obowiązków pracownika jest niekompletna, ani też ustawienie definicji pod kątem widzenia czynności zasadniczych przedsiębiorstwa byłoby też w tej chwili niemożliwe, z uwagi na trudność wyliczenia czynności zasadniczych np.: czy w fabryce przetworów owocowych wyładunek owoców z wagonów jest czynnością zasadniczą czy też pracą doraźną, a więc nietypową.

W przypadkach wątpliwych gdzie należy zaliczyć daną wypłatę czy do osobowego, czy też bezosobowego funduszu plac, oddziały winny zwrócić się za pośrednictwem oddziałów wojewódzkich do Departamentu Planowania — Wydział Kontroli Funduszu Plac. Do czasu wydania przez Departament Planowania ostatecznej interpretacji oddział winien honorować klasyfikację podaną przez przedsiębiorstwo. Nie wolno stwarzać trudności przedsiębiorstwu w przypadku, jeżeli oddział ma wątpliwość czy daną wypłatę należy zaliczyć do osobowego czy bezosobowego funduszu plac. Oddział tylko wtedy może odmówić wypłaty, jeżeli ma bezwzględną pewność, że dana wypłata może być wypłacona np. z osobowego funduszu a nie bezosobowego funduszu plac. Definicja dotycząca bezosobowego funduszu plac ogólnie biorąc jest dobra i zasadniczo wyczerpuje całość zagadnienia bezosobowego funduszu plac o ile rozpatruje się ją przy pomocy § 2 punktu 3 instrukcji.

W żadnym wypadku nie należy mieszać dwóch pojęć, a mianowicie doraźnej pracy z doraźnym zatrudnieniem. Co innego jest praca doraźna np. za i wyładunek węgla, kartofli itp. a co innego jest doraźne zatrudnienie np. zatrudnienie inżyniera architekta w biurze projektów celem opracowania przez niego projektu budowy.

Nie ma już chyba nikogo wątpliwości co należy zaliczać do funduszu plac. Możemy mieć natomiast wątpliwości co należy zaliczać do osobowego a co do bezosobowego funduszu plac. Należy spodziewać się, że na podstawie wniosków oddziałów i badań Centrala

Banku wystąpi do Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego z wnioskiem o ostateczne rozstrzygnięcie tych wątpliwości.

Wymaga omówienia również punkt 10 § 2-go dotyczący zaliczania wypłat do miesiąca sprawozdawczego w okresie od 1-go miesiąca sprawozdawczego do dnia 25-go po miesiącu sprawozdawczym. Punkt ten ma na celu po pierwsze zmuszenie przedsiębiorstwa do rozliczenia należności pracownikowi za jego pracę najpóźniej po upływie 25 dni miesiąca, w którym pracował, po drugie przyspieszenie rozliczeń z funduszu płac.

Spotykamy wypadki, że przedsiębiorstwo płaci pracownikowi, za osiągnięte efekty jego pracy po upływie dwóch a nawet trzech miesięcy. Oczywiście stan taki nie wpływa mobilizująco na pracowników ponieważ nie widzi on bliskich materialnych rezultatów swojej pracy. Termin ten stwarza niewątpliwie wiele kłopotów przedsiębiorstwom a tym samym naszym oddziałom, szczególnie jeżeli chodzi o te przedsiębiorstwa, które wypłacały część wynagrodzeń (premię) pracownikom z opóźnieniem miesiąca. Wiele przedsiębiorstw wypłacało premię ostatniego dnia miesiąca razem z uposażeniem zasadniczym i zaliczało ją w księgowości do tego miesiąca poprzedniego lub też o ile ona była premią bieżącą również do tego miesiąca, w którym nastąpiła wypłata, gdy tymczasem bank odnosił ją do miesiąca poprzedniego lub też o ile ona była premią bieżącą również do tego miesiąca, w którym nastąpiła wypłata. Powstałe pytanie co mają zrobić przedsiębiorstwa, które wypłaciły np. 30 czerwca premię opartą o wyniki maja i zaliczyły ją do czerwca a 25 lipca premię za czerwiec. W tych przypadkach przedsiębiorstwa, które postąpiły w ten sposób winny premię pobraną w dniu 25 lipca zaliczyć w księgowości do kosztów lipca. Nie zachodzi konieczność pozbawienia pracownika jednej premii a ewentualnie przekroczenie powstałe z tego powodu w danym miesiącu winno być usankcjonowane przez właściwego ministra. Motywowanie przez przedsiębiorstwa niemożliwością dostosowania się do punktu 10-go instrukcji świadczy o niezadbaności przedsiębiorstwa. Pracownik w żadnym wypadku nie może ponieść straty. Nie chodzi — rzecz jasna — w tej instrukcji, aby pracownik poniósł stratę, wręcz przeciwnie, chodzi o to, aby pracownik za swoją pracę jak najszybciej otrzymał wynagrodzenie.

Plany funduszu płac winny być złożone na dwa dni przed rozpoczęciem kwartału, którego dotyczą. Musimy wyraźnie stwierdzić, że dotychczas wiele przedsiębiorstw nie dotrzymuje tego terminu, często z winy swoich jednostek nadrzędnych a co gorsza ministerstw. O ile w marcu i kwietniu zwalnialiśmy od sankcji dość znaczną ilość przedsiębiorstw a nawet pionów gospodarczych, to jednak w czerwcu postawiliśmy sprawę terminów złożenia planów funduszu płac b. ostro. Nie możemy dopuścić do tego, aby przedsiębiorstwo otrzymywało plan funduszu płac w ciągu pierwszego miesiąca kwartału, którego ten plan dotyczy. Plan funduszu wypływa przecież z planu operatywnego. Nasuwa się wniosek, że skoro przedsiębiorstwo nie złożyło planu funduszu płac to znaczy, że nie otrzymało i planu produkcji, co jest zjawiskiem niedobrym i niezdrowym. Partia i Rząd nakładają obowiązek, aby plany produkcyjne były doprowadzone na zakładzie do każdego stanowiska, do każdego robotnika, aby ten z kolei codziennie orientował się w jakiej wysokości wykonał plan

dzienny. Doręczenie planu przedsiębiorstwu po rozpoczęciu kwartału, którego dotyczy sprzyja na zakładzie szturmowości w wykonywaniu planów, której wydaliśmy walkę w całej gospodarce.

Poza tym u nas istnieje b. często — szczególnie w spółdzielczości pracy — przypadek nawet kilkakrotnego zmieniania planów w ciągu miesiąca. To zjawisko jest o wiele gorsze i dlatego też oddziały winny przyjmować zmiany planów tylko wówczas, jeżeli w decyzji są zachowane wszystkie warunki przewidziane w § 7 instrukcji. Ostre przepisy na tym odcinku zmuszają przedsiębiorstwa i ich jednostki nadrzędne do lepszego planowania i stabilizacji planów operacyjnych. Zdarzają się wypadki, że przedsiębiorstwa chcą zmienić plan po upływie miesiąca a nawet kwartału. Zmiana wstecz nie może być uwzględniona przez Bank, ponieważ sytuacja na zakładzie nie ulegnie — rzecz jasna — żadnej zmianie.

Oddział może przyjąć zmianę planu funduszu płac od przedsiębiorstwa, bez decyzji ministerstwa za miesiąc bieżący i następne miesiące w dół, tylko w przypadku zmiany planów funduszu płac tzn. jeżeli zmieniony plan funduszu płac opiewa na mniejsze kwoty aniżeli plan poprzedni. Zmianę planu funduszu płac dotyczącą miesiąca już rozliczonego może dokonać przedsiębiorstwo do wysokości faktycznej realizacji pod warunkiem, że kwartał tego miesiąca, którego zmiana dotyczy nie został już rozliczony. Sankcje za niezłożenie przez przedsiębiorstwo do Banku planu funduszu płac mogą być tylko wówczas w pełnym słowa znaczeniu sankcjami, jeżeli dyrektorzy i kierownicy jednostek nadrzędnych będą podchodzili z całą surowością w stosunku do tych pracowników podległych im zakładów, którzy nie wypełniają Uchwały Prezydium Rządu Nr 53/53. Mamy głosy oddziałów, że właściwie sankcje za niezłożenie planu funduszu płac do banku praktycznie nie istnieją. Twierdzenie takie nie jest pozbawione podstaw, ponieważ jednostki nadrzędne z reguły nie wyciągają żadnych konsekwencji w stosunku do winnych. Sankcje są, tylko trzeba, aby jednostki nadrzędne nie „wybielały” winnych ale podchodziły do tych przypadków zgodnie z założeniami wspomnianej Uchwały Prezydium Rządu i czuły się bezpośrednio odpowiedzialne za jej realizację. Oddziały proponują nam, aby zatrzymać premie z powodu niezłożenia planu funduszu płac wszystkim pracownikom przedsiębiorstwa. Jest to niesłuszne i niewłaściwe. Nie można z powodu czyjegoś niedbalstwa karać wszystkich, i o to chodzi w Uchwale Prezydium Rządu Nr 53/53 (Monitor Polski A-15).

Nasuwać niemało wątpliwości oddziałom takie fakty, jak składanie przez przedsiębiorstwa handlowe i usługowe planów na wzorze 2a, w których uwidoczniona jest tylko część stała a nie podają przedsiębiorstwa części zmiennej. Oczywiście taki plan nie powinien być przyjęty przez oddział i nie ulega kwestii, że przedsiębiorstwo sporządzając go miało na względzie uniemożliwienie bankowi potrącenia ewentualnych przekroczeń funduszu płac w przypadku nie wykonania zadań planowych. Niestety niektóre oddziały przyjęły plany funduszu płac sporządzone na wzorze 2a a nie zawierające części zmiennej i na podstawie takiego planu przeprowadzały kontrolę. Zdarzają się również fakty, że przedsiębiorstwo wprowadzie w planie funduszu płac podało część stałą i zmienną ale pobierając gotówkę na wypłaty wynagrodzeń i sporządzając sprawozdanie z wykonane-

go funduszu płac uznało, że wszystkie pobrane kwoty były częścią stałą — oczywiście przekraczając ją. Podawanie danych przez przedsiębiorstwo w ten sposób ma na celu wprowadzenie oddziału w błąd i jeżeli oddział nie zorientuje się przedsiębiorstwo pobierze gotówkę w pełnej wysokości potrzebnej na wypłatę wynagrodzeń z części stałej i zmiennej bez ewentualnych sankcji. Dlatego też oddziały winny stale przy każdej wypłacie zwracać uwagę, aby nie dopuścić do tego rodzaju wypadków i nie dać wprowadzić się w błąd przez niektórych niesumiennej pracowników jednostek kontrolowanych.

Daje się odczuć brak dokładnego sprecyzowania co zalicza się do części zmiennej funduszu płac a co do stałej. Spada obowiązek, szczególnie na Ministerstwo Handlu Wewnętrznego, któremu podlega najwięcej jednostek handlowych, aby zostały opracowane dokładne instrukcje odnośnie zaliczania do części stałej i zmiennej. W terenie dochodzi po prostu do absurdu na tym odcinku. Przedsiębiorstwa korzystając z tego, że Bank ustala skorygowany fundusz płac w wysokości nie niższej — jak część stała, umieszczają w tej części np.: 98% osobowego funduszu płac całego przedsiębiorstwa a 2% lub nawet mniej umieszczają w części zmiennej. Oczywiście bankowa kontrola funduszu płac nie spełnia swego zadania i przedsiębiorstwo zamiast znaleźć się w kłopotach w przypadku niewykonania planowanych zadań znajduje się w szczęśliwym położeniu. Dla dokładnego wyjaśnienia podajemy, że do części zmiennej zalicza się tę część wynagrodzenia pracowników, której wypłata i obliczenie wysokości uzależnione jest od wykonanych zadań planowych a więc premia zmienna. Pozostałe składniki zalicza się do części stałej.

Niestety spotyka się wypadki, że oddziały przyjmują plany funduszu płac niekompletne np. Oddział Jędrzejów.

Przyjmowanie planów niekompletnych jest poważnym uchybieniem oddziału na odcinku kontroli funduszu płac. Brak w planie funduszu płac np. terminarza wypłat uniemożliwia Bankowi kontrolę terminowości wypłat. Terminarz wypłat jest planem a plan musi być wykonany. W dużym stopniu terminowość wypłat na płace odgrywa poważny wpływ na obrót towarowy i na obieg pieniądza.

Inne usterki w planach są również spotykane i niestety oddziały nie dołożyły często starań, aby je usunąć np.: brak nazwy ministerstwa lub centralnego zarządu. Brak nazwy ministerstwa uniemożliwić może oddziałowi dokładne i szybkie zawiadomienie centrali o dokonany wstrzymaniu z funduszu płac w części lub całości, a który to obowiązek spoczywa na Banku. Każdy pracownik winien zdawać sobie sprawę z ewentualnych konsekwencji i skutków jakie mogą nastąpić w przypadku nie wykonywania przez niego obowiązków przewidzianych przepisami.

Zachodzą przypadki składania przez przedsiębiorstwa w jednym kwartale planu funduszu płac na wzorze 1a a w drugim kwartale na 2a. Takie przypadki nasuwają niewątpliwie oddziałom wątpliwości, które właściwy oddział wojewódzki powinien rozwiązać. W tych przypadkach decyzję o zmianie sporządzenia planu funduszu płac powinien bezwzględnie zaakceptować oddział wojewódzki, który posiada większe możliwości zbadania przyczyn zmiany sporządzania planów funduszu płac. Niektóre niesumienne przedsiębiorstwa składają w pierwszym kwartale plany funduszu płac wg wzoru 1a i korzystają przy pierwszym i drugim niekolejnym przekroczeniu funduszu płac z 10% marży tolerancyjnej, zaś na następne kwartały składają plany funduszu płac wg wzoru 2a zabezpieczając stałe uposażenia pracownikom.

Oddziały mają wątpliwość również jakie przedsiębiorstwo zaliczać do przedsiębiorstw wielobranżowych. Przedsiębiorstwo wielobranżowe jest to takie przedsiębiorstwo, które prowadzi różną działalność gospodarczą np.: wytwórnie wód gazowych, handel i skup itp. Przykładowym takim przedsiębiorstwem będą G.S-y i P.S.S-y. Przedsiębiorstwa te składają dla każdej działalności gospodarczej odcinkowe plany gospodarcze np.: dla wytwórni wód gazowych na wzorze 1a, dla skupu 2a i poza tym plany dla zarządu przedsiębiorstw na wzorze 3a. W instrukcji służbowej jest powiedziane, że mogą a nie muszą. Jeżeli przedsiębiorstwo prowadzące różnorodną działalność gospodarczą chciałoby złożyć jeden plan funduszu płac wówczas składa plan na takim wzorze jaki jest przewidziany dla ich podstawowej działalności, np.: Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska“ w przypadku gdyby chciała złożyć jeden plan musiałaby złożyć na wzorze 2a, ponieważ podstawową działalnością GS-ów jest handel i usługi a produkcja stanowi dla nich działalność pomocniczą.

Nie należy od przedsiębiorstw wielozakładowych lub wielobranżowych żądać stanowczo odcinkowego planu funduszu płac dla zarządu przedsiębiorstwa sporządzonego wg wzoru 3a. Centrala Handlu Owocami i Warzywami, pomimo, że jest przedsiębiorstwem wielobranżowym uzgodniła z Departamentem Planowania, że nie będzie składać odcinkowego planu funduszu płac dla zarządu wg wzoru 3a, ponieważ zarząd przedsiębiorstwa „przyłączyła“ do poszczególnych odcinkowych działalności.

Departament Planowania nie wydał żadnych zarządzeń w tej sprawie wychodząc z założenia, że żaden oddział nie będzie robił trudności, ponieważ takie rozwiązanie sprawy jest o wiele rygorystyczniejsze dla przedsiębiorstwa aniżeli zezwala instrukcja.

Niestety wiele oddziałów terenowych czyniło trudności z tego powodu nie orientując się prawdopodobnie, że wyeliminowanie zarządu zaostriżyło kontrolę funduszu płac a nie osłabiło. Nam chodzi o to, aby kontrolę stale zaostriżać a w żadnym wypadku osłabiać.

Edward Simbierowicz

Zasady rozliczeń na usługi i roboty świadczone przez państwowe ośrodki maszynowe za rzecz rolniczych spółdzielni produkcyjnych i innych użytkowników

Zapowiedziane w § 27 Uchwały Prezydium Rządu 882/51 w sprawie organizacji finansowej i trybu finansowania państwowych ośrodków maszynowych (Monitor Polski Nr A-103/51 poz. 1503) uregulowanie zasad rozliczeń za usługi i roboty świadczone przez państwowe ośrodki maszynowe (POM) na rzecz spółdzielni produkcyjnych znalazło swój wyraz w zarządzeniu Ministra Rolnictwa z dnia 31 grudnia 1952 r. w sprawie zasad rozliczeń za usługi i roboty świadczone przez państwowe ośrodki maszynowe na rzecz rolniczych spółdzielni produkcyjnych (Monitor Polski Nr A-18/53 poz. 248).

Wydanie omawianego zarządzenia było tym konieczniejsze, że uchwała Prezydium Rządu Nr 105/52 w sprawie gospodarki finansowej spółdzielni produkcyjnych (Monitor Polski Nr A-23/52) wyłączała regulację należności pomowskich przez spółdzielnie produkcyjne w trybie punktu 2-f teże uchwały, zapowiadając uregulowanie odrębnymi przepisami zasad i trybu rozliczeń spółdzielni produkcyjnych z państwowymi ośrodkami maszynowymi.

Przez wydanie omawianego zarządzenia Ministra Rolnictwa wypełniona została poważna luka, którą było nieuregulowanie dotychczas zasad i trybu rozliczeń za usługi i roboty POM świadczone przecież na rzecz odbiorcy tychże usług, największego i najpoważniejszego, a równocześnie pod względem organizacyjno-finansowym jeszcze nie okrzepłego — tj. spółdzielni produkcyjnych. Nieuregulowanie zasad rozliczeń niewątpliwie w ogromnym stopniu rzutowało zarówno na powstanie zaległości w fakturowaniu w POM jak też następnie na zamrożenie u ich odbiorców usług znacznych sum Skarbu Państwa w należnościach.

W odniesieniu do rozliczeń należności POM za roboty i usługi na rzecz innych odbiorców miały i mają zastosowanie odpowiednie postanowienia uchwały Prezydium Rządu Nr 877/51 w sprawie zasad rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między jednostkami gospodarki uspołecznionej (Monitor Polski Nr A-103/51 poz 1500) oraz postanowienia obowiązujących zarządzeń Ministra Rolnictwa i Centralnego Zarządu Państwowych Ośrodków Maszynowych.

Istniejące w tej mierze akty normatywne zabezpieczają obecnie w dostateczny sposób właściwy przebieg rozliczeń za usługi świadczone przez POM, wymagając jedynie należy, aby wszystkie strony biorące udział w tych rozliczeniach spełniały skrupulatnie ciążące na nich obowiązki a sytuacja na odcinku wpływów POM ulegnie radykalnej poprawie.

I

ZAKRES I FORMA ROZLICZEŃ CHARAKTER I WYSOKOŚĆ OPŁAT ORAZ RODZAJE NALEŻNOŚCI

Rozliczenia POM z rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi następują w formie:

- a) rozliczeń pieniężnych,
- b) rozliczeń w naturze.

Rozliczenia POM z uspołecznionymi odbiorcami usług, poza rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi, przebiegają wyłącznie w formie rozliczeń pieniężnych. Przy czym rozliczenia pieniężne zarówno ze spółdzielniami produkcyjnymi jak i innymi odbiorcami uspołecznionymi dokonywane są w formie:

- a) akceptowych rozliczeń inkasowych (bankowego inkasa faktur), jeśli należność wynosi zł 250 — lub więcej (w odniesieniu do spółdzielni produkcyjnej) względnie zł 900 — i więcej (dolna granica w odniesieniu do innych uspołecznionych);
- b) innych rozliczeń, jeśli należność wynosi poniżej 250 zł (w odniesieniu do spółdzielni produkcyjnej) lub poniżej zł 900 (w odniesieniu do innych jednostek uspołecznionych).

Natomiast rozliczenia w naturze (bez względu na charakter odbiorcy (spółdzielnia produkcyjna, odbiorca indywidualny) przebiegają wyłącznie poza inkasem bankowym.

Rozliczenia POM z odbiorcami indywidualnymi następują w formie:

- a) rozliczeń pieniężnych;
- b) rozliczeń pieniężno-zbożowych.

Oba rodzaje rozliczeń ze względu na charakter odbiorcy (nieuspołeczniony) przebiegają również poza inkasem bankowym.

Wymienione wyżej rozliczenia dotyczą wszystkich usług i robót świadczonych przez POM tj. związanych z produkcją rolną oraz innych robót i usług (np. transport).

O rodzaju rozliczeń decyduje w pewnym stopniu już sam charakter opłat. Wysokość bowiem opłat pobieranych przez państwowe ośrodki maszynowe za świadczone przez siebie usługi, jest zróżnicowana w zależności od kategorii użytkowników oraz rodzaju gleby. Dalsze zróżnicowanie przewiduje pobieranie opłat za usługi częściowo w pieniądzu częściowo w naturze. Cenniki opłat za usługi POM (Uchwała Prezydium Rządu Nr 146/53 — Monitor Polski A-25/53) oparte są na cenach wyjściowych za 1 ha orki średniej. Tj. orce na głębokości około 20 cm na glebie średniej. I tak:

1) Spółdzielnie produkcyjne, zespoły uprawowe i gospodarstwa indywidualne, których właściciele godzą się na zoranie miedzi, regulują 1 ha orki średniej na glebie średniej opłaty w pieniądzu i w zbożu podstawowym tj. żytem po przeliczeniu wg cen obowiązujących dla dostaw obowiązkowych.

Za niżej wymienione prace opłaty pobierane są wyłącznie w pieniądzu:

- a) orka łąki i odłogów i wszystkie prace uprawowe wykonywane na łąkach i odłogach,
- b) sadzenie ziemniaków,
- c) uprawy międzyrzędowe,
- d) koszenie użytków zielonych (łąk, koniczyn, mieszanek na paszę),
- e) kopanie ziemniaków i buraków,
- f) czyszczenie ziarna na czyszczalniach,
- g) wycieranie lucern, koniczyn itp.

h) sprzęt lnu,
i) transport.
2) Pozostali uspołecznieni odbiorcy usług (PGR, rady narodowe i inni) regulują za wszystkie prace opłaty wyłącznie w pieniądzu.

3) Indywidualne gospodarstwa mało i średniorolne regulują za wszystkie prace opłaty w pieniądzu. Wyjątek od tego stanowią jedynie opłaty za koszenie zbóż i młockę, za które POM pobierają opłaty w pieniądzu i zbożu. Dalszą ulgą dla tego rodzaju odbiorców są niższe opłaty za orkę łąk i odłogów.

4) Pozostałe indywidualne gospodarstwa rolne (przychodowość roczna ponad zł 15.000 wg rejestru podatkowego z 1951 r.) regulują za wszystkie prace opłatę w pieniądzu wyższą jednak niż pobierana od poprzedniej grupy użytkowników o ponad 20%. Nieco niższe ceny przewiduje się za orkę łąk i odłogów, za które to prace pobierają POM opłaty tylko w pieniądzu. Opłaty za koszenie zbóż i młocka zbóż są zróżnicowane, gdyż POM pobierają za te prace opłaty w pieniądzu i zbożu.

Jak widać z powyższego wysokość opłat pobieranych przez państwowe ośrodki maszynowe za świadczone przez siebie usługi i zróżnicowanie tych opłat w zależności od charakteru usługobiorcy i rodzaju kultury rolnej wskazują na ich klasowy charakter, stanowią wskutek tego istotny czynnik w ręku Państwa w przebudowie wsi, gdyż opłaty te stanowią podniecie do uzyskiwania przez wieś wyższych plonów.

II

PODSTAWA I PRZEDMIOT ROZLICZEŃ

Podstawą wszelkich rozliczeń za usługi POM jest faktura. Przedmiotem akceptowych rozliczeń inkasowych jest żądanie zapłaty. Podstawę (dokumentację źródłową) do wystawienia faktur za wykonywane roboty i usługi przez POM stanowią:

a) akty zdawczo-odbiorcze, dokumentujące wykonanie robót eksploatacyjnych, związanych z produkcją rolną,

b) akty zdawczo-odbiorcze (karty samochodu ciężarowego) dokumentujące wykonanie usług transportowych,

c) zlecenia i arkusze kalkulacyjne, dokumentujące wykonanie robót warsztatowych.

1. Akty zdawczo-odbiorcze

Akty zdawczo-odbiorcze stanowią dokumenty pierwsiastkowe (źródłowe), wobec czego powinny być skrupulatnie sporządzane — a więc bez opóźnień, terminowo wystawione oraz czytelnie wypełnione, aby wykluczyć wszelką możliwość niedokładności i omyłek w wystawianiu faktur, dzięki czemu uniknie się reklamacji, zwrotu, wyjaśnień i innych zahamowań i opóźnień w otrzymywaniu należności.

Akty zdawczo-odbiorcze winny być sporządzane bezwzględnie na podstawie kart pracy a w odniesieniu do usług transportowych również w oparciu o karty samochodu ciężarowego ewentualnie inne dowody, dokumentujące zarówno zamówienie jak i wykonanie tego zamówienia.

Akt zdawczo-odbiorczy sporządza się w dwóch egzemplarzach. Jeden egzemplarz aktu przeznaczony jest dla odbiorcy usług, drugi egzemplarz stanowi dla księgowości POM podstawę do wystawienia faktury.

Akty zdawczo-odbiorcze powinny być sporządzane zasadniczo natychmiast po wykonaniu całkowitym robót i usług. W przypadkach gdy prace rolne trwają dłuższy okres czasu, akty zdawczo-odbiorcze winny być sporządzane za wykonane prace częściowo i wówczas co najmniej raz na 5 dni i doręczone księgowości POM następnego dnia w terminach: 1, 6, 11, 16, 21, 26 każdego miesiąca.

Akty zdawczo-odbiorcze winny zawierać:

a) datę sporządzenia aktu, która jest uważana przy wystawianiu faktury za datę wykonania roboty lub usługi,

b) okres w którym były wykonywane roboty i usługi,

c) imię i nazwisko traktorzysty oraz numer brygady i numer POM-u wykonującego pracę,

d) nazwę odbiorcy robót względnie usług oraz jego dokładny adres,

e) rodzaj wykonanej roboty lub usługi podany zgodnie z określeniem zamieszczonym w tabeli opłat ogłoszonej w Monitorze Polskim A-25/53, poz 299 lub w zarządzeniu Nr 45/53 Ministra Rolnictwa w sprawie wprowadzenia nowej tabeli opłat za prace POM i GOM,

f) kulturę roślinną, pod którą praca była wykonana,

g) rodzaj gleby (średnia, lekka, zwięzła),

h) nazwę oraz ilość jednostek obliczeniowych pracy (ha rzeczywiste, dni, godziny pracy, tony, tonokilometry), będących podstawą pobierania opłat,

i) wysokość opłaty za jednostkę obliczeniową zarówno w pieniądzu jak również w pieniądzu i zbożu z podaniem wagi i wartości żyta oraz wysokość opłaty łącznej,

j) należność całkowitą za wykonaną pracę w pieniądzu jak też w pieniądzu i zbożu z podaniem wartości i wagi żyta oraz należność łączną,

k) ilość ha przeliczeniowych,

l) ocenę jakości wykonanych robót zgodnie ze stwierdzeniem odbiorcy robót.

ł) uwagi o niedotrzymaniu przez POM warunków umowy (przede wszystkim w odniesieniu do nieterminowego wykonania robót),

m) podpis brygadzysty wystawiającego akt zdawczo-odbiorczy oraz imię i nazwisko osoby odbierającej robotę.

Podpisanie przez odbiorcę aktu zdawczo-odbiorczego jest równoznaczne z przyjęciem robót względnie usług zgodnie z wykazaną na nim jakością oraz wyrażeniem zgody na wykazaną przez POM ilość jednostek pracy.

Data podpisania aktu zdawczo-odbiorczego jest datą wykonania przez POM usług i robót.

Jak z powyższego wyszczególnienia widać, prawidłowo sporządzony akt zdawczo-odbiorczy zawierać będzie wszystkie elementy konieczne do wystawienia prawidłowej faktury na odbiorcę przez księgowość POM.

2. Arkusze kalkulacyjne

Arkusze kalkulacyjne powinny być sporządzane natychmiast po zakończeniu roboty i bezzwłocznie doręczone księgowości POM. Za prawidłowe i terminowe sporządzenie i doręczenie arkuszy kalkulacyjnych do księgowości odpowiedzialny jest kierownik warsztatu.

Arkusze kalkulacyjne wypełnione starannie, czytelnie i dokładnie winny zawierać:

- a) dokładną nazwę zleceńodawcy oraz jego dokładny adres,
- b) datę i numer zlecenia,
- c) rodzaj wykonanej roboty,
- d) datę rozpoczęcia i zakończenia roboty,
- e) rodzaj, ilość i wartość zużytych materiałów,
- f) koszt robocizny,
- g) wysokość narzutów i kosztów specjalnych,
- h) koszt własny,
- i) datę sporządzenia arkusza kalkulacyjnego oraz podpis kalkulatora.

W ten sposób wypełniony arkusz kalkulacyjny zawiera również wszystkie potrzebne elementy do wystawienia prawidłowej faktury.

3. Faktura

W zależności od rodzaju roboty lub usługi oraz charakteru odbiorcy POM wystawia różnego rodzaju faktury i w różnej ilości egzemplarzy.

Oryginał faktury doręcza państwowy ośrodek maszynowy usługobiorcy za potwierdzeniem na kopii faktury, która pozostaje w POM ewentualnie przesyła oryginał faktury usługobiorcy listem poleconym w terminie wyznaczonym na wystawienie faktury. W przypadku przesłania faktury listem poleconym dowód przesłania powinien być dołączony do kopii faktury, pozostającej w państwowym ośrodku maszynowym. Jednocześnie na kopiach faktur, dołączanych do żądania zapłaty a więc przeznaczonych dla złożenia we właściwym dla POM oddziale Narodowego Banku Polskiego (oddział N.B.P., który prowadzi rachunek budżetowy POM — dostawcy) państwowy ośrodek maszynowy obowiązany jest odnotować datę i tryb przesłania oryginału faktury pieniężnej do uspołecznionego odbiorcy (spółdzielni produkcyjnej, PGR, rady narodowe itp.).

a) **W odniesieniu do rolniczych spółdzielni produkcyjnych** wystawia POM oddzielnie fakturę na należności pieniężne (symbol faktury „P”) oddzielnie na należności płatne w naturze (symbol faktury „N”), choćby objęte one były jednym aktem zdawczo-odbiorczym.

Uzasadnione to jest tym, że należności pieniężne i płatne w naturze przebiegają zasadniczo różnym trybem i nie mogą być w związku z tym ściągane równocześnie na podstawie jednego dokumentu. W celu właściwego przeprowadzenia rozliczeń konieczne jest wobec tego wystawienie równoległe dwóch różnych dokumentów.

Faktury są wystawiane na podstawie aktów zdawczo-odbiorczych zasadniczo niezwłocznie po sporządzeniu aktu nie później jednak jak w ciągu pięciu dni od dnia sporządzenia aktu zdawczo-odbiorczego.

Faktury pieniężne oznaczone symbolem „P” wystawiane są w czterech egzemplarzach i winny zawierać:

- 1) nazwę POM wystawiającego fakturę,
- 2) datę i numer faktury,
- 3) dokładną nazwę i adres spółdzielni produkcyjnej,
- 4) datę i numer umowy — lub zamówienia oraz aktu zdawczo-odbiorczego lub arkusza kalkulacyjnego,
- 5) rodzaj i jakość pracy ściśle w brzmieniu zamieszczonym w tabeli opłat (Monitor Polski A-25/53

poz. 299 i zarządzenie Ministra Rolnictwa Nr 45 z 28.2.53 r.),

- 6) nazwę i ilość jednostek wykonanej pracy,
- 7) ocenę jednostkową w pieniądzu,
- 8) sumę należności pieniężnych ogółem,
- 9) termin płatności,
- 10) podpis dyrektora i starszego księgowego POM.

Niezależnie od tego w przypadku gdy faktura „P” obejmuje jedynie część należności POM od spółdzielni a pozostała należność (w zbożu) jest objęta fakturą oznaczoną symbolem „N” wówczas na fakturze „P” wypełnia się również nadruk „Na należności płatne w naturze wystawiono oddzielną fakturę Nr..... N z dn. na zł “ Ma to na celu wyeliminowanie ewentualnych częściowych zafakturowań i ułatwienie kontroli należności i ich realizacji.

Faktury obejmujące należności płatne w naturze oznaczone są symbolem „N” i wystawiane w trzech egzemplarzach, z których oryginał przeznaczony jest dla odbiorcy usług (spółdzielni produkcyjnej), pierwsza kopia dla księgowości POM a druga pozostaje w bloku. Faktury te obok danych zawartych w fakturze „P” w punktach 1—6, winny zawierać:

- 1) wysokość opłaty jednostkowej, płatnej żytem z podaniem wagi i ceny,
- 2) pełną wysokość należności płatnej żytem z podaniem wagi i wartości w pieniądzu,
- 3) termin płatności,
- 4) nazwę punktu skupu, do którego ma być odstawione zboże,
- 5) podpis dyrektora i starszego księgowego POM.

Na tych fakturach należy bezwzględnie odnotować uwagę o wystawieniu faktury pieniężnej (symbol „P”) w sposób i z przyczyn omówionych poprzednio.

b) **W odniesieniu do innych usługobiorców uspołecznionych** (poza spółdzielniami produkcyjnymi) wystawia POM wyłącznie fakturę pieniężną (symbol „P”) w sposób podany w punkcie „a” ale najpóźniej trzeciego dnia od daty wystawienia aktu zdawczo-odbiorczego,

c) **W odniesieniu do indywidualnych odbiorców nieuspołecznionych** POM wystawia faktury oznaczone symbolem „G” lub „GN” w zależności czy należność ma być regulowana wyłącznie w pieniądzu, czy w pieniądzu i naturze.

Obok danych zawartych jak w fakturze „P” w punktach 1—6, faktury „GN” zawierają:

- 1) cenę zasadniczą za jednostkę,
- 2) sumę należności z rozbiciem na część płatną w pieniądzu i w zbożu,
- 3) nazwę punktu skupu, do którego ma być dostarczone zboże,
- 4) termin płatności,
- 5) podpis dyrektora i starszego księgowego POM.

W celu ułatwienia dokonywania wpłat przez odbiorców indywidualnych księgowość POM ma obowiązek dołączania do oryginału faktury wysyłanej do odbiorcy również wypełnione blankiety przekazu pocztowego.

Z układu powyższego wynika, że od terminowości i akurtności w wypełnianiu obowiązków przez pracowników działów eksploatacyjnych POM i komórek finansowo-księgowych zależy w największym stopniu realizacja należności.

Opóźnienie w wystawianiu aktu zdawczo-odbiorczego albo wypełnienie niezupełne lub wadliwe,

które pociągnie za sobą niewątpliwie reklamacje i wyjaśnienia — to oczywiście opóźnienie w uzyskaniu wpływów.

O tym, jaką wagę przywiązuje się do terminowego i prawidłowego sporządzania aktów zdawczo-odbiorczych oraz wystawienia i składania na inkaso względnie wysyłania do odbiorcy faktury świadczy uchwała Prezydium Rządu Nr 813/52, na podstawie której winni opóźnień pociągani są do odpowiedzialności służbowej (pkt. 6 wymienionej uchwały).

Również, aby zmobilizować wszystkich pracowników POM do terminowego i prawidłowego sporządzania aktów zdawczo-odbiorczych w oparciu o karty pracy uchwała Prezydium Rządu Nr 813/52 przewiduje, że listy płacy pracowników POM mogą być sporządzane wyłącznie w oparciu o karty pracy i wystawione akty zdawczo-odbiorcze. W związku z tym POM ma obowiązek przy przedkładaniu w oddziałach Narodowego Banku Polskiego list płacy na pobranie gotówki na wypłatę poborów — dołączyć równocześnie pisemne oświadczenie, podpisane przez dyrektora i starszego księgowego POM, stwierdzające, że lista płacy jest sporządzona zgodnie z postanowieniami uchwały Nr 813/52 tj. w oparciu o karty pracy i akty zdawczo-odbiorcze. Brak wyżej wymienionych oświadczeń lub złożenie oświadczeń niezgodnie ze stanem faktycznym pociąga za sobą wstrzymanie wypłaty poborów a winnym tego przekroczenia wstrzymanie premii itp.

W tym wypadku wypłata przerw nastąpić może wyłącznie na podstawie pisemnej zgody ekspozytury okręgowej CZ POM.

4. Żądanie zapłaty

Najpóźniej następnego dnia roboczego po upływie terminu przewidzianego dla wystawienia faktury POM ma obowiązek złożyć w swoim banku (bank dostawcy) wypełnione na formularzu bankowym (F-4700) żądanie zapłaty wraz z kopią faktury (kopiami faktur) pieniężnej (symbol „P”). Dotrzymywanie terminu złożenia żądania zapłaty zależy wyłącznie od „dobrej woli” POM, gdyż bank praktycznie nie ma żadnej sankcji w stosunku do POM opóźniających się ze składaniem żądań zapłaty faktur, które to sankcje posiada w stosunku do przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym, gdyż na żądania zapłaty złożone po terminie bank nie udziela kredytu inkasowego na należności fakturowe. Z uwagi na niekorzystanie POM z żadnych kredytów bankowych (przedsiębiorstwo budżetowe) przepis § 7 pkt 4 zarządzenia Ministra Rolnictwa z dnia 31.12. 1952 r. (Monitor Polski A-18/53 poz. 248) nie ma praktycznego znaczenia w wypadkach opóźnień POM w składaniu żądań zapłaty do banku, gdyż bank przyjmuje je do inkasa nawet w opóźnieniach dochodzących do 30 dni. Dopiero złożenie żądania zapłaty do inkasa po upływie 30 dni od terminu wystawienia faktury przez POM wymaga zgody oddziału Narodowego Banku Polskiego (§ 7 pkt. 6 zarządzenia Ministra Rolnictwa).

W razie przekroczenia terminu 30 dniowego i nie uzyskania zgody N.B.P. na przyjęcie żądania zapłaty do inkasa, rozliczenie następuje w formie innych rozliczeń tj. za pomocą bankowych poleceń przelewu lub przekazami pocztowymi.

Z uwagi jednak na fakt, że rozliczenia w trybie bankowego inkasa faktur są w tym przypadku naj-

dogodniejszą formą rozliczeń, POM nie mogą dopuszczać do powstawania opóźnień w składaniu żądań do Banku a tym bardziej do opóźnień przekraczających 30 dni, gdyż to spowodowałoby dalsze opóźnienie w realizacji należności ze względu na konieczność zamiany rozliczeń inkasowych na rozliczenia w innym trybie, których przebieg odbywa się poza Bankiem.

Troska o terminowość realizacji należności powinna wynikać ze zrozumienia przez pracowników POM wagi tego zagadnienia dla gospodarki narodowej. Ten bodziec jak również kontrola jednostek nadrzędnych POM i oddziałów Banku powinny w dostatecznym stopniu zmobilizować pracowników POM do wyeliminowania całkowicie nieuzasadnionego i nieterminowego fakturowania oraz składania w Banku żądań zapłaty.

Żądanie zapłaty zawiera szereg rubryk, z których część wypełnia POM część bank dostawcy i bank płatnika. W żądaniu zapłaty POM wypełnia między innymi:

1. w rubryce „klasyfikacja budżetowa” odpowiednią klasyfikację budżetową budżetu centralnego rachunku dochodów budżetowych POM.

2. w rubryce „data wykonania zamówienia” — datę podpisania aktu zdawczo-odbiorczego, która jest równoznaczna z datą wykonania roboty lub usługi,

3. w rubryce data wystawienia „jako drugi wiersz” datę umownego terminu zapłaty w odniesieniu do robót i usług związanych z produkcją rolną. W żądaniach zapłaty za inne roboty i usługi (np. transport) rubryki tej POM nie wypełnia, gdyż żądania te płatne są bieżąco tj. w dniu otrzymania wyraźnego akceptu lub w następnym dniu roboczym w odniesieniu do spółdzielni produkcyjnej a w odniesieniu do innych płatników uspołecznionych najpóźniej następnego dnia po upływie terminu akceptu przewidzianego w § 3 uchwały Prezydium Rządu Nr 877 z dnia 12.12.1951 r. (Monitor Polski A-103/51 poz. 1500).

Jedno żądanie zapłaty może obejmować jedną lub kilka faktur, jeżeli wystawione są na jednego płatnika, o tym samym terminie płatności, płatne w jednym oddziale Banku.

5. Forma i termin akceptu

Podstawą do uregulowania należności POM z rachunku rozliczeniowego spółdzielni produkcyjnej jest akcept wyraźny, a w odniesieniu do innych płatników uspołecznionych akcept milczący.

a) Akcept wyraźny

Akcept wyraźny żądania zapłaty polega na pisemnym wyrażeniu zgody przez płatnika, którym jest rolnicza spółdzielnia produkcyjna na pokrycie zobowiązań wobec POM (należności pomowskich), wynikających z faktur oraz na zapłatę tych zobowiązań z jej środków, znajdujących się na rachunku we właściwym dla spółdzielni oddziale banku finansującego. Rolnicza spółdzielnia produkcyjna wyraża akcept wyraźny żądania zapłaty w formie pisemnej w ciągu 10 dni kalendarzowych licząc od następnego dnia roboczego po wysłaniu jej przez bank płatnika wezwania do zapłaty (egz. „W”) wraz z kopią faktury.

W przypadku nieotrzymania we właściwym terminie wyraźnego akceptu bank płatnika nie może

obciążyć automatycznie rachunku spółdzielni sumą żądania zapłaty lecz rezerwuje po uprzednim uzyskaniu zgody prezydium powiatowej rady narodowej, odpowiednią sumę na rachunku spółdzielni, zawiadamiając o tym spółdzielnię. Ten tryb postępowania wynika z postanowień uchwały Prezydium Rządu Nr 105/52 w sprawie gospodarki finansowej spółdzielni produkcyjnych (Monitor Polski A-23/52 poz. 298) Punkt 1 tej uchwały precyzuje wyraźnie, „że jedynym gospodarzem, mającym wyłącznie prawo rozporządzania majątkiem spółdzielni produkcyjnej, a w szczególności środkami pieniężnymi, znajdującymi się w kasie spółdzielni jak też i na jej rachunku bankowym — są władze spółdzielni produkcyjnej, działające zgodnie ze statutem“.

W celu zapewnienia jednak uregulowania przez spółdzielnię produkcyjną jej zobowiązań, prezydium powiatowej rady narodowej obowiązane jest na wniosek banku płatnika zbadać w ciągu pięciu dni przyczyny, z powodu których spółdzielnia nie wyraziła zgody na uregulowanie zobowiązań i zapewnić usunięcie tych przyczyn.

W przypadku braku środków na rachunku spółdzielni produkcyjnej na zapłatę zaakceptowanego żądania zapłaty — bank płatnika przechowuje żądania zapłaty i pokrywa je z wpływów na rachunek spółdzielni produkcyjnej w kolejności po zobowiązaniach z tytułu płac sił najemnych, przelewach składek na ubezpieczenia społeczne oraz do należności budżetowych Państwa (§ 8 pkt. 3 zarząd. Ministra Rolnictwa).

b) Akcept milczący

Formę akceptu milczącego przewiduje uchwała Prezydium Rządu Nr 877/51 (Monitor Polski A-103/51 poz. 1500) w odniesieniu do rozliczeń akceptowych między jednostkami gospodarki uspołecznionej poza spółdzielniami produkcyjnymi.

Polega on na tym, że o ile płatnik nie złożył w przewidzianym terminie akceptu odmowy jego — przyjmuje się, że wyraził on milcząco swój akcept tj. zgodę płatnika na zapłatę należności dostawcy oraz na pokrycie żądań zapłaty przez bank płatnika automatycznie w ciężar rachunku rozliczeniowego (budżetowego) płatnika, o ile oczywiście na rachunku tym znajdują się środki we właściwej wysokości.

Terminem zapłaty jest dla płatnika termin akceptu a dla banku płatnika następny dzień roboczy po terminie akceptu. Ewentualną odmowę akceptu może złożyć płatnik w terminie akceptu w banku płatnika na piśmie wg wzoru ustalonego przez Bank.

Odpis tego pisma wysyła płatnik jednocześnie do POM dostawcy (wykonawcy) usługi lub roboty. Uchwała Prezydium Rządu Nr 877/51 określa w sposób szczegółowy dopuszczalne powody odmowy akceptu.

Akcept lub odmowa akceptu nie pozbawiają prawa państwowych ośrodków maszynowych i ich płatników do późniejszego wystąpienia z wzajemnymi roszczeniami (§ 8 pkt 4 zarządzenia Ministra Rolnictwa w odniesieniu do rozliczeń POM ze spółdzielniami produkcyjnymi a §5 pkt 2 — Uchwała Prezydium Rządu Nr 877 w odniesieniu do innych odbiorców uspołecznionych).

6. Termin zapłaty należności

Jako termin uregulowania należności POM zarówno pieniężnych jak i w naturze przez spółdziel-

nię produkcyjną za świadczone przez POM usługi i roboty związane z produkcją rolną przyjmuje się termin przewidziany w umowie zawartej między spółdzielnią produkcyjną a POM. W związku z powyższym POM przyjęły jako zasadę przy zawieraniu umów, że spółdzielnie produkcyjne za usługi i roboty związane z produkcją rolną, świadczone przed zbiorami regulują swoje zobowiązania wobec POM w bieżącym roku a za usługi świadczone po zbiorach — regulują zobowiązania w następnym roku, w obu jednak wypadkach każdorazowo nie później niż do 31 grudnia.

W związku z powyższym POM fakturują oddzielnie prace płatne po zbiorach tego roku, w którym wykonywane są roboty i prace płatne po zbiorach roku następnego.

Należności za usługi i roboty nie związane z produkcją rolną (np. transport) płatne są bieżąco.

Za niedotrzymanie terminu zapłaty spółdzielnia produkcyjna płaci odsetki, obliczone przez bank płatnika na rzecz POM w wysokości i od terminu płatności określonej w umowie.

Należności na rzecz POM od innych odbiorców uspołecznionych i indywidualnych za wszystkie usługi i roboty płatne są bieżąco.

Od należności POM nie uregulowanych w terminie przez płatników uspołecznionych (poza spółdzielniami produkcyjnymi) bank płatnika oblicza kary za zwłokę w wysokości 18% w stosunku rocznym od sumy przeterminowanego żądania zapłaty — zgodnie z przepisami I.S.Dz. IV.

Należności POM nieuregulowane przez płatników indywidualnych powinny być ściągane w trybie egzekucji administracyjnej (§ 71 pkt. 6 — rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 7.9.51 w sprawie wykonania dekretu o zobowiązaniach podatkowych — Dziennik Ustaw Nr 50/51).

Konieczne jest jednak w tym wypadku uprzednie uzyskanie wyroku sądowego.

Podkreślić trzeba z całym naciskiem, że niedopuszczalne jest pobieranie zaliczek i wszelkich przedpłat na poczet wykonywanych usług i robót nie zakończonych jeszcze (lub nierozpoczętych nawet) na rzecz jednostek gospodarki uspołecznionej (spółdzielnie produkcyjne, P.G.R., rady narodowe itp.).

W stosunku do indywidualnych jednak odbiorców usług i robót państwowe ośrodki maszynowe mogą propagować dokonywanie przedpłat, gdyż to w znacznym stopniu przyczynić się może do zlikwidowania możliwości powstawania zaległości na odcinku ściągania należności za prace.

Działać trzeba jednak w tym wypadku szczególnie ostrożnie, żeby troska POM o pełne ściągnięcie należności nie przysłoniła jego zasadniczego zadania na wsi i nie spowodowała odsunięcia się przez to chłopów od POM lub niechęci do korzystania z jego usług.

Odnosi się to szczególnie do gospodarstw mało i średnio rolnych, gdyż należy pamiętać, że zasadniczą rolą POM na wsi obok udzielania pomocy agrotechnicznej, organizacyjnej i politycznej spółdzielniom produkcyjnym — jest również przygotowanie na wsi odpowiednich warunków dla uspołecznienia wsi. Spełnić to mogą POM tylko przy właściwym pojęciu do wsi i zawieraniu z nią umów na świadczenie usług i robót.

Zwracał na to szczególną uwagę tow. Bolesław Bierut na VII Plenum KC PZPR mówiąc: „zawierać

umowy z gromadą, czy częścią gromady jeszcze nie zrzeszoną i poprzez tę umowę stwarzać najprostszą formę zbiorowego porozumienia produkcyjnego chłopów, wychowywać ich w kierunku stopniowego zrozumienia korzyści współdziałania gospodarczego, zbiorowego wykorzystania nowej techniki, lepszych narzędzi, wyższych i bardziej wydajnych metod uprawy“.

III

PRZEBIEG ROZLICZEŃ POM ZE SPÓŁDZIELNIAMI PRODUKCYJNYMI

Jak wspomniano już częściowo w rozdziale I rozliczenia państwowych ośrodków maszynowych z rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi następują w formie:

a) rozliczeń pieniężnych,

b) rozliczeń w naturze,

Rozliczenia pieniężne dokonywane są w formie:

a) akceptowych rozliczeń inkasowych (bankowe inkasa faktur) jeśli należność wynosi zł 250 lub więcej,

b) innych rozliczeń, jeśli należność wynosi poniżej zł 250.

a) Akceptowe rozliczenia inkasowe

W oparciu o karty pracy, akty zdawczo-odbiorcze i inne dokumenty stwierdzające wykonanie robót lub usług sporządza P.O.M. najpóźniej piątego dnia od daty wystawienia aktu zdawczo-odbiorczego (arkusza kalkulacyjnego) fakturę (symbol „P”), którą dołącza do żądania zapłaty (F-4700) i najpóźniej następnego dnia roboczego od daty sporządzenia faktury składa przy wykazie żądań zapłaty (F-4722), w banku dostawcy tj. w tym banku, który prowadzi jego rachunek budżetowy.

Równocześnie oryginał faktury wysyła POM do odbiorcy listem poleconym lub przekazuje za potwierdzeniem odbioru. Bank dostawcy dokonuje kontroli składanych do inkasa żądań zapłaty przez zbadanie:

a) prawidłowości wypełnienia przez POM żądania zapłaty i zgodności kwoty żądania zapłaty z należnościami wynikającymi z faktur,

b) czy żądanie zapłaty oznaczone zostało datą wystawienia aktu zdawczo-odbiorczego.

Jeśli bank stwierdzi, że żądanie zapłaty nie odpowiada omawianym wyżej warunkom wówczas odmawia przyjęcia go do inkasa.

Bank płatnika w dniu otrzymania żądań zapłaty przesyła kopię faktur wraz z egz. „W” płatnikowi jako wezwanie do zapłaty. Z chwilą otrzymania wyraźnego akceptu od spółdzielni produkcyjnej w zasadzie w ciągu 10 dni kalendarzowych, licząc od następnego dnia roboczego po wysłaniu do spółdzielni przez właściwy dla niej bank wezwania do zapłaty wraz z kopią faktury, bank płatnika pokrywa w dniu otrzymania akceptu na piśmie lub najpóźniej w następnym dniu roboczym drogą obciążenia rachunku rozliczeniowego spółdzielni sumą żądania zapłaty (wraz z ewentualnymi odsetkami za zwłokę obliczonymi w wysokości ustalonej umową między P.O.M. a spółdzielnią produkcyjną).

Terminowość rozliczeń zależy w największej części od terminowości sporządzania aktów zdawczo-odbiorczych w POM i wystawienia faktur a następ-

nie żądań zapłaty oraz od szybkości złożenia przez spółdzielnię produkcyjną akceptu wyraźnego.

Zadaniem przeto POM jest zarówno pierwszą fazę rozliczeń (szybkie wystawienie dokumentacji) jak i drugą fazę (uregulowanie należności przez spółdzielnię) drogą właściwego instruktażu u siebie i oddziaływania na spółdzielnię postawić na właściwym wysokim poziomie.

b) Inne rozliczenia

Podstawą i przedmiotem rozliczeń innych jest faktura (symbol „P”) przy czym faktury do kwoty zł 100 — włącznie regulowane są gotówką lub przekazami pocztowymi a faktury na kwoty od zł 100 do 250 są regulowane bankowymi poleceniami przelewu, przekazami pocztowymi a w rozliczeniach miejscowych (w obrębie tej samej miejscowości) również i gotówką. Również wszelkie należności z tytułu reklamacji regulowane są do zł 250 gotówką lub przekazami pocztowymi, zaś powyżej zł 250 — bankowymi poleceniami przelewu.

Przy wyżej omówionych rozliczeniach nie biorą aktywnego udziału banki (dostawcy i płatnika), gdyż przesłanie dokumentów, stanowiących przedmiot rozliczeń odbywa się bez pośrednictwa banków i tryb postępowania jest następujący:

POM wystawia fakturę (symbol „P”) w trzech egzemplarzach, z których oryginał przesyła do spółdzielni produkcyjnej, jedną kopię do księgowości a druga kopia pozostaje w bloku. Przesłana zatem faktura spółdzielni produkcyjnej stanowi niejako żądanie zapłaty. W tym wypadku rola banków polega jedynie na przekazaniu należności dostawcy po uregulowaniu jej przez płatnika. Przy sposobności podkreślić jednak należy, że polecenia przelewu wystawione przez spółdzielnię produkcyjną na rzecz POM, jako zapłata za przyjęte usługi i roboty korzystają również z kolejności pokrywania i w związku z tym bank płatnika poleceń takich nie zwraca płatnikowi w wypadku braku pokrycia na jego rachunku bankowym, lecz przechowuje je łącznie z przeterminowanymi żądaniami zapłaty i pokrywa w ich kolejności. Uregulowanie zatem należności POM, płatnych w trybie innych rozliczeń, zależy w największym stopniu od spółdzielni produkcyjnych.

Rozliczenia gotówkowe następują w drodze wpłat na rachunek dochodów budżetowych POM w oddziałach N.B.P., wpłat dokonywanych za pośrednictwem urzędów pocztowych (na podstawie specjalnych przekazów wydanych przez Ministerstwo Poczty i Telegrafów, „przekaz pocztowy dla wpłat na rachunki jednostek budżetu Państwa”) lub wpłat dokonywanych bezpośrednio do „kasy wpływów” w POM.

POM mają obowiązek odprowadzania do NBP sum zainkasowanych bezpośrednio od usługobiorców w dniu wpłaty lub najpóźniej w następnym dniu roboczym.

c) Rozliczenia w naturze

W tego rodzaju rozliczeniach przesłanie przez POM faktury (symbol „N”) do spółdzielni produkcyjnej stanowi również żądanie zapłaty. Niezależnie od przesyłanych spółdzielni produkcyjnej faktur (symbol „N”) państwowy ośrodek maszynowy ma obowiązek sporządzania do dnia 10 każdego miesią-

ca zestawień w siedmiu egzemplarzach należności za roboty i usługi wykonane w ubiegłym miesiącu a płatne w naturze. Oryginał powyższego zestawienia wysyła P.O.M. do spółdzielni produkcyjnej, jedną kopię do banku finansującego P.O.M., drugą do banku finansującego rolniczą spółdzielnię produkcyjną trzecią do powiatowego pełnomocnika Ministerstwa Skupu, czwartą do punktu skupu (G.S. lub P.Z.Z.) i wreszcie piątą do prezydium powiatowej rady narodowej, szósta kopia pozostaje w aktach POM. Zestawienie takie zawiera między innymi:

- a) Nazwę spółdzielni produkcyjnej,
- b) wysokość zaległości w zbożu w roku ubiegłym,
- c) wysokość należności w zbożu powstałych w ubiegłych miesiącach bieżącego roku,
- d) należności w zbożu za pracę w miesiącu sprawozdawczym,
- e) ilość dotychczas (od początku roku do końca miesiąca sprawozdawczego) dostarczonego zboża do punktu skupu,
- f) ilość zboża do odstawy ogółem,
- g) równowartość dostawy w złotych (wg cen obowiązujących dla dostaw obowiązkowych).

Uregulowanie należności POM, płatnej w naturze następuje przez dostarczenie przez spółdzielnię produkcyjną zboża od punktu skupu w terminach uzgodnionych z powiatowym pełnomocnikiem Ministerstwa Skupu nie później jednak niż w terminie przewidzianym w umowie, zawartej przez POM ze spółdzielnią produkcyjną. Punkt skupu na podstawie okazanej przez spółdzielnię faktury lub w oparciu o zestawienia należności płatnych w zbożu (patrz wyżej) przyjmuje zboże dostarczone przez spółdzielnię produkcyjną i zalicza je na pokrycie należności POM po uprzednim stwierdzeniu na podstawie okazanego zaświadczenia terenowej rady narodowej o wykonaniu przez spółdzielnię obowiązkowych dostaw. Omawiane zaświadczenie zastąpić może również zawiadomienie o obowiązkowych dostawach i kwity, stwierdzające wykonanie obowiązkowych dostaw.

Na przyjęte zboże punkt skupu wystawia kwit dostawy z adnotacją „za pracę POM w“.

Adnotacja ta jest oznaką, że należność z tego kwitu nie może być w żadnym wypadku wypłacona dostawcy.

Należność za przyjęte zboże, liczoną po cenach dla dostaw obowiązkowych punkt skupu GS lub PZZ przekazuje najpóźniej w ciągu trzech dni roboczych po przyjęciu zboża przelewem z rachunku kredytu płatniczego na skup (w odniesieniu do PZZ) oraz z rachunku kredytu na towary ze skupu (w odniesieniu do GS) na odpowiedni rachunek budżetowy POM. Do odcinka przelewu punkt skupu załącza bądź kopię kwitów, wystawionych na przyjęte zboże, bądź też przy przelewie należności zbiorczych na podstawie kopii tych kwitów załącza sporządzony wykaz dostawców zboża. W tym ostatnim wypadku wykaz ten w celach umożliwienia POM kontroli wpłat należności w naturze — winien zawierać:

- a) nazwę spółdzielni produkcyjnej lub innego usługobiorcy POM,
- b) datę i numer kwitu wystawionego na przyjęte zboże,
- c) ilość przyjętego zboża w kg i jego równowartość w zł

Podstawowym zbożem do regulowania należności POM jest żyto. Dopuszczalna jest jednak dostawa

również innych rodzajów zbóż, ale przy zastosowaniu zamienników.

Państwowy ośrodek maszynowy nie może przyjmować zboża za wykonane prace z pominięciem punktów skupu.

Jak z omawianego przebiegu rozliczeń należności płatnych w zbożu widać, że punkt ciężkości w sprawnym przeprowadzeniu rozliczeń spoczywa na płatniku i punkcie skupu. Z jednej strony bowiem terminowa dostawa zboża, na poczet należności POM przez spółdzielnię z drugiej bezbłędne i terminowe przekazanie równowartości dostawy w pieniądzu do właściwego POM ma decydujący wpływ na przebieg rozliczeń z tego tytułu. Rola POM jest tutaj raczej kontrolna.

Podobną rolę oraz dodatkowo mobilizację terenu spełnia rada narodowa i pełnomocnik powiatowy Ministerstwa Skupu.

IV

PRZEBIEG ROZLICZEŃ Z INNYMI USŁUGOBIORCAMI USPOŁECZNIONYMI

Rozliczenia należności POM z uspołecznionymi odbiorcami usług (poza spółdzielniami produkcyjnymi) za wszystkie prace i usługi bez względu na ich rodzaj (związane z produkcją rolną, roboty warsztatowe, transport itp), dokonywane są wyłącznie zgodnie z postanowieniami Uchwały Prezydium Rządu Nr 877/51 (Monitor Polski A-103/51 poz. 1500) w formie.

- 1) akceptowych rozliczeń inkasowych, jeśli należność wynosi zł 900. — lub więcej.
- 2) innych rozliczeń, jeśli należność wynosi do 900 zł przy czym obowiązują tutaj następujące zasady:
 - a) rozliczenia należności za roboty i usługi do 100 zł włącznie regulowane są gotówką a w obrocie zamiejscowym również przekazami pocztowymi,
 - b) rozliczenia należności za roboty i usługi na kwoty powyżej zł. 100 — do zł 900 — dokonywane są czekami, poleceniami przelewu, przekazami pocztowymi a w rozliczeniach miejscowych (w obrębie jednej miejscowości) również gotówką.

Taka forma rozliczeń wynika z charakteru opłat, które za wszelkie prace POM wykonywane na rzecz odbiorców uspołecznionych (poza spółdzielniami produkcyjnymi) pobierane są wyłącznie w pieniądzu. Przebieg rozliczeń omawianych wyżej jest identyczny jak w rozliczeniach pieniężnych ze spółdzielniami (rozdz. III — a) tj. na podstawie żądania zapłaty (F-4700), złożonego w banku dostawcy przy wykazie żądań zapłaty (F-4722) z tą tylko różnicą, że faktura musi być wystawiona zgodnie z postanowieniem Uchwały Prezydium Rządu Nr 877/51 w sprawie zasad rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między jednostkami gospodarki uspołecznionej (Monitor Polski A-103/51 poz 1500) a więc najpóźniej trzeciego dnia roboczego od daty wykonania zamówienia (roboty, usługi) tj. od daty wystawienia aktu zdawczo-odbiorczego. W uzasadnionych przypadkach bank właściwy dla POM — dostawcy ma prawo przedłużyć termin wystawienia faktury.

Wpłaty gotówkowe dokonywane są w sposób omówiony w rozdziale III pkt. B.

V

PRZEBIEG ROZLICZEŃ Z ODBIORCAMI
NIEUSPOŁECZNIONYMI

Rozliczenia należności POM z indywidualnymi odbiorcami (nieuspołecznieni) następują w formie:

- rozliczeń pieniężnych
- rozliczeń pieniężno-zbożowych.

Oba rodzaje rozliczeń z uwagi na nieuspołeczniiony charakter płatnika przebiegają bez względu na wysokość i formę należności wyłącznie poza inkasem bankowym.

Tryb wystawiania przez POM faktur na należności od odbiorców indywidualnych omówiony został w rozdz. II pkt. 3-c. Faktury te powinny być wystawione najpóźniej trzeciego dnia od daty wystawienia aktu zdawczo-odbiorczego i przesłane niezwłocznie pocztą listem poleconym lub doręczone bezpośrednio odbiorcy za pokwitowaniem na kopii faktury, która pozostaje w POM.

Do oryginału faktury POM dołącza wypełniony blankiet przekazu pocztowego. Ma to na celu zaoszczędzenie trudu i kłopotu chłopom przy regulowaniu (przekazywaniu) należności pieniężnych pocztą lub do kas N.B.P. Odbiorca indywidualny ma również prawo należność pieniężną wobec POM uregulować bezpośrednio w „kasie wpływów” POM bez względu na wysokość kwoty należności. Chłopi mają obowiązek regulować należności wobec POM bieżąco tj. niezwłocznie po otrzymaniu faktury.

Należność płatną w zbożu przekazuje chłop do punktu skupu, przy czym tok postępowania punktu skupu zarówno w odniesieniu do przyjęcia zboża jak też przekazania równowartości w złotych do N.B.P. na rachunek budżetowy POM w tym wypadku jest analogiczny jak przy dostawach (regulowaniu należności POM) przez spółdzielnie produkcyjne (omówione w rozdz. III pkt. c). Punktem skupu przy obu rodzajach dostaw nie wolno zboża przyjętego na pokrywanie należności POM zaliczać na dostawy obowiązkowe.

VI

OBOWIĄZKI UCZESTNIKÓW ROZLICZEŃ

Pozostaje jeszcze na tle powyższego opracowania zebrać pokrótce najważniejsze obowiązki niektórych uczestników rozliczeń, aby w tym krótkim zestawieniu zamknąć całość omawianego zagadnienia.

Uświadomienie sobie przez poszczególnych uczestników ich roli w rozliczeniach, jak również przyczynowo-skutkowego oddźwięku zaniedbań swoich obowiązków na prawidłowy przebieg rozliczeń przyczyni się niewątpliwie do radykalnej poprawy na tym odcinku.

1) Obowiązki POM jako dostawcy (wykonawcy)

Do podstawowych obowiązków POM jako dostawcy należy:

- przy zawieraniu umów ze spółdzielniami produkcyjnymi ustalanie konkretnych ale realnych terminów płatności oraz ustalanie wysokości % (odsetek) za zwłokę w regulowaniu należności,
- terminowe i należyte wypełnianie dokumentacji na wszystkich etapach rozliczeń, koniecznej do szybkiego i bez zahamowań przeprowadzenia tychże (bieżące prowadzenie kart pracy, wystawianie aktów

zdawczo-odbiorczych, sporządzanie faktur, żądań zapłaty, miesięcznych zestawień należności, wysyłanie monitów nieterminowym płatnikom, występowanie do arbitrażu lub w odniesieniu do nieterminowych płatników indywidualnych do sądu o zasądzenie należności oraz wystawianie wniosków egzekucyjnych),

- prowadzenie bez zaległości i bez błędów karte-tek analitycznej odbiorców robót i usług,

- bieżące śledzenie i kontrolowanie na podstawie otrzymywanych wyciągów z banku i innych dokumentów realizacji należności pieniężnych jak też dostaw zboża oraz rozliczeń punktów skupu z POM z powyższego tytułu,

- interweniowanie w przypadkach niedostarczenia należności w naturze w terenowych radach narodowych oraz u pełnomocników skupu w celu znalezienia środków zaradczych, jakie należałoby podjąć dla zlikwidowania powstających zaległości w należnościach,

- prowadzenie stałej akcji uświadamiającej w spółdzielniach produkcyjnych o istotnym znaczeniu terminowego i w całości regulowania należności POM które są należnościami Skarbu Państwa (specjalnie uzasadniona jest taka akcja w okresie przystępowania spółdzielni produkcyjnej do podziału dochodu, gdyż wówczas spółdzielcy powinni wyłączyć z puli do podziału również nieuregulowane zobowiązania wobec POM, a następnie niezwłocznie je uregulować, o czym niewątpliwie powinien im przypomnieć przedstawiciel POM) itd.

2. Bank dostawcy

Przy rozliczeniach inkasowych rola banku jest aktywna (bierze czynny udział w przebiegu rozliczeń) i kontrolna przy pozostałych rozliczeniach — jedynie kontrolna.

Do podstawowych obowiązków banku dostawcy należy:

- kontrola składanych do inkasa żądań zapłaty
- niezwłoczne przesyłanie żądań zapłaty do banku płatnika

- przeprowadzanie kontroli pod kątem opóźnień i nieprawidłowości w zakresie sporządzania przez POM aktów zdawczo-odbiorczych, fakturowania i składanie faktur do inkasa przy żądaniach zapłaty lub kierowanie faktur do płatników w odniesieniu do rozliczeń dokonywanych w trybie pozainkasowym,

- w celu zmobilizowania pracowników finansowo-księgowych POM do terminowego sporządzania dokumentów będących podstawą przy rozliczeniach — sprawdzanie przy okazji pobierania gotówki na wypłatę poborów, czy do list płac dołączane są oświadczenia zgodnie z postanowieniem uchwały Prezydium Rządu 813/52 itd.

3. Usługobiorcy POM

a) Spółdzielnie produkcyjne jako odbiorcy usług POM powinny

- dokładnie badać przed podpisaniem aktów zdawczo-odbiorczych jakość wykonanej przez POM pracy, aby następnie nie zachodziły zahamowania z tego tytułu przy regulowaniu zobowiązań,

- sprawdzać prawidłowość wystawienia faktury przez POM w ciągu 10 dni od daty otrzymania i w

razie stwierdzenia omyłek zgłosić reklamację do właściwego POM,

— w terminie składać akcept wyraźny na zapłatę żądania zapłaty a następnie terminowo regulować wszelkie niekwestionowane przez siebie należności POM.

— dostarczać w terminach ustalonych przez pełnomocników Ministerstwa Skupu nie później jednak niż w terminach przewidzianych w umowie zawartej z POM zboże do punktu skupu przeznaczone na zapłatę należności POM w naturze,

b) Inni odbiorcy usług mają obowiązek bieżącego regulowania należności POM.

4. Punkty skupu (GS i „PZZ“)

Punkty skupu mają obowiązek:

— przyjąć zboże dostarczone przez spółdzielnię produkcyjną lub dostawcę indywidualnego i zaliczyć dostawę na pokrycie należności POM. Zrobić to mogą jednak jedynie wówczas, gdy dostawca udokumentuje, że uregulował w całości dostawy obowiązkowe.

— równowartość za dostarczone zboże przekazać poleceniem przelewu najpóźniej w ciągu trzech dni roboczych po przyjęciu zboża na odpowiedni rachunek budżetowy POM (wskazany przez POM w fakturze bądź w wykazie należności płatnych w naturze za usługi POM, sporządzanym i przesyłanym również do punktu skupu do 10 każdego miesiąca)

— podawać do POM wyszczególnienie dostawców zboża, za które należność jest przekazywana przelewem przez dołączenie kopii kwitów dostaw względnie wykazu dostawców.

5. Bank kontrolujący punkt skupu

Oddział NBP właściwy dla punktu skupu ma obowiązek:

— wykonać polecenie przelewu w ciężar kredytu płatniczego na skup prowadzonego na osobnej karcie

kontrolnej w ramach kredytów różnych konto bil. 233 (w odniesieniu do „PZZ“) oraz w ciężar rachunku 213 — kredyt na zapasy towarów ze skupu (w odniesieniu do GS, dział skupu).

— kontrolować w oparciu o wykaz należności płatnych w naturze terminowość i prawidłowość przelewów przez punkt skupu należności na rachunek wpływów budżetowych POM w Banku.

6. Bank płatnika

Obowiązkiem banku płatnika jest:

— w dniu akceptu milczącego lub w dniu otrzymania akceptu wyraźnego a w obu wypadkach najpóźniej następnego dnia roboczego pokryć żądania zapłaty, obciążając jego kwotą rachunek rozliczeniowy (budżetowy) płatnika

— w przypadku nie otrzymania w terminie wyraźnego akceptu, jeśli płatnikiem jest spółdzielnia produkcyjna zawiadomić o tym prezydium powiatowej rady narodowej, aby uzyskać zgodę od niej zarówno na rezerwowanie odpowiednich sum na rachunku spółdzielni na uregulowanie należności POM jak też spowodować zbadanie przyczyn przez radę narodową, z powodu których spółdzielnia produkcyjna nie wyraziła zgody w terminie na uregulowanie należności,

— przestrzegać kolejności pokrywania żądań zapłaty a w odniesieniu do spółdzielni produkcyjnej współdziałać w gromadzeniu przez nią środków oraz mobilizować ją do terminowego regulowania należności POM.

— przyjmować polecenia przelewu na uregulowanie należności POM regulowanych w trybie innych rozliczeń.

* * *

Spełnienie przez wszystkich uczestników ciążyących na nich podstawowych czynności — powinno radykalnie usprawnić przebieg rozliczeń między POM i odbiorcami i przyczynić się do terminowego wpływania należności POM do Skarbu Państwa.

Wniosek o zmianę limitu ostatecznego kredytu na nadzwyczajne potrzeby

Zarządzenie Prezesa NBP 20/53 r. ustala postępowanie w sprawie zmiany limitów kredytu na nadzwyczajne potrzeby. Między innymi pkt. 10 i 11 zarządzenia ustala, że wnioski o zmianę limitu winny być sporządzane tak przez oddziały operacyjne jak i przez oddziały wojewódzkie na wzorze D-4. W rubryce 3 i 4 wzoru D-4 — należy wykazywać stany z zatwierdzonego planu zaś w rubryce 5 i 6 stany będące podstawą wystąpienia o zmianę limitu, z tym, że oddział wojewódzki w rubryce 5 i 6 wzoru D-4 wniosku o zmianę limitu oddziału wojewódzkiego do stanów planowych, dla oddziałów operacyjnych nie występujących o zmianę limitu (które oddział wojewódzki podał oddziałom przy rozdziale limitów) dodaje odpowiednie kwoty rubryki 5 i 6 wniosków oddziałów występujących o zmianę limitu. W ten sposób zakłada się, że w oddziałach nie występujących o zmianę limitu, stany planowe nie ulegają zmianie. Tyle mówi wymienione wyżej zarządzenie Prezesa NBP. Niektóre oddziały wojewódzkie poszły dalej. Mając na celu uaktualnienie stanów zapasów wydały podległym sobie oddziałom operacyjnym polecenie uaktualnienia zapasów we wszystkich grupach przedsiębiorstw wymienionych w odpowiednich pozycjach wzoru D-4.

Jak wiadomo zapasy „inne kredytowane“ i „niekredytowane“ będące podstawą zaplanowania oddziałowego limitu kredytu na nadzwyczajne potrzeby ustalane są w toku akcji sporządzania kwartalnego planu kredytowego. O ile sporządzenie w tym czasie wniosku o przyznanie limitu kredytu na nadzwyczajne potrzeby nie nastręcza specjalnych trudności, o tyle uaktualnienie zapasów w ciągu kwartału w wypadku wystąpienia jednego przedsiębiorstwa z wnioskiem o zmianę limitu kredytu w przypadku wyczerpania rezerwy kredytu oddziału wojewódzkiego jest wielce utrudnione, a uzyskanie rezultatów w stosunku do nakładu pracy nikłe. Bowiem przeprowadzenie w pewnym dniu bliżej nieokreślonym (w miarę wpływu wniosków o zmianę limitu) uaktualnienie stanów zapasów wymaga zebrania materiału nieraz od poważnej ilości kontrolowanych przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwa w tym czasie mogą nie dysponować potrzebnym materiałem do ustalenia bardziej realnego stanu zapasów na ultimo kwartału. Zebranie materiału utrudnia fakt, że właściwe przedsiębiorstwa nie są zobowiązane poza przypadkami ustalonymi przepisami Banku, dostarczać specjalnych materiałów. Stąd też oddziały operacyjne chcąc się wywiązać z zadania względem oddziałów wojewódzkich opierają się często

na własnych obserwacjach względnie na innych materiałach bankowych — trudno mówić w tym przypadku o realnym ustaleniu zapasów. Zwrócić należy uwagę że sporządzenie przez oddział operacyjny wniosku o zmianę limitu kredytu na nadzwyczajne potrzeby wg tego sposobu wymaga dłuższego czasu na opracowanie wniosku, i może być niejednokrotnie przyczyną niedokredytowania przedsiębiorstw, czego należy bezwzględnie unikać.

Tok załatwiania spraw musi tak być pomyślany by nie powodował nieprawidłowości w działalności przedsiębiorstw i nie absorbował zbyt dużo czasu referentom kredytowym, odrywając ich od zasadniczych czynności, jak kontrola zabezpieczenia kredytów, oddziały winny stosować się ściśle do przepisów wymienionego zarządzenia Prezesa NBP co do sposobu przeprowadzania zmian limitów kredytu na nadzwyczajne potrzeby.

Księgowanie na kartach zobowiązań inkasowych przy kredycie normatywnym na obrót

W związku z wprowadzeniem kredytu normatywnego na obrót nałożony został zarządzeniem Prezesa Nr 101/53 — na komórki rozliczeń obowiązek podawania komórkom kredytowym w dniach 1, 6, 11, 16, 21 i 26 każdego miesiąca sum żądań zapłaty oznaczonych numerem konta bilansowego 201 i księgowanych jako powiększenie stanów w kartach zobowiązań inkasowych (ze znakiem + na F-4704 lub po stronie przychodu (Wn) na F-4315) każdego płatnika za ubiegłe pełne okresy pięciodniowe tj.: 1—5, 6—10, 11—15, 16—20, 21—25, 26 — ultimo miesiąca.

O ile zestawianie powyższych danych w oddziałach, przeprowadzających księgowanie w ramach kont pozabilansowych 003 i 005 przy użyciu maszyn — na F-4315 — nie przedstawia większych trudności, o tyle wyławianie poszczególnych pozycji oznaczonych znakiem + z F-4704 w oddziałach księgujących ręcznie — jest nie tylko dość kłopotliwe lecz i pracochłonne.

Trudnościom tym stara się zapobiec ob. Jan Głowacki, pracownik oddziału w Siemianowicach, który w swym projekcie usprawnieniowym (Nr rej. GKP UA 439/53) zaproponował księgowanie na kartach zobowiązań inkasowych (F-4704 — księgowość ręczna) w układzie wierszowym, zamiast jak dotychczas w układzie „drabinkowym“ i ujmowanie tych zapisów w zamknięte okresy pięciodniowe. Ten sposób ujmowania zapisów na F-4704 może być stosowany nawet bez specjalnej zmiany dotychczasowego układu graficznego formularza F-4704, którego zmiana — z uwagi na znaczne jego zapasy — nie jest na razie przewidziana.

Celem dostosowania formularza F-4704 do potrzeb omówionych powyżej, wystarczy odpowiednio zmienić tytuły poszczególnych jego kolumn.

Zaprojektowany przez ob. Głowackiego sposób księgowania na kartach zobowiązań inkasowych dotyczących żądań zapłaty oznaczonych numerem konta bil. 201 — w odniesieniu do księgowości ręcznej — wymaga pozornie może większego nakładu pracy od dotychczasowego sposobu drabinkowego, lecz dodatkowo, niewielki nakład pracy niewątpliwie się opłaci, ułatwiając i usprawniając w dużym stopniu pracę w komórkach rozliczeń.

Zdaniem autora księgowanie ręczne w układzie wierszowym, podobnie jak to ma miejsce w księgowości maszynowej — oraz ujmowanie zapisów w zamknięte okresy pięciodniowe da m.i. następujące korzyści:

1. eliminuje konieczność sporządzania taśm maszynowych i tym samym ogromnie ułatwia komórkom rozliczeń podawanie komórkom kredytowym danych przewidzianych ZP 101/53,

2. umożliwia komórkom rozliczeń sprawdzanie co pięć dni zgodności stanów wyprowadzanych na poszczególnych kartach zobowiązań.

Zaprojektowany przez ob. Jana Głowackiego sposób prowadzenia kart zobowiązań inkasowych dla przedsiębiorstw objętych kredytem normatywnym na obrót towarowy przedstawia się następująco:

Data	Przychód		Rozchód		Stan	
	szt.	zł	szt.	zł	szt.	zł
1.8.53	z przeniesienia				150	201.520
1.8.53	20	45.302	41	115.300	129	131.522
2.8.53	25	87.110	32	147.215	122	71.417
3.8.53	28	95.808	33	67.105	117	100.120
4.8.53	15	302.005	18	99.525	114	302.600
5.8.53	41	115.707	26	88.178	129	331.129
R.	129	645.932	150	517.323	129	330.129
6.8.53	20	52.308	19	65.850	130	316.587
7.8.53	10	84.202	35	79.505	105	321.284
8.8.53	15	40.000	20	50.000	100	311.284
9.8.53	20	50.000	25	48.000	95	313.284
10.8.53	35	69.000	42	16.000	88	366.284
R.	100	295.510	141	259.355	88	366.284
i t. d.						
R.	88	245.520	79	305.145	97	306.659
R.	120	345.208	80	216.505	137	435.362
R.	150	402.610	90	205.008	197	632.964
R.	170	457.800	45	115.200	322	975.564
Ogółem za Sierpień	757	2.392.580	585	1.618.536	322	975.564

Wyciągi z pism Departamentu Operacyjno-Rachunkowego

Rozliczenia spółdzielni

Komunikujemy, że jeśli spółdzielnia dostarcza towary w ramach sprzedaży hurtowej — jako organizacja spółdzielcza — jej rozliczenia z jednostkami gospodarki społeczno-gospodarczej, w tym również z jednostkami wojskowymi, winny być dokonywane zgodnie z zasadami uchwały nr 877 Prezydium Rządu w trybie rozliczeń inkasowych.

W świetle wymienionych zasad, spółdzielnia działająca w charakterze organizacji spółdzielczej, obowiązana jest wystawiać faktury w ciągu trzech dni roboczych od daty wykonania zamówienia i składać do inkasa przy żądaniach zapłaty najpóźniej następnego dnia roboczego po upływie terminu przewidzianego dla wystawiania faktur.

Od żądań zapłaty nie zapłaconych w terminie — z powodu braku środków na rachunku płatnika — bank pobiera od płatnika na rzecz dostawcy kary za zwłokę.

Dotychczasowy tryb rozliczania się spółdzielni raz na miesiąc jest sprzeczny z uchwałą nr 877 Prezydium Rządu, której przepisy obowiązują zarówno dostawcę jak i płatnika, i które winny być również przestrzegane przez oddział.

Odmowy akceptu składane przez płatników winny być zgodne z § 4 uchwały nr 877. Wszelkie inne zastrzeżenia nie wymienione w tym paragrafie nie stanowią podstawy do odmowy akceptu i mogą być przedmiotem dochodzenia na drodze postępowania arbitrażowego.

TB/2/1449 z dnia 25 kwietnia 1953 r.

Kary za zwłokę

Komunikujemy, że w przypadku przeterminowania bezakceptowego żądania zapłaty, wystawionego na kwotę poniżej zł 500.—, winien oddział przy obliczaniu kar za zwłokę zaokrąglić kwotę wymienionego żądania zapłaty do zł 1000.— Sumę kar wynikającą z obliczenia poniżej zł 10.— zaokrągla się zgodnie z § 45 IS. IV/D do zł 10.—

TB/2/1449 z dnia 7 maja 1953 r.

Odmowa akceptu

Komunikujemy, że nie widzimy konieczności uzupełnienia przepisów uchwały nr 877 odnośnie składania odmowy akceptu w przypadku nie otrzymania przez zamawiającego w określonym terminie towarów o charakterze sezonowym. Uważamy natomiast, że przypadki składania odmowy akceptu, przewidziane § 4 uchwały nr 877 stanowiły dostateczną podstawę do złożenia odmowy akceptu jeżeli, np. dostawca dostarczył choinki po upływie określonego terminu lub po świętach.

Przepisem stanowiącym podstawę do złożenia — w powyższym przypadku — całkowitej odmowy akceptu jest § 4 ust. 2 pkt. a uchwały nr 877, który mówi, że całkowita odmowa akceptu następuje m. in. w przypadkach określonych szczegółowymi przepisami umowy między dostawcą a odbiorcą, przewidującymi odmowę akceptu.

Gdyby w świetle powyższego płatnik określił w umowie z dostawcą warunki dostawy, w szczególności termin dostawy choinek i przewidział równocześnie ewentualną odmowę akceptu za niedotrzymanie tegoż terminu, wówczas fakt powołania się płatnika na odpowiedni przepis umowy z dostawcą byłby podstawą do złożenia całkowitej odmowy akceptu i honorowania jej przez bank płatnika.

Z pisma oddziału nie wynika, czy poruszone przez nas warunki dostawy choinek były określone w umowie między zainteresowanymi stronami i czy przewidywały odmowę akceptu.

TB/2/1449 z dnia 9 maja 1953 r.

Pokrywanie tytułów wykonawczych

Wyjaśniamy, że zgodnie z § 40 IS. IV/D banki przyjmują tytuły wykonawcze (sądowe, arbitrażowe, egzekucyjne) do inkasa w trybie przewidzianym dla bezakceptowych rozliczeń inkasowych.

Bezakceptowe żądania zapłaty, oparte na załączonych do nich tytułach egzekucyjnych, winny być w zasadzie składane w banku w ciągu 30 dni kalendarzowych od daty wydania tytułu egzekucyjnego. Z uwagi na szczególny charakter tytułów wykonawczych, w tym również tytułów egzekucyjnych, oddziały zostały upoważnione generalnie

ZP 19/53 do przyjmowania żądań zapłaty również po upływie 30 dni kalendarzowych, najpóźniej jednak przed upływem jednego roku od daty tytułu egzekucyjnego.

Powyższe zasady odnoszą się do jednostek na rozrachunku gospodarczym jak również jednostek budżetowych.

TB/2/1440 z dnia 20 maja 1953 r.

Częściowa odmowa akceptu

Oddział nie uwzględnia uzasadnionej częściowej odmowy akceptu dotyczącej usług i robót twierdząc, że częściowa odmowa akceptu dotyczy wyłącznie dostaw towarowych.

W związku z powyższym wyjaśniamy, iż przypadki częściowej odmowy akceptu, wymienione w § 4 ust. 3 pkt. a-g uchwały nr 877 Prezydium Rządu odnoszą się zarówno do dostaw towarowych jak również do usług i robót, gdyż z samego tytułu uchwały nr 877 wynika, że jej przedmiotem są zasady rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między jednostkami gospodarki społeczno-gospodarczej.

W świetle powyższego częściowa odmowa akceptu, złożona przez płatnika, np. gdy wykonawca usług lub robót nie stosował cen, narzutów i obciążeń ustalonych umową, cennikiem lub w inny sposób prawny — jest uzasadniona i winna być przez bank płatnika uwzględniona.

Jednocześnie zaznaczamy, że wszelkie wątpliwości powstałe na tle stosowania przepisów uchwały nr 877 Prezydium Rządu i IS. IV/D, oddziały winny najpierw wyjaśniać z oddziałem wojewódzkim lub Departamentem Operacyjno-Rachunkowym, a następnie dopiero prawidłowo stosować.

TB/2/1449 z dnia 20 maja 1953 r.

Oznaczanie żądań zapłaty klasyfikacją budżetową

Wyjaśniamy, że zgodnie z § 8 pkt. c uchwały nr 877 Prezydium Rządu, żądania zapłaty wystawione na jednostki budżetowe winny być oznaczane pełną klasyfikacją budżetową.

W świetle powyższego żądania zapłaty, wystawiane przez ZUS z tytułu różnic zasiłków na jednostki budżetowe również winny być oznaczane klasyfikacją budżetową.

W przypadku braku klasyfikacji budżetowej wymienione żądania zapłaty należy zwracać ZUS celem uzupełnienia.

TB/2/1449 z dnia 30 maja 1953 r.

Wystawianie faktur i żądań zapłaty

Wyjaśniamy, że wystawianie faktur i żądań zapłaty bez pokrycia towarowego, t.j. przed wykonaniem zamówienia oraz składanie ich do inkasa jest niedopuszczalne.

Żądanie zapłaty, które zostało wystawione i złożone w banku przed wykonaniem zamówienia, winno być przez bank dostawcy zwrócone.

Jednocześnie nadmieniamy, że dostawca nie może powoływać się na „system mrągowski”, lecz obowiązany jest do przestrzegania zasad rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między jednostkami gospodarki społeczno-gospodarczej, ustalonych uchwałą nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12 grudnia 1951 r.

TB/2/1449 z dnia 12 czerwca 1953 r.

Regulacja opłat telefonicznych

Komunikujemy, że wprowadzone zarządzeniem Ministra Poczty i Telegrafów z dnia 12.6.1951 r. (Dz. P. i T. Nr 12) sankcje polegające na wyłączeniu płatnikom zalegającym z uregulowaniem należności z tytułu usług telekomunikacyjnych sieci telefonicznych — uważamy za słuszne, z uwagi na ich mobilizujący charakter oraz wzmocnienie dyscypliny rozliczeń. Pokrywanie natomiast należności z tytułu usług telekomunikacyjnych w kolejności przewidzianej dla plac, tj., w pierwszej kolejności, celem uniknięcia powyższych sankcji wpływałoby demobilizująco na płatników i podważałoby cały system rozliczeń i jego dyscyplinę z uwagi na ściśle powiązanie stosunków między jednostkami gospodarki społeczno-gospodarczej. Jednocześnie wyjaśniamy, że § 95 regulaminu telefonicznego (zał. do w/w zarządzenia) określa, że przy wyłączeniu z sieci centrali abonentowych o kilku liniach głównych należy pozostawić czynną jedną linię. Identyczne stanowisko zajmujemy odnośnie pokrywania należności za gaz i elektryczność.

TB/2/1449 z dnia 17 czerwca 1953 r.

Pokrywanie zadań zapłaty

Komunikujemy, że obciążenie rachunku płatnika następuje na podstawie III egz. żądania zapłaty (IS X/A Cz. B § 8 p. 38), który jest dowodem obciążenia danego rachunku. Dowód ten jest parafowany przez pracownika księgowości analitycznej.

II egz. żądania zapłaty stanowi podstawę do księgowania w księgowości syntetycznej i parafowany jest przez pracownika księgowości syntetycznej. Jednocześnie wyjaśniamy, iż żądania zapłaty składane przez jednostki niesamodzielne winny być sprawdzane, zgodnie z §§ 17 i 25 IS. IV/D przez bank właściwy dla jednostek niesamodzielnych.

W przypadku przyjęcia przez bank jednostki niesamodzielnej żądania zapłaty, które nie odpowiadało warunkom § 17 IS. IV/D, bank właściwy dla nadrzędnej jednostki samodzielnej winien zbadać, czy występujące w żądaniu zapłaty uchybienia będą mogły być poprawione przez bank płatnika. Jeżeli uchybienia te będą mogły być poprawione, wówczas I egz. żądania zapłaty należy przechowywać w portfelu A.

W innym natomiast przypadku należy zwrócić się do banku płatnika o zwrot posiadanych egzemplarzy danego żądania zapłaty, które łącznie z I egz. bank nadrzędnej jednostki samodzielnej winien przesłać bankowi jednostki niesamodzielnej celem uzupełnienia przez jednostkę niesamodzielną.

TB/2/1449 z dnia 11 lipca 1953 r.

Usługi komunalne

Wyjaśniamy, że rozliczenia za usługi dokonywane przez Zakłady Przedsiębiorstwa Obsługi Ruchu Zagranicznego „Orbis” nie mogą być dokonywane w trybie bezakceptowych rozliczeń inkasowych, ponieważ usługi wymienionego przedsiębiorstwa nie posiadają w świetle pisma okólnego nr 178 Ministerstwa Gospodarki Komunalnej z dnia 22 grudnia 1952 r. charakteru usług komunalnych.

Przez usługi komunalne, o których mowa w § 11 ust. 1 uchwały nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12 grudnia 1951 r. należy rozumieć, zgodnie z powołanym pismem okólnym Ministerstwa Gospodarki Komunalnej, usługi komunalnych przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym i komunalnych przedsiębiorstw budżetowych, zaspakajające bezpośrednio potrzeby ludności w zakresie zadań resortu gospodarki komunalnej.

TB/2/1442 z dnia 7 sierpnia 1953 r.

Odmowa akceptu z powodu braku adnotacji w fakturze o zatwierdzonej cenie

Wyjaśniamy, że § 4 uchwały nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12 grudnia 1951 r. nie przewiduje całkowitej odmowy akceptu z powodu braku adnotacji w fakturze o zatwierdzonej cenie.

W tych przypadkach płatnicy winni składać odmowy akceptu z powodu braku adnotacji w fakturze o zatwierdzonej cenie w oparciu o § 4 ust. 2 lit. a uchwały nr 877, jeżeli tego

rodzaju odmowę akceptu przewiduje umowa między dostawcą i płatnikiem.

W związku z powyższym oddziały jako banki płatnika przyjmują do wiadomości całkowite odmowy akceptu z powodu braku adnotacji w fakturze o zatwierdzonej cenie, jeżeli zgodnie z § 4 ust. 2 lit. a uchwały nr 877 umowa między dostawcą a płatnikiem przewiduje wymienioną odmowę akceptu.

TB/2/1449 z dnia 8 sierpnia 1953 r.

Interpretacja § 6 uchwały nr 877 Prezydium Rządu

Komunikujemy, że w kolejności § 6 lit. b pkt. 1 uchwały nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12 grudnia 1951 r. regulowane są tylko podatki oraz rozliczenia z budżetem Państwa (uchwała nr 244 Rady Ministrów z dnia 4.4.53 r. Mon. Pol. Nr A-36/53 poz. 451).

Tego rodzaju płatności jak, np. składki ubezpieczeniowe na rzecz PZU nie są dla przedsiębiorstw wpłatami do budżetu i nie mogą być w przypadku zastosowania kolejności przewidzianej § 6 uchwały nr 877 regulowane w kolejności pkt b a tym bardziej nie mogą być zrównane z funduszem plac. Składki ubezpieczeniowe na rzecz PZU — winny być regulowane w kolejności pkt. f uchwały nr 877 Prezydium Rządu.

W związku z powyższym wyjaśniamy dodatkowo, że przy zrównaniu niektórych płatności z placami — stosuje się tego rodzaju kryteria, ażeby przywilej zrównania z placami rozciągnąć wyłącznie na te grupy wydatków, które są regulowane gotówką na rzecz pracowników lub których uregulowanie w dalszej kolejności mogłoby spowodować istotne i poważne zahamowanie działalności gospodarczej przedsiębiorstwa. Składki ubezpieczeniowe na rzecz PZU nie odpowiadają żadnemu z powyższych kryteriów, przy czym w myśl obowiązującego systemu ubezpieczeń rzeczowych wypłata odszkodowania nie jest uzależniona od uregulowania składek.

TB/2/1449 z dnia 14 sierpnia 1953 r.

Odmowa akceptu

Wyjaśniamy, że odmowa akceptu winna być doręczona bankowi płatnika w formie pisma w dwóch egzemplarzach (oryginał + kopia).

Po przyjęciu i zatwierdzeniu złożonej odmowy akceptu, bank płatnika przesyła oryginał do banku dostawcy. Potwierdzoną natomiast przez bank kopię odmowy akceptu płatnik obowiązany jest — w myśl § 4 pkt 5 uchwały nr 877 — przesyłać bezzwłocznie dostawcy.

Jednocześnie nadmieniamy, iż w rozliczeniach zamiejscowych żądania zapłaty, co do których została złożona odmowa akceptu, są zwracane przez bank płatnika dopiero po upływie 30 dni od daty przyjęcia odmowy akceptu. Przepis ten ma na celu umożliwienie dostawcy, po utrzymaniu od płatnika odmowy akceptu, wyjaśnienia spornych spraw z odbiorcą i ewentualnie otrzymanie należności wraz z przypadającymi karami za zwłokę.

TB/2/1449 z dnia 31 sierpnia 1953 r.

Wyciągi z pism Wydziału Planowania Kredytowego

KLASYFIKACJA PRZEDSIĘBIORSTW

Wyjaśniamy, że w wymienionych niżej punktach wzorów D4 i D13 (Wniosek o przyznanie limitu kredytu na nadzwyczajne potrzeby. Wykonanie planu kredytu na nadzwyczajne potrzeby) należy wykazywać przedsiębiorstwa podległe resortom:

- pkt. 1. Ministerstwo Górnictwa.
- pkt. 2. Ministerstwo Przemysłu Maszynowego, Ministerstwo Przemysłu Hutniczego, Ministerstwo Energetyki.
- pkt. 3. Ministerstwo Przemysłu Chemicznego.
- pkt. 4. Ministerstwo Przemysłu Lekkiego, Ministerstwo Przemysłu Drzewnego i Papierniczego, Ministerstwo Materiałów Budowlanych.
- pkt. 5. Ministerstwo Przemysłu Rolnego i Spożywczego, Ministerstwo Przemysłu Mięsnego i Mleczarskiego, Ministerstwo Skupu.
- pkt. 6. Ministerstwo Przemysłu Drobego i Rzemiosła.
- pkt. 7. Wszystkie inne resorty.

Sprawozdanie z wykonania kredytu na nadzwyczajne potrzeby

Wyjaśniamy się co następuje:

1) w sprawozdaniach z wykonania planu kredytu na nadzwyczajne potrzeby (wzór D 13) w rubryce 3 i 4 należy zamieszczać stany pierwotnego planu.

2) w przypadku przeniesienia przedsiębiorstwa pod kontrolą innego oddziału, oddziały winny przekazane względnie przejęte kredyty wykazywać w osobnej pozycji obrotów 21c i omówić w części opisowej

Operowanie limitem kredytu na nadzwyczajne potrzeby przed otrzymaniem limitu ostatecznego na dany kwartał

Wyjaśniamy się, że do czasu otrzymania limitu ostatecznego na dany kwartał z Departamentu Planowania — oddział wojewódzki może udzielać limitów przejściowych.

Kredyt na nadzwyczajne potrzeby na III kw.

Oddziały winny dokładnie zanalizować potrzeby kredytowanych przedsiębiorstw w celu ewentualnego — o ile możliwości wczesnego — zwolnienia limitów oraz ograniczenia wystąpień o podwyższenie limitów tylko do wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych przypadków.

Wnioski oddziałów wojewódzkich o zmianę limitów będą rozpatrywane wyłącznie w trybie określonym w Zarządzeniu

Prezesa N.B.P. Z 20 pkt. 11 tj. na podstawie wniosków na wzorze D4.

Wykorzystanie rezerwy kredytowej

Z refundacją podwyżek limitów branżowych dokonanych w ciężar rezerwy kredytowej należy występować tylko w wypadku dalszego zapotrzebowania rezerwy.

Rozpowszechniamy racjonalne metody i narzędzia pracy

Wzór protokółów kontroli zabezpieczenia i regulacji kredytu na limitowane książeczki czekowe

W związku z przepisami I. St. Dz. VI cz. B § w sprawie kredytu na limitowane książeczki czekowe — z kilku oddziałów operacyjnych różnych województw wpłynęły do Głównej Komisji Projektów Usprawnienia Administracji przy Centrali NBP wnioski, zawierające projekty wprowadzenia protokółów kontroli zabezpieczenia i regulacji wspomnianego kredytu, jako dokumentu, pozostającego w aktach przedsiębiorstwa w oddziale i umożliwiającego sprawdzanie prawidłowości obliczeń, będących podstawą dokonania regulacji.

Projekty te zgłosili:

Ob. Grzyska Krystyna prac. O/Warszawa-Mokotów

Ob. Knast Marian prac. III O/M w Poznaniu

Ob. Brandwein Klaus prac. O/ w Ostródzie

Ob. Tarasiewicz Anna prac. O/ w Bytomiu

Ob. Świerzyński Tadeusz prac. III O/M w Łodzi

Ob. Kozłowski Stefan prac. O/ w Kole

Wydział Instrukcji Departamentu Planowania rozesał w powyższej sprawie ankietę do oddziałów wojewódzkich, w wyniku której nie uznano za możliwe wprowadzenie proponowanych protokółów w formie obligatoryjnej do generalnego zastosowania — natomiast uznano za celowe podanie jednolitego wzoru wspomnianego protokołu do stosowania fakultatywnego.

W oddziałach o należyтым poziomie kwalifikacji zawodowych referentów kredytowych — sporządzanie wspomnianych protokółów byłoby zbędnym obciążeniem — natomiast w oddziałach słabszych metoda ta może w dużym stopniu usprawnić pracę referentów, przypominając im o terminach regulacji, a przez pozostawienie śladu ich pracy w postaci dokumentu — ułatwiłaby jednocześnie kierownictwu oddziału kontrolę terminowości i prawidłowości regulacji wspomnianego kredytu

Biorąc pod uwagę przytoczone okoliczności — podaje się poniżej do ewentualnego wykorzystania — wzór arkusza protokółów kontroli i zabezpieczenia kredytu na limitowane książeczki czekowe, opracowany na podstawie projektów, zgłoszonych przez wymienionych wyżej projektodawców.

PROTOKOŁY

kontroli zabezpieczenia i regulacji kredytu na limitowane książeczki czekowe (k-to bil. 222)

przedsiębiorstwa

Lp.	T r e ś ć	Miesiąc			Miesiąc			Miesiąc		
		I dekada dn.	II dekada dn.	III dekada dn.	I dekada dn.	II dekada dn.	III dekada dn.	I dekada dn.	II dekada dn.	III dekada dn.
1	Stan zadłużenia z tytułu kredytu na limitowane książeczki czek.	24000								
2	Stan r-ku limitowanych książeczek czekowych — konto bil. 145	13345								
3	Nadwyżka zadłużenia ponad zabezpieczenie (1—2) do spłaty w ciężar r-ku rozliczeniowego	10655								
4	Kredyt spłacono w kwocie	10655								
5	Sporządził (data i podpis)									
6	Sprawdził (data i podpis)									

Arkusz pomocniczy do obliczania wysokości rezerwy na wydatki zrównane z funduszem płac (ZP 64/53)

Do Głównej Komisji PUA przy Centrali NBP zgłoszono szereg propozycji dotyczących wprowadzenia arkusza pomocniczego przy obliczaniu wysokości rezerwy na wydatki zrównane z funduszem płac. Arkusz ten, pozostający w oddziale przez dłuższy okres czasu w aktach jednostki kontrolowanej — stanowiłby dokument, uzasadniający wysokość przyznanej przedsiębiorstwu rezerwy.

Propozycje wprowadzenia wspomnianego arkusza zgłosili:

Ob. Trompeteur Kazimierz — I O/M w Poznaniu

Ob. Sauer Zbigniew — II O/M w Koszalinie

Ob. Zarzyka Stanisław — II O/M w Bydgoszczy

Ob. Górkowa Łucja — O/ w Bytomiu

Ob. Kozłowski Stefan — O/ w Kole

Ob. Nowak Paweł — O/ w Rybniku

Posługiwanie się wspomnianym arkuszem może stanowić w oddziałach usprawnienie organizacyjne w zakresie wykonywania przepisów ZP 64/53. W związku z tym podaje się — w celu fakultatywnego wykorzystania — wzór arkusza pomocniczego do obliczania wysokości rezerwy na wydatki zrównane z funduszem płac, opracowany na podstawie wspomnianych wniosków usprawnieniowych.

Przedsiębiorstwo

Przysługujący % od sprzedaży 5%

(kwoty w tys. zł. z jedną setną po przecinku)

T r e ś ć	od 21.7 do 20.8.											
	data	kwota	data	kwota	data	kwota	data	kwota	data	kwota	data	kwota
1) Sprzedaż wg sprawozdawczości terminowej na ultimo m-ca sprawozdawczego	30.6	20.420,1										
2) Sprzedaż wg sprawozdawczości terminowej na ultimo m-ca poprzedniego	31.5	15.320										
3) Sprzedaż w m-cu sprawozdawczym (1--2)	x	5.100,1										
4) + Stan należności fakturowych na ultimo poprzedniego miesiąca wg C-15	31.5	1.300										
5) — Stan należności fakturowych na ultimo miesiąca sprawozdawczego wg C-15	30.6	2.400										
6) Wpływy ze sprzedaży (3+4—5)	x	4.400,1										
7) Przeciętny dzienny wpływ ze sprzedaży (poz. 6 i 25)	x	160										
8) Wysokość ustalonej rezerwy (poz. 7×5 (%): 100) w zaokrągł.		8										
9) Uwagi dotyczące ewentualnego zmniejszenia rezerwy, ustalonej w p. 8												
10) Data i podpis referenta oraz sprawdzającego												
11) Przyjął do wykonania dysponent (data i podpis)												

Oszczędna gospodarka formularzami

Zarządzenie Nr 98 z 1952 r. (Dz. I/B) podało wskazówki, w jaki sposób należy badać zużycie formularzy Banku przez klientów. Zdawałoby się, że przestrzeganie tych wskazówek winno być wystarczającym środkiem, aby klienci używali formularzy w sposób oszczędny i właściwy. Jednakże niektóre oddziały stwierdzają, że niejednokrotnie klienci — zwłaszcza punkty detalicznej sprzedaży — wydawane im według zapotrzebowania formularze dowodów wpłaty dla odprowadzania utargów do kas wieczorowych i skarbców nocnych zużywają w nadmiernych ilościach, nieuzasadnionych ilością wpłat. Przyczyną tego jest używanie formularzy na sporządzanie dla własnych potrzeb dodatkowych kopii, niszczenie formularzy przez mało wykwalifikowany personel, robienia na formularzach Banku różnych zapisków i notatek lub itp.

Ob. Bolesław Fall, pracownik oddziału w Zgorzelcu, zaproponował w związku z powyższym w projekcie usprawnieniowym nr rej. 399/53, aby formularze dowodów wpłaty wydawać klientom po jednym komplecie przy każdym odprowadzaniu utargu łącznie z woreczkiem z dnia poprzedniego lub — w przypadkach wpłat do skarbców nocnych — łącznie ze zwracanym następnego dnia portfelem. Proponuje przy tym bądź wręczanie formularzy bezpośrednio osobie odbierającej woreczek lub portfel, bądź też wkładanie tych formularzy do wydawanych woreczków i portfeli.

Główna Komisja PUA uznała projekt ob. Falla za nie nadający się w zasadzie do generalnego wprowadzenia, gdyż codzienne dołączanie dowodów wpłaty do woreczków i portfeli przyczyniać będzie dodatkowej pracy, postanowiła jednak ogłosić go w celu ewentualnego stosowania w zależności od lokalnych warunków. Sposób ten może być również stosowany dydaktycznie wobec niektórych klientów w okresie przejściowym.

Wpłaty uposażeń pracownikom Banku

Ob. Jan Czarnski z Oddziału Wojewódzkiego w Bydgoszczy zwraca uwagę że wypłata uposażeń i zasiłków rodzinnych przy większej ilości pracowników w danym oddziale, absorbuje całkowicie w dniu wypłaty kilku pracowników wypłacających, a wszystkim pracownikom zajmuje dużo czasu, odrywając ich od normalnych zajęć. Ob. Czarnski bierze przy tym pod uwagę wyszukiwanie poszczególnych nazwisk na listach płacy i różnego rodzaju listach potrąceń, sprawdzanie przez pracowników słuszności potrąceń i prawidłowego obliczania, co w rezultacie powoduje tworzenie się kolejek przed miejscem wypłaty lub kilkakrotne odrywanie się w ciągu dnia pracowników od swojej pracy, dopóki nie uchwycą momentu większego luzu przy miejscu wypłaty.

W celu zapobieżenia temu proponuje sposób zresztą znany i stosowany prawie ogólnie w przemyśle, dość często zaś w oddziałach i jednostkach organizacyjnych Centrali Banku, jak wynika jednak ze spostrzeżeń ob. Czarnskiego niedostatecznie jeszcze upowszechniony.

Sposób ten polega na przygotowaniu wypłaty dla każdego pracownika w specjalnych kopertach z wypisanymi nazwiskami pracowników. Ob. Czarnski proponuje przy tym specjalny nadruk na tych kopertach i dołączanie do nich formularza według jego projektu, na którym podana byłaby wysokość uposażenia brutto, zasiłek rodzinny i wyszczególnione wszystkie potrącenia.

Główna Komisja PUA nie mogła pow. projektu zakwalifikować do realizacji w formie przepisu obowiązującego wszystkie jednostki Banku, gdyż w mniejszych jednostkach system kopertowania wypłat byłby raczej niepraktyczny. Podajemy go jednak do wiadomości w celu ewentualnego wykorzystania w oddziałach, w których wypłaty uposażeń powodują trudności i przeszkody w pracy. Do kopertowania wypłat mogą być używane koperty większego formatu z możliwie mocnego papieru z wypisanymi na stałe na maszynie lub nawet ręcznie nazwiskami pracowników. Należy zaznaczyć jednak, że zestawianie, potrącanie i przekazywanie innych potrąceń, aniżeli wymienione w art. 22 ustawy

o uposażeniu pracowników państwowych (Dz. URP Nr 7/49 poz. 39) nie należy do obowiązków oddziału. Potrąceniami takimi jak składki na związek zawodowy, na PCK, prenumeraty itp. winni się zająć mężowie zaufania i delegaci odpowiednich organizacji, ewentualnie według jednej wspólnej listy.

Zestawienie zobowiązań inkasowych

Miesięczne i kwartalne zestawienie i uzgadnianie stanu przeterminowanych żądań zapłaty, znajdujących się w kartotece Nr 2, przyczynia komórkom rozliczeń — zwłaszcza w większych oddziałach i gdzie zachodzą częściej przypadki braku środków na rachunkach rozliczeniowych płatników — dużo pracy. Z uwagi na to, że terminy tych zestawień przypadają na czas największego nasilenia pracy niejednokrotnie powstaje konieczność przedłużenia pracy, a w konsekwencji wydatki na godziny nadliczbowe. Zagadnienie to nie mogło ująć uwadze coraz liczniejszym w banku projektodawcom usprawnieniowym. Toteż Główna Komisja PUA otrzymała prawie jednocześnie dwa projekty proponujące podobne rozwiązania: ob. Heleny Mikołajewskiej pracowniczki Oddziału w Zabrze (Nr rej. GKPM A z 284/53) i ob. Anny Ziolkowskiej pracowniczki oddziału w Toruniu, (Nr rej. GKPUA 365/53), pracowniczki oddziału w Zabrzu (Nr rej. GKPUA 284/53). Obie projektodawczynie proponowały zestawienie żądań zapłaty, znajdujących się w kartotece Nr 2, partiami w ciągu całego miesiąca, obejmując poszczególne paczki zestawionych żądań odnośną taśmą maszynową. Zestawienie ogólne i uzgodnienie stanu na koniec miesiąca wymaga tylko dodania sum wszystkich paczek i przez to skraca znacznie czas pracy. Różnica między powyższymi projektami polega jedynie na tym, że jedna z autorek proponuje formowanie paczek w okresach tygodniowych, druga zaś w każdej wolniejszej od innych czynności chwili, partiami po 30 do 50 sztuk. Wprawdzie Główna Komisja PUA nie mogła tych projektów zakwalifikować do ogólnego zastosowania i wprowadzenia w życie drogą zarządzenia — podaje jednak do wiadomości proponowane rozwiązanie jako racjonalne i mogące w zależności od lokalnych warunków przynieść duże usprawnienie pracy i znaczną oszczędność roboczo-godzin.

Należy jednak podkreślić, że system ten wymaga dużej dokładności i skrupulatności. W miarę bowiem pojawiania się wolnych środków na rachunku płatnika i wykupu żądań zapłaty, objętych zestawioną już paczką, należy pamiętać o zmianie sumy odnośnego zestawienia. Przeoczenie tej konieczności, możliwe w komórkach rozliczeń o niedostatecznie wyszkolonym i zdyscyplinowanym zespole pracowników, spowodowałoby niezgodność zestawień miesięcznych i przyczyniałoby dużo pracy na uzgadnianie.

Dlatego też przedstawione usprawnienie może być zastosowane fakultatywnie w zależności od lokalnych warunków i od decyzji kierownictwa oddziału.

Przesyłanie sprawozdawczości przyspieszonej zwykłymi listami

Na podstawie projektu usprawnieniowego ob. J. Czarnskiego (Nr rej. 243/53) i za zezwoleniem Wydziału Techniki Bankowej w okręgu Oddziału Wojewódzkiego w Bydgoszczy stosuje się od 4 maja br. przysyłanie sprawozdawczości przyspieszonej z oddziałów operacyjnych do oddziału wojewódzkiego zwykłymi listami a nie drogą telegraficzną. Ob. Czarnski analizując koszty dotychczasowego sposobu przekazywania tej sprawozdawczości — telegraficznie — słusznie stwierdził, że zasadnicze koszty telegramów, zwiększa znacznie zachodząca często konieczność telefonicznego sprawdzania i wyjaśniania tekstu telegramów nadchodzących do oddziału wojewódzkiego w formie zniekształconej. Jednocześnie doszedł do przekonania, że kosztów tych można w okręgu bydgoskiego oddziału wojewódzkiego w znacznym stopniu uniknąć. Ustalił bowiem, że normalna korespondencja z oddziałów operacyjnych nadchodzi do oddziału wojewódzkiego z reguły następnego dnia, a więc w terminie umożliwiającym oddziałowi wojewódzkiemu sporządzenie zbiorczej sprawozdawczości. Projekt swój ob. Czarnski zasadniczo ograniczył do województwa bydgoskiego, w którym istnieją dobre połączenia kolejowe i sprawna obsługa pocz-

towa. Przewidując możliwość opóźnień w pewnych przypadkach i konieczność uzyskania wówczas danych sprawozdawczości przyspieszonej telefonicznie stwierdził, że przy proponowanej zmianie uzyska się znaczną oszczędność, wynoszącą w skali rocznej dziesiątki tysięcy złotych. Zastosowanie projektu ob. Czarnieckiego wykazało pozytywne wyniki w kwocie przeciętnej oszczędności zł 9.500.— miesięcznie.

Wydział Techniki Bankowej nie uznał za możliwe zrealizowania pow. projektu w formie zarządzenia obowiązującego wszystkie oddziały. Główna Komisja PUA uważa jednak, że również w innych okręgach o dogodnych połączeniach pocztowych, ten system przesyłania do oddziałów wojewódzkich sprawozdawczości przyspieszonej, może być zastosowany choćby częściowo (w stosunku do niektórych oddzia-

łów) a w skali ogólnej przyniosłoby poważne oszczędności. W związku z tym projekt ob. Czarnieckiego ogłaszamy w celu przeanalizowania przez oddziały wojewódzkie możliwości jego zastosowania.

Należy zaznaczyć że istotnym elementem projektu jest zastosowanie specjalnego formularza uwzględniającego potrzeby zarówno wydziału operacyjno-rachunkowego, jak i wydziału planowania oddziału wojewódzkiego. Podajemy wzór opracowany dla lokalnych potrzeb Oddziału Wojewódzkiego w Bydgoszczy. Formularz może być sporządzony we własnym zakresie na powielaczu, a układ jego może być w zasadzie dowolny, z warunkiem należytego zabezpieczenia tajemnicy urzędowej, obowiązującej przy sprawozdawczości przyspieszonej.

Format A-5

tempel nagłówkowy

Data

Wydział Budżetowo-Rachunkowy
Bydgoszcz

Sprawozdawczość przyspieszona
z dnia

01
02
03
04
05
06
07
08
09
010

(Miejsce złożenia)

Sporządził:

Sprawdził:

Pieczęć firmowa

(główny księgowy lub zastępca)

Na odwrocie adres

Stempel nagłówkowy data

Wydział Budżetowo-Rachunkowy
Bydgoszcz

Sprawozdawczość przyspieszona

Widelki do odkładania awizów.

Poza projektami usprawniania istotnej pracy banku w zakresie kredytowania i kontroli przedsiębiorstw, rozliczeń inkasowych, księgowości itp. do GKPUA wpływają również projekty drobnych usprawnień technicznych, które nie są związane z zagadnieniami ekonomicznymi czynności Banku i techniką bankowej pracy, mają na celu jednak ułatwienie niektórych codziennych czynności pracowników i oszczędności materiałowe. Do takich projektów należą propozycje zmniejszenia formatu formularzy, bez zmiany ich treści, projekty zmierzające do zmniejszenia kosztów rozmów telefonicznych czy przesyłek pocztowych, projekty racjonalniejszych urządzeń i przyborów biurowych, których ostatecznym celem i efektem — w przypadkach pozytywnej ich oceny i realizacji są oszczędności czasu pracy lub wydatków z budżetu Banku. Projektów tych jest stosunkowo mało, jakkolwiek w poszczególnych oddziałach lokalnie są stosowane dość liczne tego rodzaju usprawnienia.

Stempel nagłówkowy

Data

Wydział Planowania
Bydgoszcz

Sprawozdawczość przyspieszona
z dnia

A
B
C
D
E

Sporządził:

Sprawdził:

Pieczęć firmowa

(główny księgowy lub zastępca)

Ujawnianie ich i upowszechnianie winno być dokonywane głównie w drodze jak najszerszego stosowania przepisów ZP 152/52, jednakże i GKPUA każdy tego rodzaju projekt poddaje skrupulatnej ocenie i w przypadkach pozytywnej oceny kompetentnych jednostek organizacyjnych, bądź kwalifikuje projekt do realizacji w drodze zarządzenia bądź też zamieszcza jego opis w „Wiadomościach NBP” do fakultatywnego stosowania w zależności od lokalnych potrzeb oddziałów.

Tym razem zamieszczamy pomysł ob. Wł. Świętojańskiego, zastosowany przez niego w oddziale w Radomiu. Ob. Świętojański zwrócił uwagę na to, że segregatory używane do odkładania awizów ulegają szybkiemu niszczeniu, przy czym niszczą odkładane do nich i wyjmowane w razie potrzeby awizy lub stają się bezużyteczne i muszą być wymieniane na nowe.

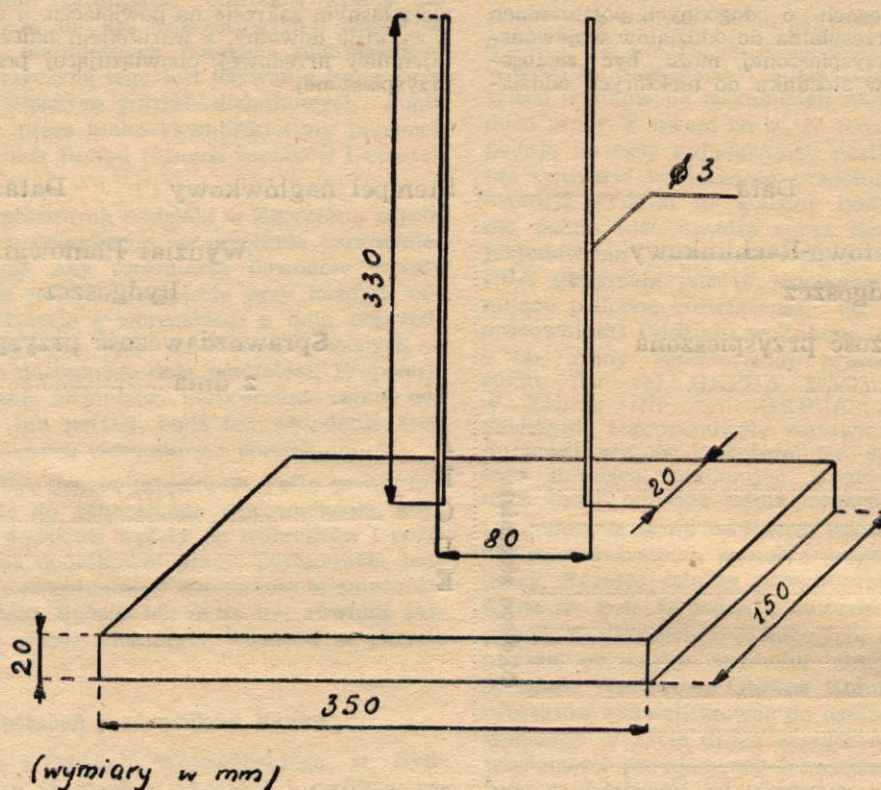
Sporządził zatem na drewnianej podstawie „widelki”, na które odkłada się codziennie awizy, po czym po miesiącu lub dwu — w zależności od ilości gwizdów są one broszurowane

i odkładane do archiwum. Awizy te na widelkach są przytrzymywane normalnym przyciskiem jak w segregatorach. W tym celu można wykorzystać przyciski ze starych, zniszczonych już segregatorów.

Do wykonania potrzebna jest deseczka grubości 2 cm i drut — najlepiej stalowy, o przekroju 3 mm. Po wbiciu drutu w deseczkę należy końce opiliować i zaokrąglić.

W nowej instrukcji służbowej o rozliczeniach międzyoddziałowych, która już wkrótce się ukaże, będą podane trzy

zasadnicze sposoby odkładania awizów (lub ich kopii) oraz zastawień awizów: 1) w dowodach dziennych, 2) według oddziałów i 3) dniami poza dowodami dziennymi (tylko awizy). Przy trzecim sposobie mogą być zastosowane widelki pomysłu Ob.Świętojańskiego. Oddziały, które wybiorą ten sposób odkładania awizów i zechcą zastosować omawiane widelki mogą je sporządzić same, lub zamówić w Wydziale Gospodarczym.

K R O N I K A

WYKAZ LEKTURY SZKOLENIOWEJ DLA PRACOWNIKÓW PIONU KREDYTÓW

Materiały, z których winni korzystać pracownicy kredytowi są poniżej podane w układzie tematyki zależnym od stopnia zaawansowania pracowników dla których są przeznaczone.

- I. Źródła (przepisy),
- II. Lektura dla pracowników kredytowych zaawansowanych,
 - a) podstawowa,
 - b) pomocnicza,
- III. Lektura dla pracowników kredytowych początkujących:
 - a) podstawowa,
 - b) pomocnicza.

Części II i III są podzielone na następujące tematy:

- A. Ekonomia polityczna, jej przedmiot, prawa ekonomiczne socjalizmu i ich charakter.
- B. Planowanie gospodarstwa narodowego.
- C. Finanse i kredyt.
- D. Analiza działalności (ekonomika przedsiębiorstwa).

I. ŹRÓDŁA:

1. Uchwała Rady Ministrów z dnia 17.IV.1950 r. w sprawie zasad organizacji finansowej i systemu finansowego przedsiębiorstw państwowych objętych budżetem centralnym. Monitor Polski A 55/1950 poz. 630.
2. Uchwała Prezydium Rządu z dnia 3.II.1951 r. w sprawie organizacji państwowego przemysłu terenowego. Monitor Polski A 13/51 poz. 181.
3. Uchwała Rady Ministrów z dnia 24.I.1951 r. w sprawie zatwierdzania wytycznych gospodarki finansowej jednostek organizacyjnych spółdzielczości. Monitor Polski A 9/51 poz. 139.
4. Uchwała Rady Ministrów Nr 927 z dnia 3.XI.1952 r. w sprawie podatku obrotowego od jednostek gospodarki społecznej. Monitor Polski A 97/52 poz. 1488.
5. Uchwała Rady Ministrów z dnia 3.XI.1952 r. Nr 928 w sprawie podatku od operacji nietowarowych. Monitor Polski A 97/52 poz. 1489.
6. Uchwała Nr 678 Prezydium Rządu z dnia 12.XII.1951 r. w sprawie zasad finansowania środków obrotowych przedsiębiorstw państwowych. Monitor Polski A 103/51 poz. 1501.
7. Zarządzenie Ministra Finansów z dnia 12.I.1952 r. w sprawie ustalenia pokrycia normatywów własnych środków obrotowych na rok 1952 w przedsiębiorstwach handlowych. Monitor Polski A 14/52 poz. 169.
8. Instrukcja Służbowa Dz. VI kredytowanie i kontrola przedsiębiorstw.
9. Instrukcja Służbowa Dz. VI, szczegółowe kredytowanie i kontrola przedsiębiorstw przemysłowych.
10. Zbiór obowiązujących Zarządzeń NBP Dz. VI.
11. Uchwała Nr 877 Prezydium Rządu z dnia 12.XII.1951 r. w sprawie zasad rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między

jednostkami gospodarki uspołecznionej. Monitor Polski A-103/51 poz. 150.

12. Zasady fakturowania i ewidencji towarowej w państwowych jednostkach gospodarczych. Monitor Polski A 17/53 poz. 240 i poz. 241.

13. Uchwała Nr 244 Prezydium Rządu z dnia 4.IV.1953 r. w sprawie rozliczeń przedsiębiorstw państwowych z budżetem centralnym i budżetami terenowymi z tytułu wpłat zysku i pokrywania strat oraz z tytułu środków obrotowych. Monitor Polski A 36/53 poz. 451.

14. R.P.K. dla przedsiębiorstw przemysłu wielkiego i średniego. Monitor Polski A 96/51 poz. 1339.

15. P.K.P. dla przedsiębiorstw handlowych. Monitor Polski A 72/51 poz. 931.

16. R.P.K. dla państwowego przemysłu drobnego. Monitor Polski A 59/52 poz. 903.

17. R.P.K. dla spółdzielczych przedsiębiorstw przemysłowych, handlowych i usługowych. Monitor Polski A 71/52 poz. 1152.

II. Lektura dla pracowników kredytowych zaawansowanych.

A. EKONOMIA POLITYCZNA, JEJ PRZEDMIOT, PRAWO EKONOMICZNE SOCJALIZMU I ICH CHARAKTER.

a) lektura podstawowa.

J. W. Stalin: „Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR”. W-wa 1952 r., str. 102.

Materiały ułatwiające przyswojenie pracy Stalina: „Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR”.

Oskar Lange. Prawo ekonomiczne socjalizmu w świetle ostatniej pracy Józefa Stalina. Nauka Polska 1953 r., Nr 1, str. 6—54.

Oskar Lange. Podstawowe prawo ekonomiczne współczesnego kapitalizmu. Nowe Drogi 1953 r., Nr 1, str. 44—67.

b) lektura pomocnicza.

Zeszyty ekonomiczne Nowych Dróg 1953 r., Nr 6 (przekłady z rosyjskiego). Ekonomista 1953 r. I kw. Finanse 1952 r. Nr 6.

B. PLANOWANIE GOSPODARSTWA NARODOWEGO

a) lektura podstawowa we fragmentach.

Bronisław Minc. Wstęp do nauki planowania gospodarki narodowej tom. I. W-wa 1950 r., str. 446, 2 nlb.

Bronisław Minc. Uzupełnienie do książki prof. B. Minca. „Wstęp do nauki planowania Gospodarki Narodowej” część I, str. 77 Szkoła Główna Planowania i St. (skrypt).

Bronisław Minc. Planowanie Gospodarki Narodowej. Część II. W-wa 1953 r. s. III: I nlb: 385 Szkoła Główna Planowania i St. (skrypt).

Bronisław Minc. Zmiany w metodologii planowania na r. 1952. W-wa 1951 r. 8 str. 26.

Instrukcja Nr 78a PKPG w sprawie ogólnych zasad opracowania NPG na 1953 r.

C. FINANSE I KREDYT

a) lektura podstawowa.

Piroyński Zbigniew. System budżetowy Polski Ludowej. W-wa 1952 r., str. 287 przy uwzględnieniu recenzji pracy Piroyńskiego pióra Bronisława Minca opublikowanej w czasopiśmie „Ekonomista” 1952 r., kwartał III, str. 21—213.

Kucharski M. i Łukomski W. Finanse i kredyt w Polsce Ludowej, W-wa 1953, str. 407.

Kucharski M. Organizacja i planowanie kredytu krótkoterminowego. Część I, W-wa 1953 r., str. 230. Szkoła Główna Pl. i St.

Batyriew i Usoskin. System bankowy ZSRR. W-wa 1949 r., str. 160.

Batyriew M. Planowanie kredytowe i kasowe. W-wa 1950 r., str. 394.

System kredytowy i rozliczeniowy. W-wa 1952 r. Praca zbiorowa pod kierownictwem M. Usoskina, str. 394.

Rozwój kredytowania gospodarki uspołecznionej w Polsce Ludowej — M. Kucharski. Finanse Nr 1/53, str. 12.

Plan pracy NBP na r. 1953 — B. Piotrowski. „Wiadomości NBP” Nr 1/53, str. 1.

Referat Ob. Prezesa Banku na naradzie kredytowej w dn. 14—15.V—1953 r. (załącznik do protokołu tej narady).

Zadania aparatu kredytowego w walce o usprawnienie rozliczeń między przedsiębiorstwami — M. Karczmarski. „Wiadomości NBP” Nr 8/52, str. 529.

Tegoroczne zmiany w instrukcji kredytowej — L. Kostowski. „Wiadomości NBP” Nr 6/53.

Zadania aparatu kredytowego w walce o usprawnienie rozliczeń między przedsiębiorstwami — M. Karczmarski. „Wiadomości NBP” Nr 8/52, str. 529.

b) lektura pomocnicza.

Usoskin M. Podstawy działalności kredytowej. W-wa 1952 r. str. 490.

Usoskin M. Kredyt krótkoterminowy w gospodarce narodowej ZSRR. W-wa 1950 r., str. 163.

Michałowski i Szałowski. Obrót bezgotówkowy. W-wa 1950 r., str. 140.

Karpiński Z. Obieg pieniędzy w gospodarce socjalistycznej. W-wa 1951 r., str. 34.

Birman A. M. Planowanie środków obrotowych. W-wa 1953 r., str. 207.

Makarow A. D. Finansowanie i kredytowanie handlu rodzimego. W-wa 1952, str. 326.

Kazarin F. W. Finansowanie i kredytowanie powiatowego związku spożywców. W-wa 1950r., str. 211.

Wojciechowski. Finanse przedsiębiorstw handlowych. W-wa 1952 r. Szkoła Główna Pl. i St. (skrypt).

Kiwała E. Plan gospod. finansowy przedsiębiorstwa handlowego. W-wa 1952 r. Szkoła Główna Pl. i St. (skrypt).

Choliński T. Normowanie środków obrotowych w przemyśle. W-wa 1953 r., str. 181.

Fiedosiejew Plan techn. finansowy przed. przemysłowe. W-wa 1950 r.

Kontorowicz techniczno - przemysłowo - finansowy plan przedsiębiorstwa przemysłowego Warszawa 1951 r.

D. ANALIZA DZIAŁALNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA.

a) lektura podstawowa.

Analiza sytuacji finansowej przedsiębiorstwa w ramach kontroli bieżącej. — J. Szyrocki. „Wiadomości NBP” Nr 8/51, str. 528.

Metody bankowej analizy bilansów — M. Karczmarski. „Wiadomości NBP” Nr 8/51, str. 514.

Analiza ekonomiczna na przykładzie kopalni węgla — M. Mamczarczyk „Rachunkowość” z rk. 1953 Nr 1, str. 12, Nr 2, str. 60, Nr 3, str. 118. Sposoby wykorzystywania wyników analizy okresowej sprawozdań finansowych przedsiębiorstw przez aparat kredytowy banku — J. Hupert. „Wiadomości NBP” Nr 2/53, str. 106.

Analiza obrotu towarowego — St. Ficowski. „Wiadomości NBP” Nr 3/53, str. 143.

b) lektura pomocnicza.

Frank Marian. Analiza bilansów i sprawozdawczości przedsiębiorstw przemysłowych. Kraków 1952 r. Wyższa Szkoła Ekon. w Katowicach (skrypt).

Winter E. Analiza działalności gospodarczej przedsiębiorstw przemysłowych, W-wa 1953 r. Szkoła Główna Pl. i St.

Boduch J. Analiza działalności gospodarczej przedsiębiorstw handlowych. W-wa 1953 r. SGP i S.

III. Lektura dla pracowników kredytowych początkujących.

A. EKONOMIA POLITYCZNA I JEJ PRZEDMIOT, PRAWO EKONOMICZNE SOCJALIZMU I ICH CHARAKTER.

a) lektura podstawowa.

J. W. Stalin — Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR. W-wa 1952 r., str. 102.

b) lektura pomocnicza.

Materiały ułatwiające przyswojenie pracy Stalina „Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR”. Zeszyty ekonomiczne Nowych Dróg 1953 r., Nr 6. Finanse 1952 r., Nr 6.

B. PLANOWANIE GOSPODARSTWA NARODOWEGO.**a) lektura podstawowa.**

Pajestka i Krynko. Gospodarka Planowa. W-wa 1951 r. *)

Pajestka Józef. Jak powstał narodowy plan gospodarczy. W-wa 1951 r., str. 55.

Pajestka J. Planowanie gospodarki narodowej — Warszawa 1953.

C. FINANSE I KREDYT**a) lektura podstawowa.**

Partyka. Współpraca Banku z przedsiębiorstwem.

Kucharski i Łukomski. Finanse i kredyt w Polsce Ludowej. W-wa 1953 r., str. 407.

Kucharski M. Organizacja i planowanie kredytu krótkoterminowego. Część I. W-wa 1953 r., str. 230.

b) lektura pomocnicza.

Batyriew W. M. Planowanie kredytowe i kasowe. W-wa 1950 r., str. 394.

Batyriew i Uscskin. — System bankowy ZSRR. W-wa 1949 r., str. 160.

D. EKONOMIKA PRZEDSIĘBIORSTWA**a) lektura podstawowa.**

Wajcman N. R. Analiza działalności gospodarczej przedsiębiorstw państwowych. W-wa 1950 r., str. 254.

Bakanow M. J. Analiza bilansu i sprawozdawczości przedsiębiorstw handlowych. W-wa 1951 r.

b) lektura pomocnicza.

Fiedosiejew K. A. Plan techniczno-przemysłowy przedsiębiorstwa przemysłowego. W-wa 1951 r., str. 161.

Szołomowicz A. Analiza działalności gospodarczej przedsiębiorstw przemysłowych.

Z czasopism.

„Wiadomości NBP”, „Finanse” 1951 r., Nr 4 (nr kredytowy).

„Ekonomista” 1950 r. kwartał I(II) art. Z. Augustowskiego.

„Zasady systemu finansowego i organizacji finansowej przedsiębiorstw państwowych w latach 1950 r. i 1951 r.

*) Z uwzględnieniem recenzji krytycznej J. Kielskiego. Ekonomista 1952 r. k. 2.

Komunikat

Główna Komisja Projektów Usprawnienia Administracji podaje do wiadomości, że została otwarta przez Instytut Ekonomiki i Organizacji Przemysłu „Poradnia dla Racjonalizatorów” w zakresie metod i środków technicznych pracy w administracji.

Poradnia ta ma na celu przyjąć z pomocą tym, którzy pragną wziąć udział w usprawnieniu administracji, przez zgłaszanie pomysłów dotyczących środków technicznych i metod pracy biurowej. Pomoc ta będzie wyrażać się w szczególności przez informowanie o dotychczasowych osiągnięciach, o kierunkach rozwojowych i o potrzebach.

W poradni tej są udostępnione do obejrzenia niektóre z tych środków oraz zgłoszone pomysły zmierzające do ich udoskonalenia.

W niektórych przypadkach racjonalizatorzy będą mogli korzystać z istniejącego przy instytucie warsztatu doświad-

czalnego dla opracowania prototypów pomysłów racjonalizatorskich.

Poradnia mieści się w Warszawie przy ul. Szpitalnej Nr 8 (wejście od rogu ul. Szpitalnej i ul. Górskiego) i czynna jest w dni powszednie w godzinach od 15.00 do 18.00 (z wyjątkiem sobót).

Podając powyższe do wiadomości Główna Komisja zaleca gorąco wszystkim pracowników Banku do jak najszerszego korzystania z poradni. Pracownicy spoza Warszawy mogą zgłaszać się do poradni o informacje i pomoce również listownie, lub też wykorzystując w tym celu każdą osobistą bytność w Warszawie lub za pośrednictwem udających się do Warszawy kolegów. Możliwość korzystania z fachowej pomocy poradni pozwoli na rozszerzenie pracowniczego ruchu usprawnieniowego w NBP w zakresie technicznych usprawnień pracy.

Nagrody przyznane przez Centralną Komisję Usprawnienia Administracji Publicznej przy Prezesie Rady Ministrów

Centralna Komisja Usprawnienia Administracji Publicznej przy Prezesie Rady Ministrów w sierpniu 1953 r. załatwiła pozytywnie 12 wniosków GKP UA o przyznanie nagród autom wyodróżnionych projektów. Przyznano 4 nagrody książkowe oraz 8 nagród pieniężnych na łączną kwotę zł 3.800.—

Nagrody książkowe otrzymali:

Ob. Romuald Łukomski, Oddział w Częstochowie, ob. Józef Łukasik, III O.M. we Wrocławiu, ob. Adam Wawryniewicz, Oddział Warszawa - Mokotów i ob. Tadeusz Owczarkowski, Oddział Wojewódzki w Stalinogrodzie.

Nagrody pieniężne:

Ob. Antoni Nowicki, Departament Administracyjno-Gospodarczy zł 500.—, ob. Zofia Kamińska, Departament Zagraniczny, zł 300.—, ob. Izabela Pichula, Oddział Warszawa-Mokotów zł 300.—, ob. Ryszard Antoniuk, Oddział Wojewódzki w Warszawie zł 500.—, ob. Borys Szpakowski, Oddział Wojewódzki w Stalinogrodzie zł 800.—, ob. Julian Gajewski, Oddział w Gdyni, zł 500.—, ob. Władysław Błaszkie-wicz, Oddział w Chełmie, zł 300.—, ob. Henryk Pietruszyński, Oddział Wojewódzki w Szczecinie, zł 600.—

Bibliografia

NAJWAŻNIEJSZE POZYCJE Z EKONOMICZNEJ LITERATURY RADZIECKIEJ

1. **Kronrod J.** — *Osnovy chazajstwiennawo rascziota*. (Zasady rozrachunku gospodarczego) Gosfinizdat, Moskwa 1952 r. str. 242.

W książce swej autor daje teoretyczną charakterystykę natury rozrachunku gospodarczego oraz analizę mechanizmu jego działania w procesie socjalistycznej reprodukcji. Autor wychodzi z założenia, iż rozrachunek gospodarczy jest ważniejszym pojęciem ekonomicznym gospodarki socjalistycznej, a nie tylko sumą technicznych sposobów i metod kierowania przedsiębiorstwem. Autor bada rozrachunek gospodarczy na przykładzie przemysłu socjalistycznego, gdyż natura tego pojęcia socjalistycznego ustroju gospodarczego uwydatnia się najkonsekwentniej w państwowych przedsiębiorstwach przemysłowych. Książka składa się z pięciu rozdziałów, przy czym podstawową analizę teoretyczną natury rozrachunku gospodarczego autor podaje w rozdziale pierwszym, natomiast dalsze rozdziały obejmują szczegółową i konkretną analizę roli rozrachunku gospodarczego w procesie reprodukcji i przedstawiają logiczne rozwinięcie tez, sformułowanych w rozdziale pierwszym.

Rozdział I — Rozrachunek gospodarczy i jego rola w gospodarce socjalistycznej — przedstawia gruntowną analizę natury i charakteru rozrachunku gospodarczego, jako pojęcia ekonomicznego, właściwego socjalistycznej metodzie produkcji a w odróżnieniu od rachunku handlowego, właściwego ustrojowi kapitalistycznemu. Autor omawia najważniejsze momenty organizacji procesu reprodukcji w państwowej gospodarce socjalistycznej w oparciu o rozrachunek gospodarczy, wprowadzenie i utrwalenie rozrachunku gospodarczego oraz najważniejsze kierunki jego rozwoju w okresie stopniowego przejścia od socjalizmu do komunizmu. Autor poświęca wielką uwagę szczegółowej analizie związku między rozrachunkiem gospodarczym, a prawem wartości, występującego przede wszystkim w postaci mechanizmu stymulowania systematycznej obniżki niezbędnych społecznie nakładów na jednostkę produkcji oraz stymulowania stałego wzrostu produkcji i akumulacji. Rozrachunek gospodarczy, wykorzystując działanie prawa wartości dla kontroli społeczeństwa w zakresie rozmiarów pracy i konsumpcji, staje się również metodą gospodarowania — metodą kierowania przedsiębiorstwem państwowym. Funkcja rozrachunku gospodarczego jako metody kierowania przedsiębiorstwem związana jest z cechami charakterystycznymi organizacji aparatu gospodarczego w systemie socjalistycznym. Autor szczegółowo opisuje te cechy organizacji aparatu gospodarczego, wykazując w jaki sposób określają one funkcję rozrachunku gospodarczego, jako metody kierowania przedsiębiorstwem. Zasluguje na uwagę również ujęcie przez autora charakteru wewnątrzno-zakładowego rozrachunku gospodarczego.

Po wyjaśnieniu w rozdziale pierwszym charakteru i istoty rozrachunku gospodarczego, autor przechodzi w następnych rozdziałach do rozpatrzenia mechanizmu działania rozrachunku gospodarczego w procesie socjalistycznej reprodukcji.

Rozdział II — Rozrachunek gospodarczy i fundusze państwowych przedsiębiorstw socjalistycznych — poświęcony jest analizie organizacji funduszy środków trwałych i obrotowych w przedsiębiorstwach państwowych oraz ich wykorzystaniu w oparciu o rozrachunek gospodarczy. Autor wykazuje, iż w gospodarce socjalistycznej środki produkcji występują w formie funduszy, w odróżnieniu od ustroju kapitalistycznego, gdzie występują one jako kapitał. Oparta na rozrachunku gospodarczym organizacja funduszy obejmuje ich ruch zarówno w formie rzeczowej jak i pieniężnej. Działanie mechanizmu, opartego na rozrachunku gospodarczym autor wykazuje na konkretnej analizie ruchu poszczególnych rodzajów funduszy w procesie reprodukcji. Autor podkreśla znaczenie rozrachunku gospodarczego jako materialnego bodźca postępu technicznego. Socjalizm stwarza warunki dla nieograniczonego rozwoju sił produkcyjnych. Analizując drogi zwiększenia efektywności wykorzystania zdolności wytwórczej aparatu produkcyjnego, autor rozróż-

nia rezerwy w tym zakresie charakteru ekstensywnego i intensywnego. Autor przytacza interesujące dane odnośnie ekonomicznej efektywności wykorzystania ekstensywnych i intensywnych rezerw na odcinku istniejącego aparatu wytwórczego. Walka o progresywne normy, o lepsze wykorzystanie funduszy trwałych daje bezpośredni efekt z punktu widzenia realizacji rozrachunku gospodarczego — obniżenie kosztu własnego produkcji. Inaczej działa mechanizm bodźców rozrachunku gospodarczego w zakresie wykorzystania funduszy obrotowych oraz funduszy dystrybucji i cyrkulacji, ze względu na odmienny charakter ruchu tych funduszy w procesie reprodukcji. Nie ma tu bezpośredniego związku między ruchem tych funduszy a obniżeniem kosztu własnego; kontrola rublem powoduje przyspieszenie obracalności środków obrotowych, stwarza warunki dla najbardziej racjonalnego wykorzystania wartości materialnych, a tym samym pozwala wywobodzić z procesu reprodukcji poważne wartości materialne, co jednak nie wpływa bezpośrednio na obniżenie kosztu własnego. Związek między stymulowaniem wykorzystania środków obrotowych i zmniejszeniem kosztu własnego dokonuje się drogą okreśną — poprzez normowanie środków obrotowych. Autor przytacza dane, charakteryzujące tendencje nieprzerwanego przyspieszenia obracalności środków obrotowych w przemyśle państwowym.

Rozdział III — Rozrachunek gospodarczy i stymulacja podwyższenia wydajności pracy — poświęcony jest rozrachunkowi gospodarczemu jako czynnikowi stymulowania wydajności pracy. Autor analizuje charakterystyczne cechy spółdzielstwa pracy i wynagrodzenia za pracę w socjalistycznym przedsiębiorstwie na rozrachunku gospodarczym, podkreślając, iż te cechy spółdzielstwa pracy stwarzają materialne bodźce dla podwyższenia wydajności pracy. Autor podkreśla związek między płacą zarobkową i rozrachunkiem gospodarczym w zakresie produkcji materialnej oraz znaczenie rozrachunku gospodarczego w oddziałach, brygadach i stanowiskach roboczych dla wzmocnienia oszczędności pracy żywej i uprzedmiotowionej. Autor analizuje szczegółowo zasady organizacji płacy zarobkowej w państwowym przedsiębiorstwie na rozrachunku gospodarczym.

Rozdział IV — Rozrachunek gospodarczy a cena, koszt własny i zysk. — stanowi analizę mechanizmu wykorzystania podstawowych pojęć (ceny, kosztu własnego i zysku) dla stymulowania pracy przedsiębiorstw w oparciu o rozrachunek gospodarczy. Najbardziej szczegółowo zanalizowana jest rola kosztu własnego i zysku. Wyjaśniając charakter ekonomiczny kosztu własnego, autor określa ten koszt jako część społecznych kosztów produkcji wyrobu, obejmującą nakłady materialne i wydatki na siłę roboczą w procesie produkcji i realizacji wyrobu, a wyrażoną w pieniądzu. Autor podkreśla, iż koszt własny staje się silnym bodźcem materialnym dla lepszego wykorzystania funduszy trwałych i obrotowych, lepszego organizacji pracy i podwyższenia jej wydajności — bodźcem nieprzerwanego postępu technicznego, mechanizacji pracy i doskonalenia technologii. Autor szczegółowo analizuje strukturę kosztu własnego, zarówno według cech organizacyjno-gospodarczych, jak i według jego treści ekonomicznej. Analizując zysk w systemie organizacji procesu reprodukcji w ramach rozrachunku gospodarczego, autor wykazuje dlaczego część akumulacji przedsiębiorstw socjalistycznych pozostaje w ich rozporządzeniu w formie zysku. Obok uzupełnienia środków obrotowych, z rachunku zysku tworzony jest fundusz dyrektorski, w ten sposób następuje materialne zainteresowanie całego kolektywu robotników przedsiębiorstwa w kierunku obniżenia kosztu własnego produkcji i zwiększenia akumulacji. Przy analizie ceny autor szczegółowo omówił mechanizm formowania się jej w przemyśle socjalistycznym.

Rozdział V — Rozrachunek gospodarczy i stosunki ekonomiczne między przedsiębiorstwami przemysłowymi — poświęcony jest charakterystyce organizacji stosunków między przedsiębiorstwami i stosunków przedsiębiorstw z systemem kredytowym oraz działania rozrachunku gospodarczego w procesie tych stosunków.

Należy podkreślić, iż książka w całości swej daje wnikliwą charakterystykę teorii i praktyki rozrachunku gospodarczego.

Bibliografia

NAJWAŻNIEJSZE POZYCJE Z EKONOMICZNEJ LITERATURY RADZIECKIEJ

1. **Kronrod J.** — *Osnovy chiazajstwiennawo rascziota*. (Zasady rozrachunku gospodarczego) Gosfinizdat, Moskwa 1952 r. str. 242.

W książce swej autor daje teoretyczną charakterystykę natury rozrachunku gospodarczego oraz analizę mechanizmu jego działania w procesie socjalistycznej reprodukcji. Autor wychodzi z założenia, iż rozrachunek gospodarczy jest ważniejszym pojęciem ekonomicznym gospodarki socjalistycznej, a nie tylko sumą technicznych sposobów i metodą kierowania przedsiębiorstwem. Autor bada rozrachunek gospodarczy na przykładzie przemysłu socjalistycznego, gdyż natura tego pojęcia socjalistycznego ustroju gospodarczego uwydatnia się najkonsekwentniej w państwowych przedsiębiorstwach przemysłowych. Książka składa się z pięciu rozdziałów, przy czym podstawową analizę teoretyczną natury rozrachunku gospodarczego autor podaje w rozdziale pierwszym, natomiast dalsze rozdziały obejmują szczegółową i konkretną analizę roli rozrachunku gospodarczego w procesie reprodukcji i przedstawiają logiczne rozwinięcie tez, sformułowanych w rozdziale pierwszym.

Rozdział I — Rozrachunek gospodarczy i jego rola w gospodarce socjalistycznej — przedstawia gruntowną analizę natury i charakteru rozrachunku gospodarczego, jako pojęcia ekonomicznego, właściwego socjalistycznej metodzie produkcji a w odróżnieniu do rachunku handlowego, właściwego ustrojowi kapitalistycznemu. Autor omawia najważniejsze momenty organizacji procesu reprodukcji w państwowej gospodarce socjalistycznej w oparciu o rozrachunek gospodarczy, wprowadzenie i utrwalenie rozrachunku gospodarczego oraz najważniejsze kierunki jego rozwoju w okresie stopniowego przejścia od socjalizmu do komunizmu. Autor poświęca wielką uwagę szczegółowej analizie związku między rozrachunkiem gospodarczym, a prawem wartości, występującego przede wszystkim w postaci mechanizmu stymulowania systematycznej obniżki niezbędnych społecznie nakładów na jednostkę produkcji oraz stymulowania stałego wzrostu produkcji i akumulacji. Rozrachunek gospodarczy, wykorzystując działanie prawa wartości dla kontroli społeczeństwa w zakresie rozmiarów pracy i konsumpcji, staje się również metodą gospodarowania — metodą kierowania przedsiębiorstwem państwowym. Funkcja rozrachunku gospodarczego jako metody kierowania przedsiębiorstwem związana jest z cechami charakterystycznymi organizacji aparatu gospodarczego w systemie socjalistycznym. Autor szczegółowo opisuje te cechy organizacji aparatu gospodarczego, wykazując w jaki sposób określają one funkcję rozrachunku gospodarczego, jako metody kierowania przedsiębiorstwem. Zasługuje na uwagę również ujęcie przez autora charakteru wewnątrzno-zakładowego rozrachunku gospodarczego.

Po wyjaśnieniu w rozdziale pierwszym charakteru i istoty rozrachunku gospodarczego, autor przechodzi w następnych rozdziałach do rozpatrzenia mechanizmu działania rozrachunku gospodarczego w procesie socjalistycznej reprodukcji.

Rozdział II — Rozrachunek gospodarczy i fundusze państwowych przedsiębiorstw socjalistycznych — poświęcony jest analizie organizacji funduszy środków trwałych i obrotowych w przedsiębiorstwach państwowych oraz ich wykorzystaniu w oparciu o rozrachunek gospodarczy. Autor wykazuje, iż w gospodarce socjalistycznej środki produkcji występują w formie funduszy, w odróżnieniu od ustroju kapitalistycznego, gdzie występują one jako kapitał. Oparta na rozrachunku gospodarczym organizacja funduszy obejmuje ich ruch zarówno w formie rzeczowej jak i pieniężnej. Działanie mechanizmu, opartego na rozrachunku gospodarczym autor wykazuje na konkretnej analizie ruchu poszczególnych rodzajów funduszy w procesie reprodukcji. Autor podkreśla znaczenie rozrachunku gospodarczego jako materialnego bodźca postępu technicznego. Socjalizm stwarza warunki dla nieograniczonego rozwoju sił produkcyjnych. Analizując drogi zwiększenia efektywności wykorzystania zdolności wytwórczej aparatu produkcyjnego, autor rozróż-

nia rezerwy w tym zakresie charakteru ekstensywnego i intensywnego. Autor przytacza interesujące dane odnośnie ekonomicznej efektywności wykorzystania ekstensywnych i intensywnych rezerw na odcinku istniejącego aparatu wytwórczego. Walka o progresywne normy, o lepsze wykorzystanie funduszy trwałych daje bezpośredni efekt z punktu widzenia realizacji rozrachunku gospodarczego — obniżenie kosztu własnego produkcji. Inaczej działa mechanizm bodźców rozrachunku gospodarczego w zakresie wykorzystania funduszy obrotowych oraz funduszy dystrybucji i cyrkulacji, ze względu na odmienny charakter ruchu tych funduszy w procesie reprodukcji. Nie ma tu bezpośredniego związku między ruchem tych funduszy a obniżeniem kosztu własnego; kontrola rublem powoduje przyspieszenie obracalności środków obrotowych, stwarza warunki dla najbardziej racjonalnego wykorzystania wartości materialnych, a tym samym pozwala wyswobodzić z procesu reprodukcji poważne wartości materialne, co jednak nie wpływa bezpośrednio na obniżenie kosztu własnego. Związek między stymulowaniem wykorzystania środków obrotowych i zmniejszeniem kosztu własnego dokonuje się drogą okreśną — poprzez normowanie środków obrotowych. Autor przytacza dane, charakteryzujące tendencje nieprzerwanego przyspieszenia obracalności środków obrotowych w przemyśle państwowym.

Rozdział III — Rozrachunek gospodarczy i stymulacja podwyższenia wydajności pracy — poświęcony jest rozrachunkowi gospodarczemu jako czynnikowi stymulowania wydajności pracy. Autor analizuje charakterystyczne cechy spółdzielstwa pracy i wynagrodzenia za pracę w socjalistycznym przedsiębiorstwie na rozrachunku gospodarczym, podkreślając, iż te cechy spółdzielstwa pracy stwarzają materialne bodźce dla podwyższenia wydajności pracy. Autor podkreśla związek między płacą zarobkową i rozrachunkiem gospodarczym w zakresie produkcji materialnej oraz znaczenie rozrachunku gospodarczego w oddziałach, brygadach i stanowiskach roboczych dla wzmocnienia oszczędności pracy żywej i uprzedmiotowionej. Autor analizuje szczegółowo zasady organizacji płacy zarobkowej w państwowym przedsiębiorstwie na rozrachunku gospodarczym.

Rozdział IV — Rozrachunek gospodarczy a cena, koszt własny i zysk. — stanowi analizę mechanizmu wykorzystania podstawowych pojęć (ceny, kosztu własnego i zysku) dla stymulowania pracy przedsiębiorstw w oparciu o rozrachunek gospodarczy. Najbardziej szczegółowo zanalizowana jest rola kosztu własnego i zysku. Wyjaśniając charakter ekonomiczny kosztu własnego, autor określa ten koszt jako część społecznych kosztów produkcji wyrobu, obejmującą nakłady materiałowe i wydatki na siłę roboczą w procesie produkcji i realizacji wyrobu, a wyrażoną w pieniądzu. Autor podkreśla, iż koszt własny staje się silnym bodźcem materialnym dla lepszego wykorzystania funduszy trwałych i obrotowych, lepszej organizacji pracy i podwyższenia jej wydajności — bodźcem nieprzerwanego postępu technicznego, mechanizacji pracy i doskonałości technologii. Autor szczegółowo analizuje strukturę kosztu własnego, zarówno według cech organizacyjno-gospodarczych, jak i według jego treści ekonomicznej. Analizując zysk w systemie organizacji procesu reprodukcji w ramach rozrachunku gospodarczego, autor wykazuje dlaczego część akumulacji przedsiębiorstw socjalistycznych pozostaje w ich rozporządzeniu w formie zysku. Obok uzupełnienia środków obrotowych, z rachunku zysku tworzony jest fundusz dyrektorski, w ten sposób następuje materialne zainteresowanie całego kolektywu robotników przedsiębiorstwa w kierunku obniżenia kosztu własnego produkcji i zwiększenia akumulacji. Przy analizie ceny autor szczegółowo omówił mechanizm formowania się jej w przemyśle socjalistycznym.

Rozdział V — Rozrachunek gospodarczy i stosunki ekonomiczne między przedsiębiorstwami przemysłowymi — poświęcony jest charakterystyce organizacji stosunków między przedsiębiorstwami i stosunków przedsiębiorstw z systemem kredytowym oraz działania rozrachunku gospodarczego w procesie tych stosunków.

Należy podkreślić, iż książka w całości swej daje wnikliwą charakterystykę teorii i praktyki rozrachunku gospodarczego.

2. I k o n n i k o w W. W. — Dzieńniżnoje obraszczenie i kredit SSSR. (Obieg pieniężny i kredyt ZSRR), Gosfinizdat, Moskwa 1952, str. 473.

Książka, napisana przez zespół autorski pod redakcją W. W. Ikonnikowa, obejmuje całość zagadnień, dotyczących pieniądza, kredytu, obiegu pieniężnego, rozliczeń, finansowania inwestycji i operacji międzynarodowych ZSRR. Wydana została jako podręcznik dla wyższych szkół finansowo-ekonomicznych. Zawiera obszerną część historyczną. Daje ona dużo wiadomości o zagadnieniach socjalistycznego kredytu i obiegu pieniężnego. Została przetłumaczona do użytku wewnętrznego przez NBP. Książka składa się z trzynastu rozdziałów, ujętych w cztery działy.

Dział I — Istota i funkcje pieniądza, kredytu i banków w ZSRR.

Rozdział I — Istota i funkcje pieniądza w ZSRR — omawia następujące problemy: konieczność i przeznaczenie pieniądza w ZSRR; funkcja pieniądza w ZSRR; podstawy zabezpieczenia stałości waluty radzieckiej; dwie linie rozwoju w sferze obiegu pieniężnego.

Rozdział II — Istota i funkcje kredytu i banków w ZSRR — opisuje szczegółowo zagadnienia takie, jak: konieczność kredytu i banków w ZSRR; rola i funkcje kredytu i banków w ZSRR; istota i przeznaczenie procentów w ZSRR; struktura systemu kredytowego w ZSRR; zasadnicza odmienność i wyższość kredytu i banków w ZSRR od kredytu i banków w krajach kapitalistycznych.

Dział II — Rozwój systemu pieniężno-kredytowego w ZSRR.

Rozdział III — Obieg pieniężny i banki w Rosji kapitalistycznej — przedstawia wyczerpująco: obieg pieniężny i banki w Rosji w epoce kapitalizmu przemysłowego; reformę pieniężną 1895—1897 i przejście do systemu monometalizmu złotego; koncentrację i centralizację kapitału bankowego oraz nową rolę banków w epoce imperializmu; obieg pieniężny i banki w okresie pierwszej wojny światowej; rozprzężenie systemu pieniężno-kredytowego w okresie tymczasowego rządu burżuazyjnego.

Rozdział IV — Nacjonalizacja banków w ZSRR — omawia: zagadnienia polityki pieniężno-kredytowej na platformie ekonomicznej bolszewików w przededniu Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej; Wielką Socjalistyczną Rewolucję Październikową i opanowanie Banku Państwa; nacjonalizację prywatnych banków handlowych; działalność Banku Ludowego RFSRR; kredyt i banki w okresie wojny domowej.

Rozdział V — Reforma pieniężna lat 1922—24 — poświęcony jest omówieniu: leninowskiego planu reformy pieniężnej w 1918 r. oraz obiegu pieniężnego w okresie obecnej interwencji wojennej i wojny domowej; przejścia do nowej polityki ekonomicznej i konieczności stabilizacji rubla, emisji czerwienców jako pierwszego etapu reformy pieniężnej; zakończenia reformy pieniężnej; rezultatów reformy pieniężnej i jej znaczenia dla budowania socjalizmu; środków w zakresie dalszego umocnienia rubla w okresie socjalistycznego uprzemysłowienia kraju.

Rozdział VI — Organizacja i rozwój kredytu i banków w ZSRR w okresie przed reformą kredytową — przedstawia szczegółowo: przejście do Nepu oraz wprowadzenie kredytu handlowego i bankowego; organizację Banku Państwa i rozwój jego operacji w okresie przejścia do budownictwa pokojowego; organizację banków branżowych i ich operacje; rozwój systemu kredytowego w okresie socjalistycznego uprzemysłowienia kraju; organizację czynnych i biernych banków radzieckich przed reformą kredytową.

Rozdział VII — Reforma kredytowa lat 1930—31 — opisuje wyczerpująco: rozwój gospodarki socjalistycznej i konieczność reformy kredytowej; istotę i znaczenie reformy kredytowej; posunięcia w zakresie likwidacji wypażeń w praktyce przeprowadzania reformy kredytowej; reorganizację banków branżowych na banki finansujące inwestycje; rozwój systemu pieniężno-kredytowego w drugiej i trzeciej pięcioletce stalinowskiej.

Rozdział VIII — System pieniężno-kredytowy w okresie Wielkiej Wojny Narodowej. Reforma pieniężna roku 1947 i rozwój systemu pieniężno-kredytowego w okresie powojennym. W rozdziale tym autor analizuje wnikliwie obsługę kredytową, kasową i rozliczeniową gospodarki wojennej; system kredytowy w pierwszych latach po wojnie; reformę

pieniężną roku 1947; potężny rozwój gospodarki radzieckiej i dalszy rozwój systemu pieniężno-kredytowego.

Dział III — System obiegu pieniężnego, kredytu krótkoterminowego, rozliczeń i finansowania inwestycji ZSRR.

Rozdział IX — System obiegu pieniężnego w ZSRR — opisuje szczegółowo: obrót gotówkowy w gospodarce radzieckiej; planowe podstawy obrotu gotówkowego w ZSRR; bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności oraz jego znaczenie w planowaniu i regulowaniu obiegu pieniężnego; plan kasowy i jego znaczenie w regulowaniu obiegu pieniężnego; strukturę masy pieniężnej i scentralizowany charakter regulowania emisji.

Rozdział X — System kredytu krótkoterminowego w ZSRR — przedstawia następujące zagadnienia: zasoby Banku Państwa; krótkoterminowe operacje kredytowe Banku Państwa; podział środków obrotowych na własne i obce; zasady kredytu krótkoterminowego i jego zalety; plan kredytowy Banku Państwa ZSRR; kontrolę bankową przy pomocy rubla.

Rozdział XI — System i organizacja rozliczeń w ZSRR — omawia: rozliczenia bezgotówkowe w ZSRR; akceptową formę rozliczeń, akredytywę i r-k specjalny; rozliczenia wzajemne pomiędzy organizacjami gospodarczymi.

Rozdział XII — System finansowania inwestycji w ZSRR. Autor omawia tu: inwestycje w ZSRR i ich rolę w rozszerzonej reprodukcji socjalistycznej; funkcje i strukturę organizacyjną banków finansujących inwestycje; źródła finansowania inwestycji; planowanie inwestycji; podstawowe zasady finansowania i długoterminowego kredytowania inwestycji; długoterminowe kredytowanie produkcyjne kołchozów; długoterminowe kredytowanie organizacji spółdzielczych; długoterminowe kredytowanie indywidualnego budownictwa mieszkaniowego; zasady pracy kontrolnej banków finansujących inwestycje.

Dział IV — Stosunki kredytowe i rozliczeniowe ZSRR z państwami obcymi

Rozdział XIII — Międzynarodowe stosunki rozliczeniowe i kredytowe ZSRR — poświęcony jest omówieniu: monopolu handlu zagranicznego, jako podstawy ekonomicznych, rozliczeniowych i kredytowych stosunków ZSRR z państwami obcymi; organizacji rozliczeń międzynarodowych ZSRR; zasad rozliczeń w handlu zagranicznym ZSRR; stosunków kredytowych ZSRR z państwami obcymi.

Molczanow A. N., Perelman L. I. — Chazajstwiennyj raszcziot w stroitielstwie i bankowskij kontrol (Rozrachunek gospodarczy w budownictwie i kontrola bankowa), Gosfinizdat, Moskwa 1952 r. str. 100.

W książce tej, przeznaczonej dla pracowników budowlanych i finansowo-bankowych, autorzy omawiają znaczenie i charakter organizacji rozrachunku gospodarczego w budownictwie oraz rolę banków inwestycyjnych w walce o jego umocnienie. Książka składa się z czterech rozdziałów. Pierwsze dwa rozdziały poświęcone są zagadnieniu rozrachunku gospodarczego jako metody socjalistycznego gospodarowania i planowego kierowania przedsiębiorstwem, techniczno-ekonomicznym właściwościom produkcji budownictwa i organizacji rozrachunku gospodarczego w budownictwie. W pozostałych dwóch rozdziałach omówione są problemy kontroli bankowej budownictwa i działalności gospodarczej przedsiębiorstw budowlanych.

Rozdział I — Rozrachunek gospodarczy, jako metoda planowego kierowania przedsiębiorstwem socjalistycznym.

Rozdział II — Techniczno-ekonomiczne cechy produkcji budowlanej i organizacja rozrachunku gospodarczego w budownictwie — poświęcony jest omówieniu rozwoju przemysłu budowlanego i techniczno-ekonomicznym cechom produkcji budowlanej, formom rozrachunku gospodarczego w budownictwie oraz projekto-kosztorysowej dokumentacji, jako podstawy organizacji rozrachunku gospodarczego w budownictwie. Autorzy szczegółowo omówili zasady układu rozrachunku gospodarczego w budownictwie, w szczególności zależność formy organizacyjnej rozrachunku gospodarczego od formy organizacyjnej wykonywania prac budownictwa — sposobem zleconym oraz sposobem gospodarczym. Wyjaśniono tu też szczegółowo zagadnienia związane z rozmiarami i kolejnością opracowań projekto-kosztorysowej dokumentacji w budownictwie

Rozdział III — Kontrola bankowa budownictwa — poświęcony jest przedstawieniu organizacji kontroli bankowej w budownictwie. Po wyjaśnieniu ogólnogospodarczego znaczenia kontroli bankowej w budownictwie, autorzy szczegółowo omawiają kontrolę przy pomocy rubla, dokonywaną przez banki inwestycyjne w walce o obniżenie kosztów budownictwa i umocnienie rozrachunku gospodarczego, kontrolę wydatkowania funduszy na płace zarobkowe, kontrolę oszczędnego zużycia materiałów budowlanych, kontrolę wydatków ogólnych oraz kontrolę wykorzystania środków obrotowych i mobilizacji zasobów wewnętrznych w budownictwie. Autorzy omówili tu zadania i funkcje banków inwestycyjnych w zakresie kontroli nad biegiem i kosztami budownictwa, podkreślając, że kontrola bankowa musi być nastawiona na zabezpieczenie pełnego wykorzystania środków państwowych, oszczędne rozchodowanie tych środków w budownictwie, na likwidację nadmiarów i nieproduktywnych nakładów, marnotrawstwa i niegospodarności, na umocnienie projekto-kosztorysowej, planowej i finansowej dyscypliny oraz rozrachunku gospodarczego w budownictwie.

Rozdział IV — Kontrola bankowa działalności gospodarczej przedsiębiorstw budowlanych — wyjaśnia wyczerpująco rolę kontroli bankowej w odniesieniu do działalności przedsiębiorstw budowlanych, wykonujących prace sposobem zleceń i umów.

4. Pronin I. F., Rapaport J. J., Sztukmejster T. A. (Pod redakcją N. W. Waśniewa) — **Raszczołnyje i tiekuszeziye szczeta w Gosbankie.** (Rachunki rozliczeniowe i bieżące w Banku Państwa), Gosfinizdat, Moskwa 1952 r. str. 124.

Książka przeznaczona jest dla pracowników finansowych i pracowników rachunkowości przedsiębiorstw, organizacji i instytucji. W książce tej zostały przedstawione zwięzłe zasady dotyczące podstawowych zagadnień obrotu płatniczego, związanych z otwieraniem rachunków rozliczeniowych i bieżących w placówkach Banku Państwa oraz z załatwieniem operacji na tych rachunkach. Książka składa się z pięciu rozdziałów.

Rozdział I — Przepisy ogólne o rachunkach rozliczeniowych i bieżących — podaje: ogólny opis rachunków rozliczeniowych i bieżących, komu i do jakich celów otwiera się rachunki rozliczeniowe i bieżące w Banku Państwa ZSRR, prawa i obowiązki Banku Państwa i posiadacza rachunku, oraz zamknięcie rachunku rozliczeniowego lub bieżącego.

Rozdział II — Formalności związane z otwieraniem rachunków rozliczeniowych i bieżących — poświęcony jest opisowi następujących formalności: wniosek o otwarcie rachunku; dokument o dokonaniu rejestracji państwowej; odpisy statutowe i przepisów organizacyjnych; wystawianie pełnomocnictw dla kierownika organizacji; wystawianie pełnomocnictw dla głównego (starszego) księgowego; karta z wzorem podpisów i odciskiem pieczęci.

Rozdział III — Charakterystyka otwierania rachunków dla poszczególnych grup klientów Banku Państwa — przedstawia szczegółową charakterystykę formalności przy otwieraniu rachunków rozliczeniowych i bieżących według następujących grup klientów Banku Państwa: państwowe przedsiębiorstwa i organizacje gospodarcze; organizacje i przedsiębiorstwa spółdzielcze; oddziały zaopatrzenia robotniczego; filie, przedstawicielstwa i pełnomocnicy; instytucje i organizacje budżetowe, kolchozy i elektrownie międzykolchozowe.

Rozdział IV — Operacje na rachunkach rozliczeniowych i bieżących — opisuje tryb dokonywania poszczególnych operacji na rachunkach rozliczeniowych i bieżących: przechowywanie środków pieniężnych, podejmowanie gotówki z rachunku rozliczeniowego lub bieżącego; obroty bezgotówkowe.

Rozdział V — Przymusowe spisywanie środków z rachunków rozliczeniowych i bieżących — poświęcony jest szczegółowemu omówieniu przymusowego spisywania środków z rachunków rozliczeniowych i bieżących: dyscyplina płatnicza; przymusowe spisywanie środków na podstawie dokumentów wykonawczych; ściąganie na podstawie dokumentów wykonawczych zobowiązań instytucji i organizacji budżetowych; przymusowe spisywanie środków z rachunków kolchozów na rzecz innych kolchozów; przymusowe ściąganie środków z organizacji postawionych w stan likwidacji; spisywanie w trybie bezspornym sum należnych z tytułu redystrybucji środków obrotowych i odprowadzenia zysku; przymusowe spisywanie kar pieniężnych; spisywanie podatków i innych wpłat do budżetu; kolejność opłacania roszczeń. W tekście książki podane są liczne wzory dokumentów

i formularze, składane przy otwieraniu i dokonywaniu operacji na rachunkach rozliczeniowych i bieżących. Stanowi to istotną pomoc dla pracowników finansowych i rachunkowych przedsiębiorstw i instytucji bankowych przy rozstrzyganiu w praktyce codziennej różnych zagadnień i wątpliwości, mobilizując ich do walki o wzmocnienie dyscypliny finansowej.

5. Smirnow A. M. — **Mieżdunarodnyje raszczołty i kreditnyje otnoszenija wo wnieszoj torgowli SSSR** (Rozrachunki międzynarodowe i stosunki kredytowe w handlu zagranicznym ZSRR), Wnieszorgizdat, Moskwa 1953 r. str. 281.

Autor książki stawia sobie za cel zapoznanie czytelnika ze specyficznymi zagadnieniami rozrachunków międzynarodowych i stosunków kredytowych w handlu zagranicznym ZSRR. Jednocześnie książka ta może służyć jako podręcznik dla studentów wyższych uczelni handlu zagranicznego i nauk ekonomicznych, którzy studiują rachunki międzynarodowe i finansowanie handlu zagranicznego ZSRR. Może ona też być pomocą naukową dla pracowników radzieckiego handlu zagranicznego.

W książce swej autor daje próbę uogólnienia doświadczeń i praktyki na odcinku rozrachunków międzynarodowych i stosunków kredytowych Związku Radzieckiego. Rozpatrując podstawowe prawidłowości w zakresie rozrachunków międzynarodowych i stosunków kredytowych ZSRR, autor książki opisuje specyficzne ich cechy we wzajemnych stosunkach z krajami kapitalistycznymi i krajami demokracji ludowej oraz podaje rozwój tych stosunków w poszczególnych stadiach budownictwa socjalistycznego.

W oparciu o treść, książkę podzielić można na trzy części. Część pierwsza, obejmująca jedenaście pierwszych rozdziałów, poświęcona jest zagadnieniom rozrachunków międzynarodowych ZSRR. Część druga, obejmująca następne osiem rozdziałów (od XII do XIX), omawia stosunki kredytowe ZSRR z krajami zagranicznymi. Ostatni rozdział (XX), jako część trzecią poświęcony jest omówieniu wewnętrznych rozrachunków i kredytowania handlu zagranicznego w ZSRR.

W części pierwszej, po nakreśleniu krótkiej historii polityki walutowej i ustawodawstwa walutowego ZSRR, autor książki wyjaśnia organizację i podstawowe zasady rozrachunków międzynarodowych ZSRR, omawia aktualne ustawodawstwo walutowe, specyficzne cechy walutowego kursu rubla, planowy charakter bilansu płatniczego ZSRR, rolę złota i rezerw walutowych w rozrachunkach międzynarodowych, technikę przeprowadzania rozrachunków międzynarodowych przez Bank Państwa ZSRR oraz inne problemy, dotyczące rozrachunków międzynarodowych ZSRR. W związku z tym, że większa część rozrachunków międzynarodowych w handlu zagranicznym ZSRR przeprowadzana jest drogą clearingu w ramach umów płatniczych, zawartych przez ZSRR z krajami demokracji ludowych i szeregiem krajów kapitalistycznych, autor rozpatruje w książce szczegółowo warunki rozrachunków clearingowych i związane z tym zagadnienia. Autor podkreśla zasadnicze różnice między rozrachunkami clearingowymi ZSRR z krajami demokracji ludowych, a clearingiem z krajami kapitalistycznymi. Większą uwagę poświęca autor także zagadnieniu finansowych i walutowych warunków w zakresie rozrachunków zagranicznych radzieckiego eksportu i importu, ze względu na ważne znaczenie tych zagadnień w praktyce przy przeprowadzaniu transakcji zagranicznych. Ponadto autor opisuje zmiany charakteru i znaczenia przyjętych w handlu zagranicznym form warunków finansowych rozrachunku we wzajemnych stosunkach handlowych ZSRR z krajami demokracji ludowych.

W części drugiej, po rozpatrzeniu podstawowych zasad polityki ZSRR na odcinku kredytów zagranicznych, autor daje krótki przegląd rozwoju stosunków kredytowych ZSRR z krajami kapitalistycznymi w poszczególnych okresach budownictwa socjalistycznego. W oddzielnym rozdziale omawia autor stosunki kredytowe ZSRR z krajami demokracji ludowych. W części trzeciej autor opisuje szczególne cechy wewnętrznych rozrachunków i kredytowania handlu zagranicznego ZSRR.

Spis treści: Wstęp. Rozdział I — krótka historia polityki walutowej i ustawodawstwa walutowego ZSRR. Rozdział II — obowiązujące aktualne ustawodawstwo walutowe ZSRR. Rozdział III — parytet walutowy i kurs rubla. Rozdział IV — zasadnicze różnice między monopolem walutowym ZSRR, a organizacjami walutowymi w krajach kapitalistycznych. Rozdział V — bilans płatniczy i regulowanie rozrachunków międzynarodowych ZSRR. Rozdział VI — Rola złota w rozrachunkach międzynarodowych ZSRR i rezerwy walutowe. Rozdział VII — umowy płatnicze ZSRR z kra-

jami zagranicznymi, Rozdział VIII — międzynarodowe rozrachunki i umowy płatnicze ZSRR z krajami demokracji ludowych, Rozdział IX — warunki finansowe i walutowe rozrachunków zagranicznych radzieckiego eksportu i importu, Rozdział X — szczególne cechy warunków walutowych i finansowych rozrachunku transakcji handlowo-zagranicznych ZSRR z krajami demokracji ludowych, Rozdział XI — technika przeprowadzania przez bank państwowy rozrachunków międzynarodowych, Rozdział XII — polityka ZSRR na odcinku kredytów zagranicznych, Rozdział XIII — stosunki finansowe gospodarki radzieckiej z krajami kapitalistycznymi w okresie przeprowadzania Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej oraz w latach wojennej interwencji zagranicznej i wojny domowej (1917—1920 r.), Rozdział XIV — stosunki kredytowe gospodarki radzieckiej z krajami kapitalistycznymi w okresie przejścia na pracę pokojową odbudowy gospodarki narodowej (1921—1925 r.), Rozdział XV — stosunki kredytowe ZSRR z krajami kapitalistycznymi w okresie walki o socjalistyczne uprzedmiotowienie kraju i kolektywizację gospodarki rolnej (1926—1934 r.), Rozdział XVI — stosunki kredytowe ZSRR z krajami kapitalistycznymi w okresie uwięzienia budownictwa socjalistycznego społeczeństwa do Wielkiej Wojny Ojczyźnianej (1935—1940 r.), Rozdział XVII — stosunki kredytowe ZSRR z krajami kapitalistycznymi w okresie Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, Rozdział XVIII — stosunki kredytowe ZSRR z krajami kapitalistycznymi w okresie powojennym, Rozdział XIX — stosunki kredytowe ZSRR z krajami demokracji ludowych, Rozdział XX — wewnętrzne rozrachunki i kredytowanie handlu zagranicznego ZSRR.

6. Stepanow A. J. — Planowanie finansów maszynostroitel'no zawoda. (Planowanie finansów zakładów budowy maszyn), Moskwa 1953 r., str. 173.

Książka poświęcona jest praktycznym zagadnieniom planowania finansowego i kredytowania bankowego oraz organizacji walki o przyspieszenie obracalności środków obrotowych w zakładach budowy maszyn. Autor wyjaśnia zagadnienia realizacji produkcji, podziału zysku, normowania i tworzenia środków obrotowych, organizacji kredytowania bankowego przedsiębiorstw, rozliczeń między przedsiębiorstwami, finansowania inwestycji i kapitalnych remontów, kontroli finansowej działalności oraz źródeł i form premiovania. Podane w krótkiej i przystępnej formie systematyczne przedstawienie zasad i praktyki planowania finansowego, finansowania, kredytowania i rozliczeń socjalistycznych przedsiębiorstw budowy maszyn oparte jest na podstawie doświadczeń głównie w przemyśle budowy obrabiarek ZSRR.

Książka przeznaczona jest dla pracowników gospodarczych, finansowych, buchalteryjnych, planistów i ekonomistów w przedsiębiorstwach przemysłu budowy maszyn. Książka składa się z dziesięciu rozdziałów.

Rozdział I — Zasady finansów i rozrachunku gospodarczego socjalistycznych przedsiębiorstw.

Rozdział II — Finansowy plan — bilans dochodów i rozchodów. Omówiony jest tu tryb opracowania i umocnienia bilansu dochodów i wydatków, struktura bilansu dochodów i rozchodów, planowanie wskaźników kwartalnych bilansu dochodów i rozchodów.

Rozdział III — Realizacja produkcji i tworzenia się zysku. W rozdziale tym autor omawia: rentowność i jej znaczenie; wskaźniki rentowności; opracowanie planu realizacji produkcji i obliczenia planowego zysku; tryb podziału zysku socjalistycznych przedsiębiorstw; tryb rozliczeń z budżetem; szczególne cechy planowania finansowego w zakresie realizacji produkcji.

Rozdział IV — Środki obrotowe. Autor opisuje tu: tworzenie się środków obrotowych w socjalistycznych przedsiębior-

stwach przemysłowych; obliczanie planowanego przyrostu środków obrotowych; tryb wypłaty środków z budżetu na przyrost środków obrotowych i na opłacenie innych wydatków; znaczenie przyspieszenia obracalności środków obrotowych; normowanie środków obrotowych; normowanie zapasów materiałowych; normowanie produkcji w toku; normowanie zapasów wyrobów gotowych; normowanie środków obrotowych zawartych w zapasach małowartościowych i szybko zużywających się narzędzi i innych przedmiotów; wyliczenie środków obrotowych na finansowanie „rozchodów przyszłych okresów”; normowanie zapasów części zapasowych na cele remontowe.

Rozdział V — Drogi przyspieszenia obracalności środków obrotowych. W rozdziale tym omówiono: doświadczenia walki przodujących przedsiębiorstw o przyspieszenie obracalności środków obrotowych; sporządzenie planu dowozu materiałów; przedsięwzięcie środków dla przyspieszenia realizacji produkcji; wskaźniki obracalności środków obrotowych; wyliczenie wyzwolonych środków obrotowych przy przyspieszeniu ich obracalności; zagadnienie liczby dni w okresie przy wyliczaniu wskaźników obracalności i zagadnienie wyliczenia przeciętnych zapasów środków obrotowych; uzupełniające wskaźniki obracalności środków.

Rozdział VI — Krótkoterminowe kredytowanie bankowe socjalistycznych przedsiębiorstw. Autor omawia tu: przedmioty, formy i terminy kredytowania; zgłoszenia kredytowe oraz terminy i tryb ich załatwienia; limity kredytowe; kredyty na zapasy materiałów i paliwa; kredyty na produkcję w toku; kredyty na wyroby gotowe; kredytowanie obrotu przedsiębiorstw.

Rozdział VII — Organizacja rozliczeń socjalistycznych przedsiębiorstw przemysłowych. Autor przedstawia w tym rozdziale: formy rozliczeń — akcept, akredytywa i inne; kolejność spłat zobowiązań przeterminowanych; przyczyny występowania trudności finansowych w przedsiębiorstwach; operacje rozliczeniowe; biuro wzajemnych rozliczeń; sankcje kredytowe; procenty od kredytów; odsetki od przeterminowanych zobowiązań płatniczych i kary za naruszenie przepisów o rozliczeniach; organizacja pracy przy ściąganiu wierzytelności dłużniczych; sporządzanie operatywnych planów finansowych w przedsiębiorstwach.

Rozdział VIII — Finansowanie robót kapitalnych i nabycia składników majątkowych. Przedstawione są tu następujące problemy: konieczność oszczędności na odcinku kapitalnych wydatków i ulepszenia wykorzystania środków trwałych; zasady finansowania budownictwa; sporządzanie planu finansowania kapitalnego budownictwa; udzielanie zaliczek przez budowy organizacjom zleceniobiorczym; tryb płacenia za wykonane prace budowlane i montażowe; kontrola placówki Prombanku cen na materiały i urządzenia; finansowanie drobnych robót kapitalnych i nabycie składników majątkowych; rozliczenia za materiały i urządzenia dostarczone budowom; amortyzacja i jej znaczenie; wyliczenie amortyzacji; kredyty Banku Państwa na wydatki kapitalnych remontów.

Rozdział IX — Finansowanie innych wydatków i rodzajów działalności przedsiębiorstw. Omówiono tu: finansowanie naukowo-badawczych i eksperymentalnych prac; finansowanie szkolenia kadr; finansowanie ogródków i domów dziecięcych przy zakładach pracy; plan finansowy mieszkaniowo-komunalnej gospodarki przedsiębiorstwa.

Rozdział X — Formy i wskaźniki premiovania.

Załączniki — podano tu m. in. wzór bilansu dochodów i rozchodów przedsiębiorstwa oraz wzór planu dowozu materiałów.

ERRATA

W Nr 9 „Wiadomości NBP“ omyłkowo podano tytuł — „Szkolenie ideologiczne w ramach Wszechnicy Radiowej w O/W Bialsko — Biała“, powinno być: „Szkolenie ideologiczne w ramach Wszechnicy Radiowej w O/Bielsko — Biała“.